

Sted, (U)lighed og Køn

En kortlægning af udfordringer og best practices i relation til køn, uddannelse og befolkningsstrømme i Nordens yderområder

Sted, (U)lighed og Køn

En kortlægning af udfordringer og best practices i relation til køn, uddannelse og befolkningsstrømme i Nordens yderområder

*Stine Thidemann Faber, Helene Pristed Nielsen og
Kathrine Bjerg Bennike*

Sted, (U)lighed og Køn

En kortlægning af udfordringer og best practices i relation til køn, uddannelse og befolkningsstrømme i Nordens yderområder

Stine Thidemann Faber, Helene Pristed Nielsen og Kathrine Bjerg Bennike

ISBN 978-92-893-4264-3 (PRINT)

ISBN 978-92-893-4266-7 (PDF)

ISBN 978-92-893-4265-0 (EPUB)

<http://dx.doi.org/10.6027/TN2015-557>

TemaNord 2015:557

ISSN 0908-6692

© Nordisk Ministerråd 2015

Layout: Hanne Lebech

Omslagsfoto: ImageSelect

Tryk: Rosendahls-Schultz Grafisk

Printed in Denmark

Denne rapport er udgivet med finansiel støtte fra Nordisk Ministerråd. Indholdet i rapporten afspejler dog ikke nødvendigvis Nordisk Ministerråds synspunkter, meninger, holdninger eller anbefalinger.

www.norden.org/nordpub

Det nordiske samarbejde

Det nordiske samarbejde er en af verdens mest omfattende regionale samarbejdsformer. Samarbejdet omfatter Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige samt Færøerne, Grønland og Åland.

Det nordiske samarbejde er både politisk, økonomisk og kulturelt forankret, og er en vigtig medspiller i det europæiske og internationale samarbejde. Det nordiske fællesskab arbejder for et stærkt Norden i et stærkt Europa.

Det nordiske samarbejde ønsker at styrke nordiske og regionale interesser og værdier i en global omverden. Fælles værdier landene imellem er med til at styrke Nordens position som en af verdens mest innovative og konkurrencedygtige regioner.

Nordisk Ministerråd

Ved Stranden 18

1061 København K

Telefon (+45) 3396 0200

www.norden.org

Indholdsfortegnelse

Sammenfatning.....	7
Kønnede udviklingstendenser i Nordens yderområder.....	7
Udvalgte temaer og tendenser på tværs af Norden.....	9
Forord.....	17
Indledning.....	19
Et kønsperspektiv på udfordringerne i Nordens yderområder.....	20
Hvad og hvem fokuserer kortlægningen på?.....	24
Tilrettelæggelse og gennemførelse af kortlægningen.....	27
Best practice cases.....	28
Rapportens opbygning.....	28
1. Levevilkår, demografiske ændringer og køn.....	31
1.1 Sverige.....	31
1.2 Norge.....	33
1.3 Danmark.....	35
1.4 Finland.....	38
1.5 Island.....	40
1.6 Grønland.....	43
1.7 Færøerne.....	47
1.8 Åland.....	51
2. Uddannelse, (im)mobilitet og køn.....	57
2.1 Sverige.....	57
2.2 Norge.....	58
2.3 Danmark.....	60
2.4 Finland.....	64
2.5 Island.....	66
2.6 Grønland.....	68
2.7 Færøerne.....	73
2.8 Åland.....	75
3. Stedtilknytning, hverdagsliv og køn.....	81
3.1 Sverige.....	81
3.2 Norge.....	83
3.3 Danmark.....	87
3.4 Finland.....	90
3.5 Island.....	92
3.6 Grønland.....	96
3.7 Færøerne.....	99
3.8 Åland.....	101

4. Køn, arbeidsmarked og arbeidsliv under forandring.....	109
4.1 Sverige	109
4.2 Norge.....	111
4.3 Danmark	113
4.4 Finland.....	116
4.5 Island.....	117
4.6 Grønland	123
4.7 Færøerne	127
4.8 Åland.....	130
5. Kønrelationer og – normer i oppbud.....	137
5.1 Sverige	137
5.2 Norge.....	139
5.3 Danmark	142
5.4 Finland.....	143
5.5 Island.....	145
5.6 Grønland	146
5.7 Færøerne	148
5.8 Åland.....	149
6. Unge mænd og maskulinitet(er) i yderområderne.....	153
6.1 Sverige	153
6.2 Norge.....	154
6.3 Danmark	158
6.4 Finland.....	160
6.5 Island.....	161
6.6 Grønland	162
6.7 Færøerne	164
6.8 Åland.....	166
Anvendt litteratur	167
Executive summary	179
Gendered challenges in Nordic peripheral areas.....	179
Themes and trends across the Nordic countries.....	181

Oversigt over best practice cases i rapporten

Suomen opiskelija-asunnot (SOA) – Finland.....	54
Tiltakssonen i Finnmark og Nord-Troms – Norge.....	55
West Nordic Master – Færøerne, Island, Norge og Grønland.....	78
Projektet ”Lokal Opplæring i Samarbeid med Arbeidslivet” (LOSA) – Norge.....	79
Fjernundervisningscentret i Vágur – Færøerne	104
Råd & Dåd – Danmark.....	105
E-forum – Grønland.....	107
Nätverket för kommunala lärcentra (NITUS) – Sverige	108
Projektet ”Kvalificering til nye job – fra ufaglært til faglært” – Danmark.....	137
Brautargengi – Projekt for kvindelige entreprenører – Island.....	139
North Atlantic Law Programme (NALP) – Danmark, Færøerne og Grønland.....	155
Projektet ”Menn i Helse” – Norge	156

Sammenfatning

Denne rapport præsenterer en tværnordisk kortlægning af eksisterende forskning og faglitteratur om køn, uddannelse og befolkningsstrømme i yderområder i henholdsvis Norge, Danmark, Sverige, Finland, Island og de selvstyrende områder Grønland, Færøerne samt Åland. Kortlægningen er lavet på opdrag af Nordisk Ministerråd og det danske Ministerium for Børn, Ligestilling, Integration og Sociale Forhold.

Formålet med kortlægningen har været at belyse udviklingstendenser og identificere best practice cases på tværs af Nordens yderområder, og dermed bidrage til erfaringsudveksling og skabe grundlag for fælles drøftelser og diskussion. Et helt central ærinde med denne kortlægning har været at belyse disse udfordringer og samtidig sætte fokus på den tætte sammenhæng, der er mellem køn og sted/lokalitet. Som det fremgår af kortlægningen, er de steder, mænd og kvinder bor, og de sfærer, som de færdes i (fx i familien, på uddannelsesinstitutionerne, på arbejdspladsen, osv.) alle forankret i specifikke geografiske lokaliteter, der er med til at definere både hvilke *mulighedsstrukturer* der eksisterer, og hvilke grader af frihed det enkelte individ oplever at have. Kortlægningen tager således afsæt i en forståelse af, at køn må medtænkes, hvis man til fulde skal forstå udviklingstendenserne i Nordens yderområder.

Kønnede udviklingstendenser i Nordens yderområder

Kortlægningen fokuser på en række bestemte udviklingstendenser, som har en særlig betydning for yderområdernes levedygtighed og sammenhængskraft, og for de mennesker som bor her. Dette gælder fx udfordringer vedrørende ændrede levevilkår, stagnerende eller negativ økonomisk udvikling og lav vækst, nedgang i antallet af arbejdspladser (især i de traditionelle mandefag) samt ikke mindst migration og affolkning. Det faktum, at kvinderne i højere grad end mændene flytter fra Nordens yderområder og ind mod byerne har givet anledning til begreber som f.eks. *kvindeflugt* og *kvindeunderskud*.

Som det fremgår af kortlægningen er det på sin vis ikke nogen ny problemstilling, at kvinderne i de tyndere befolkede områder i Norden flytter ind mod byerne; rent faktisk har forskning i over 100 år peget på

denne problemstilling, omend de globale udviklingstendenser i nyere tid synes at have bidraget til, at de negative tendenser forstærkes. Samtidig er der indenfor de senere år kommet et stigende fokus på *de tilbageblevne mænd*, og det fremføres, at omstruktureringerne på arbejdsmarkedene i yderområderne (og en markant nedgang i antallet af de såkaldte "mandarbejdspladser") har sat de mere traditionelle former for maskulinitet under pres. I denne debat er mændene i yderområderne blevet beskrevet som omstillingsmodvillige, uuddannede og som *tabere*, der er ude af trit med samfundsudviklingen. Vi har altså igennem de senere år set et skifte, hvor det ikke bare bliver italesat som et problem, at kvinderne i Nordens yderområder vælger at flytte, dvs. at de forsvinder fra områderne, men nu også italesættes som et problem, at mændene i disse områder *ikke* vælger at flytte. Det er med udgangspunkt i denne problemstilling, at vi i denne rapport har arbejdet på at afdække, hvilken sammenhæng der er mellem sted/lokalitet og køn, og herunder kortlægge den litteratur der findes på området.

I kortlægningen inddrages frem for alt udfordringer, som har med uddannelse/efteruddannelse, arbejde og fritid at gøre. Som det fremgår, rummer de beskrevne udfordringer mange dimensioner – både på individ-, gruppe- og samfundsniveau, og i samspillet niveauerne imellem.

Samlet set er der en række relevante lighedstræk på tværs af disse forskellige nordiske lokaliteter. Dette kommer til udtryk i uddannelses-systemet, på arbejdsmarkedet og generelt i lokalsamfundene i de nordiske yderområder. Når man betragter de nordiske lande samlet er der imidlertid også en række kontrasterende forskelligheder, som bidrager til at gøre de udfordringer, som kortlægningen fokuserer på, endnu mere komplekse. Forskellighederne angår eksempelvis geografiske distancer, befolkningstæthed, fordelingen af naturressourcer, organisering af den sociale infrastruktur, hastigheden hvormed de nationale, regionale og lokale uddannelses- og arbejdsmarkeder ændrer sig, forskelle i karakteristikkene af disse arbejdsmarkeder, og hvilke sektorer der dominerer.

På Island, Færøerne og i Grønland samt Åland gælder det, at der er tale om mindre øsamfund med mærkbart færre indbyggere end i det øvrige Norden. Det har betydning for karakteren af forandringerne, samt for diskussionerne om hvordan de kan imødegås. Også på disse steder gælder det dog, at udviklingstendenserne rummer en tydelig kønsdimension.

Udvalgte temaer og tendenser på tværs af Norden

I dette kapitel, som udgør rapportens sammenfatning, er det vigtigt at understrege, at et sådant format *ikke* levner særlig megen plads til forskelle, variationer og nuancer; hverken i forhold til at berøre forskelle og variationer i de forskellige nordiske lande eller i forhold til at medtage variationer og nuancer, hvad angår køn. Det er desværre en dimension, som det er svært at komme udenom, når man sammenfatter og opsummerer, især når emnet har været så bredt og omfattende, som det er tilfældet i denne kortlægning. Vi vil derfor gerne understrege, at de enkelte kapitler i kortlægningen bør læses, hvis man som læser ønsker en indgående forståelse af hvilken rolle køn, uddannelse og befolkningsstrømme spiller i Nordens yderområder.

Med ovennævnte forbehold prøver vi ikke desto mindre i det følgende at opsummeres en række gennemgående temaer og tendenser, som kortlægningen har identificeret:

Der er nationale variationer i typen og mængden af litteratur på området

Kortlægningen har haft som ærinde at identificere forskning og faglitteratur om køn, uddannelse og befolkningsstrømme i Norden. Vores desk research viser, at der er nationale variationer i typen og mængden af litteratur, fx er der tydeligvis i Norge et rigt felt af forskere, der beskæftiger sig med uddannelse, befolkningsstrømme og yderområdeproblematikker – og i nogen grad også med en kønsvinkel – mens det i andre af de nordiske lande har været vanskeligere at identificere litteratur på området.

Der mangler forskning og faglitteratur med et kønsperspektiv

På baggrund af den identificerede litteratur kan vi konstatere, at køn som kategori er fraværende i en stor del af litteraturen på området. Det er litteratur, som bl.a. er skrevet af uddannelsesforskere, landdistriktsforskere, osv. og heri præsenteres der som udgangspunkt analyser af unge og uddannelse generelt, eller af yderområdeproblematikker generelt, og ofte uden at forskelle og/eller ligheder mellem henholdsvis drenge/unge mænd og piger/unge kvinder analyseres. Der er altså tale om, at kønsanalyser i en stor del af litteraturen på feltet er ikke-eksisterende, eller i hvert fald ofte er nedtonet, mens andre kategorier (som fx etnicitet eller social klasse eller endnu helt andre kategorier som fx "uddannelsesparathed" eller "udsathed") vies større opmærksomhed. Denne tendens gælder ikke kun indenfor forskningen, men gør sig også gældende, når køn, uddannelse og befolkningsstrømme diskuteres

blandt politiske aktører eller indenfor praksis (fx på uddannelsesinstitutionerne). Også her diskuteres køn sjældent i nævneværdigt omfang; ofte fordi køn opfattes som irrelevant eller fordi køn forstås ud fra et biologisk perspektiv, dvs. betragtes som "naturlige" iboende egenskaber ved individuelle unge, som det derfor ikke vurderes muligt at ændre på.

Udviklingstendenserne i Nordens yderområder bør/kan ikke analyseres og ej heller løses uden af medtænke kønsperspektivet

Køn er imidlertid ikke bare noget man "er" eller "har", men også noget som "gøres." Køn handler m.a.o. også om sociale handlinger, om forestillinger og forventninger samt om mulighedsstrukturer, og derfor rummer udviklingstendenserne i Nordens yderområder – som kortlægningen også illustrerer – dimensioner, som ikke bør/kan analyseres og ej heller løses uden at medtænke kønsperspektivet. Det drejer sig bl.a. om ændrede lokale erhvervstraditioner og uddannelsesmønstre i yderområderne, udfordringer vedr. transport, social infrastruktur, lokale tilknytningsmønstre eller mangel på samme, arbejdsmarkedernes kønsopdeling, ændring af rekrutteringsmønstre, osv. Som et resultat af processer knyttet til strukturelle, økonomiske og socio-kulturelle ændringer viser litteraturen, at yderområderne står overfor en del udfordringer. Mens nogle tilpasser sig de nye vilkår, hægtes andre af, og som kortlægningen illustrerer synes, især mændene at blive ramt af udviklingen i yderområderne.

De unge i yderområderne føler et stort pres for at forlade deres lokalsamfund

Litteraturen viser, at de unge afhængigt af hvor de bor, træffer deres valg på baggrund af meget forskellige vilkår, fordi de unge i Nordens yderområder ofte enten er decideret tvunget til og/eller føler et stort pres for at forlade deres lokalsamfund. Man kan med andre ord tale om, at ungdommen i de nordiske yderområder mærker de ændrede mønstre for uddannelse og erhverv samt stigende krav om mobilitet særligt tydeligt. I modsætning til de unge, der bor centralt, føler de unge – og især kvinderne – et pres for at forlade deres lokalsamfund. I visse yderområder har de unge slet ikke adgang til hverken en ungdomsuddannelse eller videregående uddannelse, eller kun adgang til et begrænset udvalg af uddannelser og/eller studieretninger, hvilket i praksis kan betyde, at de er tvunget til at flytte hjemmefra i en ganske tidlig alder. Tidligere studier viser, at det især er de unge kvinder i yderområderne, der flytter tidligt hjemmefra. Dog skal det her siges, at der er forskellige traditioner på tværs af de Nordiske lande; fx er der i både Grønland, Island og på Færøerne tradition for at unge forlader stederne og rejser væk (primært til Danmark) – for at tage en uddannelse. Men hvor en stor del af grøn-

landske og færøske unge *ikke* vender hjem igen, er der i Island større tradition for, at de unge vender hjem igen og bruger deres erhvervede uddannelse her. Den afdækkede litteratur understreger altså, at unge af begge køn forlader deres hjemstavn i yderområderne, ikke kun fordi de ønsker at se og opleve verden eller fordi dét at flytte er et naturligt led i at blive voksen, men også fordi det føles umuligt for dem at blive enten pga. manglende uddannelses- og jobmuligheder, eller fordi de finder lokalsamfundene i yderområderne begrænsende eller klaustrofobiske.

Litteraturen viser, at det ofte er uddannelses- eller arbejdsrelateret, når unge (især kvinderne) flytter fra yderområderne

Kortlægningen viser endvidere, at de unge i Nordens yderområder har forskellige forhåbninger om, hvorvidt der på længere sigt er en plads til dem det sted, de bor. Og netop her viser litteraturen, at køn synes at spille en væsentlig rolle, idet der på tværs af den nordiske litteratur peges på, at de ændrede vilkår i yderområderne gør, at de unge kvinder her i højere grad oplever, at der er *begrænsninger* knyttet til deres køn. Dette synes i højere grad, end det gør sig gældende for de unge mænd, at kolliderer med de unge kvinders ønsker om, hvordan de gerne vil leve på sigt, og hvad der faktisk er muligt de steder, de bor. Således fremgår det af kortlægningen, at de unge kvinder i yderområderne synes at satse på videregående uddannelse i højere grad end de unge mænd. Litteraturen på området peger endvidere på, at kvindernes ønske om at flytte fra yderområderne i nogen grad kan knyttes sammen med et ønske fra kvindernes side om at få adgang til flere og lige muligheder – indenfor uddannelse, arbejdsliv og i hverdagslivet – samt en større grad af frihed fra kønstraditionelle forventninger og normer.

Stedet, hvor de unge bor, danner præmisserne for deres muligheder og valg i forhold til uddannelse

Selvom vi i Norden på nationalt plan har et politisk ideal om ligestilling, er der, som kortlægningen viser, kontekstspecifikke variationer. På den måde kan man tale om, at den norm om *lige muligheder for alle*, som kommunikerer i de nordiske uddannelsessystemer ikke altid korresponderer med den faktiske situation i Nordens yderområder. Kortlægningen peger således på, at det på tværs af Norden er vigtigt at stille spørgsmålet om, hvorvidt mænd og kvinder nu også reelt har lige adgang til at opnå den uddannelse/efteruddannelse, de måtte ønske sig. Det sted, de unge bor, sætter sine begrænsninger for, hvad der er realistisk og tilgængeligt, og således er stedet med til at forme den mulighedshorisont, som de unge forholder sig til.

Stedet, hvor de unge bor, danner tillige præmisserne for engagement og lyst til læring

At de steder, de unge bor, er med til at danne præmisserne gælder ikke bare for de unges muligheder og valg, hvad angår uddannelse og arbejdsliv, men i nogen grad også for deres engagement og lyst til læring. I nogle yderområder tilsiger det lokale arbejdsmarked og erhvervsliv mindre uddannelse, hvormed det at fravælge uddannelse fremstår som et fornuftigt og rationelt valg, eller uddannelsesinstitutionernes kultur opleves af nogle elever som "fremmed", fordi deres identiteter er forankret i et lokalsamfund, hvor fokus er på andre værdier og former for kulturel/social kapital end dem som er værdsat indenfor uddannelsessystemet. Her tales der indenfor forskningen på området om, at de unge i yderområderne, især de unge mænd, potentielt oplever en *kulturel kollision*; en kollision mellem på den ene side de værdier og den opfattelse af hvad der kendetegner "det gode liv" de unge mænd har, og på den anden side den uddannelses- og karriereorienterede fortælling (diskurs), som fremføres bl.a. i medierne og af politikere på den nationale scene, og som cementerer, at man "kun er noget, hvis man bliver til noget" – eller at man er mest og når længst, hvis man tager en boglig uddannelse.

Den geografiske mobilitet er ofte koblet til social mobilitet

Som det fremgår af forskningen på området, er uddannelse af central betydning for unges livsforløb både i form af tilpasninger til det omgivende arbejdsmarked og udformning af levevis, livsstil og identitet. For unge fra de nordiske yderområder og fra de mindre bysamfund i disse områder indebærer det at vælge en videregående uddannelse ofte også flytning fra hjemstedet. Samtidig er den geografiske mobilitet i mange tilfælde tillige koblet til social mobilitet, idet en del af de unge fra yderområderne kommer fra hjem og/eller lokale miljøer, hvor det at tage videregående uddannelse ikke har været sædvane.

De unge kvinder i periferien oplever at have færre muligheder på de lokale arbejdsmarkeder, i det lokale foreningsliv samt ved fritidsaktiviteter og kulturelle udbud

Litteraturen på området fremhæver på tværs af Norden, at de unge i yderområderne i høj grad er underlagt en række strukturelle vilkår ikke bare i forbindelse med deres valg af uddannelse, men også hvad angår erhverv og arbejdsliv (adgang til arbejdsmarkedet, geografiske afstande, infrastruktur, mulighed for praktikpladser, osv.). Når de unge kvinder i periferien ofte oplever at have færre muligheder end de unge mænd, handler det bl.a. om, at jobmulighederne i yderområderne (ofte indenfor den primære sektor) ofte ikke er tilgængelige for dem i samme omfang.

Men der er også andre aspekter, der fremhæves i forskningen på området; bl.a. at typen og graden af foreningsliv, fritidsaktiviteter og kulturelle udbud spiller en vigtig rolle i de unges valg om enten at blive i yderområderne eller at flytte – og her peger litteraturen på, at de aktiviteter, som de unge mænd deltager i, synes at knytte dem mere til stedet, end de aktiviteter, som de unge kvinder deltager i.

Kønsrelationer og kønsnormer er en vigtig del af ungdommens syn på det lokale arbejdsmarked og på deres følelse af stedtilknytning

Det lokale (og regionale) arbejdsmarked i yderområderne danner en ramme, som de unge vurderer deres muligheder op i mod. Litteraturen på området peger på, at det ikke kun er uddannelsesmulighederne, men også mulighederne på arbejdsmarkedet, der har betydning for ungdommens, især kvindernes, ønske om at ville flytte væk eller på sigt vende hjem igen. Både det kønsopdelte uddannelsesvalg og det kønsopdelte arbejdsmarked er udtalt i Nordens yderområder. Noget tyder på, at flere og flere unge kvinder bryder med de traditionelle grænser/forventninger, og dermed statuerer eksempler som andre kan lade sig inspirere af, men spørgsmålet er, om de unge mænd i yderområderne i samme grad opmuntres til at vælge utraditionelt? Litteraturen på området peger under alle omstændigheder på, at der er en tendens til, at de unge mænd har en større grad af stedtilknytning end de unge kvinder. Dette kan skyldes, at de unge mænd ofte er tættere forbundet med de typer af erhverv og livsmønstre, som samtidig har historisk og geografisk forankring i yderområdernes lokaliteter.

Det er vigtigt at kunne udbyde mere varierede muligheder og arbejdsformer i yderområderne

Når forskningen på området viser, at det for ungdommen, især for kvinderne, særligt er uddannelses- og arbejdsmulighederne, der forklarer, hvorfor de ønsker at flytte væk, peger det på vigtigheden af at arbejde på at kunne udbyde mere varierede muligheder og arbejdsformer i yderområderne. Med henblik på at kunne sikre at flere af de unge kvinder vælger at blive eller vælger at flytte tilbage til deres lokalområder efter endt uddannelse, synes det helt konkret at være nødvendigt at skabe lokale arbejdsmuligheder i yderområderne, som forudsætter videregående uddannelse.

Den stærke kønssegregering af de nordiske arbejdsmarkeder forstærker de negative udviklingstendenser i yderområderne

Et fællestræk på tværs af de nordiske landes arbejdsmarkeder er en stærk tendens til kønssegregering – mere udtalt i visse lande fremfor andre, men ikke desto mindre er der en generel tendens til, at kvinderne arbejder i den offentlige sektor og mændene i den private – og at særligt den primære sektor (landbrug, skovbrug, råstofudvinding) i høj grad er domineret af mænd. Denne kønssegregering af arbejdsmarkedet har i flere nordiske yderområder været medvirkende årsag til, at særligt mændene har været hårdt ramt af den økonomiske krise, idet antallet af traditionelle mandejobs er faldet betydeligt i flere områder. Kortlægningen af litteraturen vedr. udviklingstendenser på arbejdsmarkedene i yderområderne understreger, at en vigtig nøgle til at skabe forandringer i uddannelsesmønstrene og befolkningsstrømningerne, kan ligge i at bløde op for forestillinger om ”mandejobs” og ”kvindejobs”. Hvis de lokale arbejdsmarkeder kan afmontere disse skel, ville det dels udvide udbuddet af oplevede job- og uddannelsesmuligheder for såvel unge mænd som kvinder, og dels medvirke til at skabe det opgør med traditionelle kønsnormer, som de unge kvinder ellers opsøger via deres flytning til større lokaliteter.

Yderområderne rummer potentielt iboende patriarkalske strukturer, der skubber de unge kvinder væk

I en del af litteraturen er det blevet fremhævet, at yderområderne har en tendens til at skubbe kvinderne væk bl.a. pga. deres iboende patriarkalske strukturer. Således bliver det bl.a. i en del af litteraturen konkluderet, at flere af de unge kvinder betragter dét at flytte bort fra de små lokalsamfund i yderområderne og tage en uddannelse som afgørende for at kunne udforme egen identitet og skabe en livsstil frikoblet fra lokale kulturelle og strukturelle begrænsninger; herunder kønnede forventninger til kvinders rolle/ansvar, parforhold og moderskab – kønnede forventninger som disse unge kvinder oplever vil begrænse deres handlingsrum. Vores desk research peger på, at der mangler forskning om, hvilke uskrevne regler og normer, der regulerer relationerne mellem mænd og kvinder i yderområderne.

I yderområderne bor også mænd, som har truffet bevidste valg – som bliver boende, fordi de trives netop her

I diskussionen om det kvindeunderskud, der præger mange af Nordens yderområder, er det også relevant at understrege, at det ikke kun handler om at lokke nye tilflyttere (især kvinder) til yderområderne, men at det også kan handle om at værne om dem (især mænd), som bliver boende og i forlængelse herfra at løfte mere positive billeder frem. Tendensen til at de unge mænd har en større grad af stedtilknytning end de unge kvinder handler nemlig ikke kun om en særlig type livsmønster, om faglige fællesskaber i relation til lokale erhvervstraditioner eller om at fritidstilbuddene i yderområderne harmonerer godt med traditionelle mandeinteresser – det handler ifølge litteraturen også om, at de unge mænd bliver boende, fordi de foretrækker livet på landet, og fordi de oplever, at der er nogle værdier, som de kun/bedst kan praktisere her. At de tilbageblevne mænd i yderområderne kan hænde at have truffet bevidste og velovervejede valg om bopæl, uddannelse og erhverv, indgår i mindre grad som et element i den tværnordiske debat.

Nogle mænd i yderområderne bliver særligt ramt af de lokale arbejdsmarkeders restrukturering og de ændrede levevilkår i yderområderne

Af litteraturen på området fremgår det, at mændene synes at blive særligt ramt af den restrukturering af arbejdsmarkedet og de ændrede livsvilkår, som kendetegner yderområderne i alle de nordiske lande. Det er ydermere blevet fremhævet, at de senere års finanskrise har skubbet denne udvikling yderligere på vej, hvorfor man i et ligestillingsperspektiv ikke taler om *the recession*, men om *the mancession*. Dette skal sammenholdes med, at der i dag er stor fokus på mobilitet og fleksibilitet, hvilket ifølge forskningslitteraturen er med til at skabe en særlig negativ fortælling om de tilbageblevne mænd i yderområderne. Litteraturen peger på, at der er mænd i yderområderne, som oplever ambivalens, og nogle udviser også tegn på det, der inden for forskningslitteraturen er blevet omtalt som *melankolsk maskulinitet*. Dette skal ses i sammenhæng med, at mange af de unge mænd i yderområderne er vokset op med en traditionel kønsforståelse, hvor maskulinitet og hårdt fysisk arbejde er tæt forbundet. Med omstruktureringen på de lokale arbejdsmarkeder, og stigende arbejdsløshed indenfor de traditionelle mandefag, bliver denne forståelse udfordret.

Yderområdernes negative stigma påvirker de unge af begge køn

Af kortlægningen fremgår det endvidere, at der findes forskellige negative forestillinger om og italesættelser af de nordiske yderområder, og de mennesker som bor her. Dette negative stigma er ikke kun forankret i medierne; det høres også jævnligt blandt politikere, praktikere, forskere og ikke mindst registreres det hos de mennesker, især de unge, der bor i yderområderne. Indenfor forskningen tales der her om såkaldte *overlokale strømninger*; herunder bl.a. billeder af hvad der kendetegner "det gode liv" og fortællinger knyttet til yderområderne, og som fremføres i både trykte, digitale og sociale medier og på nettet i øvrigt. Netop internettet og de sociale medier er vigtige arenaer i de unges daglige liv, og de udgør for mange unge også i yderområderne en vigtig referenceramme for den måde, hvorpå de ser sig selv, og de tanker de gør sig om fremtiden.

Der må nye fortællinger til: Yderområderne som steder, der skal næres og bevares?

Ifølge den afdækkede litteratur spiller yderområdernes negative stigma en ganske central rolle i forhold til de udviklingstendenser, som kortlægningen fokuserer på – dog peger kortlægningen på, at der mangler yderligere viden om denne dimension, og eventuelle kønsforskelle knyttet hertil. Noget tyder på, at unge af begge køn i yderområderne har en negativ vurdering af deres egen hjemstavn, og ungdommen her, og især de unge mænd, oplever tilsyneladende, at det forventes, at de flytter for ikke at være/fremstå som tilbagestående (som umoderne). Den negative fortælling om de nordiske yderområder indikerer, at de opfattes som steder, der må forandres (moderniseres), snarere end steder, der skal næres og bevares. Her peger forskning på, at den opfattelse, som de unge får af yderområderne er vigtigere end de faktiske forhold. Her er det i litteraturen blevet påpeget, at man ved at fremme andre billeder og muligheder kan medvirke til, at nye mønstre og strategier udvikles.

Forord

Formålet med denne kortlægning er at belyse udfordringer og best practices i relation til køn, uddannelse og befolkningsstrømme i yderområderne i de nordiske lande. Kortlægningen skal bidrage til erfaringsudveksling på tværs af Norden og skabe et inspirationsgrundlag for beslutningstagere, praktikere med en interesse for emnet samt studerende og forskere indenfor området.

Kortlægningen er udarbejdet af Centre for Equality, Diversity and Gender (EDGE) på Aalborg Universitet på opdrag af Nordisk Ministerråd. Kortlægningen er gennemført i perioden januar 2015 til maj 2015.

Kortlægningen præsenterer *en selekteret oversigt* over eksisterende forskning og faglitteratur om køn, uddannelse og befolkningsstrømme. Der er tale om et forskningsområde, der er bredt og som trækker tråde ind i mange forskellige, og forskelligartede, fagtraditioner. Det styrende element i identificeringen af litteratur har imidlertid været bidrag fra kønsforskningen, eller på andre typer af bidrag som har en kønnet vinkel, da opdraget netop har været at belyse betydningen af køn i forhold til udviklingstendenserne i de nordiske yderområder.

Arbejdet med kortlægningen er pågået i dialog med Nordisk Ministerråd samt Ministeriet for Børn, Ligestilling, Integration og Sociale Forhold, og vi ønsker at takke begge parter for et godt og konstruktivt samarbejde.

Vi vil også takke den følgegruppe, som har bidraget med indspil til kortlægningen, bestående af Lektor Gestur Hovgaard ved det Færøske Universitet, som har bidraget med viden om især færøske forhold, professor Gry Paulgaard fra UIT – Norges Arktiske Universitet for hendes viden om især unge i Norges yderområder, samt sidst men ikke mindst Seniorforsker ved Nordregio Rasmus Ole Rasmussen, der særligt har givet input om de grønlandske forhold.

I forbindelse med kortlægningen har vi desuden fået assistance fra en række nordiske forskerkolleger, og fra diverse kønsforskningsmiljøer og -centre i Norden. En stor tak til alle for den store imødekommenhed og de mange input, vi har fået undervejs.

Undertegnede har forfattet rapporten og er ansvarlige for identificering af litteratur/best practice cases. I sidste ende er rapportens indhold, med eventuelle mangler, fuldt og helt vores ansvar.

Aalborg Universitet, EDGE

Lektor, Stine Thidemann Faber

Lektor, Helene Pristed Nielsen

Videnskabelig assistent, Kathrine Bjerg Bennike

Indledning

De nordiske lande står overfor en række udfordringer, der ofte er særligt accentueret i regionens yderområder. Disse forhold vedrører bl.a. ændrede levevilkår som følge af globale forandringer, stagnerende eller negativ økonomisk udvikling, herunder lav vækst, nedgang i antallet af arbejdspladser (især i de traditionelle mandefag) samt ikke mindst migration og affolkning, hvilket blandt skyldes, at områdernes unge (især kvinderne) flytter til de større byer for at tage en uddannelse. Der er tale om udfordringer, som ikke bare har stor betydning for områdernes levedygtighed og sammenhængskraft, men også for de mænd og kvinder, der bor her, og for deres indbyrdes sociale relationer.

Det overordnede formål med kortlægningen er *i et kønsperspektiv* at belyse de særlige udfordringer, som yderområderne i Norden står overfor, og at identificere best practice cases i relation til køn, uddannelse og befolkningsstrømme på tværs af de nordiske lande. Disse best practice cases er indsamlet med særligt henblik på at finde eksempler på praksis, der vurderes at kunne fungere i andre nordiske kontekster end dem hvorfra de hidrører. Vi har endvidere bestræbt os på at finde eksempler, der berører de forskellige tematikker i rapporten, og af samme årsag er de forskellige best practice cases præsenteret som afslutning på de enkelte tematiske kapitler i rapporten.

I rapporten bruger vi betegnelsen *yderområder*, selvom en sådan betegnelse kan diskuteres. Som Beck og Ebbensgaard (2009) påpeger, er en sådan betegnelse nemlig en skalabetegnelse, forstået på den måde, at hvad der karakteriseres som center, og hvad der karakteriseres som periferi, som oftest kan og vil blive defineret forskelligt, alt efter øjet der ser. Når kortlægningen anvender yderområde som betegnelse er formålet ikke at understøtte eller forstærke eventuelt eksisterende opfattelser af bestemte geografiske områder som mindre attråværdige, men derimod at belyse reelt eksisterende forskelle i de livsbetingelser og muligheder, der gør sig gældende i Nordens yderområder.

Et kønsperspektiv på udfordringerne i Nordens yderområder

Indenfor forskningen på dette område er det blevet fremhævet, at omstillingen til et mere globalt arbejdsmarked betyder, at fleksibilitet og mobilitet bliver vigtige nøgleord, ikke mindst for de nordiske yderområder, hvor krav og forventninger i de forskellige lokalsamfund er under påvirkning. Mens nogle tilpasser sig de nye vilkår (fx kvinder, der finder nye jobs bl.a. i servicesektoren), hægtes andre af (fx lavtuddannede mænd, hvis kompetencer ikke længere er efterspurgt på det nye arbejdsmarked) (Faber og Pristed Nielsen 2015). Mændene i de nordiske yderområder synes at blive særligt ramt af udviklingen. At de senere års finanskrise har skubbet denne udvikling yderligere på vej er også blevet fremhævet. Således omtales finanskrisen i et ligestillingsperspektiv som *the mancession* (i modsætning til *the recession*), i og med at krisen har lagt pres på især de traditionelle mandeerhverv (Weyhe 2011: 248).

Også ungdommen i de nordiske yderområder mærker udfordringerne særligt tydeligt grundet de ændrede mønstre for uddannelse og erhverv samt stigende krav om mobilitet. I modsætning til de unge, der bor centralt, føler de unge i Nordens yderområder et stort pres for at forlade deres lokalsamfund, og forskning peger på, at det især er de unge kvinder, der flytter væk, hvilket i høj grad påvirker de nordiske yderområder, både pga. nettoudflytningen af kvinder, men også pga. de deraf mindskede fødselsrater (Svensson 2006; Rahut og Littke 2014). Denne udvikling giver grobund for yderligere negative udviklingstendenser. Hvis udviklingen fortsætter risikerer en stor restgruppe af nordiske mænd at blive hængt af og stå tilbage i yderområderne uden uddannelse, uden job og uden kvinder (Skrede 2004; Plambech 2005; Rauhut *et al.* 2008; Bærenholdt og Granås 2008).

Kortlægningen omfatter som udgangspunkt hele Norden – Norge, Danmark, Sverige, Finland, Island og de selvstyrende områder Grønland, Færøerne samt Åland – men med større nedslag i nogle lande fremfor andre,¹ når det kommer til at belyse overordnede fælles udviklingstendenser. Samlet set er der en række relevante lighedstræk på tværs af de forskellige nordiske lokaliteter, der muliggør sammenlignende diskussioner af forskellige kønnede udviklingstendenser. De nordiske lande er ikke bare bundet sammen af historien, men har også i vid udstrækning

---

¹Åland er kun i mindre omfang dækket under visse temaer, idet litteraturen på området er ganske begrænset.

fælles politiske, kulturelle og værdimæssige rødder (Helvé *et al.* 2003; Jákupsstova, Sølvará og Hovgaard 2014). Dette afspejler sig blandt andet i opbygningen af velfærdssamfundet og i typer af velfærdssydelser. Selv om der er forskel på, hvordan man i Norden konkret griber dette arbejde an, er der så store ligheder, at man taler om "den nordiske velfærdsmodel". De nordiske lande er også kendt for historisk at have en høj grad af ligestilling mellem kønnene og for, sammenlignet med mange andre europæiske lande, at have et stort fokus på lige muligheder for mænd og kvinder/drenge og piger. Dette kommer til udtryk i uddannelsessystemet, på arbejdsmarkedet og generelt i de nordiske samfund.

Når man betragter de nordiske lande samlet er der imidlertid også en række kontrasterende forskelligheder, som bidrager til at gøre de udfordringer, som denne kortlægning fokuserer på, mere komplekse. Forskellighederne angår eksempelvis geografiske distancer, befolkningstæthed, fordelingen af naturressourcer, hastigheden hvormed uddannelses- og arbejdsmarkedene ændrer sig, forskelle i karakteristikkene af de lokale arbejdsmarkeder, og hvilke sektorer der dominerer, organisering af den sociale infrastruktur, samt typer af lokale erhvervsliv, foreningsliv og beskæftigelse. I lyset af dette er der selvsagt variationer i de politiske tiltag på tværs af Norden. Også når det kommer til de nordiske landes uddannelsespolitikker er der nationale forskelle. I henholdsvis Sverige og Norge har man fx, i højere grad end i Danmark, arbejdet politisk med at fremme ligestilling mellem kønnene ved bl.a. at integrere ligestilling i uddannelsernes mål og læreplaner, initiere og opmuntre til lokale udviklingsarbejder, osv. (Reisby og Knudsen 2005).

I forhold til denne kortlægning er det *på den ene side* relevant at pege på, at yderområderne i de nordiske lande står over for en række ensartede udfordringer. Dette gælder fx udfordringer vedrørende ændrede lokale erhvervstraditioner, kønsopdelte uddannelsesvalg, udfordringer vedr. transport til og fra uddannelsesinstitutioner, lokale tilknytningsmønstre eller mangel på samme, arbejdsmarkedernes kønsopdeling, ændring af rekrutteringsmønstre, osv. *På den anden side* er det samtidigt vigtigt at påpege, at de nationale forskelligheder åbner for en nuanceret diskussion af, hvilke erfaringer der er bundet op på særlige lokale forhold, der gør dem sværere at omsætte og hvilke erfaringer der potentielt kan overføres fra én nordisk kontekst til en anden.

For Danmark, Norge, Sverige og Finland gælder det, at kortlægningen som udgangspunkt fokuserer på forskning og faglitteratur omhandlende særlige problemstillinger knyttet til bestemte, og oftest de tyndest befolkede, yderområder. For Island, Grønland, Færøerne samt Åland derimod skelner kortlægningen af forskning og faglitteratur i mindre grad

til regionale/lokale variationer internt i landene, men dog stadig med et blik for forskelle mellem land og by, center og periferi.

Der er ingen tvivl om, at de geografiske afstande er langt mere markante i Norge og Sverige sammenlignet med fx Danmark. Det er sandsynligvis også forklaringen på, at der i disse lande er en stærkere forskningstradition, når det kommer til at belyse unges stedtilknytning, og hvad denne kan betyde i forhold til valg af uddannelse (for en opsummering se f.eks. Bæck og Paulgaard 2012). For både Færøerne og Grønland (samt Åland) gør det sig gældende, at problematikkerne omkring befolkningsstrømme i relation til uddannelsesvalg ofte fordrer national fraflytning, med affolkning og dalende børnetal til følge, idet mange aldrig vender tilbage. Fx er antallet af kvinder i den fødedygtige alder faldet med 19 % på Færøerne siden 1990, og på lang sigt vurderes denne tendens at udgøre en trussel mod hele det færøske samfund (Hamilton *et al.* 1996; Hovgaard 2015). Derimod er der for norske, svenske, finske og i nogen grad danske og islandske unges vedkommende i højere grad tale om flytning internt i landene og/eller pendling for at tage en uddannelse – dog stadig med ganske betydelige forskelle, hvad angår distancer, tilgængelighed og tidsforbrug. I visse yderområder har de unge slet ikke adgang til en ungdomsuddannelse, eller kun adgang til et begrænset udvalg af ungdomsuddannelser, hvilket i praksis kan betyde, at de er tvunget til at flytte hjemmefra i en ganske tidlig alder. Tidligere studier viser, at det især er de unge kvinder i yderområderne, der flytter tidligt hjemmefra, hvilket understreger, at der er centrale kønsforskelle blandt unge i periferien, sammenlignet med unge fra de urbane områder, hvor der er lille variation efter køn, hvad angår dét at flytte hjemmefra (Roalsø 1997) (se også Helvé *et al.* 2003). Det faktum, at kvinderne i højere grad end mændene flytter fra yderområderne mod byerne har givet anledning til begreber som f.eks. *kvindeflugt* og *kvindeunderskud* (Giskeødegård og Grimsrud 2014).²

I kortlægningen fokuseres på en række bestemte problemstillinger, som har en særlig betydning for yderområdernes levedygtighed og sammenhængskraft, og for de mennesker som bor her. I afdækningen af forskning og faglitteratur inddrages frem for alt problemstillinger, som har med uddannelse/efteruddannelse, arbejde og fritid at gøre. Udover

---

² På sin vis er det ikke nogen ny problemstilling, at kvinderne i de tyndere befolkede områder i Norden flytter ind mod byerne. Det har længe forholdt sig sådan; rent faktisk har forskning i over 100 år peget på denne problemstilling bl.a. på baggrund af folketællinger i Storbritannien i slutningen af 1800-tallet (Ravenstein 1885)(se også Bjarnason og Thorlindsson 2006 samt Giskeødegård og Grimsrud 2014).

disse dimensioner peger litteraturen endvidere på, at der findes forskellige forestillinger om – og italesættelser af – livet i de nordiske yderområder (se også Helvé *et al.* 2003). I den positive ende af skalaen præsenteres yderområderne ofte som steder med åbne vidder, muligheder for fri udfoldelse, trygge rammer, nærhed og tætte sociale relationer. I den negative ende af skalaen fremstilles yderområderne, og de mennesker som bor her, som tilbagestående, umoderne, uoplyste og stillestående (Karlsen 2001; Paulgaard 2006 og 2015; Bloksgaard, Faber og Hansen 2014). Særligt mændene i de nordiske yderområder synes at blive omtalt nådesløst; som nogle, der er omstillingsmodvillige, uuddannede og ofte også ude af stand til at forsørge sig selv (Bye 2009 og 2010; Eriksen 2010; Bloksgaard, Faber og Hansen 2013). Dette kommer f.eks. til udtryk ved, at mændene i yderområderne opfattes som mindre attraktive som ægtefæller (Plambech 2005; Gaini 2010).

Også i en ikke-nordisk kontekst er debatten om de tilbageblevne mænd i periferien tiltagende, og det fremføres jævnligt, at omstrukturen på arbejdsmarkedet (og en markant nedgang i de såkaldte mandearbejdspladser) har sat de mere traditionelle former for maskulinitet under pres. Bogen *Masculinity beyond the metropolis* (Kenway *et al.* 2006) beskriver fx, hvordan unge mænd i Australiens yderområder betragter maskulinitet som tæt forbundet med hårdt fysisk arbejde og knyttet til industriarbejderens udholdenhed, og dette fører til, konkluderes det, at denne gruppe mænd oplever en tomhedsfølelse og potentielt udvikler en "melankolsk" (tilbageskuende) maskulinitet (se også McDowell 2003; Ní Laoire og Fielding 2006; Corbett 2007 samt Kelly 2009).

I en tid, hvor udkantsområderne generelt er kendetegnet ved fraflytning, særligt blandt unge kvinder, fremstilles de, som bliver tilbage, ofte – i medierne og i den generelle samfundsdebat – som værende mindre fremtidsorienterede og mindre omstillingsparate, end de som rejser væk. Det negative stigma knyttet til yderområderne er ikke kun forankret i medierne; det høres også jævnligt blandt politikere, praktikere, forskere og ikke mindst registreres det hos de mennesker, især de unge, der bor i yderområderne. Yderområdernes negative stigma vil kun i mindre grad blive omtalt i kortlægningen, selvom det bl.a. ifølge Helvé *et al.* (2003) spiller en ganske central rolle i forhold til de udviklingstendenser, som kortlægningen fokuserer på. I en tværnordisk rapport om unge i Norden beskrives de mulige konsekvenser af yderområdernes negative stigma på følgende måde:

Människan har en tendens att agera utifrån en föreställning om verkligheten snarare än utifrån hur den faktiskt är beskaffad. Konsekvenser av sådant handlande kan innebära att glesbygden och de mindre orterna får det ännu

svårare att överleva än vad som behöver vara fallet. I vardagligt tal brukar detta fenomen benämnas för *den självuppfyllande profetian* (Helvé *et al.* 2003: 30).

Som det fremgår, rummer de problemstillinger, som kortlægningen beskæftiger sig med, mange dimensioner – både på individ-, gruppe- og samfundsniveau, og i samspillet niveauerne imellem. Dertil kommer, at kortlægningen krydser en række forskellige forskningstraditioner. Det er imidlertid vigtigt at understrege, at kortlægningen overvejende fokuserer på bidrag fra kønsforskningen eller på andre typer af bidrag som har en kønnet vinkel, da opdraget jf. tidligere specifikt har været at belyse *betydningen af køn* i forhold til udfordringer og best practices i de nordiske yderområder.

Hvad og hvem fokuserer kortlægningen på?

Kortlægningen tager afsæt i en forståelse af, at køn har betydning på forskellige planer for individer, ligesom der tages udgangspunkt i, at køn ikke bare refererer til biologiske forskelle, som kan have en identitetsmæssig betydning for individer, men at køn også spiller en væsentlig rolle på det sociokulturelle plan (fx i tankefigurer, metaforer og kategorier samt som princip for beslutningsprocesser, belønning og fordeling af magt) (Thurén 2003; Svensson 2006).

Kortlægningen tager endvidere afsæt i en forståelse af, at steder er kønnede. At betegne steder som kønnede handler om at rette opmærksomheden mod, dels hvordan steder er indlejret med betydninger og relationer, der styrer adfærd og opfattelser samt udstikker retningslinjer for, hvordan maskulinitet og femininitet kan "gøres", dels hvordan steder opleves forskelligt, og fortolkes forskelligt, afhængigt af om du er mand eller kvinde, og afhængigt af alder, social position og etnisk tilhørsforhold (Faber og Pristed Nielsen 2015).

Feministiske forskere har hævdet, at forholdet mellem kønnene både afspejler og påvirker den rumlige organisering af samfundet, og især feministiske geografer har forsøgt at kaste lys over den rumlige konstruktion af køn (Faber og Pristed Nielsen 2015). Dette perspektiv har eksempelvis foranlediget Zelinsky m.fl. til at argumentere for, at vi bør analysere steder og lokaliteter med kønsbrillerne på:

The human geographer must view reality *stereoscopically*, so to speak, through the eyes of both men and women, since to do otherwise is to remain more than half-blind (Zelinsky, Monk og Hanson 1982: 353).

At steder er kønnede er også en central pointe hos den amerikanske geograf Massey (1994, 2005). Hun argumenterer således for, at steder ikke bare er formet af forskellige og mangeartede sociale relationer mellem mennesker, som er udstrakt i tid og rum, men også at steder opleves forskelligt, og fortolkes forskelligt, afhængigt af om du er mand eller kvinde. I en svensk kontekst har også Friberg (2000) samt Forsberg (2002) peget på den tætte sammenhæng mellem køn og sted/rum – fx ved at påpege at steder ikke bare formes af, hvordan vi som individer handler, men også, at steder definerer hvilke mulighedsstrukturer, der eksisterer og hvilke grader af frihed det enkelte individ kan have. Selvom vi i Norden på nationalt plan har et politisk ideal om ligestilling vil der ofte være kontekstspecifikke variationer. Stenbacka skriver følgende herom:

The political ideal of equality among men and women build upon existing theoretical prerequisites for gender equality, but nonetheless local gender structures still show inequality and differences in gender relations as well as in space of action for both men and women. Depending on *where* you are and what the local context is, men and women live under different conditions and with different expectations (Stenbacka 2007: 86).

Når det er vigtigt at belyse relationen mellem køn og sted/rum handler det om, at steder ikke bare betegner specifikke geografiske lokaliteter, men også individers komplekse sociale placering i selvsamme. Det sted, mænd og kvinder bor, og de sfærer, som de færdes i (fx i familien, på uddannelsesinstitutionerne, på arbejdspladsen, osv.), er alle forankret i specifikke geografiske lokaliteter, der er indlejret med betydninger og forskellige forestillinger om, hvad der regnes som socialt acceptabelt (Cresswell 1996; Hoven og Hörselmann 2005; Svensson 2006; Bye 2010). Samtidig er det en vigtig pointe, at der ikke findes nogen singular/entydig identitet som mand eller kvinde. I en forståelse af at (køns-)identitet er noget, der kontinuerligt "gøres" og forhandles, taler man således om maskuliniteter og femininiteter i flertal (jf. fx Connell 1995).

Da det er køn, uddannelse og befolkningsstrømme, der er temaet for nærværende kortlægning, er der et særligt fokus på unge, på ungdomsuddannelserne samt på de videregående uddannelsessystemer i Nordens yderområder. Kortlægningen omfatter kun i ganske lille grad forskning og faglitteratur om førskolen (daginstitutioner) samt folkeskolen. Til gengæld er der medtaget udvalgte perspektiver på efter- og videreuddannelse, ligesom der i nogen grad inddrages litteratur om udviklingstendenserne på de Nordiske yderområders arbejdsmarkeder.

Det er vigtigt at understrege, at ungdommen i de nordiske lande ikke er en homogen gruppe. Blandt disse unge findes væsentlige forskelle (sociale, kulturelle og geografiske), og disse præger selvsagt, hvordan

unge mænd og kvinder i Norden tager stilling til spørgsmålet om, hvilken type uddannelse og/eller arbejdsliv de skal vælge, og hvorvidt de skal blive i eller flytte fra deres lokalområde. Parallelt med dette perspektiv føres, som det vil fremgå af rapporten her, en diskussion om kønsrelationer og kønnets betydning for unges muligheder i Norden; som gruppe og som individer.

Samtidig er det en central pointe, at unges levevilkår og ungdommens rollemodeller mere end nogensinde før er frigjort fra lokale grænser og skillelinjer. Unge mænd og kvinder eksponeres i dag på tværs af Norden for et utal af valgmuligheder og konkurrerende alternativer, og de er mere end nogensinde før tvunget til at reflektere over egne dispositioner og mulige konsekvenser af de valg, de træffer (Giddens 1991; Ziehe 1996). Brannen og Nilsen (2002) omtaler dette skifte i unges livsplanlægning fra en situation, hvor *standardbiografier* tidligere dominerede til en type planlægning, der i dag bedst kan beskrives som *valgbiografier*. Samtidig peger de dog på, at forestillingen om unges afstandardiserede og individuelle biografier, der er et resultat af (helt) frisatte valg, er karikeret. Både køn og klasse, men også andre strukturelle vilkår – såsom det sted de unge vokser op – former valgbiografierne og har dermed stor betydning for den måde de unges livsforløb reelt udvikler sig på (se også Bloksgaard, Faber og Hansen 2015).

Ifølge Svensson (2006), der har studeret ungdommen i Sveriges udkant, har unge forskellige opfattelser af, hvad det vil sige at være ung i den tid, vi lever i nu. Disse forestillinger spejler forskellige erfaringer, som også giver de unge i Nordens yderområder forskellige forhåbninger om, hvorvidt der på længere sigt er en plads til dem det sted, de bor. Trondman og Bunar (2001) taler i tillæg hertil om det tragiske gab, som opstår mellem på den ene side de forandrede vilkår i lokalsamfundene og på den anden side den selvopfattelse og de fremtidsdrømme, som de nordiske unges opvækst i yderområderne giver grobund for. Det tragiske gab opstår på baggrund af en diskrepans mellem, hvordan ungdommen i Nordens yderområder opfatter sig selv og deres ønsker til, hvad de "vil gøre" og "vil blive" på sigt, og hvad som faktisk er muligt de steder, de bor.

Ifølge den engelske ungdomsforsker Bourn (2008) er unge nogle af dem, der er hårdest ramt af den økonomiske restrukturering og de sociale ændringer, som er fulgt med globaliseringen. Det gælder om nogen de unge i Nordens yderområder. Det faktum, at deres handlinger og identitetsdannelse foregår på steder, der er særligt pressede pga. ændrede mønstre for uddannelse og erhverv samt stigende krav om mobilitet, gør, at de oplever virkningerne af globaliseringen på nærmeste hold.

På baggrund af et studie af unge i Norges yderområder konkluderer Paulgaard (2012) således, at de ændrede vilkår gør, at de unge bosat i yderområderne, på sin vis står overfor et *ugalte af begrænsninger* sammenlignet med unge bosat i urbane områder, der måske snarere står over for et *ugalte af muligheder*. Når globaliseringen ændrer grundlaget for lokalområderne bliver kravet om at være mobil særligt udtalt for de unge i yderområderne i Norden. Og selvom de unge her måtte have samme type af ambitioner og lyst til at flytte hjemmefra, lyst til at rejse og/eller lyst til at opnå selvstændighed, som de unge i de større byer, gælder det for denne gruppe af unge, at de ikke bare forlader deres lokalområde i snæver forstand – det er samtidig en beslutning, som betyder, at de forlader deres forældre, eventuelt øvrige familie, og deres netværk.

Ofte er det uddannelses- eller arbejdsrelateret, når unge kvinder flytter fra yderområderne, men der er også andre aspekter, der fremhæves i forskningen på området; bl.a. er det jf. tidligere blevet fremhævet, at medierne på tværs af de nordiske lande præsenterer et billede af bylivet som særligt attraktivt/særligt moderne, og at dette bidrager til, at de unge kvinder drages mod byerne (Gunnarsson 1993; Karlsen 2001; Paulgaard 2006). Hertil skal dog tilføjes, at Dahlström (1996) har konkluderet, at målet for unge kvinder, som vokser op i yderområderne, egentlig ikke er *at flytte til* de urbane områder, men snarere *at flytte væk fra* periferien. På baggrund heraf konkluderer Dahlström, at de urbane områders tiltrækningskraft overvurderes – det ændrer imidlertid ikke på, konstaterer hun, at yderområderne har en tendens til at skubbe kvinderne væk bl.a. pga. deres iboende patriarkalske strukturer (se også Rauhut og Littke 2014)(uddybes også senere). Dahlström peger desuden på, at uddannelsessystemerne i Norden kommunikerer en norm om lige muligheder for alle; en besked som ikke korresponderer med den faktiske situation i Nordens yderområder.

Tilrettelæggelse og gennemførelse af kortlægningen

Kortlægningen er gennemført som et desk research studie med udgangspunkt i eksisterende litteratur fra hele Norden, herunder også tidligere rapporter og evalueringer forfattet i regi af bl.a. Nordisk Ministerråd. Formålet med kortlægningen er jf. tidligere at præsentere et selekteret udvalg af eksisterende forskning og faglitteratur om køn, uddannelse og befolkningsstrømme samt afdække centrale perspektiver og centrale bidragsydere inden for dette område.

Som en del af desk research er der gennemført en survey rundspørge blandt nordiske forskere, fagfolk og ministerier i de nordiske lande samt diverse ligestillings- og uddannelsesinstitutioner, der alle har bidraget med viden om pågående forskning, projekter, initiativer mv., som supplement til allerede publiceret forskning.

Rapportens indhold er søgt kvalitetssikret ved at indhente kommentarer undervejs dels fra Nordisk Ministerråd, og fra Ministeriet for Børn, Ligestilling, Integration og Sociale Forhold, dels fra en række kolleger placeret i forskellige nordiske lande.

Best practice cases

Som en del af kortlægningen har vi identificeret en række best practice cases (tiltag eller aktiviteter), som vi har beskrevet bl.a. på baggrund af telefoninterviews med centrale aktører. Dog skal i den forbindelse nævnes, at vi ikke er faldet over særligt mange tiltag eller aktiviteter som har haft et iboende kønsperspektiv eller hvor baggrunden for etableringen af tiltaget/aktiviteten har været at løse nogle af de udviklingstendenser, som vi præsenterer i kortlægningen her. De inkluderede best practice cases er udvalgt ud fra en betragtning om, at de vurderes at have tværnordisk potentiale (enten i deres "rene" form eller elementer fra dem) til løse et udvalg af de forskellige typer af problemstillinger, som vi er stødt på i litteraturen på området. Tanken er således, at de efterfølgende kan danne grundlag for videre diskussioner af deres mulige overførbare i forhold til at løse de problemstillinger i Nordens yderområder, som kortlægningen identificerer.

Rapportens opbygning

Kortlægningsrapporten er opdelt tematisk med mulighed for at få landeopdelte informationer under de forskellige temaer. Rapporten er således inddelt i i alt seks forskellige temaer, hvor der indenfor hvert af temaerne er fremhævet perspektiver på tværs af Norden. De seks temaer er:

- Levevilkår, demografiske ændringer og køn.
- Uddannelse, (im)mobilitet og køn.
- Stedtilknytning, hverdagsliv og køn.

- Køn, arbejdsmarked og arbejdsliv under forandring.
- Kønsrelationer og -normer i opbrud.
- Unge mænd og maskulinitet(er) i yderområderne.

Kortlægningen trækker på perspektiver fra såvel migrations- og mobilitetsforskning, kultur- og humangeografi, landdistriktsforskning (Landsbygdsforskningen), forskning i regional udvikling, innovation og iværksætteri samt ungdoms- og uddannelsesforskning. Det styrende element i udvælgelsen af eksisterende forskning og faglitteratur har dog jf. tidligere overvejende været på bidrag fra kønsforskningen eller på andre typer af bidrag som har en kønnet vinkel. Kortlægningen fokuserer primært på forskning og faglitteratur udgivet efter år 2000.

1. Levevilkår, demografiske ændringer og køn

Med 3,5 millioner km² og en population på kun 26 millioner er Norden den region i verden, som har den laveste befolkningstæthed, hvilket bevirker, at store dele af de nordiske lande er ubeboede eller har en meget lav befolkningstæthed. Som beskrevet indledningsvis skaber dette forskellige former for udfordringer for yderområderne bl.a. i forhold til beskæftigelse, uddannelse og infrastruktur. Samtidig er der en række væsentlige demografiske og geografiske forskelle de nordiske lande imellem. I dette afsnit opridses vi forskellige karakteristika ved levevilkårene og de demografiske ændringer i de forskellige yderområder i Norden; karakteristika der danner rammen om de udviklinger, der beskrives i rapportens øvrige afsnit, og som er essentielle for forståelsen af relationerne mellem køn, uddannelse og befolkningsstrømme i Nordens yderområder. Der lægges i afsnittet vægt på at fremhæve eventuelle særlige kønnede og/eller geografiske aspekter der kan tænkes at påvirke udviklingen i den enkelte nationale kontekst, og i de lande hvor vi har valgt at lægge fokus på en særlig region, begrundes valget heraf.

1.1 Sverige

Ifølge tal fra Den Nordiske Statistiske Årsbog 2014 består den svenske befolkning af 9.644.864 millioner indbyggere, og Sverige er dermed det land i Norden med den største befolkning. Befolkningen er dog ganske ulige fordelt ud over det svenske territorie, således skriver Erikson *et al.* at:

If we divide Sweden into two equal halves, 90 percent of the country's population is in the southern half. This uneven population distribution is, historically, a consequence of a scarcity of cultivated land and a large inaccessible mountain range in the North. The territory of Norrland has nearly 1.2 million inhabitants, most of the population living in the coastal areas, which leaves large inland areas largely uninhabited, and it is one of the regions that is less favored in global processes of restructuring (Eriksson *et al.* 2015: 39).

Den svenske befolkning fordeler sig på et areal som er 447.420 km² og sammen med Norge og Finland rummer Sverige store skovarealer, og skovbrug har traditionelt været et stort erhverv. De store naturområder giver samtidig Sverige en unik mulighed for at udvinde energi fra deres naturressourcer, hvilket betyder, at " ... in 1960 nearly 90 per cent of the total production of electricity in Sweden stemmed from hydropower" (Haagensen 2014: 34).

I 2013 oplevede Sverige den største netto immigration i befolkningen blandt de nordiske lande og frem imod 2035 kan Sverige forvente at have en befolkningsvækst på 16 procent. De nordiske lande er førende indenfor en række ligestillingsområder for eksempel målt på ligeløn. Sverige er især frontløber på en række ligestillingsområder fx i deres sprog og deres brug af genuskontrakter mv. Det kan derfor overraske, at det er i Sverige, at den største forskel på mænd og kvinders lønniveau skal findes (Haagensen 2014).

Som en række af de andre nordiske lande står Sverige også overfor en række demografiske udfordringer i forhold yderområderne mht. fraflytning og ændringer i levevilkår, da en række af de traditionelle erhverv forsvinder. Samtidig oplever en del af yderområderne, herunder Norrbotten i Nordsverige (regionen grænser op til Lappland i Finland), at de unge (og særligt kvinderne) vælger at flytte fra lokalområderne. Johansson, Stenbacka og Nordfeldt (2005) påpeger med henvisning til årsbogen fra 2004 at:

Det är ett allmänt känt fenomen att områden med dålig arbetsmarknad får ett överskott av män. Detta beror bland annat på att kvinnor flyttar i större utsträckning. Detta har också skett i Norrbotten där antalet kvinnor per 100 män ligger under riksgenomsnittet. Kraftigast obalans är det i Pajala där det går 68 kvinnor per 100 män. En rapport från Glesbygdsverket visar emellertid att det kommit till en brytpunkt där även männen lämnar glesbygdsområden, vilket naturligtvis är allvarligt och tyder på att framtidsutsikterna för norrlandskommunerna ser ännu sämre ut (Johansson, Stenbacka og Nordfeldt 2005: 35-36)

Parallelt hermed påpeger Berglund *et al.* (2005), at det samtidig kan ses, at de kvinder som bliver tilbage i yderområderne er højere uddannede end de mænd, som bor der, da størstedelen af de erhverv, hvor der i dag findes beskæftigelse er indenfor den offentlige sektor, hvor der er flest kvinder ansat. Dette hænger sammen med, at de traditionelle mandefag som fx skovbrug er nedadgående. Berglund *et al.* forklarer således at:

... sysselsættingsudvekklingen i Norrbotten går mot en generell utvekkling av högre syssels ttingsniv er f r kvinner  n för män i flertalet av kommuner-
na, vilket f r  vrigt gäller hela Nordkalotten. I många kommuner i norra Sve-
rige  r offentliga sektorn den största arbetsgivaren, speciellt för kvinnorna.
Från 1970-talet og framåt gick antalet sysselsatta inom skogsindustrin ner
dramatiskkt. Eftersom det var den största arbetsgivaren f r männen så ökade
den manliga arbetsl sheten snabbt. Kvinnorna d remot arbetade inte inom
skogsindustrin og p verkadades f ljaktligen inte av krisen inom skogsindu-
strin (Berglund *et al.* 2005: 11).

1.2 Norge

Den norske befolkning på 5.109.056 million indbyggere er ganske ulige fordelt på de 323.771 km² (Haagensen 2014: 15), og dermed svinger befolkningst theden også meget fra fylke til fylke. Nord-Norge er det område i Norge, der er tyndest befolket:

Northern Norway covers more than a third of the total area of Norway; still, less than one out of ten Norwegians lives there. The region consists of three counties, of which Finnmark, the northernmost and easternmost county in Norway, is the largest—larger than all of Denmark by area. Despite its size, it is the least populated area in Norway with approximately 72,000 inhabitants (Eriksson *et al.* 2015: 37).

Fiskeindustrien er fortsat et stort erhverv i Norge, som især i yderområderne beskæftiger mange mennesker. Norge er rig på naturressourcer, som fx olie, hvilket kan ses i det norske BNP, som per indbygger er omkring 80 % højere end EA17 gennemsnittet. Dette betyder også, at Norge har en meget høj levestandard. Derudover oplever Norge (sammen med Island og Åland) den hurtigste befolkningsvækst i Norden, hvilket for Norges tilfælde inden for de næste 25 år vil betyde en forventet stigning i befolkningstallet på 28 % (Haagensen 2014).

Angell *et al.* (2013) har udarbejdet en rapport omhandlende attraktive lokalsamfund og arbejdsmarkedsregioner i Nordnorge. Angell *et al.* fremhæver, at de Nordnorske regioner er meget forskellige hvad angår økonomisk vækst og beskæftigelsesmuligheder. Regionerne har betydelige udfordringer med at rekruttere arbejdskraft, og forskellen mellem fraflytning og tilflytning er meget stor. Det betyder, at lokalområderne er afhængige af indvandring, og der er dermed kamp regionerne imellem for at vinde slaget om rekruttering af indbyggere og dermed medarbejdere. Nordnorge oplevede en vækst i beskæftigelsen på 7 procent i perioden 2003–2011, hvilket er betydeligt lavere end landsgennemsnittet, som ligger 13 procent (Angell *et al.* 2013):

Størst sysselsettingsvekst har det vært innenfor helse- og sosialtjenester, bygg og anlegg, varehandel, faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting og undervisning, målt i absolutte tall. Marine næringer (fiske, fiskeindustri, oppdrett og nye arter) er fortsatt den sektoren som relativt sett er sterkest representert i Nord-Norge, sammenlignet med landsgjennomsnittet (Angell *et al.* 2013: 12).

Angell *et al.* har ikke lavet en særskilt undersøgelse af mænd og kvinder i forhold til evt. kønsforskelle i hvad der karakteriserer et attraktivt lokalområde i Nordnorge. Dog pointerer de på baggrund af deres resultater, at det er væsentligt at lave mere grundige analyser af kønsdimensionerne heraf. Samtidig har de i en række af deres analyser skelnet mellem mænd og kvinder, og enkelte af deres resultater giver dermed et indblik i forskellige kønsdimensioner og problematikker. Fx viser deres undersøgelser, at der i forhold til tilgang til arbejde, herunder pendling, kan spores en kønsdimension. Det er fortsat sådan, at der er flere som pendler ud af de nordnorske kommuner end ind, selvom andelen af pendlere, som pendler til Nordnorge er steget – her er det en vigtig pointe at det hovedsageligt er mænd, som er pendlere:

Pendlerne er i denne sammenhengen i stor grad menn og det har betydning både for de samfunnene de pendler til og fra. Arbeidsledigheten i nord er på vei ned mot landsgjennomsnittet. Blant menn er den fortsatt litt høyere enn ellers i landet, mens ledigheten og yrkesdeltakingen blant kvinnene er nær landsgjennomsnittet. Samtidig er de regionale forskjellene innad i landsdelen også redusert, selv om noen regioner fortsatt har noe høyere ledighet, særlig blant menn (Angell *et al.* 2013: 12).

I tråd med en række af de andre nordiske lande oplever Norge, at befolkningen bliver ældre. Angell *et al.* pointerer, at særligt aldersgruppen 20–39 årige er kritisk for en regions fremtidige vækst, og netop denne gruppe er gået tilbake i Nord-Norge; især hvad angår andelen af kvinder:

Denne andelen har gått tilbake, og særlig andelen kvinner i denne aldersgruppen er redusert. Samtidig har antallet fødsler gått ned. Den største endringen i befolkningssammensetningen er økningen i antallet middelaldrende og eldre i Nord-Norge, og befolkningspyramiden i nord er mer "topptung" enn i Sør-Norge (Angell *et al.* 2013: 12).

Pga. de særlige problematikker, der knytter sig til Nord-Norge i forbindelse med spørsmål om køn, uddannelse og befolkningsstrømme, vil en stor del af de øvrige dele af rapporten vedrørende Norge tage udgangspunkt i litteratur, der fokuserer netop på dette område. Dog vil også andre norske yderområder blive dækket (fx via henvisning til Båtevik

(2001) som tager afsæt i Vestlandet, Rye (2006) som studerer Midt-Norge samt Bye (2010) som refererer til Trøndelag).

1.3 Danmark

Næst efter Sverige, er Danmark det land i Norden med det højeste befolkningstal. Således var der i 2014 5.627.235 millioner personer (2.834.956 mio. kvinder og 2.792.270 mio. mænd) bosat i Danmark på et areal der er 43.561 km². Dette areal er væsentlig mindre end en række af de andre nordiske lande fx Norge, Sverige og Finland. Dette gør at Danmark (eksklusiv Færøerne og Grønland) er det land indenfor Norden, som har den højeste befolkningstæthed med 130 personer per km².

De fleste af Danmarks naturområder, er, i modsætning til de andre nordiske lande, opdyrkede og der findes således ikke i samme udstrækning store ubeboede naturområder (Haagensen 2014: 22, 36). De geografiske afstande i Danmark kan derfor – set i forhold til en række af de andre nordiske lande – virke meget små og overkommelige i forhold til mobilitet mv. Der er derfor heller ikke mange regioner i Danmark, som kan betegnes som perifere set i forhold til de andre nordiske lande.

Øen Bornholm, som ligger midt i Østersøen, men perifert fra resten af Danmark, kan betegnes som det sted i Danmark, der udgør det mest perifere område i landet. Det bevirker, at Bornholm har særlige udfordringer i forhold til den geografiske placering, som adskiller sig fra andre dele af Danmark (Dahlström et. al 2006). Isoleret i Østersøen er der begrænsede muligheder for at komme til fastlandet, hvilket enten skal forgås med fly eller færge:

Transport to and from the island is both expensive and time demanding and thus, for most people it is not possible to live on Bornholm and to maintain a job that demands a daily presence outside the island. Thus, the labor market in Bornholm can be characterized as a closed one, which leads to unoccupied jobs and/or unemployment (Dahlström et. al 2006:32).

Den Bornholmske befolkningsrate er nedadgående i modsætning til de andre regioner i Danmark (samlet set). Dette skyldes især fraflytning af unge mennesker, som er nødsaget til at flytte fra øen for at tage en uddannelse. Ikke desto mindre sker der i resten af Danmark også en skævvridning i forhold til periferien og centrum, og der har særligt siden 2007 været øget fokus på netop yderområderne og de udfordringer, som

lokalbefolkningerne i disse områder står overfor (Christensen og Pristed Nielsen 2014).

Danmark vil i de kommende år opleve en række demografiske ændringer. På trods af at være det land i Norden, som er tættest befolket (og har den anden højeste population), så er fødselsraten i Danmark én af de laveste i Norden (dette er på trods af, at fødselsraten i Norden generelt er høj sammenlignet med andre ikke nordiske lande). Danmark kan samtidig i de kommende årtier se frem til en moderat stigning i antallet af ældre i befolkningen (dvs. folk over 64 år). Samtidig med en aldrende befolkning oplever Danmark i disse år en øget befolkningstilvækst, hvilket blandt andet skyldes at antallet af fødsler overstiger antallet af dødsfald, men også at der foregår en positiv nettomigration – dvs. at Danmark oplever en stigende indvandring uden en stor udvandring. Nettomigration var størst i Danmark i 2013 og den danske befolkning forventes at vokse med mellem 7–8 procent frem til 2035 (Haagensen 2014: 38–40).

De demografiske ændringer i form af øget befolkningsvækst, flere ældre og en øget urbanisering er del af diskursen i Danmark omkring ændrede levevilkår, særligt i yderområderne. Udfordringer relateret til disse ændringer er indenfor den seneste årrække blevet italesat af især forskere, fagfolk og politikere. Dette skal ses i sammenhæng med, at Danmark siden 1990'erne har oplevet en stigende centralisering af væksten. Ifølge Aner og Hansen er der stor enighed i forskningskredse om, at væksten og udviklingen i Danmark finder sted "i en række store funktionelle regioner omkring de store byer, mens områder i periferien af vækstcentrene er stagnerende eller i tilbagegang med hensyn til befolkningstal, funktioner og økonomi" (Aner og Hansen 2014: 13). Centraliseringen af væksten medvirker til at begrænse beskæftigelsesmulighederne i yderområderne, og ofte kræver det en stor grad af mobilitet for de personer, som bor eller bosætter sig i yderområderne at finde relevant beskæftigelse.

Udefrakommende faktorer har ligeledes indflydelse på levevilkårene i yderområderne i Danmark. Således er den øgede konkurrence, som udspringer af globaliseringen, medvirkende til, at visse traditionelle erhverv er truede. Denne udvikling har betydning for den næste generation af beboere i yderområderne, da de traditionelle erhvervsmuligheder dermed bliver begrænsede. Flere – især unge – flytter mod de større byer, hvor uddannelses- og erhvervsmulighederne er flere, og en række yderområder i Danmark oplever, at befolkningen i områderne bliver ældre og flere byer "lukker ned" (Danske Regioner 2010).

Fraflytningen fra yderområderne skal ses i sammenhæng med finanskrisen. Aner og Hansen fremhæver i deres undersøgelser, at det er

yderkommunerne, som er hårdest ramt af krisen. Det betyder, at hvis man sammenligner 2010 med 2003, så har yderområderne oplevet både en nedgang i antallet af arbejdspladser og en nedgang i tilflytning af højtuddannede fra byerne (Aner og Hansen 2014).

Danmark står ligeledes overfor en række udfordringer i forhold til infrastrukturen i yderområderne, samt problematikker omkring at skabe fremtidige bæredygtige arbejdspladser (Danske Regioner 2010). Danske Regioners rapport fra 2010 "Vækst i hele Danmark – yderområdernes udfordringer og muligheder" undersøger udfordringer og potentialer i alle de danske yderområder, og rapporten fremlægger en række anbefalinger til de forskellige danske regioner. Fx fremhæves det at:

Infrastrukturen skal sikre effektiv mobilitet og dermed understøtte fremtidens transportbehov og erhvervsudvikling. Tilgængelighed har betydning for både bosætning, uddannelse og erhvervsliv i hele Danmark og er derfor en vigtig del af de regionale vækststrategier (Danske Regioner 2010: 9).

Udover håndgribelige spørgsmål om infrastruktur, opleves de demografiske ændringer på en række forskellige måder af befolkningen i yderområderne – og særligt oplever de unge i yderområderne de ændrende levevilkår på tæt hold. Centraliseringen af uddannelsesinstitutioner betyder, at de unge tidligt skal træffe et valg, som har direkte indvirkning på deres fremtidige jobmuligheder. Faber *et al.* pointerer i rapporten *Unge på Kanten*, at der ofte fremhæves en diskurs om, at unge i dag har langt flere muligheder for uddannelse end tidligere. Dette betyder samtidig, at der findes et utal af konkurrerende alternativer, som de unge tidligt skal tage stilling til i forbindelse med uddannelsesvalg. Faber *et al.* (2014) fremhæver, at det at skulle vælge en ungdomsuddannelse er en af de første komplicerede beslutninger, som unge skal tage i deres livsplanlægning: "Ikke bare i et her-og-nu perspektiv, men også fordi det udstikker en retning/en kurs ift. videre overvejelser og fremtidige valg af uddannelse og/eller erhverv" (Faber *et al.* 2014: 21) – og at dette kan blive yderligere kompliceret af, at for visse unge betyder valget af en bestemt uddannelsesretning fraflytning fra deres lokalområde.

Valget af ungdomsuddannelse er ofte med til at forme de unges identitet og identitetsudvikling og dermed har ændringer i levevilkår og demografiske forandringer betydning for de unges udvikling. Det begrænsede udbud af uddannelse i yderområderne betyder, at unge i centrene ofte har et bedre udvalg af uddannelsesmuligheder i deres nærområde, hvorimod unge i periferien ofte må flytte fra lokalområdet, hvis de ønsker en videregående uddannelse.

Det er ikke kun de unge i yderområderne, som oplever centralisering af uddannelsesmuligheder. En centralisering af beskæftigelsesmuligheder har også bevirket, at der er behov for en større grad af mobilitet blandt befolkningen i yderområderne. Centraliseringen af beskæftigelsesmuligheder skal ses både i lyset af globaliseringen og øget konkurrence, men samtidig har den regionale udvikling i yderområderne også været præget af strukturelle ændringer i den offentlige sektor. Tanvig fremhæver således i sin forskning følgende:

Det reducerede udbud af arbejdspladser skyldes ikke alene landbrugets strukturudvikling, som i sig selv har trukket mange afledte erhverv væk fra landdistrikterne. Især er det andre erhverv, der ellers i de sidste årtier har gjort det muligt at ernære sig i de tyndt befolkede områder, som nu er i nedgang. Strukturreformen med ikrafttræden i 2007 er i sig selv med til at reducere beskæftigelsen i den offentlige sektor i de områder, både pga. det reducerede antal kommuner og den centraliseringsbølge, som er fulgt efter (Tanvig 2010: 5).

Særligt reduceringen af beskæftigelse i den offentlige sektor i yderområderne har en kønsdimension, da det især er kvinder, som er ansat i den offentlige sektor. Således oplever en del kvinder, at deres beskæftigelsesmuligheder er begrænsede i yderområderne, hvilket stiller øgede krav om mobilitet, men også i visse tilfælde kan vanskeliggøre, at kvinderne fortsat kan bo i yderområderne (Tanvig 2010).

1.4 Finland

Finland omfatter et areal på 338.432 km² og havde per 1. januar 2014 en population på 5.451.270 millioner indbyggere. Finland har nogle af de største skovarealer i Norden og samtidig nogle af de tyndest befolkede områder i Norden (og Europa). Størstedelen af den finske befolkning er bosat i eller omkring hovedstaden Helsinki i Sydfinland. Et stort område af den nordlige del af Finland bliver betegnet som Lapland, hvor den laveste befolkningstæthed i Finland findes. Befolkningen i Lapland udgjorde i 2001 3,4 % af den finske befolkning. Lapland består af 22 kommuner, hvoraf 5 af disse har mere end 10.000 indbyggere, mens 3 har færre end 2000. Grundet sin placering og lave befolkningstæthed har Lapland en række udfordringer i forhold til køn, uddannelse og befolkningsstrømme (Haagensen 2014).

Ifølge Abelsen (2005) oplevede Finland i 1991 et pludseligt fald i eksporten, som havde stor betydning for den økonomiske vækst. Dette skyldtes især, at en stor del af økonomien var bundet op på den østlige

eksport, som med Sovjetunionens kollaps betød, at det finske marked mistede en stor aftager af varer. Det efterfølgende opsving i finsk økonomi var ikke jævnt fordelt i landet, men lokaliseret omkring nogle få vækststeder, hvilket har ført til store regionale forskelle i Finland. Det har især været industriproduktion knyttet til telekommunikation, som har været med til at skabe økonomisk vækst – og dette har hovedsageligt været centraliseret i Sydfinland. Det betyder, at de nordlige dele af Finland i mindre grad har været en del af den økonomiske udvikling (med undtagelse af Rovaniemi) (Abelsen 2005).

Den økonomiske udvikling har betydning for kønsrelationer, uddannelse og befolkningsstrømme, da den påvirker forskellige befolkningsgruppers tilværelse i yderområderne i Finland, særligt i Nordfinland, i forhold til beskæftigelse. Der findes en del forskning omkring den finske periferi fokuseret på Lapland, i relation til disse spørgsmål. Samtidig står Finland overfor en række demografiske udfordringer de kommende 25 år. Det forventes at Finland (og Åland) proportionelt vil have den højeste andel af ældre i Norden. Nyeste tal fra Finland (og Åland) viser, at i 2030 vil personer over 65 år udgøre 50 % af den voksne befolkning i Finland. Dette skaber udfordringer i forhold til at opretholde en fungerende arbejdsstyrke, og samtidig kræver det store ressourcer til fx omsorgsarbejde og ældrepleje (Haagensen 2014).

Som beskrevet ovenfor, udgør Lapland en særlig del af den finske debat omkring yderområderne, befolkningsstrømme og køn. Ifølge Westman (2005) udgør Lapland 29 % af Finlands areal, men kun 3,4 % af befolkningen er bosiddende i denne del af Finland. Hun henviser ydermere til, at Lapland i særlig grad er en periferi – både i geografisk og mental forstand: "If we think about the geography of Lapland, we can notice that it is a periphery. On the mental level, it is also the place where people live with their own traditions and culture." (Westman 2005: 114–115). Ideen om Lapland som en mental periferi, er muligvis forbundet med det faktum, at Laplands arbejdsmarked i vidt omfang er bundet op på stedbundne ressourcer; således produceres 27 % af Finlands vilde bær i denne region og 36 % af Finlands vandkraft udvindes i Lapland.

At Lapland er en periferi med en række demografiske udfordringer er tydelig idet Lapland står overfor en at miste 1/3 af sin befolkning indenfor den nærmeste fremtid. Der bliver derfor i stigende grad behov for folk, som kan arbejde i sundhedssektoren i regionen, da befolkningen vil ældes indenfor for de kommende år (Westman 2005). Pga. de særlige problematikker der knytter sig til Lapland i forbindelse med spørgsmål om køn, uddannelse og befolkningsstrømme, vil hovedparten af de øvri-

ge dele af rapporten vedrørende Finland tage udgangspunkt i litteratur der fokuserer netop på Lapland.

1.5 Island

Islands indbyggertal er på godt 325.000, men da arealet samtidig er relativt stort, har Island ifølge Haagensen (2014) den næstlaveste befolkningstæthed i Norden, med kun 3,6 personer pr. kvadratkilometer. Befolkningstallet i Island er – som i mange øvrige nordiske lande – steget kraftigt i løbet af det 20. århundrede, fra omkring 78.000 i starten af 1900-tallet, og frem til de godt 325.000 i dag. Stigningen har været særligt høj i slutningen af det 20. århundrede, således er befolkningstallet steget med hele 28 % i Island fra 1990 og frem til i dag. Haagensen fremfører videre, at der fødes relativt mange børn i Island, og befolkningsvæksten skyldes netop den høje fødselsrate fremfor immigration. Af samme årsag peger befolkningsfremskrivninger også på et stadigt stigende indbyggertal i Island – forventningen er 22 % stigning indenfor de kommende 25 år, jvnf. Haagensen.

Den store befolkningsfremgang i Island dækker over en betydelig variation i fremgangen i forskellige dele af landet. Således er befolkningstallet i Reykjavik-området steget med en faktor 12 (fra ca. 15.000 til ca. 180.000) i perioden 1910–2001, hvorimod befolkningstallet i den øvrige del af landet er steget med en faktor 1,5. Samlet betyder dette at hovedstadsområdet i 2001 tegnede sig for ca. 63 % af landets indbyggere, imod ca. 18 % i 1910 (Bjarnason og Thorlindsson 2006: 292). Som de videre beskriver:

The rapidly growing capital area surrounding Reykjavik offers a diversity of professional, service, government, and business opportunities that cannot be matched in other areas of the country [...]. In sharp contrast, occupational opportunities in many rural areas are rather limited and tend to be highly gendered (Bjarnason og Thorlindsson 2006: 292).

Pga. den helt ekstreme befolkningskoncentration i Reykjavik, der altså tegner sig for 63 % af indbyggertallet i Island, vil hovedparten af de øvrige dele af rapporten vedrørende Island tage udgangspunkt i litteratur, der fokuserer på alle øvrige geografiske områder af landet – dog ofte med kontrasterende kommentarer i relation hovedstadsområdet, der ofte fungerer som en modpol for at opnå indsigt i tendenser vedr. køn, uddannelse og befolkningsstrømme i Islands yderområder.

Island har gennemgået en række kommunesammenlægninger, fra 224 kommuner i 1974 til 79 i 2006 (Styrkársdóttir 2009: 151), og tendensen er fortsættende (Wildy *et al.* 2014). Dette er interessant ud fra det perspektiv som fremføres i et kvalitativt studie af Edvardsdóttir, nemlig at "the smaller the community, the more male dominated it was" (2013: 81). Styrkársdóttir skriver om andelen af kvinder i kommunalpolitik i Island at "(d)et är uppenbart att ju större kommunen är, desto större är kvinnoandelen" (Styrkársdóttir 2009: 151). Samlet set må udviklingen i kvinders andel i islandsk kommunalpolitik dog karakteriseres som langsom: fra 1 til 36 % i perioden 1950 til 2006 (Styrkársdóttir 2009: 150).

Som i mange andre tyndt befolkede egne i Norden, er der en særlig tendens til, at det er de unge kvinder der forlader de mindre byer i Island (Hamilton og Otterstad 1998; Karlsdóttir og Ingólfssdóttir 2011). Dette skyldes i vid udstrækning, at mange af de mindre byer er karakteriseret ved en erhvervsstruktur, hvor de primære og sekundære erhverv historisk set har domineret, hvilket levner de ofte bedre uddannede kvinder få muligheder for at opnå attraktive jobs i lokalområdet (Hamilton og Otterstad 1998: 11). Hamilton og Otterstad inkluderede 189 islandske kommuner i deres undersøgelse fra 1998, og konkluderede allerede dengang, at der var en tydelig sammenhæng mellem en kommunes indbyggertal og antallet af kvinder relativt til mænd: des mindre et samfund, desto større et underskud af kvinder (Hamilton og Otterstad 1998: 15). Reykjavik, derimod, havde et mindre kvindeoverskud. Det er dog ikke størrelsen på lokalsamfundet i sig selv, men derimod karakteren af dets arbejdsmarked (herunder antallet af arbejdspladser i den tertiære sektor og et diversificeret arbejdsudbud) der er afgørende for, om der er sandsynlighed for at der opstår et kvindeunderskud (Hamilton og Otterstad 1998: 20). At dette stadigvæk gør sig gældende, genfindes i et nyere kvalitativt studie af kvinders motiver til at forblive bosat i den mindre by Húsavík på Islands nordkyst (Karlsdóttir og Ingólfssdóttir 2011), samt i et casestudie (med et mindre kønsspecifikt sigte) af de seneste arbejdsmarkedsudviklinger i det relativt isolerede område Eyafjörður (Dahlström *et al.* 2006).

Skaptadóttir and Wojtyńska (2008: 117) fremhæver dog, at selv de mest afsidesliggende og "isolerede" islandske fiskersamfund altid har været globalt forbundne og har haft mange relationer til omverdenen i kraft af stærke traditioner for arbejdsrelateret mobilitet i disse samfund. I Island er det da også, ifølge Rafnsdóttir og Ómarsdóttir (2010) "almindeligt, at unge mennesker søger til udlandet, enten for at studere eller finde arbejde. Mange bliver boende i udlandet, selv om størstedelen vender tilbage i løbet af nogle år" (Rafnsdóttir og Ómarsdóttir

2010: 69). De understreger dog, at det samme tilbageflytningsmønster ikke gør sig gældende når man ser på udflytningen fra de tyndt befolkede kommuner til byområderne, og at de udkantsområder, der har oplevet den største fraflytning, domineres af traditionelle mandeerhverv indenfor den primære sektor (Rafnsdóttir og Ómarsdóttir 2010: 69–70). De henviser endvidere til en kandidatafhandling, der peger på "et ensformigt arbejdsliv på hjemegnen og bedre lønvilkår i hovedstadsområdet (som) de primære årsager til, at kvinder i alderen 20–39 år søger væk" (Rafnsdóttir og Ómarsdóttir 2010: 70)(se endvidere Sigurgeirsdóttir og Rafnsdóttir 2009).

Et andet parameter for kvinders og mænds levevilkår og muligheder i samfundet vedrører forestillinger om familiernes rolle og ansvaret for familiens velbefindende. Børnefamilieydelse er indtægtsregulerede i Island, og endvidere bygger det sociale system i højere grad end i de skandinaviske lande, på en forståelse af at den udvidede familie også har et ansvar:

Myndighederne er også, helt frem til i dag, gået ud fra, at den udvidede familie, især kvinderne, tager sig af unge såvel som gamle, og dermed delvis erstatter de offentlige velfærdstjenester, vi kender fra de skandinaviske lande. Denne holdning har måske været medvirkende til, at velfærdssystemet, herunder idéen om kønnenes ligestilling, har udviklet sig i et langsommere tempo i Vestnorden end i de øvrige nordiske lande (Rafnsdóttir og Ómarsdóttir 2010: 84).

Denne udlægning modsiges dog i nogen grad af Heijstra *et al.* (2013), idet de betegner det islandske velfærdssystem som "defamiliarized". Deltagerne i Rafnsdóttir og Ómarsdóttirs studie gav endvidere udtryk for en oplevelse af "at det stadigvæk er flovt at søge om social hjælp, og de så det i forhold til den vægt, der lægges på flid i den islandske kultur" (Rafnsdóttir og Ómarsdóttir 2010: 81). Endvidere peger Edvardsdóttir (2013: 84) på, at der i Island hersker en dominerende neoliberal diskurs der placerer ansvaret for egne muligheder i livet på det enkelte individ. Velfærdssystemets formelle rammer til trods, eksisterer der altså en række uformelle rammer der direkte eller indirekte kan have indflydelse på den enkelte mands og kvindes muligheder i det islandske samfund.

En diskussion af levevilkårene i Island kommer ikke udenom at nævne det økonomiske kollaps Island blev udsat for i 2008. Ud over de direkte økonomiske konsekvenser af krisen, anfører Styrkárssdóttir, at krisen også har medført en dyb mistillid til politikere blandt den islandske befolkning, og at valget i 2009 markerede et skarpt skel i islandsk

politik, idet hele 43 % af de valgte medlemmer af Alþing var kvinder, hvilket var ny rekord (Styrkárásdóttir 2009: 132–133).

1.6 Grønland

Med sine 56.282 indbyggere pr. 1. januar 2014, men kun 0.14 indbyggere pr. kvadratkilometer, er Grønland ifølge Haagensen (2014) det tyndest befolkede land i Norden – og også det land med de største infrastrukturelle udfordringer. Det grønlandske befolkningstal er næsten femdoblet siden begyndelsen af det 20. århundrede, fra den gang ca. 12.000 indbyggere til de godt 56.000 i dag. Grønland er dog det eneste af de nordiske lande, konkluderer Haagensen (2014) hvor der pt. forventes et dalende befolkningstal frem mod 2040. Groft skitseret består den grønlandske befolkning af en overvægt af mænd, idet der pr. 1. januar 2014 var 29.730 mænd mod 26.552 kvinder, og samtidig er befolkningen samlet set relativt ung, da omkring 33 % er under 20 år. Ifølge Weyhe er dette ”et meget højt tal sammenlignet med de øvrige nordiske lande, hvor gennemsnitstallet ligger på cirka 15 procent” (Weyhe 2011: 252). Det gælder generelt for Vestnorden (dvs. Grønland, Færøerne og Island), at der er flere mænd end kvinder i disse lande, da flere kvinder vælger at flytte fra disse områder (Rafnsdóttir 2010: 7). Kvindernes andel af befolkningen i Grønland var dog højere end mænds indtil sidste halvdel af 1950erne, ved moderniseringens start. Men siden 1960erne har der været et markant underskud af kvinder (Poppel 2010: 44–45).

Underskuddet af kvinder i Grønland kan relateres til flere faktorer, herunder den omfattende indvandring til Grønland fra Danmark særligt fra 1950erne og frem, der hovedsageligt bestod af mænd i den erhvervsaktive alder, der for en – typisk kortere – periode valgte at bosætte sig i Grønland. Håndværkerne der flyttede til Grønland rejste igen – ofte efter de var blevet gift med grønlandske piger som fulgte dem til Danmark (Hamilton og Rasmussen 2010: 49). Så indvandringen gav et skub til skævheden, men med en større nettoudvandring af kvinder sammenholdt med den mere beskedne nettoindvandring af mænd. Poppel (2010) anfører at: ”Indvandringen har betydet en permanent skæv kønsfordeling med overvægt af mænd i de erhvervsaktive aldersgrupper. Det er stadig overvejende mænd, der flytter til Grønland, og endvidere flytter flere kvinder end mænd nu ud af Grønland” (Poppel 2010: 45). En langt mere detaljeret og præcis fremstilling af udviklingen over tid findes i Hamilton og Rasmussen (2010), der bl.a. peger på at udsving i ratioen af kvinder til mænd i Grønland historisk set har været tæt forbundet

med udviklinger indenfor parametre såsom klima, adgang til teknologi og produktionsforhold. Dette bidrager til det samlede billede, med 12 % flere mænd end kvinder i Grønland (Poppel 2010: 45; se endvidere Poppel og Kleist 2009: 345). Ifølge Hamilton og Rasmussen kan hovedparten af "kvindeunderskuddet" i Grønland forklares ved at medregne de grønlandere der opholder sig i Danmark, men er født i Grønland. Indregnes disse, går vi fra at have 113 mænd pr. 100 kvinder i Grønland, til at have 103 mænd pr. 100 kvinder blandt grønlandsk fødte i Danmark og Grønland tilsammen (Hamilton og Rasmussen 2010: 50).

Den grønlandske befolkning er ifølge en rapport fra Nordregio (2010) geografisk set særdeles mobil, og samme rapport påpeger, at flytning i Grønland er langt hyppigere end andre steder i Norden. Hvor der i Grønland tidligere har været flere unge mænd end unge kvinder, der flyttede, er der nu stort set ingen forskel i antallet af flyttede kvinder og mænd. Men skønt antallet af mænd og kvinder, der flytter ikke divergerer særligt meget, er der dog stor forskel i *måden* de flytter på, og netop denne forskel resulterer i et stigende underskud af kvinder i de mindre lokalsamfund:

For kvinderne er der tale om en "stepstone-mobilitet" eller "trædestens-mobilitet" hvor man trinvis bevæger fra mindre mod større steder og eventuelt vælger at forlade landet, mens mændene i højere grad er midlertidige flyttere der søger kortere- eller længerevarende jobs i mere nærliggende byer og bygder, men også ofte vender tilbage til udgangspunktet (Nordregio 2010: 16).

I Grønland, såvel som generelt over hele Norden, ses der en tendens mod gradvist større urbanisering – altså at befolkningen søger mod større byer (Hansen, Rasmussen og Weber, 2013). Overordnet set er der således tale om "en netto fraflytning fra bygderne, en nogenlunde balance når det gælder byerne, og en netto-udvandring fra Grønland som helhed" (Nordregio 2010: 123). Denne tendens vil formodentlig fortsætte, idet en spørgeskemaundersøgelse blandt den grønlandske arbejdsstyrke der bl.a. går på intentioner om at flytte, viser at personer, der nærer et ønske om at flytte, udgør en relativt større andel i bygderne end i byerne. Samtidig beskriver rapporten fra Nordregio, at en stor gruppe af de personer, der har planer om at flytte, angiver, at de i givet fald ville flytte sammen med andre, hvilket da vil skærpe urbaniseringstendensen, idet flytningerne dermed i stigende grad vil ske som kollektive handlinger hvor hele eller dele af familier vælger at flytte i fællesskab. Således påpeger rapporten at "nødvendigheden af at tænke i familiesammenhæng mere end i individuelle flytningsløsninger ser ud til at være stigende" (Nordregio 2010: 129).

For Grønland gør det sig særligt gældende, at der er en markant regional sammenhæng i flytningsmønstret, hvorved de fleste flytninger foregår til de nærmestliggende byer og bygder (Nordregio 2010). Per 1. januar 2008 blev de tidligere 18 kommuner i Grønland sammenlagt til 4 storkommuner (Poppel og Kleist 2009: 352). Der er meget stor forskel på livet i byerne og bygderne i Grønland. Således er der i Grønland 67 bygder med mellem 20 og 500 indbyggere. Poppel og Kleist skriver herom: "Alle bygder er karakteriseret ved et tilhørsforhold til og stor afhængighed af naturen, gennem fiskeri, fangst og fåreavl" (Poppel og Kleist 2009: 354). Lokalt er en række beslutningsområder vedr. fx boliger og dagforanstaltninger for børn og unge lagt ud til bygdebestyrelser, der har beslutnings- og forvaltningsret på flere områder. Poppel og Kleist fremhæver, at der generelt er færre kvinder end mænd repræsenteret i de politiske organer i Grønland, og at kvinder er særligt underrepræsenteret i disse bygdebestyrelser (Poppel og Kleist 2009: 355).

Det er værd at bemærke, at skønt der i absolutte tal har været en stigning i antallet af flytninger til hhv. Nuuk og Danmark, har Grønland relativt set på det seneste oplevet et fald i antallet af flytninger til og fra Danmark (Nordregio 2010: 14). Langt de fleste adspurgte i den spørgeskemaundersøgelse der bl.a. ligger til grund for Nordregios rapport fra 2010 angav arbejde (enten eget eller partners) eller uddannelse (enten egen eller partners), som den væsentligste årsag til at flytte (Nordregio 2010: 14). Dette mønster genfindes i en langt mindre undersøgelse af Poppel, baseret på fokusgruppeinterviews blandt unge kvinder i Nuuk. Her angav de adspurgte kvinder bedre muligheder for uddannelse, praktikpladser og jobmuligheder som væsentligste årsager til at flytte, og vedr. spørgsmålet om at flytte ud af landet kunne det handle om at ville tage en uddannelse, som enten ikke eksisterer i Grønland eller fordi man mener, at en uddannelse i udlandet måske er bedre end den, der kan tages i Grønland. Også manglen på boliger og kollegieværelser blev i Poppels studie angivet som en årsag til at flytte til Danmark (Poppel 2010).

Rapporten fra Nordregio (2010) bekræfter, at der er større flytningsaktivitet blandt personer med uddannelse. De der flytter og erhverver sig en videregående uddannelse flytter sjældent tilbage til deres oprindelige bopæl. Ifølge Rafnsdóttir, der i denne sammenhæng skriver generelt om Vestnorden, har forskellige kilder påpeget, at "specielt unge kvinder fra udkantsområderne, der rejser bort, oplever det som svært at flytte hjem igen. Arbejdsmarkedet betegnes som mandligt, uddannelsesmulighederne for begrænsede og kvinde- og familievenlige velfærdstilbud for få" (Rafnsdóttir 2007: 9). I en senere undersøgelse har Rafnsdóttir konkluderet, at de grønlandske kvinderne i høj grad flytter

efter uddannelse og job, men også for at få adgang til et bedre udbud af offentlige institutioner, såsom sygehusvæsen, børnepasningsinstitutioner og også fritidsaktiviteter (Rafnsdóttir 2010). Poppel understreger i den forbindelse, at det er vigtigt at holde sig for øje at den grønlandske velfærdsmodel er afgørende forskellig fra fx den danske, idet en række sociale ydelser er behovsvurderede (Poppel 2010: 66), hvilket i mange tilfælde gør at kvinder kan være mere afhængige af deres familier end de fx er i Danmark.

Nordregios store rapport "Mobilitet i Grønland" fra 2010 udgør den mest grundige analyse af befolkningsstrømmenes udvikling i Grønland over den senere periode – den første del af rapportens analyser bygger på registerdata fra perioden 1995–2008. Særligt med henblik på fokus i indeværende kortlægning, vil vi her fremhæve en række centrale pointer fra de registerbaserede analyser vedr. mobilitet og køn samt mobilitet og uddannelse.³ Hvad angår spørgsmålet om mobilitet og køn fremhæver rapporten, at der er forskelle i grønlandske mænds og kvinders flyttemønstre, især hvis der kigges nærmere på forskellen mellem hvem der flytter permanent og hvem der flytter midlertidigt. Det forholder sig nemlig sådan, at flere mænd end kvinder flytter midlertidigt, mens flere kvinder end mænd flytter permanent. Og samlet set leder dette ifølge rapporten til "et generelt og stigende underskud af kvinder" (Nordregio 2010: 62). Dette underskud af kvinder varierer dog fra sted til sted, og "der er en klar sammenhæng mellem kønsfordelingen og de økonomiske aktiviteter på den måde, at flere aktiviteter inden for den tertiære sektor også betyder en relativ højere kvindeandel" (Nordregio 2010: 62). Med andre ord, forholder det sig således, at jo mere udbygget servicesektoren er på et givet sted, des mindre kan underskuddet af kvinder forventes at være. Rapporten forklarer at "kvinder, i langt højere grad end mænd, søger efter jobmuligheder og sociale betingelser som i højere grad imødekommes i de større byer, ikke mindst i Nuuk, men i særdeleshed uden for Grønland" (Nordregio 2010: 64). Dette er også medvirkende årsag til den mobilitetsmønster der i rapporten beskrives som kvindernes "trædestens-mobilitet", hvorved Nuuk kommer til at fungere som "gennemgang" for kvinder der ser byen som en attraktiv tilflytningsby, men senere hen ender med at flytte helt ud af landet.

Rapporten fra Nordregio præsenterer i sit afsluttende kapitel en række forskellige fremskrivningsscenerier bygget på forskellige statisti-

---

³ Kapitlerne II e og II j i den oprindelige rapport.

ske principper. Og skønt de enkelte fremskrivninger varierer alt efter hvilke principper der lægges til grund for udregninger, er den samlede tendens for Grønland tydelig: der vil ske en stadig større koncentration af befolkningen i byerne, og den ældre del af befolkningen vil udgøre en stigende andel – visse af scenarierne opererer således med en 1-1 forsørgerbyrde, idet der for hver 100 i den aktive arbejdsmarkedsalder vil være 50 ældre 65+ og 50 børn/unge der endnu ikke er trådt ind på arbejdsmarkedet (Nordregio 2010: 211-228). Samlet set står Grønland altså over for en række demografiske udfordringer der er tydeligt ”kønnede”, og hvor det synes oplagt at eventuelle løsninger på disse problemer nødvendigvis må tage højde for kønnenes forskellige perspektiver på hvilke levevilkår der opses og hvilke mobilitetsmønstre disse præferencer udmønter sig i.

Da udfordringer vedr. køn, uddannelse og befolkningsstrømme i høj grad vedrører Grønland som helhed, og ikke kan siges kun at påvirke udviklingen i bygderne, præger dette den ekisterende forskning og faglitteratur, og kortlægningen tager derfor overvejende afsæt i Grønland som helhed i beskrivelserne af de aktuelle tendenser.

1.7 Færøerne

Med et befolkningstal på 48.228 personer pr. 1. januar 2014 fordelt på 1.396 kvadratkilometer, har Færøerne det næstmindste befolkningstal i Norden (det mindste findes på Åland, Haagensen 2014), men samtidig er Færøerne med en befolkningstæthed på 34,6 pr. kvadratkilometer (Haagensen 2014: 10) det tættest befolkede område af Norden bortset fra Danmark. I lighed med det samlede befolkningstal i Norden, er også befolkningstallet på Færøerne vokset ganske dramatisk, og er tredoblet fra omkring 5.000 omkring år 1800 til ca. 15.000 personer i begyndelsen af det 20. århundrede (Gaini 2006) og atter tredoblet til de godt 48.000 i dag (Haagensen 2014: 35). Eftersom der fødes relativt mange børn på Færøerne (i 2013 fødtes der 260 flere børn end personer der døde), sker der en naturlig befolkningstilvækst. Samtidig sker der dog en mindre nettoudvandring fra øerne, således at den samlede befolkningstilvækst i 2013 var på 136 personer (Haagensen 2014: 39). Hvad angår indvandring til Færøerne, udgør udlændinge fra de øvrige nordiske lande fortsat en større andel af befolkningen end indvandrere fra ikke-nordiske lande (Haagensen 2014: 46), selvom der efterhånden også findes en mindre gruppe ikke-nordiske indvandrere på Færøerne (Høgnesen 2015).

Ligesom i det øvrige Vestnorden, er der flere mænd end kvinder på Færøerne (Knudsen 2010: 13). Dette skyldes bl.a. at flere kvinder end mænd flytter væk. Giani (2011b) beskriver den aktuelle tendens på følgende vis:

De færøske udkantskommuner, især små isolerede øer, mister sine unge. Først flytter pigerne, derefter drengene. Unge mænd der nægter at flytte, f.eks. dem der venter på at overtage velfungerende gårdbrug, har svært ved at finde sig en mage. De unge flytter til større og mere centrale bygder eller til hovedstaden Tórshavn. Mange unge, især dem der planlægger at tage en højere uddannelse, flytter endog udenlands. Danmark er, ikke uventet, den mest populære destination på det europæiske kontinent. Og pigerne er i dag de mest ambitiøse og dristige i forhold til at realisere drømmen om høj uddannelse, udfordrende arbejde og spændende livsstil (Giani 2011b: 3).

Færøerne består af i alt 18 større og mindre øer, og infrastruktur og geografiske forhold har derfor stor betydning for de enkelte lokaliteters udvikling og befolkningens hverdagsliv. Færøerne er inddelt i mange og ofte meget små kommuner – siden seneste kommunesammenlægning i 2009 har der været 30 kommuner med stor variation i antallet af indbyggere: "Tal fra 2009 (Hagstova Føroya) viser, at den mindste af dem (Fugloy) havde 41 indbyggere og den største 19.675 (Tórshavn)" (Knudsen 2009: 330). I 1950–60'erne kom der for alvor gang i opbygningen af infrastrukturen, og regelmæssig flytrafik ud af landet blev etableret i 1960'erne. I samme periode sås "en stor befolkningsstrømning fra bygderne til Tórshavn. Bygderne blev i disse år mere eller mindre periferiseret, mens Tórshavn stadig mere overtog rollen som centrum" (Jacobsen og Jákupsstova 2005: 186). Hovgaard og Kristiansen (2008) skriver om, hvordan geografien traditionelt har skabt grænser for lokalbefolkningens mobilitet udenfor egen bygd, men også at opbygningen af infrastrukturen i form af veje, tunneller og broer dermed har bidraget til at skabe "netværksbygder": "Today you can live in one place, work in another place, buy commodities in a third, pursue leisure activities in a fourth and go to church in a fifth" (Hovgaard og Kristiansen 2008: 66) – et faktum der skaber problemer for de kommuner der enten ikke har forstået at følge med udviklingen eller er placeret udenfor disse infrastrukturelle netværk.

Hovgaard og Kristiansen peger særligt på tre faktorer (men understreger at disse ikke står alene) der har betydning for om den enkelte kommune er i stand til at "holde på" sin befolkning: børnepasningsområdet, spørgsmålet om mobilitet, og stedtilknytning. Hvad angår børnepasning, ser de i stigende grad tilstedeværelsen af sådanne tilbud som et konkurrenceparameter for den enkelte kommune – uden gode tilbud til

både skolebørn og førskolebørn, mister bygderne deres evne til at holde på borgerne. Samtidig er det af afgørende betydning for den enkelte at have "mobilitetskaptal" – enten i form af ejerskab eller i det mindste brugsadgang til en bil. Hverdagens aktiviteter såsom indkøb og fritidstilbud er i stigende grad adskilte (Hovgaard og Kristiansen 2008: 68), og derved bliver mobilitet vs. immobilitet en afgørende social skillelinje. Slutteligt anfører de, at stedtilknytning fortsat spiller en stor rolle på Færøerne, og at mange faktisk slår sig ned enten i deres barndomshjem eller i det mindste i deres barndomsby. Som de skriver: "There is a huge difference between "not being able to leave" and "being able to leave but wanting to stay" [...] Because of increased (auto)mobility, living in the country is now merely a spatially different way of living in a suburb" (Hovgaard og Kristiansen 2008: 69).

Hvad angår sammenhængen mellem geografi og køn, fremhæver Knudsen – i modsætning til situationen på Grønland, hvor mange små bygder er helt uden kvindelig repræsentation – at "antallet af kommunistyrer uden kvindelige mandater blev meget færre efter 2000" (Knudsen 2009: 330, med henvisning til Jacobsen og Jákupsstova 2005: 181). Dette opvejer dog ikke det faktum, at andelen af kvinder i folkevalgte organer på Færøerne gennemgående er ret lav. Samtidig konkluderer Knudsen, at kvinderne tilsyneladende spiller en større rolle i kommunerne hvad angår implementering af beslutninger, fremfor i den politiske beslutningstagningsproces (Knudsen 2009: 333). Gaini skriver om geografi, ulighed og køn at "drengene i udkantsområderne har, principielt set, de samme muligheder og rettigheder som alle andre mennesker på Færøerne, men de er ofte mindre mobile og mere fastlåste i traditionelle roller end pigerne fra samme lokalsamfund" (Gaini 2011b: 4). Samtidig fremhæver Gaini, at medierne har en tendens til at fremstille drenge fra bygderne på stereotypificerende måder "as provincial and straightforward, not fit for the imagined lifestyle of urban socialities" (Gaini 2011a: 178).

Knudsen påpeger, at selvom underskuddet af kvinder almindeligvis anses som et samfundsmæssigt problem, kan det for den enkelte kvindes synspunkt ses som en løsning at flytte fra Færøerne (Knudsen 2010). Forskellen imellem andelen af mænd og kvinder på Færøerne er ikke ny (Knudsen 2010: 19), og samtidig er det tydeligt at der særligt i kriseårene i 1990'erne var en stor fraflytning fra Færøerne, og at det i denne periode særligt var mændene der flyttede væk. Ifølge Jacobsen og Jákupsstova forlod mere end 7000 mennesker Færøerne i perioden 1989–1995. De beskriver situationen således:

For første gang siden den første folketællingen i 1801 gik folketallet ned. Utvandringen innebar nemlig noe nytt: Nå var det ikke bare ungdommer som

reiste ut, og mannlige familieforsørgere som søkte seg arbeid i utlandet i en kortere eller lengre periode. Nå flyttet hele familier, for nå søkte begge ektefeller ut på alternative arbeidsmarkeder. Familieøkonomien og arbeidsmarkedet var endret. Familiene var blitt avhengige av to inntekter (Jacobsen og Jákupsstova 2005: 172).

Med andre ord er det en relativt ny utvikling, at det særlig er kvindene der flytter væk. Samtidig er der dog også flere mænd end kvinder der flytter til Færøerne (Knudsen 2010: 20). Den afvandring der skete i 1990erne er den mest markante forklaring på den skæve befolkningspyramide der er i dag. Kun ca. 1/3 er "vendt tilbage" og derfor vil denne skævvridning påvirke samfundet i meget lang tid fremover, især da den har medført en mangel på kvinder i den fødedygtige alder.

Baseret på en interviewundersøgelse blandt 26 færøske kvinder, forsøger Knudsen at nå frem til nogle forklaringer på, hvorfor så mange kvinder vælger at flytte fra stedet. Hun fremhæver følgende:

Som helhed lægger de vægt på de økonomiske forhold, og at muligheden for at få en uddannelse er bedre i Danmark. Her viser de til bedre støtteordninger, flere valg- og pasningsmuligheder til børnene. Specielt gruppen enlige mødre påviser, at de økonomiske forhold hos enlige forsørgere er meget dårlige på Færøerne. [...] De kvinder, der ikke har børn, lægger vægt på, at det færøske samfund i høj grad er tilpasset kernefamilien og ikke til forskellige familiemodeller og enlige mennesker. [...] Flere af kvinderne påpeger, at det færøske samfund er mere tillokkende for mænd end for kvinder. Mænd har flere valgmuligheder både i forhold til arbejde og fritid. De fremhæver, at ufaglærte mænd også er særdeles godt lønnede (Knudsen 2010: 21).

I oplægget til et endnu ikke påbegyndt PhD forskningsprojekt, anfører Høgnesen (2015), at der i samspil med den aktuelle bekymring over de unge kvinders udvandring fra Færøerne, burde undersøges nærmere hvordan det går de ikke-vestlige kvinder der rent faktisk indvandrer til landet. Som hun forklarer:

Like several other places in the North Atlantic region, the Faroe Islands have experienced a shift in the global pattern of migration. The recent 15–20 years has brought a new and rapidly increasing phenomenon to the islands, which is female marriage migration from Asia [...]. While new population groups are thus entering the Faroe Islands, young people – and in particular young women – are leaving the islands, often in pursuit of education, and frequently without returning. Hence, the net out-migration of women from the Faroes Islands has implied a female deficit of 1,079 women in the age of 20–39 as of January 1st 2014. As of 1st of January 2014 the number of women, 20 years and older, born in the Philippines and living in the Faroes Islands, was 79; the corresponding number for Thai women was 72 (Høgnesen 2015, ikke offentliggjort PhD projektbeskrivelse).

Høgnesen begrundet sin forskningsinteresse for denne gruppe af "marriage migrants" med at disse kvinder kan indtage vigtige roller i det færøske samfund – som ægtefæller til lokale mænd, som ellers måske ville forblive ugifte pga. underskuddet af kvinder, og som mødre til børn der kan bidrage til Færøernes fortsatte udvikling. Høgnesen fremhæver derfor, at det er vigtigt at rette blikket ikke kun mod de demografiske forandringer Færøerne undergår pga. emigration, urbanisering og befolkningens aldring, men også at rette blikket mod immigranterne – og her udgør gruppen af såkaldte *ægteskabsmigranter* (marriage migrants) et særligt fænomen.

Da udfordringer vedr. køn, uddannelse og befolkningsstrømme i høj grad vedrører Færøerne som helhed, og ikke kan siges kun at påvirke udviklingen i bygderne, tager kortlægningen derfor afsæt i Færøerne som helhed i beskrivelserne af de aktuelle tendenser.

1.8 Åland

Med en befolkning på bare 28.666 personer og et territorium på blot 1580 kvadratkilometer fordelt over 6.757 øer (Haagensen 2014: 13), er Ålands geografi ekstrem på flere parametre. Lidt over 60 af disse øer er beboet året rundt. Som beskrevet i Dahlström *et al.* (2006: 89): "Åland is, in other words, small and spatially diffused. This also applies to the administrative structure. Åland has 16 municipalities, of which six are situated in the "archipelago region" (skærgården), which is not connected to the main island by road". Transport på øerne er betinget af færgeforbindelser, og fra den fjerneste helårsbeboede ø i relation til hovedbyen Mariehamn er der ca. 5 timers transport med 3 forskellige færger (Dahlström *et al.* 2006: 89). Der er daglige færgeforbindelser til Turku, Helsinki, Stockholm og Tallinn, og ligeledes daglige flyforbindelser til de samme byer med undtagelse af Tallinn (Dahlström *et al.* 2006: 89).

Ca. 40 % af befolkningen er bosat i Mariehamn, og yderligere 50 % på resten af hovedøen – og dermed med mulighed for at pendle til Mariehamn dagligt for at arbejde. Kun 10 % af befolkningen er spredt ud over de resterende beboede øer (Dahlström *et al.* 2006: 90). I 2005 varierede kommunestørrelsen fra 127 (Sottunga) til 10.780 (Mariehamn) indbyggere (Dahlström *et al.* 2006: 90). Hovgaard *et al.* (2004) indeholder en oversigt over størrelsen på de 16 kommuner på Åland, der understreger at hovedparten af disse er endog ganske små. Således rapporterer de på basis af tal fra 2004, at halvdelen af de 16 kommuner havde mellem 250 og 999 indbyggere, en enkelt var endnu mindre, og kun én – nemlig Ma-

riehamn – havde flere end 10.000 indbyggere. Dahlström *et al.* beskriver den meget ujævne udviklingen i de enkelte dele af Åland som følger:

In recent years then the real winners, in terms of the relative as well as the absolute size of the municipal population, have been those municipalities in the vicinity of Mariehamn. The three municipalities closest to Mariehamn increased their population by some 80 % from 1970 to 2004. As all of these municipalities are directly connected to the expansive labour market in the economic and administrative centre of Åland, their growth is in reality connected to the growth of Mariehamn (Dahlström *et al.* 2006: 90).

Den kraftige urbanisering, der siden 1950erne har præget Åland, sætter sine tydelige spor på befolkningens fordeling ud over øerne. Den gennemsnitlige befolkningstæthed var 17,2 indbyggere per km² i 2004, men kun 4,5 per km² på de ikke-brofaste øer (Hovgaard *et al.* 2004: 25). Til trods for en samlet befolkningsfremgang, er befolkningstallet på de ikke-brofaste øer da også dalet støt: "At the end of 2001, the lowest level yet was reached, with a population of only 2.318 people in the archipelago. By contrast, over 5.800 people lived in these municipalities at the beginning of the twentieth century" (Hovgaard *et al.* 2004: 26). Mariehamn, derimod, er vokset fra 1.090 indbyggere i 1910 til de godt 10.000 i dag (Hovgaard *et al.* 2004: 26).

Sin geografi til trods har Åland oplevet en befolkningstilvækst der overstiger flere af de øvrige nordiske lande – befolkningstallet er således steget hele 18 % i perioden 1990–2014 (Haagensen 2014: 36; se også Rauhut *et al.* 2008: 104), og denne fremgang forventes at fortsætte med en estimeret befolkningstilvækst på 25 % over de kommende 25 år (Haagensen 2014: 40). Som Rauhut *et al.* dog understreger om Ålands noget overraskende høje stigningsrate: "even modest absolute population increases will show as a large relative population increases" (2008: 115). I perioden 1990–2014 er der stort set opnået balance i antallet af mænd og kvinder på Åland (Haagensen 2014: 36). Til gengæld forventes det at forsørgerbyrden vil stige voldsomt på Åland i den nærmeste fremtid, og befolkningsfremskrivninger peger på at i 2030 forventes 50 % af den voksne befolkning på øerne at være over 65 år (Haagensen 2014: 38). Som Rauhut *et al.* beskriver det, er Åland "greying fast" (2008: 104). Dahlström *et al.* anfører da også, at der er en overvægt af unge blandt fraflytterne, og en overvægt af ældre blandt tilflytterne til øerne (2006: 90).

Ifølge Dahlström *et al.* (2006: 91) har Åland til fulde forstået at udnytte sin geografiske position i Østersøen ved at udbygge shippingsektoren – og bl.a. som resultat heraf har øerne et højere BNP end Finland.

Best Practice Case: Suomen opiskelija-asunnot – Finland

Suomen opiskelija-asunnot (SOA) er en landsdækkende interesse- og samarbejdsorganisation for studieboligforeninger i Finland. Organisationens formål er at sikre studieboligforeningernes fælles interesser, samt at arbejde for, at studieboligforeningerne kan tilbyde de studerende boliger til en rimelig pris. Dermed ejer SOA ikke selv studieboliger, men varetager forskellige studieboligorganisationers interesser.

En af organisationerne er Student Village Foundation of Turku (Åbo). Ifølge en af lederne for Student Village Foundation i Turku, er de studerende meget opsatte på at bo i centrum af byen, og de studenterboliger, som de har placeret bare 5–6 km fra universitetet og centrum, er ikke særligt populære. Organisationen har heller ikke studenterboliger i perifere områder, men har fokus på større byer, hvor efterspørgslen efter studieboliger er størst.

På trods af at organisationen ikke tilbyder boliger i perifere områder, så har de på andre måder fokus på yderområdeproblematikkerne i Finland. Studenterboligorganisationen tager således særligt hensyn til de studerende, som kommer fra yderområderne i Finland, som for eksempel Lapland. Dette sker ved, at de nye studerende, når de ansøger om en bolig, bliver inddelt i et pointsystem. Ansøgere fra yderområder, som fx Lapland får i dette systemet tildelt flere point, end studerende fra tættere befolkede områder og har dermed bedre chancer for at få en bolig stillet til rådighed (dog er der ikke opstillet specifikke kvoter for studerende, som kommer fra perifere områder i Finland). Denne pointinddeling vidner om, at studenterboligorganisationerne er opmærksomme på problematikker i forhold til unge, som kommer fra de finske yderområder, og tager ansvar i at løse nogle af de udfordringer, som unge fra yderområderne i Finland (fx fra Lapland) kan stå overfor i processen med at flytte fra lokalkommunerne i yderområderne for at tage en uddannelse. I forhold til en kønsdimension er fordelingen af studerende, som bor i studieboliger fordelt nogenlunde lige mellem piger og drenge og organisationen har ikke opstillet kønskvoter.

Et andet tilbud som studerende i Finland kan gøre brug af i forbindelse med deres studier er uddannelsesstøttens boligtilskud (Bostadstillägget). Denne støtteordning går ud på, at personer, som modtager uddannelsesstøtte i Finland endvidere kan få boligstøtte fra uddannelsesstøttens boligtilskud. Dette tilbud kan være særligt nyttigt for de studerende, som skal flytte sig langt for uddannelse og dermed er nødsaget til også at flytte hjemmefra i forbindelse med studiestart.

Læs mere på:

- <http://www.soa.fi/>
- http://www.kela.fi/web/sv/studiestod_bostadstillagg

Best Practice Case: Tiltakssonen i Finnmark og Nord-Troms – Norge

Tiltakssonen i Finnmark og Nord-Troms er en langsigtet strategi for at gøre yderområderne i Nordnorge mere attraktive og dermed tiltrække tilflyttere. Målet er at få flere til at bosætte sig og arbejde i yderområderne og samtidig gøre det til et område, hvor erhvervslivet ser muligheder for udvikling. Projektet blev etableret i 1990, som et svar på de mange kriser i området særligt for fiskerierhvervet. Tiltakssonen er fortsat en regional strategi, som bliver fulgt, og hvor store ressourcer bliver anvendt til at stimulere en positiv udvikling i yderområderne med henblik på at skabe gode rammebetingelser for indbyggerne og erhvervslivet. De nuværende tiltag inkluderer:

- Fritagelse fra betaling af skat på lønindtægt.
- Lavere personlig skat.
- Fritagelse fra betaling af skat til elforbrug.
- Studielåns aflastning eller –eftergivelse.
- Højere børneydelse.
- Løntillæg til dagsinstitutionspersonale.

Tiltakssonen og de forskellige tiltag, som regionen har lanceret, har vakt stor interesse, og der er udarbejdet flere analyser og afrapporteringen af tiltaget fx rapporten *Tiltakssonen for Finnmark og Nord-Troms – utviklingstrekk og gjennomgang av virkemidlene* fra 2012 udarbejdet af Angell *et al.*

Det er givet, at der igennem en periode på over 20 år vil være ændringer i beskæftigelsen med til og fraflytning i yderområderne. Tiltagene i regionen har imidlertid været succesfulde på en række områder, og udviklingstendenserne indenfor befolkningstallet er lidt bedre end i andre perifere regioner. Samtidig er beskæftigelsen øget kraftigt her siden 2005. Fra et kønsperspektiv er det lykket regionen at fastholde og tiltrække højtuddannet arbejdskraft, og især højtuddannede kvinder er beskæftiget i regionen. Dette skyldes, at der i regionen er en stor offent-

lig sektor, som traditionelt har mange kvinder ansat. Derimod er det de højtuddannede mænd, som i højere grad flytter fra regionen.

Læs mere om Tilkakssonen på:

- <https://www.regjeringen.no/nb/dokumenter/tiltakssonen-for-finnmark-og-nord-troms/id682034/>

2. Uddannelse, (im)mobilitet og køn

I dette afsnit sætter vi fokus på unge og deres uddannelsesmønstre i de forskellige nordiske yderområder – på uddannelsesvalg, flyttemønstre, flyttemotiver og transport. Samtidig er det nødvendigt at have i baghovedet, at der indenfor diskussionerne om uddannelse og køn de senere år har været en særlig opmærksomhed på drenges præstationer i uddannelsessystemet, og hvor termer som fx *the failing boys* har været i anvendelse. Ofte er forskellen mellem drenge og pigers uddannelsesmæssige præstationer blevet forklaret med, at drenge og piger er biologisk forskellige, og at forklaringen på, at drenge "halter bagud" bl.a. er, at de har sværere ved at sidde stille og koncentrere sig, og at skolen, som den er udformet i dag, ikke "passer til" drengene. Eller man kan, som vi gør det, fremhæve, at den biologiske tilgang måske nok kan forklare noget, men ikke alt, idet det ikke er alle drenge, der klarer sig dårligere end piger, hvilket også forklares med, at køn interagerer med andre sociale kategorier såsom klasse, etnicitet, lokalitet, osv.

2.1 Sverige

Trondman (1995) har beskrevet, hvordan ungdommen i yderområderne fanges i et vakuum, hvor mulighederne findes andre steder og begrænsningerne findes på hjemegnen. Han konkluderer videre, at de mest udsatte i yderområderne er de unge mænd med en arbejderklassebaggrund, idet de ikke er rustet til at håndtere de vilkår, som kendetegner det nye arbejdsmarked. Trondman skriver herom:

Deras (de unge menns) möjlighet att undfly annorlundaskapets värsta sidor ligger i att stanna och behålla den trygghet som finns i att känna orten, kompisarna och det man är. I småstadssamhällets bakre regioner odlar man den bekräftelse som ger säkerhet för stunden men som samtidigt gör en till framtidssceniots förlorare (Trondman 1995:185).

Waara (2003) konkluderer, at det i de svenske yderområder er de unge kvinder fra middelklassen, der er mest tilbøjelige til at flytte, hvilket han

mener, hænger sammen med, at de højtuddannede mødre opfordrer især deres døtre til at forlade de tyndt befolkede områder. Waara påpeger således, at der findes indikatorer på, at mødrenes egne vanskeligheder med at få deres kompetencer i spil på de mere indsnævrede arbejdsmarkeder i yderområderne leder til en frustration, som de overfører på døtrene.

Svensson (2006) konkluderer i tråd med både Trondman og Waara, at der er en forskel mellem de unge i de svenske yderområder, og at disse forskelle er tæt knyttet til social baggrund. Hun finder således, at de middelklassedrenge, som indgår i hendes studie af Söderhamn, har en klar opfattelse af, at de er tvunget til at flytte for at få det job eller den uddannelse, de gerne vil have. Det samme gælder for pigerne fra middelklassen. Ungdommen – altså både de unge mænd og de unge kvinder – fra arbejderklassehjem derimod ønsker som oftest at blive boende i lokalområdet, konkluderer Svensson; ikke fordi de mener, at området byder på særligt lyse fremtidsmuligheder, men mere fordi de tror på, at de her har bedre muligheder for at finde en måde at forsørge sig på end andre steder, bl.a. fordi det er her de har deres familie og øvrige netværk, og fordi det er det lokale arbejdsmarked, som de kender bedst til.

Gustafsson og Öhrn (2012) konkluderer i "Gender, Achievement and Place: Boys and Masculinities in a Rural Area", at der blandt de unge mænd i yderområderne er en tendens til ikke at prioritere skolelivet, fordi dette ikke vurderes at være omsætteligt på det arbejdsmarked, som de kender fra lokalområdet. De skriver således:

The boys make a distinction between "school knowledge" and "real knowledge", with the latter being the central one. "Real knowledge" refers to capacities of value in "real life", and "real life" is typically seen as equivalent to "outside school" [...] The emphasis on local work for boys and by boys in this study, indicates a local/regional masculinity tied to hunting, crafts, fishing, etc. This might be seen as relating to historically well-known masculinities, which has been under threat for decades (Gustafsson og Öhrn 2012: 2; 5).

2.2 Norge

Ifølge Paulgaard (2002; 2006; 2012; 2015) lever unge mennesker, der vokser op i yderområder (kendetegnet ved tilbagegang eller stagnation) under nogle helt andre vilkår end unge, der vokser op på steder, der er kendetegnet ved vækst og progression. På baggrund af et studie fra Nordnorge skriver Paulgaard:

In Norway, there have been significant regional differences in young people's educational careers. The education level has been lower among the population in rural and coastal places in the north than in other areas. A substantial proportion of young people (here) experience great challenges in establishing a future in the northern area. Their daily lives seem to exist outside of the visions and optimistic statements of the policymakers. Many of them are young, unemployed men living in small rural places in the northern part of Norway [...] Out-migration is a solution for some, but not for all (Paulgaard 2015: 210; 207)

Paulgaard beskriver, at det i nogle af de norske yderområder, især i kystområderne, har været normen for unge og endda også mindre børn at arbejde side om side med forældrene. Indenfor denne tradition er skolen i nogen grad blevet opfattet som et "fremmed" element og som en tidsrøver: "Schooling has also been described as a "time bandit", gradually snatching children and young people away from traditional local employment and the socialisation provided by work" (Paulgaard 2002:99). Og andetsteds:

Recruitment into this world of work (within the local labour market) has taken place within patterns of informal education for generations. Resistance to school and formal education has been characterised as an important element of culture in the rural north. Such resistance has particularly been strong among young boys (Paulgaard 2015: 210).

Paulgaard skriver om det faktum, at det at skulle tage videre uddannelse efter folkeskolen for mange kræver, at de flytter hjemmefra, og dét at forlade hjemmet og lokalområder i en alder af blot 15, 16 eller 17 år og skulle tage vare på sig selv kræver en særlig disciplin og motivation – og netop dette er vigtigt at have for øje i et ligestillingsperspektiv, da det, skriver hun, netop understreger, at alle unge ikke er stillet lige: "Structural divides within the educational provision implies individual challenges, demonstrating how access to higher education is not equally distributed" (Paulgaard 2015: 210). Det forklarer muligvis også, hvorfor frafaldsprocenten (dropout rates) fra ungdomsuddannelserne er højere blandt unge, især de unge mænd, fra yderområderne end fra andre regioner i Norge: "Even when controlling for variables like grades from primary school and social background, geography seems to have an independent effect on the dropout rates" (Paulgaard 2015: 211).

Heggen (2002) har ligeledes beskæftiget sig med unge og uddannelsesmønstre i Norge og har i mange tilfælde påpeget en klar kønsdimension for at forstå området. Det data som bliver præsenteret i Heggens artikel *Utkantjentene sin stille revolusjon* er fra 1999 og tallene er derfor af ældre dato, dog bliver en række af Heggens pointer bakket op i nyere

forskning på området, som fx Paulgaard, Båtevig og Bæck. Heggen fremhæver, således i tråd med en række andre forskere jf. de ovennævnte personer, at det især er de unge kvinder, som har taget et stort spring i forhold til uddannelse, og at det dermed er kvinderne, som på mange måder fører på uddannelsesfronten. En udvikling som ifølge Heggen især er tydelig siden 2000. Dermed er der ifølge Heggen blevet gjort op med gamle traditionelle kønsmønstre, hvor det især var drenge fra de urbane områder, som fik en lang videregående uddannelse, hvor det i dag i højere grad er unge kvinder og også kvinder, som flytter fra yderområderne og ind til de større byer, som påpeget af Paulgaard. Dette skaber nye udfordringer i forhold en ny skævridding af de unges uddannelsesvalg og beskæftigelsesmuligheder.

2.3 Danmark

At de unge kvinder i yderområderne er mere mobile og også mere uddannelsesorienterede end de unge mænd i yderområderne, konkluderer også den danske kønsforsker Bjerring på baggrund af et studie af unge i Skagen. Bjerring finder, at denne forskel mellem de unge i Skagen blandt andet skyldes, at især pigerne er kritiske overfor at skulle gå i deres mødres fodspor – både i forhold til karriere, hvorfor de søger andre og nye karriereveje, som ofte betyder, at de er nødt til at forlade lokalområdet, men også fordi en del af dem ser deres mødre som ”baglandskvinde”, hvilket de ikke selv ønsker at blive. Bjerring fremhæver derfor, at pigernes store interesse for uddannelse og deres mobilitetsvillighed for at tage en videregående uddannelse skal ses i sammenhæng med ligestillingsdebatten i Danmark og pigernes ønske om at frigøre sig fra traditionelle kønsrollemønstre både privat, men også i forhold til arbejdsmarkedet (Bjerring 2000 og 2007).

Center for Regional- og Turismeforskning i Danmark udkom i 2014 med en rapport (Hedetoft og Stefaniak 2014) omkring ungdomsuddannelser med fokus på yderkommunerne.⁴ Også i denne rapport fremhæves det, at unges uddannelsesvalg er præget af den lokale erhvervsstruktur, og at andelen af unge, der vælger en erhvervsfaglig uddannelse er højere i yderområderne. Dette til trods ”er situationen paradoksalt nok den, at det sam-

---

⁴ Rapporten bygger på data fra ungdomsårgang 2000, dvs. alle unge i Danmark, som i 2000 var hhv. 16, 17 og 18 år gamle. Årgangene har været fulgt indtil 2011 og det er således dette data, som rapporten anvender.

tidigt er disse kommuner, der først (og kraftigst) kommer til at mangle faglært arbejdskraft i de kommende år. Det skyldes, at en stor del af de unge (også af de erhvervsuddannede) fra yderkommunerne er søgt mod byerne” (Hedetoft og Stefaniak 2014). Rapporten konkluderer videre, at de unges flyttemønstre er tæt relateret til deres uddannelsesvalg, og at det i høj grad er pigerne, som vælger en gymnasial uddannelse og senere en videregående uddannelse, mens drenge i højere grad bliver boende i lokalområdet. Hedetoft og Stefaniak skriver herom:

Mellem 45 og 55 % af mændene i yder-, land- og mellemkommunerne bor stadig i samme kommunetype i en alder af 28 år. Andelen, der bliver boende, er, afhængigt af kommunetyper, 4 til 5 procentpoint højere for mænd end for kvinder. Dette hænger i en vis udstrækning sammen med, at der er bedre lokale beskæftigelses-muligheder inden for de traditionelle mandsdominerede brancher (landbrug, industri samt bygge- og anlægsbrancherne), og det er stadig sådan, at flere mænd end kvinder vælger en erhvervsfaglig uddannelse (Hedetoft og Stefaniak 2014: 5).

Yndigegn (2003), Faber *et al.* (2014) samt Hansen (2011) og Hermansen (2011) fremhæver mobilitet som et væsentligt parameter i forbindelse med valg af uddannelse. På trods af at de geografiske afstande i Danmark er mindre end mange andre steder i Norden, er der stadig unge mennesker i Danmark, for hvem uddannelsesstederne ligger langt fra deres nærområde, hvilket bevirker, at de skal bruge lang tid på transport til og fra deres uddannelsesinstitutioner. Dermed får den geografiske placering i visse tilfælde også betydning for de unges uddannelsesvalg.

Faber *et al.* (2014) konkluderer i rapporten *Unge på kanten*, der tager udgangspunkt i unge i Nordjylland, at tilbuddene om uddannelse for unge bosat i yderområderne i denne del af Danmark ikke altid er lige så varierede, som det er for unge bosat i centrene, og arbejdsmulighederne er som oftest også mindre. Denne geografiske ulighed er blevet forstærket de senere år som et resultat af centralisering af uddannelsesinstitutionerne og den økonomiske krise, som har bevirket en yderligere nedgang i arbejdspladser og praktikpladser, særligt i periferierne. I et kønsperspektiv er det interessant, at undersøgelsen konkluderer, at de unge mænd i yderområderne har en anden – mere målorienteret – holdning til uddannelse end de unge kvinder. Selvom der blandt begge grupper af unge er en stor andel, der anser uddannelse for at være vejen til et succesfuldt liv, er der alligevel kønsforskelle hvad angår, hvilke typer af uddannelse de unge stiler imod, og hvilket syn de har på uddannelse. Mens de unge kvinder ser uddannelse som den primære vej til beskæftigelse, lader unge mænd til i højere grad at vægte erfaring som afgørende for at få et job. Drengene mener ikke i samme omfang som de unge kvinder, at formel uddannelse er

nødvendigt for at få et arbejde – flere angiver således, at de vurderer, at de kan lære mere uden for skolen end i skolen. I rapporten konkluderes det videre, at de unge kvinder fra yderområderne er mere villige til at flytte hvilket blandt handler om, at de i højere grad synes at føle et "flyttepres", da mulighederne for beskæftigelse i yderområderne er mere rettet mod traditionelle mandefag. I forlængelse heraf viser undersøgelsen, at jo mere de unge, og dette gælder især drengene, er knyttet til det sted og de mennesker, der bor i deres lokalområde, desto mindre tilbøjelige er de til at have planer om at flytte.

Videre bekræfter undersøgelsen, at lang transport til og fra uddannelsesinstitutionerne har betydning for de unge; f.eks. viser resultaterne, at lang transporttid påvirker de unges psykiske velbefindende. Samlet peger resultaterne også på, at drengene i undersøgelsen pendler over længere afstande og bruger mere tid på at pendle end pigerne. Dette gælder også, når der tages højde for den ulige fordeling af køn, der er på forskellige typer af uddannelser. Her spiller det også en rolle, at der udbydes gymnasiale uddannelser flere forskellige steder i regionen end det er tilfældet for erhvervsuddannelserne, hvilket medfører, at mange af de unge på erhvervsuddannelserne – især drengene – skal transportere sig over relativt lange afstande. Samtidig er det værd at medtænke, at de begrænsede uddannelsestilbud, der er for nogen unge i nogen områder, reducerer disse unges valgmuligheder, og effekten kan blive, at de unge påbegynder en uddannelse, som de i udgangspunktet mangler motivation for, eller at de flytter hjemmefra vældig tidligt for at kunne tage den uddannelse, som de helst vil, hvilket også kan være med til at øge sandsynligheden for frafald (Faber *et al.* 2014).

Hermansen (2011) beskriver i sit arbejde med unge mænd i et af Danmarks yderområder, Horne land, at de unge her kun har mulighed for at gå i en lokal skole til og med 6. klasse, og at de derefter skal til Faaborg for at tage de sidste klassetrin. Faaborg ligger omkring 5 km. fra Horne by, hvor der samtidig er et gymnasium, hvilket gør det muligt for unge i Horne at tage en gymnasial ungdomsuddannelse og samtidig blive boende i lokalområdet. Dog skal de unge flytte fra lokalområdet, hvis de vil have en videregående uddannelse, da nærmeste universitet ligger i Odense. De unge mennesker i lokalområdet, vil derfor på et eller andet tidspunkt være tvunget til at træffe en beslutning om, hvorvidt de vil flytte væk for at tage en uddannelse, eller om de vil forsøge at finde arbejde i lokalområdet.

Bornholm er et andet eksempel på et område i Danmark, hvor unge må flytte fra lokalområdet for at få en uddannelse:

Young people on Bornholm follow the general pattern and increasingly undertake a period of higher education in their early adult lives. This means that the majority of young people have to leave Bornholm to study. Afterwards it is often impossible to find a job on Bornholm, as the demand for highly qualified people is limited (Petersen og Manniche 2006: 27).

I en rapport fra Danske Regioner pointeres det, at det regionale uddannelsesmiljø er forudsætningen for, at uddannelsesniveaet og dermed også vækstbetingelserne i yderområderne kan vokse. En af anbefalingerne fra Danske Regioner er derfor, at man ved at udnytte forskellige undervisningsmetoder skal sikre, at unge bosat i yderområderne får adgang til forskellige typer af uddannelser, ligesom man skal fokusere på at sikre et geografisk varieret udbud af ungdomsuddannelser:

I bestræbelserne på at skabe stærke uddannelsesenheder, der samtidig når geografisk bredt ud, skal mulighederne for f.eks. forlagt undervisning, samarbejde mellem forskellige uddannelsesinstitutioner og ITstøttet undervisning udnyttes. [...] Sorte pletter på landkortet skal undgås. Unge skal have mulighed for at få en ungdomsuddannelse inden for en rimelig geografisk afstand. Afstand har betydning for uddannelsesvalg og frafald. Derfor skal der sikres et geografisk spredt og varieret udbud af alle gymnasiale uddannelser og erhvervsskoler (Danske Regioner 2010: 9).

Af Danske Regioner bliver det også fremhævet, at det er vigtigt at se på videreuddannelse og omskoling, og at også disse tilbud bør koordineres i samarbejde med regionsråd og regionale vækstfora.

I 2014–2015 har der i en dansk kontekst været diskussioner af udbuddet af fag på de videregående uddannelser. Dette har været foranlediget af regeringens forslag om dimensionering af de videregående uddannelser; en dimensioneringsplan, som er blevet kritiseret for både at ramme *geografisk skævt* – fordi universiteterne i yderområderne synes at blive ramt hårdere end de øvrige universiteter – og for at repræsentere en *kønsskæv nedskæring* i og med at nedskæringerne på universitetsområdet overvejende rammer humanistiske fag med en overvægt af kvindelige studerende. Nedskæringerne har bl.a. været begrundet med at ønske om politisk at facilitere, at flere unge søger ind på fx ingeniøruddannelserne, men i den fremførte kritik af planen er det bl.a. blevet pointeret, at konsekvensen er, at nedskæringerne vil gøre det sværere for kvinder at få opfyldt deres uddannelsesønsker.

2.4 Finland

Ifølge Keskitalo-Foley (2013), som forsker i uddannelse og migration i Finland, er uddannelsesområdet et stort fokusområde i Finland og et område, hvor der bliver allokeret en stor mængde resurser. I Finland ses uddannelse som et vigtigt element for individet idet uddannelse er med til at forme mennesker og samtidig konstaterer Keskitalo-Foley, at der findes en gængs opfattelse af, at uddannelse forhindrer marginalisering i samfundet, samt at det er medvirkende til at enkeltindivider udvikles og opnår social og økonomisk status i samfundet. Keskitalo-Foley fremhæver, at der set fra et nationalt økonomisk perspektiv, er en opfattelse i Finland af, at uddannelse er en god og langsigtet investering for samfundet. Satsningen på udvikling og allokering af ressourcer til uddannelses-systemet har med finske øjne ligeledes betydet, at finske skolebørn i mange år har scoret højt i internationale tests som fx PISA testen. Ifølge Keskitalo-Foley ses netop denne test, som en faktor til at forudse stigning i det finske BNP (Keskitalo-Foley 2013)

Tal fra den Nordiske Statistiske Årsbog 2014 viser, at Finland er det land i Norden, som relativt set har flest universitetsstuderende. Blandt de 20–39 årige er næsten 19 % af de unge optaget på en videregående uddannelse. Andelen af universitetsstuderende i Finland, som studerer naturvidenskab, informatik eller læser til ingeniør er højere end i de øvrige nordiske lande og sammen med danske unge er finske unge dem i Norden som modtager størst finansiel støtte (Haagensen 2014).

Ligesom det er tilfældet i mange af de andre nordiske lande, oplever Finland, at en stor del af den kvindelige befolkning tager en lang videregående uddannelse. Det store antal af højtuddannede kvinder i Finland bliver ofte brugt, som en indikator på kvinders høje status i samfundet og dermed som et argument for, at ligestillingen blandt finske mænd og kvinder er høj. Som et modargument pointerer Keskitalo-Foley (2013), at finske kvinders høje uddannelsesniveau ikke i samme grad har haft indflydelse på arbejdsmarkedet, hvor kvinderne ikke i lige så høj grad som mændene nyder gavn af deres uddannelsesniveau i forhold til løn, ansættelsesformer, indflydelse og status i virksomhederne. Keskitalo-Foley henviser til arbejdsløshedsstatistikker fra fx Lapland, som viser, at arbejdsløsheden blandt højtuddannede mænd i 2008 lå på omkring 11,3 %, hvor den for kvinder i samme aldersgruppe lå på 19,9 % (Keskitalo-Foley 2013: 130–131).

Med sit store areal er Finland et af de lande i Norden, som råder over nogle af de største naturområder, og hvor der samtidig er en lav befolkningstæthed. Dette har haft betydning for den finske skolestruktur. Fin-

land har således en skolestruktur med mange små skoler spredt rundt omkring i landet med det formål at skabe en samhørighed mellem skolen og lokalsamfundene i de mere perifere områder i Finland og give folk mulighed for at bosætte sig her i stedet for i de mere urbane områder. Kalaoja og Pietarinen (2009) skriver herom:

From the very beginning (since 1921), the Finnish compulsory education system and the school network have been developed on the principle that the schools must be located close to the pupils (the distance from home to school being less than 5 km). In rural areas this has meant that almost every village has had its own school. Due to the reduced birth rate, changes in the economic structure of the countryside, migration and improvement of rural road conditions, the closing of small rural schools started to increase significantly in the late 1960s. The position of small rural primary schools improved only for a while at the end of the 1970s when the current comprehensive school system was founded (Kalaoja and Pietarinen 2009: 109).

I den finske diskussion om lukning af nogle af de små lokale skoler er der især blevet sat fokus på skolernes betydning i lokalsamfundene. Samtidig er lærerdækning og rekruttering blevet diskuteret, og det er blevet problematiseret, at et stigende antal af de finske lærere foretrækker at bosætte sig i mere tætbefolkede områder og pendle til og fra deres arbejde i yderområderne. Kalaoja og Pietarinen (2009) forklarer:

...the teacher's role is central to developing a locally oriented curriculum and helping the whole school to become the social centre of the village. [...] Teachers have traditionally lived in the surrounding community or even the school building has been their home. They have themselves been one of the villagers. Several studies have shown that there is an increasing trend for teachers to live in population centres and only work at the village school. Villagers however, consider that teachers living outside the community are not connected to the culture of the village [...] This trend of teachers only being loosely connected to the local community, is a concrete change in traditional village culture (Kalaoja and Pietarinen 2009: 111).

I Kalaoja og Pietarinens (2009) arbejde omkring uddannelsessystemet og yderområderne bliver der ikke sat fokus på kønsrelationer i forhold til uddannelse og stedtilknytning til lokalområderne, hvilket kunne være en interessant vinkel at lægge ovenpå problematikken omkring de små skoler og fraflytning fra yderområderne for uddannelse. Debatter som blandt andet ses i eksempelvis i norsk og svensk kontekst.

2.5 Island

Rennie *et al.* beskriver i en artikel om udviklingen af et fjernundervisningsprojekt i Island, at det grundlæggende princip i det islandske uddannelsessystem, er at "everyone should have equal opportunities to acquire an education, irrespective of economic status, residential location, gender, religion, handicap, and cultural or social background" (Rennie *et al.* 2011: 1, med henvisning til Ministry of Education, Science and Culture in Iceland, 2005). De konstaterer dog samtidig at den lige adgang til uddannelse i praksis halter udenfor Reykjavik-området, idet "(m)ost study programmes offered at the university level are only available in the capital area as face-to-face study, but some distance provision is delivered" (Rennie *et al.* 2011: 2). Udbuddet af fjernundervisningsprogrammer er dog i stærk fremgang i Island (Rennie *et al.* 2011: 3).

I et sammenlignende studie af vilkårene i små skoler på landet i Island og Western Australia, peger Wildy *et al.* (2014) på eksistensen af "a culture of acceptance, where expectations for performance and behaviour are known and shared and not questioned" (2014: 104). De påpeger, at denne skolekultur ikke nødvendigvis i sig selv er et problem, da børnene på disse skoler opnår en god og solid uddannelse. Ikke desto mindre peger de også på, at denne "kultur af accept" muligvis afholder børnene (og deres lærere, og lokalsamfundene som helhed) fra mere udforskende tilgange til undervisningen, der evt. kunne stille flere spørgsmål til traditioner og normer. Skønt Wildy *et al.* ikke behandler spørgsmålet direkte, kunne man stille spørgsmålet om hvorvidt den "culture of inquiry" som de efterlyser, måske også i højere grad kunne udfordre drengene til at satse på en uddannelse fremfor på beskæftigelse på det lokale arbejdsmarked, og stille spørgsmål ved gængse kønsroller og normer.

Den "kultur af accept" som Wildy *et al.* dokumenterer, relaterer sig til de helt små skoler på landet – og dem er der relativt mange af i Island. "In Iceland around one-third of schools can be classified as "fámennir skólar" or schools with fewer than 120 students" (Wildy *et al.* 2014: 105). Skoler i den nuværende forstand er et relativt nyt fænomen i Island – således blev obligatorisk skolegang først indført i 1936, men helt op i 1960'erne var det almindeligt at børn på landet blev hjemme for at hjælpe familien i travle perioder. Dette påvirker ifølge data rapporteret i Wildy *et al.* holdningen til uddannelse blandt den islandske landbefolkning også i dag. Til gengæld har der været en stærk tradition for hjemmeundervisning i Island (Wildy *et al.* 2014: 111). I den nuværende situation med faldende børnetal i de små lokalområder og med kommune-

sammenlægninger, er det blevet fremført, at de små skolars fremtid er usikker; en problematik som også blev skildret i forhold til de små skoler i yderområderne i Finland.

Ud over spørgsmålet om lige adgang til uddannelse uanset bopæl, er det også vigtigt at stille spørgsmålet om, hvorvidt drenge/mænd og piger/kvinder har lige adgang til at opnå den uddannelse de måtte ønske sig. Næstefter Finland, er Island det land i Norden, der har procentvis flest indskrevne ved landets universiteter (Haagensen 2014: 73), og som i det øvrige Norden er det kvinderne der udgør hovedparten af de studerende, således udgjorde kvinder 64 % af de nyuddannede fra universiteter i Island i 2013 (Haagensen 2014: 74, se også tal fra Centre for Gender Equality Iceland, 2014). Til trods for kvindernes dominans blandt de universitetsstuderende, er kvinderne dog stadig i klart undertal blandt de universitetsansatte, og således besad kvinder 25 % af alle professorater i 2010 (Heijstra *et al.* 2013).

Det er endvidere en vigtig pointe, at "many young men turn their back on university education, or even education in general" (Centre for Gender Equality Iceland 2012: 20) – muligvis fordi der i Island ikke ydes økonomisk støtte til studerende, men derimod tilbydes der relativt store studielån (Haagensen 2014: 79). For de unge mænd, der kan se muligheder for beskæftigelse på det lokale arbejdsmarked, kan det således fremstå mere attraktivt at forlade skolen tidligt og i stedet få et voksenlivs indtjeningsmuligheder.

Som beskrevet i Edvardsdóttir (2013) har der i Island, såvel som i de øvrige nordiske lande, været et politisk fokus på uddannelse som en måde at skabe regional vækst. Som led heri peger flere studier på muligheden for at bruge fjernundervisning som en medvirkende løsning i forhold til at modgå tendensen med affolkning i tyndt befolkede områder. Således tilbyder de fleste islandske universiteter i dag en del af deres studier som fjernundervisningsprogrammer, og skønt det i første omgang var tænkt som et tilbud til studerende i yderområderne, har denne studieform i praksis tilvejebragt nye muligheder for at alle – både i byerne og på landet; herunder at kunne studere uden at skulle indfinde sig i undervisningslokaler på bestemte tidspunkter (Edvardsdóttir 2013: 74).

Ifølge Edvardsdóttir (2013: 75) var der i 2012 ca. 20.000 studerende i alt indskrevet ved de islandske universiteter, hvoraf ca. 3.000 var fjernstuderende. Kvinder udgør ca. 60 % af den samlede studentermasse, og kvindernes overtal er særligt udtalt blandt de fjernstuderende, hvoraf de udgør ca. 67 %. Edvardsdóttir diskuterer dog i sin artikel hvorfor øget adgang til fjernundervisning ikke nødvendigvis er en universalløsning

der kan modgå tendensen med at flere kvinder end mænd forlader de tyndt befolkede egne i Norden. Således peger resultaterne af hendes interviewbaserede studie blandt kvinder i Westfjord der har fulgt et fjernundervisningsprogram på, at den type af uddannelser der er tilgængelige via denne form for undervisning, har en tendens til at forstærke allerede eksisterende tendenser til et kønsopdelt uddannelsesvalg og traditionelle syn på kvinde- og manderoller i de mindre samfund. Således fremhæver hun, at der blandt hendes informanter var en tendens til at holde fast i familiebaserede værdier og kønsopdelte mønstre i fx børneopdragelse – dette var for flere af hendes informanter værdier der i første omgang havde ført til, at de havde valgt at bosætte sig/forblive boende i de små samfund. Når de derefter vælger at forfølge uddannelsesvejen, er de dels begrænsede af de valgmuligheder de har (hvilke uddannelser der udbydes som fjernundervisning), og dels har de en tendens til at vælge traditionelle kvindefag indenfor uddannelses- og omsorgssektoren – uddannelser der anses som af praktisk relevans i deres nærmiljø. Edvardsdóttir skriver herom:

Some of the women ended up learning what was not always their first choice, but rather something that can be studied through distance learning and was practical in the community they were living in (Edvardsdóttir 2013: 80).

På denne vis kan kvindernes uddannelsesvalg uforvarende forstærke en tendens hvorved kvinder der ikke accepterer en mere traditionel/konservativ rollefordeling i hjemmet og samfundet som helhed, føler et endnu mere udtalt behov for at flytte fra de små samfund. Også Edvardsdóttirs informanter peger direkte på, at adgangen til fjernundervisning ikke i sig selv vil kunne modvirke fraflytningstendensen i de små samfund. Hun konkluderer derfor, at de små samfund også må forsøge at fastholde og tiltrække kvinder der har et mere moderne syn på kønsroller og kvinders erhvervs muligheder, for at øge mangfoldigheden af tilgængelige perspektiver på kvinders og mænds roller i samfundet.

2.6 Grønland

Grønland er ifølge Haagensen (2014) det land i Norden, der bruger flest offentlige midler på uddannelse og i 2005 vedtog det Grønlandske Landsting en uddannelsesplan. Boolsen (2013) forklarer om baggrunden for planen, at Landstyret så uddannelse som "nødvendigt" og at fokus i første omgang skulle rettes mod 1) folkeskoleelever med det mål at få flere unge til at fortsætte med en uddannelse efter endt afgangseksamen

(og her er det især drengene, der "halter bagud") samt 2) ufaglærte under 50 år (overvejende mænd) med henblik på at få dem til at tage en uddannelse. Ud over at øge andelen af arbejdsstyrken med en kompetencegivende uddannelse, har uddannelsesplanen endvidere fokus på en række andre aspekter med relevans for fokus i indeværende rapport, herunder inddragelse og udvikling af isolerede dele af landet, samt opkvalificering af arbejdsstyrken til at imødegå forandringerne på et globaliseret arbejdsmarked (Boolsen 2010b: 3).

Som udgangspunkt indgår folkeskoleområdet ikke i nærværende kortlægning. Ikke desto mindre er det i en grønlandsk kontekst relevant at knytte nogle få ord hertil, da udfordringer i folkeskolen i nogen grad influerer på, hvordan det ser ud med det øvrige uddannelsesbillede i det grønlandske samfund. Dette skyldes blandt andet, at overgangene i det grønlandske uddannelsessystem skaber særlige udfordringer for de unge, da de geografiske forhold ofte kræver, at de unge uddannelsessøgende må rejse væk hjemmefra for at tage en ungdomsuddannelse, end-sige en videregående uddannelse. Således peger en rapport om *Mobilitet i Grønland* (Nordregio 2010) på en polarisering i det grønlandske samfund, idet godt halvdelen af de ca. 1500 unge respondenter i deres spørgeskemaundersøgelse angiver enten at have folkeskoles afgangsprøve som deres højeste uddannelsesstrin, eller slet ikke at have fuldført folkeskolen. Rapporten konkluderer, at polariseringen blandt andet manifesterer sig i et regionalt mønster, hvor de store byer tiltrækker uddannelsessøgende unge, medens de mindre steder ofte er kendetegnet ved et lavt uddannelsesniveau. Det er klart, at det for disse samfund udgør et væsentligt problem i en tid, hvor efterspørgslen efter uddannelsesbetingede kvalifikationer melder sig fx ved nye typer af erhvervsaktiviteter i yderområderne (Nordregio 2010: 141).

Hvad angår de yngre børns skolegang (op til 14 år) peger en rapport fra SFI baseret på data fra 2007–2008 på, at knap en tredjedel af forældrene i deres undersøgelse ikke mener, at børnene lærer noget i skolen, og omkring halvdelen af forældrene er ikke helt tilfredse med skolen (Christensen *et al.* 2008). Det samme gælder for øvrigt for en del af de uddannelsessøgende selv, således rapporterer Budtz, Olesen og Pedersen i deres undersøgelse af *Det gode børne- og ungdomsliv i Grønland*, at nogle unge efterlyser større kvalitet i uddannelsessystemet og giver udtryk for, at de er bekymrede over konsekvenserne i forhold til deres

fremtidsmuligheder som ung i Grønland (Budtz, Olesen og Pedersen 2011: 157).⁵

En rapport fra Statens Institut for Folkesundhed (Pedersen og Bjerregaard 2011) om unges trivsel og opvækstvilkår i Grønland påpeger at de unges i deres undersøgelse, nemlig dem fra folkeskolens ældste klasser, "står overfor mange nye valg, krav og muligheder, der for mange indebærer at skulle flytte langt væk fra trygge rammer med familie og venner" (Pedersen og Bjerregaard 2011: 3). Dette opleves som vanskeligt af de unge, og Pedersen og Bjerregaard henviser til en tidligere undersøgelse, der har fastslået at livskvaliteten blandt grønlandske unge netop er lavest blandt de 15–17 årige. De rapporterer endvidere at "unge opvokset i en bygd føler sig oftere uønsket alene sammenlignet med unge opvokset i en by" (Pedersen og Bjerregaard 2011: 8). Alvorligheden af dette problem med at skulle flytte som ganske ung for at tage en ungdomsuddannelse, understreges af det forhold at offentlig transport (i praksis ofte i form af flyrejser) er så dyrt at det forhindrer hyppige familiebesøg (Poppel 2010: 56) for såvel unge uddannelsessøgende som flytter til byerne, som for personer der vælger at forlade bygderne for at søge arbejde.

Netop fordi det er tydeligt, at mange unge ikke kommer videre i uddannelsessystemet efter endt folkeskoleeksamen har man i Grønland politisk haft fokus på *overgangen* mellem folkeskole og efterfølgende kompetencegivende uddannelse (Boolsen 2010c). Dette gælder særligt de unge, der kommer fra små bygder frem for større byer med flere skole- og uddannelses tilbud. De er så at sige "vokset op det forkerte sted og gået i skole det forkerte sted i forhold til deres uddannelsesønsker" (Boolsen 2010c: 15).

Fra et kønsperspektiv, er det særligt interessant vedr. overgangene i det grønlandske uddannelsessystem, at Boolsen peger på, at "piger og drenge klarer modgang (fx frafald) forskelligt på den måde, at drenge betragter sig selv og betragtes af andre som tabere, mens piger betragtes som ofre" (Boolsen 2010c: 19). Uanset køn finder Boolsen dog, at de grønlandske unge har en tendens til at forklare deres uddannelsesproblemer og -løsninger på individuelt niveau. Hun peger på, at dette er problematisk, da det er strukturelle problemer, som der bør/kan findes kollektive samfundsmæssige løsninger på. En rapport om unges trivsel

---

⁵ For folkeskoleområdet gælder endvidere, at der er problemer med at skaffe uddannede lærere til de grønlandske skoler, hvilket betyder, at der på mange skoler er en lærerdækning på blot 60–70 % (ifølge tal refereret i Poppel 2010).

og opvækstvilkår i Grønland konkluderer – i tråd med Boolsen – at det er vigtigt for de grønlandske unge ikke at stå alene med de problemer, de oplever i hverdagen – både i og udenfor uddannelsessystemet (Budtz, Olesen og Pedersen 2011: 153).

En anden væsentlig udfordring, som kendetegner det grønlandske uddannelsessystem, vedrører skævheden imellem kønnene, hvad angår uddannelsesgraden. De grønlandske kvinder har generelt en noget højere uddannelsesfrekvens end mændene. Dette gælder på ungdomsuddannelserne fx på de gymnasiale uddannelser i Grønland, hvor 62,1 % af de dimitterede i perioden 1998/99–2002/03 var unge kvinder (Eistrup og Kahlig 2005: 210). Også hvad angår videregående uddannelse er det ifølge Poppel (2010) særligt kvinderne, der har gjort brug af de nye uddannelsesmuligheder, som er opstået i kølvandet på hjemmestyrets store satsning på at øge uddannelsesniveaut siden sidst i 1980'erne (Poppel 2010: 49). Således blev Grønlands Universitet fx grundlagt i 1987, og andelen af kvinder overstiger i dag mænd på samtlige af de udbudte uddannelser (Poppel 2010: 53). Ifølge tal fra Haagensen (2014), udgjorde kvinder i 2013 hele 68,3 % af alle færdiguddannede fra videregående uddannelser i Grønland.

Uddannelsesvalget i Grønland er m.a.o. stærkt kønsopdelt, forstået på den måde, at der er en "generel overvægt af mænd på de faglige grunduddannelser, til gengæld dominerer kvinder på såvel de kortere videregående uddannelser og de længere videregående uddannelser" (Eistrup og Kahlig 2005: 210). Også Boolsen (2010b) fremhæver, at de grønlandske kvinder udgør "den uddannelsesmæssige elite", i den forstand at jo højere et uddannelsesniveau, desto mere er de unge kvinder overrepræsenterede – og det på trods af, at der er flere unge mænd end kvinder i de uddannelsessøgendes aldersgrupper i Grønland.

At kvinder antalsmæssigt dominerer i uddannelsessystemet skal ses i forhold til andre demografiske faktorer, hvor det forholder sig således, at der fødes flere drenge i Grønland end piger, men samtidig er børnedødeligheden og selvmordsraten blandt drengene højere, og på den lange bane lever de grønlandske kvinder i gennemsnit godt 5 år længere end mændene (Boolsen 2010b). Samtidig gælder det, at de unge grønlandske kvinder typisk begynder deres uddannelse senere end mændene, idet gennemsnitsalderen ved påbegyndelse af faglig grunduddannelse i 2002 var 25 år for kvinder og 22 for mænd, hvilket formodes at hænge sammen med at grønlandske kvinder ofte får børn i en tidlig alder (Boolsen 2010b samt Eistrup og Kahlig 2005: 211). En kortlægning fra SFI fra 2007–2008 peger ligeledes på, at de fleste grønlandske kvinder er unge, når de får deres første barn; således var der 30 % af de unge

kvinder, der indgik i undersøgelsen, der var 18 år eller yngre, da de fik deres første barn, og yderligere 30 % var 19–21 år.

Når det kommer til videregående uddannelser er de unge i Grønland tvunget til at tænke i flyttebaner. Langt de fleste videregående uddannelser og de fleste håndværkeruddannelser kræver i det mindste nogen skolegang uden for Grønland (fortrinsvis i Danmark), for at de kan gennemføres (Christensen 2013). Spørgsmål om uddannelse og mobilitet er samtidig tæt forbundet med demografiske parametre som især alder og køn. De unge flytter mest hyppigt, og for dem er de væsentligste faktorer uddannelse, videreuddannelse og opkvalificering (Nordregio 2010: 15): "Since the 1970s, and especially in the last decades, mobility has been very closely related to education" (Rasmussen 2013: 203).

Ud over en markant sammenhæng mellem køn og uddannelsesniveau i Grønland, eksisterer der også en sammenhæng mellem, hvorvidt de unge er født i en by eller en bygd. Boolsen (2010b og 2013) fremhæver, at det især er de unge i byerne, som tager en uddannelse, hvorimod de unge i bygerne halter bagefter. Det bekræftes i Rasmussen *et al.* (2011), der understreger hvorledes bygdeuddannelsen gør det vanskeligt for de unge at klare sig på både gymnasiet og ikke mindst på de videregående uddannelser. Deres resultater peger endvidere på, at i bygderne er der sammenlagt næsten 50 % flere kvinder end mænd der gennemfører en folkeskoleeksamen (Rasmussen *et al.* 2011: 94). Der er således markante sammenhænge mellem både køn og bosted og det resultat grønlandske børn opnår i folkeskolen – og som rapporten fremhæver, giver dette "en god indikator for de problemer, som bygdebørnene står overfor, og det bidrager helt klart også til de muligheder, de måtte have for efterfølgende at tage videregående uddannelser eller vælge erhverv, som forudsætter en bredere skolebaggrund" (Rasmussen *et al.* 2011: 99). Boolsen pointerer endvidere, at der er behov for at se på en række parametre, hvis uddannelsesniveaet i Grønland skal løftes. Det gælder fx adgangen til studieboliger, lærepladser, manglen på kvalificerede lærere, adgang til internettet (til rimelige priser) samt adgang til uddannelsesmaterialer udfærdiget på grønlandsk (Boolsen 2013: 74). Der er derfor behov for at fokusere på kønsfaktorerne og forstå disse med henblik på, at det især er drengene som halter bagefter på uddannelsesområdet, og samtidig sætte dette i relation til forskellene på de unges muligheder for uddannelse afhængig af om de er bosat i byerne eller bygderne.

2.7 Færøerne

Folkeskolerne på Færøerne er geografisk decentraliserede og under kommunal administration.⁶ Gaini (2010) beskriver, hvordan de mindste skoler ofte kun har én lærer og færre end ti elever i alt. Han uddyber: "Færøernes skolepolitik har i årtier været baseret på et princip, som mange i dag betragter som forældet og uhensigtsmæssigt: reglen om at ikke flytte børn væk fra deres hjembygd, før de starter i syvende klasse" (Gaini 2010: 13). Gaini henviser til en række eksempler på, at dette medfører ekstremt små folkeskoler, hvilket ofte giver store udfordringer vedr. kvaliteten af undervisningen. Han skriver endvidere, at der blandt visse familier hersker bestemte forestillinger om folkeskolen; herunder at:

(folkeskolen) først og fremmest (er) en institution, der skal give børnene basale læse- og skrivefærdigheder, i tillæg til grundlæggende kundskaber om kultur, historie og religion. Børnene skal, ifølge mange forældre, lære det mest nødvendige i skolen, resten kan familienetværket tage sig af. Børnene skal, med andre ord, ikke "uddanne" sig væk fra familien og lokalsamfundet, og i værste fald glemme sin kristne moral og identitet (Gaini 2010: 16).

Samtidig anfører Gaini, at der på Færøerne findes en gruppe drenge, der "vokser op i et mandsmiljø med stærke antiintellektuelle værdier" (Gaini 2010: 17–18). Med andre ord finder Gaini, at der i visse familier er et fravær af uddannelseskultur, og at særligt drenge fra denne type af familier risikerer at stå som udviklingens tabere på den længere bane (Gaini 2010: 25). Hvad angår samspillet mellem familie og skole, slår den færøske folkeskolelov fast, at forældre "har ret til at tage beslutninger, der berører skolens pædagogiske og kulturelle retningslinjer. Under særlige omstændigheder kan forældrene tage sine børn ud af skoleklassen for at undervise dem hjemme" (Gaini 2010: 13). Sammenholder man dette med Gainis henvisning til, at især drengene bliver påvirket af en mandekultur, som er antiintellektuel kan man foranlediges til at tro, at det kan have den konsekvens, at det især er drengene som bliver taget ud af folkeskolerne for at

---

⁶ I en afdækning af det færøske uddannelsessystem, er det svært at komme udenom en diskussion om sprog. Ifølge Gaini (2011a) blev beslutningen om at ophøje færøsk til undervisningssproget i den færøske folkeskole taget af Landstinget helt tilbage i 1918, men der undervises i dag stadig overvejende på dansk, og stadig også ofte efter undervisningsmateriale oprindeligt produceret til undervisning i den danske folkeskole. Og selv om Gaini skriver, at dette er af vigtighed for de færøske unge, der sidenhen vælger at læse videre i Danmark, modsvarer dette input langt fra den virkelighed, som børnene lever i til daglig. Gaini konkluderer, at vigtige spørgsmål vedr. indhold og kvalitet i det færøske uddannelsessystem ofte er blevet overskygget af debatten om sprog.

deltage i aktiviteter i hjemmet og dermed kan deres mulighed for og lyst til at tage en videregående uddannelse blive svækket. Hvilket igen kan være med til at skabe en skævridding blandt kønnene.

Det færøske uddannelsessystem er veludbygget ikke bare på det primære, men også på det sekundære niveau. Færøerne huser således både en række gymnasiale uddannelser og erhvervsskoler. Der er tre gymnasier på Færøerne: i Torshavn, i Kambsdal (på Østerø) og på Suderø, og der findes tekniske skoler i Klaksvik og Torshavn.⁷ Endvidere er der en fiskeriskole, en søfartsskole, samt en social og sundhedsskole. Derudover er der Det Færøske Universitet, der er grundlagt i 1965 og med sine tre fakulteter, ca. 100 ansatte og ca. 650 studerende (www.sefur.fo) er et af de mindste universiteter i den vestlige verden.

Ifølge en opgørelse af Haagensen (2014) over det højeste opnåede uddannelsesniveau blandt færinger (i alderen 15–74 år), har 35 % af befolkningen folkeskolen som højeste uddannelsesniveau, 43 % har en gymnasial eller erhvervsfaglig uddannelse og kun 22 % en lang videregående uddannelse. Disse tal dækker over nogle forskelle kønnene imellem. Aktuelt har færøske mænd et højere uddannelsesniveau end kvinderne, men denne situation er på vej til at vende, eftersom der i dag er flere kvinder end mænd, der er i gang med en videregående uddannelse.

Ifølge Gaini (2005 i Puuronen, Soilevuo-Grønnerød og Herranen 2005: 15) skete der i 1960'erne en revolution i det færøske uddannelsessystem, idet mange unge begyndte at flytte til udlandet – primært til Danmark – for at tage en uddannelse. Hvor universitetsuddannelser tidligere var forbeholdt nogle få unge mænd fra rige familier forholder det sig i dag sådan, at mange unge, især kvinderne, forlader Færøerne for at tage en uddannelse, både fordi mange uddannelser slet ikke udbydes på Færøerne og fordi holdningen blandt færøske unge synes at være, at videregående uddannelse typisk betragtes som noget man tager i Danmark. De kvindelige respondenter i Knudsens interviewbaserede undersøgelse fremhæver da også, at de i en bestræbelse på at videreudanne sig ser det som en nødvendighed at flytte fra Færøerne (Knudsen 2010: 34). En stor andel af de unge, der flytter for at tage en uddannelse vender ikke hjem til Færøerne igen – dette er især udbredt blandt kvinderne.

---

⁷ <http://www.norden.org/da/norden-for-dig/uddannelse-i-norden/uddannelse-paa-faeroerne/det-faeroeske-uddannelsessystem>, date of access March 9th 2015

De ændrende vilkår og muligheder for både mænd og kvinder for at tage en videregående uddannelse (fx at tage til Danmark) er ligeledes vigtige set i sammenhæng med at de ufaglærte jobs ifølge Gaini forsvinder – selv indenfor fiskeindustrien – og baseret på forskellige spørgeskemaundersøgelser blandt folkeskolens ældste klasser, henviser han til at langt de fleste 9.-10. klasses elever ønsker at tage en uddannelse, nemlig 90 %, hvoraf cirka halvdelen planlagde at gå direkte videre efter endt gymnasial uddannelse, de fleste med ambitioner om at opnå en mellemlang videregående uddannelse (Gaini 2005: 16). Han understreger samtidig, at der ikke er nogen geografiske forskelligheder at spore i svarene (spørgeskemaerne blev uddelt til *alle* 9.-10. klasses elever i 2003), men derimod en lille kønsforskel, idet pigerne synes mere opsatte på at få en uddannelse. I forhold til et spørgsmål i spørgeskemaet om hvad de unge mennesker vægtede højest i forhold til valget af uddannelse og fremtidige jobmuligheder, er det interessant at kun 5 ud af 856 adspurgte elever vægtede dét at kunne blive boende i deres oprindelige område som væsentligt for deres ønsker til et fremtidigt job (Gaini 2005: 16). Ønsker til fremtidige typer af jobs var stort set de samme i Torshavn som i de mindre bygder, og mange fra bygderne anså det endvidere for usandsynligt, at de ville vende tilbage til deres oprindelsessted efter endt uddannelse, mens dette var en mere udbredt opfattelse blandt de unge fra Torshavn.

2.8 Åland

Åland har markant færre 15-39 årige der er i gang med en eller anden form for uddannelse end i de øvrige nordiske lande. Således var kun 24,9 % af den samlede population af 15-39 årige registreret som værende i gang med en uddannelse i undervisningsåret 2013/2014 – dette skal holdes op mod et gennemsnit på 36,9 % i de øvrige nordiske lande, undtagen Færøerne, hvorfra der ikke foreligger tal (Haagensen 2014: 72). Endvidere er det væsentligt at denne statistik ikke nødvendigvis medtæller studerende der er i gang med en uddannelse i udlandet. Pointen om det relativt lave uddannelsesniveau på Åland understøttes dog af Dahlström et al.: "When it comes to education, the average educational level in Åland is still relatively low, and thus mismatches remain in relation to demand in the labour market" (2006: 100). I modsætning til i de øvrige nordiske lande er fordelingen af mænd og kvinder blandt de der opnår en højere uddannelse nogenlunde lige, idet 52 % var mænd og 48 % kvinder blandt dem der blev fær-

dige i 2013 (Haagensen 2014: 74). Da det samlede antal kun løber op i i alt 71 personer, er antallet dog så lille, at det i praksis blot vil sige at 37 mænd og 34 kvinder opnåede en universitetsuddannelse i 2013. Samlet set er der da også lidt flere kvinder (25 %) end mænd (22 %) i aldersgruppen 15–74 år der har opnået en universitetsuddannelse. Uddannelsesniveaet på Åland er generelt stigende. Så sent som sidst i 1980'erne havde mindre end halvdelen af befolkningen en uddannelse ud over grundskoleniveau, i dag har 6 ud af 10 en uddannelse på minimum gymnasialt niveau (ÅSUB 2013: 6).⁸

Som det ses i andre nordiske sammenhænge, kan der observeres en form for "trædestens-mobilitet" på Åland, hvorved de unge gradvist søger mod de større centre for at opnå uddannelse. "The same phenomenon (as in the Faroe Islands) occurs in Åland and its archipelago region, where most of the youngsters go to Mariehamn to get their upper secondary, and from there, leave for Sweden or Finland" (Hovgaard *et al.* 2004: 35). Til trods for at Åland formelt er et selvstyrende område under Finland, er der faktisk flere studerende der tager til Sverige end til Finland for at studere, idet hovedsproget på Åland er svensk. Ifølge Haagensen var der således 288 studerende fra Åland der var i Finland i studieåret 2012/13 mod 726 i Sverige (2014: 80). Dahlström *et al.* anfører at ca. 71 % af alle universitetsstuderende i 2004 valgte at studere i Sverige, mod 24 % i Finland (Dahlström *et al.* 2006: 94). Åland har selv en polyteknisk skole, hvor det er muligt at opnå en faglært uddannelse, men altså intet universitet – og denne uddannelsesstruktur giver sig udslag i hvorvidt kvinder og mænd vælger at rejse ud af landet for at opnå en uddannelse:

Kvinnorna är över lag mer välrepresenterade än männen bland de ålänningar som studerar utanför Åland. Omvänt studerar männen i något högre utsträckning än kvinnorna på hemmaplan. Detta gäller för såväl de som studerar på gymnasienivå som de som studerar vid högskolor och universitet. Kvinnorna har i högre grad än männen sökt sig till studier utanför Åland inom flertalet studieområden, dock med vissa undantag och då främst beträffande hälso- och sjukvårdsutbildning. Förklaringen är sannolikt här det goda utbudet av åländska utbildningar inom detta av kvinnor dominerade yrkesområde (ÅSUB 2014: 11).

---

⁸ Ålands Statistik och Utredningsburå.

De ålandske kvinder har i løbet af de seneste årtier opnået et højere uddannelsesniveau end mændene, og det er kun i aldersgruppen 65+, at mændene nu gennemsnitligt har en højere uddannelse end kvinderne (ÅSUB 2015: 9). Der er et stort skel i valget af uddannelsesretning mellem unge mænd og unge kvinder, således dominerer mænd klart indenfor teknik og naturvidenskab, mens kvinder dominerer klart indenfor pædagogik og sygepleje. Dog er der svage tegn på forandring: "Om man ser till dagens ungdomars (under 25 år) yrkesutbildningsval så finns det trots allt en svag trend mot en viss utjämning. Detta gäller dock inte för områdena teknik och naturvetenskap där könsskillnaden verkar vara mer eller mindre fastlåst" (ÅSUB 2015: 9). Og indenfor land- og skovbrug ser kønsmønstret ud til at være ved at svinge rundt, således at det går fra at være en mandsdomineret til et kvindedomineret beskæftigelse (ÅSUB 2015: 9).

Der er en tydelig kønsopdeling af studieretninger allerede på gymnasieniveau, hvor de unge piger vælger sprogfag og drenge naturvidenskab og teknik (ÅSUB 2015: 4). De unge vælger endvidere i høj grad uddannelsesretning efter samme kønsmønster som deres forældres generation (ÅSUB 2015: 4). Men der er ingen kønnede mønstre i hvem der dropper ud af deres gymnasiale uddannelser (ÅSUB 2015: 11). Samlet set forholder det sig sådan at "Flickorna dominerar inom allmänbildande, sociala, vårdinriktade och humanistiska utbildningsområden, medan pojkar är starkt överrepresenterade inom de tekniska utbildningarna [...] Den enda tydliga trenden är att flickorna och de unga kvinnorna över tiden skaffat sig en allt högre utbildningsnivå" (ÅSUB 2013: 4).

Best Practice Case: West Nordic Master – Færøerne, Island, Norge og Grønland

The West Nordic Studies: *Governance and Sustainable Management* er en nystartet multidisciplinær masteruddannelse, som er et samarbejde mellem Færøerne, Island, Norge og Grønland. Uddannelsen har sit første optag af studerende i 2015 og tilbyder kurser fra efteråret 2015. Formålet med uddannelsen er at sætte fokus på udfordringer for kystområderne i Norge, Island, Grønland og Færøerne (the Nora region), og dermed få studerende til at interessere sig for de udfordringer og muligheder, som områderne tæt på Nordpolen står overfor. Følgende universiteter tilbyder denne internationale og interdisciplinære joint masteruddannelse, hvor der vil forgå udveksling mellem uddannelsesstederne:

Universiteter, som udbyder Masteruddannelsen:

- The University of the Faroe Islands.
- University of Greenland.
- University of Akureyri in Iceland.
- University of Iceland.
- University of Nordland, coastal Norway.

Masteruddannelsen sætter fokus på yderområdeproblematikker både i forhold til emnerne, som de studerende bliver præsenteret for, men samtidig vil de studerede også via udveksling komme tæt på en række af de omhandlede geografiske områder, og derigennem opnå førstehåndsviden omkring de områder, de studerer. Udover de forskellige yderområdeproblematikker, som uddannelsen tager fat på, har masteruddannelsen også et kønsperspektiv. Dette kommer til udtryk igennem undervisningen, hvor der vil være fokus på at inddrage kønsperspektiver i den anvendte litteratur, via valgfag, samt i den praktiske del af uddannelsen, som orienterer sig mod erhvervslivet og offentlige organer. Derudover er klima og miljø to store emner, som uddannelsen sætter fokus på, hvilket ligeledes er områder og erhverv med en høj andel af kvinder ansat. Indirekte har uddannelsen også en kønsdimension idet kandidatuddannelsen skal være med til at modvirke braindrain, som især gælder unge kvinder, der oftere end mændene flytter fra områderne for at tage en uddannelse.

Uddannelsen har første optag til efteråret og har plads til 25 studerende. Den foreløbige tilmelding (maj 2015, til det færøske universitet) lyder på 10 i alt, hhv. 3 kvinder og 7 mænd. Heraf er 2 af kvinderne fra Færøerne og 1 udenlandsk. Blandt mændene forholder det sig således, at 3 mænd er lokale og 4 mænd er udenlandske studerende.

Læs mere på:

- <http://westnordicstudies.net/>

Best Practice Case: LOSA Projektet – Norge

LOSA projektet (Lokal Opplæring i Samarbeid med Arbeidslivet) tilbyder decentral internetbaseret undervisning til unge i landkommuner, hvor der er en meget lav andel af unge, samt et lille antal gymnasier (alternativet er ofte, at de unge må flytte på klubværelse eller lignende for at kunne gå på videregående uddannelse). Unge i landdistrikterne kan igennem LOSA tage første år på gymnasiet i deres hjemby via en digital

læringsplatform, som omfatter fagmateriale (tekst, lyd og billede) til de enkelte fag/programmer. Eleverne får internetbaseret vejledning fra undervisere, via msn, Skype, e-mail, videolink og telefon. Hvis de unge gør brug af tilbuddet på et af de små lokale gymnasier foregår undervisningen indenfor fællesfagene i klasselokaler med egen lærer. I kommuner uden et gymnasium tilbydes fællesfagene via fjernundervisning.

LOSA har kørt i 10 år og tilbydes til elever i 8 kommuner i Finnmark, og erfaringerne har vist, at programmet har ført til, at flere elever har gennemført skolegangen sammenlignet med elever, som har måttet flytte på værelse allerede som 16-årige. De sidste 3 år er der således kun 22 ud af 200 elever, som ikke har fuldført programmet. Beståelsesprocenten mellem drenge og piger er nogenlunde lige. Af de 200 elever, som de sidste 3 år har af fuldført LOSA programmet hjemme, er antallet af drenge en lille smule højere end piger. Samtidig med at projektet forsøger at afhjælpe problemer i forhold til unges uddannelsesmuligheder, har projektet til formål at bygge stærke og frugtbare relationer mellem skole, kommune og erhverv.

Praktik er en stor del af LOSA-projektet og de unge er i op til 15 uger per skoleår i praktik hos en lokal virksomhed. Antallet af studiepladser i LOSA reguleres i forhold til antallet af praktikpladser i lokale virksomheder. LOSA projektet tilbydes indenfor den traditionelle gymnasieuddannelse, samt en række erhvervsuddannelser:

- Byggerig og anlæg.
- Design og håndværk.
- Elektroniske fag.
- Social og sundhedssektoren.
- Landbrug, fiskeri.
- Restaurations og fødevarebranchen.
- Service og transport.
- Teknisk og industriel production.

Erfaringer fra programmet viser, at der forsat er en høj grad af kønssegregering i forhold til de uddannelser, som hhv. piger og drenge vælger. Det betyder også, at lidt flere piger end drenge vælger den almene studieforbereelse og derefter søger ind på et universitet, hvorimod drengene er højere repræsenteret på erhvervsuddannelserne.

Læs mere om LOSA på:

- <http://www.nfk.no/artikkel.aspx?Ald=12445&Mid1=1557>
- <https://nb-no.facebook.com/LOSAFinnmark>
- <http://www.masoy.kommune.no/losa-finnmark-et-av-norges-stoerste-skoleutviklingsprosjekt.273435-15290.html>

3. Stedtilknytning, hverdagsliv og køn

I dette afsnit sætter vi fokus på forskellige aspekter af dét at være ung og bosat i en af Nordens yderområder. Afsnittet tager udgangspunkt i en forståelse af, at de steder, de unge bor, spiller en væsentlig rolle i forhold til deres identitet og dermed også i forhold til deres uddannelses- og erhvervsvalg. Dette gøres ud fra en betragtning om, at identitetsspørgsmålet "hvem er jeg" ofte er tæt knyttet sammen med spørgsmålene "hvor er jeg", og "hvor hører jeg hjemme", og at lokaliteter, eller steder, i det hele taget spiller en væsentlig rolle i dannelsen af identitet (Cuba og Hummon 1993; Howard 2000). Samtidig viser litteraturen på området, at dét at føle sig knyttet til et sted, og de mennesker der bor her, selvsagt indgår som væsentlige spørgsmål, som unge må forholde sig til, når de gør sig tanker om fremtiden.

Som det har fremgået af tidligere afsnit i rapporten synes de unge kvinder i Nordens yderområder at være mere mobile og villige til at flytte, hvilket bl.a. hænger sammen med, at de i højere grad end de unge mænd satser på at tage en videregående uddannelse. Men der er, som det vil fremgå nedenfor, også andre aspekter, der fremhæves i forskningen på området; bl.a. at udbuddet af sociale og kulturelle institutioner spiller en vigtig rolle i de unges valg om enten at blive i yderområderne eller at flytte.

3.1 Sverige

I et studie af piger i Småland konkluderer Gunnarsson (1993; 1994), at mange unge kvinder i de små landsbyer oplever, at stederne udbyder flere muligheder til de unge mænd, når det kommer til uddannelse, erhverv og fritid, bl.a. konkluderer Gunnarsson, at de unges muligheder for at have et aktivt fritidsliv i de svenske yderområder tillige skaber en kønsforskel. Hun skriver:

I jaktlag och skogsarbete får pojkarna tillfälle att delta i en åldersblandad manlig gemenskap som flickorna saknar motsvarighet till. [...] Det är inte underligt att så många flickor väljer att tillbringa fritiden i hemmet, den tradit-

ionellt kvinnliga sfären. Där slipper de kämpa för att hävda sig. Eftersom de inte syns lika mycket som pojkarna på den offentliga arenan är det lätt att tro att flickor är sysslolösa. Det är bara delvis sant. Visst önskar många att det fanns fler kollektiva aktiviteter, både utomhus och i gemensamma lokaler, men man får inte glömma att de fyller fritiden med sysslor som inte är så synliga; prata i telefon, umgås med familjen, bästa väninnan och/eller pojkvännen, göra läxor, läsa böcker, spela musik, se på TV, laga mat, dressera hunden, sköta hästen, gå på kurs m m. (Gunnarsson 1993: 111; 117).

Også Waara (1996), der har studeret ungdommen i fem kommuner ved den svensk-finske grænse konkluderer – i tråd med Gunnarsson (jf. ovenfor) – at den omgivne natur og de mulige fritidsaktiviteter, der er tilgængelige i yderområderne har en tendens til at bidrage til, at der skabes en skel mellem unge mænd og kvinder. Således finder Waara, at unge mænd i yderområderne ofte er/bliver mere stedbundne end de unge kvinder, fordi de aktiviteter de er med i (fx jagt, fiskeri og friluftsliv) knytter dem mere til stedet end de aktiviteter, som de unge kvinder er med i. Lignende konklusioner kan også læses i andre publikationer om Sveriges yderområder (bl.a. Stenbacka 2011 samt Werner og Anadotter 2013).

Svenssons (2006) konkluderer jf. tidligere, at social baggrund må medregnes, når man skal forstå, hvorfor nogle unge mænd føler sig særligt knyttet til deres lokalområder. Hun finder således, at både drengene og pigerne med middelklassebaggrund oplever at være tvunget til at flytte for at få det job eller den uddannelse, de gerne vil have. Unge fra arbejderklassehjem derimod ønsker som oftest at blive boende i lokalområdet; ikke nødvendigvis fordi de mener, at området byder på særligt lyse fremtidsmuligheder, konkluderer Svensson, men mere fordi de sætter pris på at være tæt på familie, venner, netværk og på den livsstil, de kender, men også fordi de tror på, at de har mulighed for at finde en måde at forsørge sig på til trods for at de godt er klar over, at mulighederne er begrænsede. Men hvor Trondmand (1995) konkluderer, at en svag tilknytning til arbejdsmarkedet og et lavt uddannelsesniveau fremstår som et mindre problem for de mænd i yderområderne, som har en arbejderklassebaggrund, sammenlignet med risikoen for at flytte og dermed give afkald på det (bl.a. familie og netværk) som giver dem tryghed, mener Svensson ikke, at unge mænd med arbejderklassebaggrund af den grund skal betragtes som mere stavnsbundne end andre. Hun konkluderer, at det snarere handler om, at de unge mænd vurderer, at de er bedre stillede ved netop at blive fremfor at flytte – fordi den kultur de kan lide, og de privileger som de har som mænd i lokalområdet, ikke har samme gyldighed udenfor yderområderne:

Jag menar att min studie ifrågasätter antagandet om arbetarungdomarnas (främst pojkarnas) "djupt rotade hemmastaddhet" som framhålls i andra liknande studier. Snarare är det så i min studie att arbetarungdomarna inte känner sig hemma/önskade någonstans, utom i familjen och kamratkretsen [...] Arbetarungdomarnas önskan om att kunna stanna på hemorten kanske istället främsta handlar om att behålla "något" av det goda i livet (Svensson 2006: 170; 169)(se också Waara 2003: 198).

Ifølge Svensson bunder middelklassepigernes ønske om at flyttet til en vis grad i, at de har en følelse af ikke at passe ind i lokalområdet. Deres konklusion er, at således at "de har allt att vinna på att komma ifrån Söderhamn. I större städer finns möjligheter till utveckling, ett mer jämställt könskontrakt och större möjligheter att bli 'någon'" (Svensson 2006: 168).

Ifølge de to svenske forskere Rauhut og Littke (2014) kan den såkaldte "machokultur" i yderområderne være en faktor som mere eller mindre indirekte påvirker de unge kvinders beslutning om at flytte, fordi de unge kvinder ikke oplever, at det sociale og kulturelle udbud er tilstrækkeligt varieret, og fordi den plads kvinderne "tilbydes" i yderområderne ikke giver dem tilstrækkelig positiv værdi til at de skulle vælge at blive:

The urban life-style with a better supply of female leisure activities, better paid jobs and better career possibilities in the modern and expanding sectors are definitely pull-factors; the traditional male leisure activities and "macho culture", unemployment, no social networks, differing preferences and ambitions beyond the traditional gender roles act as push-factors. So do factors as e.g. being bullied, assaulted and being sexually harassed during the primary and secondary school (Rauhut and Littke 2014: 16).

3.2 Norge

At drenge og piger kan have en forskellig stedtilknytning, og at deres stedsbaserede integration og deltagelse ofte er forskellig, fremgår også af studier fra Norge, fx som konkluderet af Kaldal (2000) samt Paulgaard (2002). Begge skriver herom, at en anledning til at mange kvinder flytter fra yderområderne i en relativ tidlig alder synes at handle om, de fritidsaktiviteter og-muligheder, som findes i disse områder først og fremmest er rettet mod drengene/de unge mænd.

Den norske forsker Båtevik (2001) har lavet flere undersøgelser med unge i de norske yderområder. Båtevik finder blandt andet at unges tilknytning til lokalområderne afhænger af køn, alder, uddannelsesplaner og beskæftigelsesplaner (fx en erhvervsuddannelse). Båtevik henviser til, at tidligere forskning på området har peget på, at unge i tyndbefolkede områder i mindre grad end unge i tættere befolkede områder ser

en fremtid i deres lokalområder. Forskellen er særlig stor mellem drenge. Derudover peger Båtevik på, at pigerne i det lavt befolkede områder adskiller sig mindre fra drengene i de mere tætbefolkede områder (Båtevik 2001).

Båtevik fremhæver, at det i høj grad er drengene, som ønsker at bosætte sig i den kommune, som de er opvokset i, hvorimod pigerne i langt højere grad ønsker, at bosætte sig i de større byer. Båtevik pointerer, at det er væsentligt at kigge på de unges uddannelsesønsker og prioriteringer, når man ser på, hvem der bliver i lokalområderne og hvem der flytter. Således er de unge, som er i gang med eller påtænker en erhvervsuddannelse mere tilbøjelige til at ville bosætte sig i deres lokale kommune, hvorimod de unge, som ønsker en videregående uddannelse oftere har et ønske om også at flytte fra deres hjemkommune og bosætte sig i en større by. Denne tendens er ifølge Båtevig påvist i en række undersøgelser, som beskæftiger sig med unge, uddannelse og køn. Selvom drengene i højere grad end pigerne ønsker at blive boende i deres hjemkommuner, er det de drenge, som ønsker at tage en lang videregående uddannelse, som har et ønske om at flytte. Således er der udover en generel kønsfordeling (flere drenge bliver i yderområderne end pigerne), en sammenhæng mellem uddannelses- og flyttemønstre kønnene imellem (Båtevik 2001) (se også Orderud 2001 for stedtilknytning og stedsopfattelse).

Båtevik fremhæver, at det ikke er overraskende, at de unge, som er positive overfor deres kommuner, også i fremtiden i højere grad ville kunne forestille sig at være bosat i den kommune, de er opvokset i. Båtevik pointerer dermed, at det at pigerne i mindre grad end drengene ser positivt på deres hjemkommuner, kunne indikere en sammenhæng mellem hvilke muligheder og aktiviteter kommunerne stillinger til rådighed for drenge og piger, og at nogle kommuner er bedre til at tilbyde et rigt ungdomsliv for både drenge og piger. Båtevik har i sine undersøgelser spurgt unge i yderområderne, hvad de lægger vægt på at en kommune indeholder.

Det går fram at eit godt sosialt miljø og det å ha gode vener der dei bur, har mykje å seie for dei fleste. Mange legg også vekt på grunnlaget for jobb og karriere. Godt skuletilbod er blant andre forhold mange av ungdomane er opptekne av. Sjølv om det også er mange som vil ha god tilgang på butikkar eller godt tilbod med kafear, diskotek og så vidare, er det likevel færre som nemner dette. Det er nokre forskjellar i svara til gutane og jentene. Jentene er mellom anna i større grad enn gutane opptekne av eit godt barnehagetilbod. Det er også nokre variasjonar med tanke på kva kvalitetar ungdom frå dei ulike utkantkommunane legg mest vekt på. Forskjellane er likevel ikkje store (Båtevig 2001: 97)

Båtevigs forskning viser, at en stor del af de unge som er færdige med folkeskolen har taget det første skridt imod at flytte fra deres hjemkommune, idet en stor del af disse unge flytter på kollegier. Dog viser Båtevigs forskning også, at overgangen til at bo på kollegie ikke nødvendigvis svækker de unges tilknytning til deres hjemkommuner. Båtevig operer med to forskellige begreber henholdsvis *hybelstadorientert* og *heimstadorientert* ungdom. Båtevig anvender disse to begreber til at forklare, hvordan nogle unge mennesker i yderområderne relaterer og forholder sig til deres hjemkommuner. Som en række andre undersøgelser viser, var drengene mere heimstadsorientert end pigerne.

En anden norsk forsker, som har beskæftiget sig med stedtilknytning og køn er Rye (2006). Rye har i sin forskning via en kvantitativ metodisk tilgang undersøgt køn og livsstilmønstre blandt unge i de norske yderområder. Formålet har været at undersøge de unges bevæggrunde for at fraflytte yderområderne eller blive boende og supplere med kvantitativ data på et felt, som ifølge Rye især er bygget op omkring kvalitativt data. Rye pointerer, at der kan spores visse forskelle i drenge og pigers fraflytningsmønstre og deres præferencer for at bo i urbane eller mere perifere områder. Rye henviser til, at der ifølge hans undersøgelser er tale om en forskel på 11 % og at det højere antal af piger, som foretrækker byerne sammenholdt med drengene kun kan spores imens de unge er i deres 20ere, hvorefter forskellen ifølge Rye mindes betydeligt. (se også Pedersen 2013 for samme yderligere kvantitativ forskning omkring fraflytning). Rye fremhæver således at:

The attraction of the cities seems to fade in later stages of life, regardless of gender. Only small minorities of the rural young preferred urban settings for life when raising children (12 %) or when retired (9 %). Here there are no statistically significant differences between genders at all. Thus, the claim that rural girls are more urban in their residential preferences than rural boys finds only qualified confirmation in the quantitative material employed in this article. Insofar as there are gender differences, these apply to the young adult period of life only. Neither boys nor girls seem to have lifelong preferences for urban life (Rye 2006: 204).

Rye (2006) pointerer, at det på baggrund af hans undersøgelses kan konkluderes, at drenge og piger i vid udstrækning har de samme ønsker om at vende tilbage til deres lokalområder, efter endt uddannelse. Rye fremhæver, at problemet med fraflytning af unge til byerne ikke skal tages som et udtryk for, at de unge ikke ønsker at være bosat i yderområderne, dette gælder både drenge og piger, men at uddannelse trækker de unge væk fra yderområderne og når de først er blevet etableret i by-

erne med uddannelse, job, familie mv. er det svært at bryde op og vende tilbage til deres hjemkommuner.

Paulgaard (2002; 2015) har beskæftiget sig med køn, unge og identitet særligt i yderområderne i Norge og har blandt andet fokuseret på debatten omkring den lokale, den regionale og den nationale identitet. Paulgaard argumenterer for, at narrativer omkring lokale identiteter i de nordnorske yderområder kan være begrænsede og skabe en myte om en bestemt type, som er meget gammeldags, hvilket kan vanskeliggøre, at unge mennesker i disse yderområder kan identificere sig med deres lokale tilhørssted. Dette kan ifølge Paulgaard føre til, at unge laver en distinktion mellem at være moderne og det at leve i Nordnorge.

Paulgaard fremhæver endvidere, at der kan være vanskeligt for unge i yderområderne at forlade det trygge og velkendte lokalområde med tætte familierelationer og et socialt sikkerhedsnet, hvorfor nogle unge vælger at blive i lokalområderne. Dog pointerer Paulgaard, at uindfrie forventninger i forhold jobmuligheder i yderområderne kan skabe konflikt mellem de unge og familierne:

In the peripheral areas of the High North, as well as in other places, home may represent safety, familiarity and often both social support and other types of support from the family. The conflict between the experience of familiarity and safety at home and lack of opportunities for work create tension and discomfort. The young men may see and desire the opportunities that might be available to them, but for most, such opportunities turn out to be illusory and beyond reach. Unemployment implies that the anchor for traditional masculine identity might be challenged, as well as the potential to provide for oneself (Paulgaard 2015: 214).

Bæck (2004) fremhæver i tråd med Paulgaard, Rye og Båtevig, at det i højere grad er pigerne end drengene i yderområderne, som flytter fra deres hjemegn. Bæck viser i sit studie baseret på elever i alderen 15–19 år fra 19 skoler i 11 kommuner i Troms (det næst nordligste punkt i Norge), at det især er pigerne, som har en tæt social relation til lokalområderne, men at det samtidig er pigerne, som i højere grad end drengene flytter fra deres hjemregion. Bæck pointerer ligeledes, at der blandt pigerne kan spores en forskel i hvem der flytter fra regionen, hvilket i høj grad afhænger af social tilknytning eller ønsket om at kunne dyrke forskellige fritidsaktiviteter, som en større by fx kan tilbyde. Denne forskel ses ifølge Bæck ikke i samme udtrækning hos drengene i yderområderne (Bæck 2004). Bæck fremhæver, at for begge køn er den væsentligste årsag til at flytte fra lokalområderne jobmuligheder. Dermed bliver stedtilknytningen for mange af de unge tilsidesat i forhold mulighederne for job andre steder – i mange tilfælde i de større byer (Bæck 2004).

Sørliie *et al.* (2012) har udarbejdet rapporten *Hvorfor flytte? Hvorfor bli boende?* som bygger på hovedresultaterne fra et studie af "Bo- og flyttemotivundersøgelsen 2008", som er blevet gennemført af Statistisk Sentralbyrå (SSB) og Norsk institutt for by- og regionforskning. Rapporten er den første landdækkende undersøgelse i Norge siden 1972, som forsøger at besvare motiver for fra- og tilflytning. I Sørliie *et al.*'s undersøgelser bliver der i forhold til et kønsperspektiv fremhævet nogle af de samme konklusioner, som Paulgaard og Bæck *et al.* har pointeret, nemlig at:

While men state their reasons to both moving and staying with work, the women's arguments are more related to family. This is the greatest difference between the sexes. The difference is largest for those who return to their origin municipalities in the periphery regions. Work motive is prominent in the younger life phase. Much of this is migration in centralized direction (Sørliie *et al.* 2012: 19–20).

3.3 Danmark

Stedtilknytning har stor betydning for yderområderne, idet dette er en væsentlig årsag til, at nogle unge mennesker vælger at blive i lokalområderne, samt at nogle vælger at flytte tilbage til de lokalområder, som der er opvokset i. Samtidig spiller det også ind for de personer, som vælger permanent at flytte fra deres hjemstavn. Litteraturen på området peger på, at der er en tendens til, at drenge i de danske yderområder har en større grad af stedtilknytning end piger. Der er flere årsager til dette; herunder at drenge ofte er tættere forbundet med de livsmønstre, som deres fædre repræsenterer, og derved finder de det ofte naturligt at gå ind i det samme erhverv, som deres fædre; erhverv som samtidig har en forankring (historisk og geografisk) i lokalområderne (Beck og Ebbensgaard 2009; Yndigegn 2003a og 2003b; Hansen 2011 og 2014; Bloksgaard, Hansen og Faber 2014).

I Yndigegns studie af unge i den dansk-tyske grænseregion konkluderer han, at stedtilknytning har stor betydning for de unges drømme om uddannelse og fremtidig arbejdsliv (Yndigegn 2003a og 2003b). Han konkluderer således, at unge, som bor i perifere lokaliteter, ofte enten tilrettelægger deres liv ud fra de muligheder, der er *i lokalområdet* eller *uden for lokalområdet*. En overordnet konklusion ved Yndigegn er, at der blandt de unge i yderområderne i det store og hele er en villighed til at ville flytte, i hvert fald midlertidigt, pga. uddannelsesmæssige hensyn. Der er imidlertid en kønsforskel her, konkluderer Yndigegn, idet det for en del af de unge, der går på en erhvervsfaglig uddannelse (ofte dren-

ge end piger), gælder, at "deres livsplanlægning sker i sammenhæng, således at de kan uddanne sig og forvente at finde et livsgrundlag i den lokale kontekst" (Yndigeegn 2003b: 402).

Svendsen (2007) konkluderer, at særligt faglige fællesskaber i relation til lokale erhvervstraditioner identificeres som en motivation, når unge mænd vælger at blive boende i yderområderne. Til at indfange betydningen af sådanne lokale (maskuline) netværk bruger Svendsen begrebet *stedbundne ressourcer*. De stedsbundne ressourcer dækker bl.a. over lokale netværk; disse kan ses som en form for social kapital, som for den enkelte udgør en social ressource på linje med andre former for kapital.

Beck og Ebbensgaard (2009) har lavet et studie af unge i et af Danmarks yderområder. De konkluderer overordnet at, der er en "en kollision mellem på den ene side de værdier og holdninger, (de unge) har med sig angående et godt liv i en udkant og på den anden side samfundets karriereorienterede identitetsmærker, som fortæller, at man kun er noget, hvis man bliver til noget" (Beck og Ebbensgaard 2009: 275). De finder endvidere i deres studie, at der er flere med en lokal orientering blandt drengene, hvilket de mener, skal ses i sammenhæng med, at drengene vælger mere kønstraditionelt, når det kommer til uddannelse og erhverv, og at de i højere grad end pigerne spejler sig i fædrenes erhvervsvalg. De konkluderer, at der er flere drenge i yderområderne, som har en hjemmefødningsidentitet i modsætning til pigerne i yderområderne som i højere grad har en nomadeidentitet, fordi de er mere mobile og udfarende. Beck og Ebbensgaards skriver:

Valg af ungdomsuddannelse er for drengenes vedkommende ofte kønsbetinget og afhængig af lokale traditioner eller det familiære kulturelle miljø. [...] Drengene i udkanterne er ofte forbundet med de livsmønstre, som fædrene står for, og de finder det naturligt at gå ind i de erhvervsmønstre, som man har det pågældende sted og måske også at forblive der, hvor de altid har boet. Der er altså flere hjemmefødnings identiteter blandt drengene end blandt pigerne [...] Pigerne ser ud til at være mere mobilitets og modernitetsorienterede end drengene. [...] Pigerne er nomader og globalt orienteret og ønsker ikke at tilægge sig den traditionelle kvindes rolle (Beck og Ebbensgaard 2009: 104).

Hansen (2011; 2014) har lavet feltarbejde blandt unge i Hirtshals i den nordlige del af Danmark. Også her oplever de unge, konkluderer Hansen, en splittelse mellem deres lokale tilhørsforhold og samtidig for nogle vedkommende ønsket om at tage en uddannelse, hvilket i mange tilfælde vil kræve fraflytning fra området. De lokale erhvervstraditioner er i begge tilfælde essentielle i de unges erhvervsvalg og uddannelse. Fiskeriindustrien er stor og har en lang tradition i Hirtshals og er samtidig rammen for et specielt fællesskab, som er opbygget igennem generationer.

Fællesskabet og relationen til de lokale traditionelle erhverv har ifølge Hansen en klar kønsdimension. Hansen skriver følgende:

At der i lokalsamfundet er færre unge mænd end unge kvinder, der får en ungdomsuddannelse, udtrykker på mange måder det forhold, at drenge i et mere eller mindre presserende omfang forholdes til havet og havnen (til lokalområdets traditioner for erhverv, red.); dvs. i Hirtshals til logikker og praktikker der har sit historiske ophav inden for fiskeriet. Piger forventes ikke, slet ikke, på samme måde at have med havnen at gøre. Det er sidste udvej og forbundet med en anden og skarpere social fordømmelse, end blandt drengene, som ikke må være bange for at få beskidte bukser (Hansen 2011: 82).

Hermansen (2011) har skrevet om problematikkerne i et yderområde i Syddanmark, nærmere betegnet Horne Land på Fyn. På baggrund af hans studie af unge mænd og deres tilknytning til lokalområdet konkluderer Hermansen, at fællesskabet i yderområderne har en stærk tiltrækning på de unge mænd her – og i højere grad end det har for de unge kvinder. Han konkluderer i forlængelse heraf, at der som led i unge danske udkantsmænds maskulinitetskonstruktioner ofte indgår en idé om, at "livet på landet passer sig bedst for mænd" – og at dette samtidig medvirker til at gøre pigers fraflytning fra udkanten (pga. manglende muligheder for piger) forståelig. Hermansen konkluderer videre, at fritidstilbuddene i yderområderne skaber skel mellem de unge kvinder og mænd, fordi det i overvejende grad er traditionelle mandeinteresser, der kendetegner disse.

Faber *et al.* (2014) konkluderer i deres undersøgelse af unge i Nordjylland, at drengene i yderområderne føler en lidt større grad af tilknytning til det sted, de bor. Det betyder – alt andet lige – at der er mere "på spil" for dem ved at skulle flytte væk fra det sted de bor, f.eks. i forbindelse med at skulle tage videre uddannelse andetsteds. Drengene i undersøgelsen føler sig i højere grad end pigerne knyttet, både til det lokalområde de bor i, den by/kommune de bor i samt til den region de bor i. Drengene er desuden lidt mere positive over for de sociale relationer i deres lokalområde, end det er tilfældet blandt pigerne, ligesom de ser mere positivt, end pigerne, på mulighederne for fritidsaktiviteter samt uddannelses-/jobmuligheder og for at finde en kæreste i deres lokalområde. For en stor andel af de unge mænd i undersøgelsen betragtes det således som positivt at blive boende i lokalsamfundet – de ser ikke sig selv som "tabere", der er blevet ladet tilbage; de tillægger det tværtimod en positiv værdi at blive boende.

3.4 Finland

Familierelationer og tilknytning til lokalområder har stor betydning i de perifere områder i Finland, hvilket ifølge Peltomaa (2013) især gør sig gældende i de nordlige områder i Finland, som fx Lapland:

In the north, the first thing people want to know is “whose daughter/son are you?” and not “what do you do for a living?”, which is the more common question in the south [...] Membership in a known family makes you belong as “one of us” (Peltomaa 2013: 161)

Westman (2005) pointerer, at Lapland er et sted med store kontraster både geografisk og kulturelt. Lapland er placeret geografisk i et grænse-land, og landsdelen grænser ikke kun op til de andre nordiske lande, men også til Rusland, hvor levevilkårene og kulturen på mange måder adskiller sig fra de nordiske lande. Den tætte geografiske placering til Rusland, Sverige og Norge har betydet, at Lapland som region i mange henseender er multikulturel og et sted hvor mange folkeslag er i kontakt med hinanden. Samtidig fremhæver Westman (2005), at Laplændere er en befolkningsgruppe, som omtaler sig selv som den eneste Nordeuropæiske indfødte befolkningsgruppe med gamle traditioner og skikke, som holdes i hævd. I kraft af sin placering er Lapland en del af den Nordiske Periferi (tyndt befolket) og placeret langt fra det mere urbane liv i hovedstaden i Helsinki. Samtidig er Lapland tæt knyttet til omverdenen og den globale økonomi, hvilket især skyldes turisme pga. de store ski-arealer (Westman 2005). Selvom området ifølge Westman i vid udstrækning opfylder betingelserne for at være et multikulturelt samfund, fremhæver Peltomann (2013), at befolkningen i Lapland på mange måder er et lukket samfund, hvor stedtilknytning er en vigtig faktor, hvis man vil accepteres i lokalområderne:

In Lapland, there is even a specific term for those who were not born here: *junantuoma*, literally “those brought by train”. It is very hard to get rid of this label and to become accepted as one of the villagers, as one of us. Women especially feel that if you are from somewhere else it is even more difficult to be seen and heard as a local. In Lapland, divisions are traditionally made by gender, ethnicity, and political or religious views, but it also seems that having moved to a village from somewhere else is nowadays another way of being an outsider (Peltomaa 2013: 159–161).

Peltomaas undersøgelse fremhæver køn som en særlig faktor i forhold til stedtilknytning, hvilket er en del af en diskussion omkring køn og geografisk tilknytning, som også ses i en række af de andre nordiske lande.

Lundholm *et al.* (2004), som har undersøgt bevæggrundene for til- og fraflytning i de nordiske lande, pointerer, at det for Finland især er mangel på beskæftigelse, som er den største årsag til, at folk flytter fra yderområderne, og at dette udgør en større faktor end manglende uddannelsesmuligheder.

Westman (2005) har ligeledes undersøgt mænd og kvinders tilknytning til perifere områder i Finland med fokus på køn, velfærdsstaten og arbejdsmarkedet i yderområderne. Ifølge Westman og en række andre forskere på området (se fx Kari Paakkunainen, Peltomaa og Keskitalo-Foley Seija), er det især kvinderne, som forlader yderområderne i Finland. Dette billede er meget på linje med hvad forskning på området finder i de andre nordiske lande. En af de væsentligste årsager til at kvinderne forlader de finske yderområder skal ifølge Westman (2005) findes i de begrænsede uddannelses- og beskæftigelsesmuligheder i periferien. Westman argumenterer således for, at de perifere områder gradvist mister kvinderne til de større byer og at dette hænger sammen med globalisering og forandringer på det lokale, nationale og internationale arbejdsmarked. Dette skaber problemer for de mænd, som vælger at blive tilbage i yderområderne i forhold at finde en partner og skabe en familie og samtidig har det konsekvenser for relationerne mellem kønnene (den lokale genuskontrakt). Ifølge Westman er de unge kvinder mere mobile og flytteparate end de unge mænd:

All in all, women often leave Lapland on the mental and bodily level. Men remain. For example, if a woman is a mother, she will stay with her family, but she wants to push her children out of the North, especially from small villages, towards education and therefore better opportunities in life. Young women are more eager to leave than young men (Westman 2005: 136).

Et andet område i Finland, hvor stedtilknytning har stor betydning for fra- og tilflytning er Kainuu, som er placeret centralt i Finland og som krydser op til den Russiske grænse. Kainuu er den af de finske regioner, som oplever et af de mest drastiske fald i antallet af indbyggere. Lokalbefolkningen i Kainuu er spredt over et stort areal, og er dermed et af de steder i Europa med den laveste befolkningstæthed. Infrastruktur og vejforhold vanskeliggør transport til beskæftigelse, og regionen oplever en stadig aldrende befolkning (Dahlström *et al.* 2006). Dahlström *et al.* (2006) fremhæver, at det lokale tilhørsforhold er essentielt i forhold til om folk bliver boende i byen, og om de vender tilbage efter endt uddannelse. Det er ofte sociale netværk og relationer, som muliggør at finde beskæftigelse i regionen, særligt det første job og dermed bliver stedtilknytning en væsentlig faktor i forhold mulighederne for at bosætte sig

og finde beskæftigelse i de finske yderområder. Dette ses i Dahlström *et al.*'s undersøgelser af fraflyttere og tilflyttere til Kainuu:

Most of the interviewees had experienced migration in one way or another. There are locals born in Kainuu that were returning from studies or coming back because of job opportunities associated with family ties, and there are also newcomers attracted by job opportunities or family relationships. It seems then that the appreciation of personal roots and a feeling of belonging through their family and/or professional ties play a special role for the interviewees. The family social networks function as a "pull" factor for the region, their capitalisation being more likely when there are also well functioning professional networks. It can be argued that a positive attitude together with access to local family and professional networks are crucial for entry into the regional labour market (Dalström *et al.* 2006: 70).

3.5 Island

Bjarnason og Thorlindsson (2006) finder at de små samfund i Islands yderområder har en tendens til at miste deres unge – særligt kvinderne – og som resultat har de ofte en overrepræsentation af gamle mænd. De konkluderer således, at pigerne i yderområderne er 1,6 gange så tilbøjelige som drengene til at svare at de planlægger at forlade deres lokalområde i fremtiden. Ifølge Bjarnason og Thorlindsson er denne tendens forstærket igennem tiderne; mens 60 % af de unge på landet i 1992 forventede at forlade deres lokalsamfund i fremtiden, var dette tal steget til 69 % i 2003. De fandt endvidere, at drenge var mindre tilbøjelige til at planlægge at flytte med en faktor 0,68 i 1992 og 0,64 i 2003 – med andre ord, ser det ud til at kønsskævvridningen forstærkes i over årene, uden at forventningen om at ville flytte nødvendigvis modsvarer et faktisk flyttemønster. Ønsket om at ville flytte forstærkes ydermere i takt med forældrenes uddannelsesniveau – jo højere en uddannelse forældrene besidder, desto mere sandsynligt at deres børn planlægger at flytte fra området. Og jo bedre børnene klarer sig i skolen – både fagligt og socialt – desto mere sandsynligt at de ønsker at flytte fra området. Samtidig viser materialet en forskel mellem de små samfund, der primært er afhængige af fiskeri og de der primært er baseret på landbrug – der er flere unge der planlægger at flytte fra de små landbrugssamfund end fra de små byer, der er afhængige af fiskerierhvervet.

Bjarnason og Thorlindssons overordnede konklusion er, at des mere de unge identificerer sig med deres lokalområde, des mindre sandsynligt er det at de ønsker at flytte fra området. De er mere tøvende når det kommer til at forklare, hvorfor pigerne i højere grad end drengene øn-

sker at flytte væk. Her henviser de til hhv. en stærk og en moderat fortolkning af de data, de har indsamlet blandt de unge islændinge:

A strong interpretation of these results would be that job opportunities are the only relevant factor in gendered migration, and that issues such as e.g. limited recreational opportunities or strict expectations of normative conformity do not matter in this context. A more moderate interpretation would be that the job opportunity structure serves as a proxy for various other factors, and that not wanting to work in the primary industries may in itself be the result of a whole host of gendered considerations (Bjarnason og Thorlindsson 2006: 298).

Som det fremgår henviser Bjarnason og Thorlindssons bl.a. til at pigerne oplever, at udbuddet af fritidsaktiviteter i yderområderne har en tendens til at være mere orienteret mod drengene/de unge mænd, men også at forestillinger om og forventninger til køn i de små samfund også kan spille en rolle:

Many young women find the closeness of small communities to be claustrophobic [...] The informal networks of social support that characterize many rural communities involves substantial unpaid work that women are expected to perform. These factors could be expected to predict a greater migration propensity among females, independent of educational and occupational opportunities (Bjarnason og Thorlindsson 2006: 298).

Karlsdóttir og Ingólfssdóttir (2011) har også lavet en interviewundersøgelse blandt kvinder udenfor hovedstadsområdet – nærmere bestemt i den lille by Húsavík med ca. 2300 indbyggere på Islands nordkyst. Fokus i deres undersøgelse er på kvinder der – på trods af de generelle udviklingstendenser – har valgt at blive boende i det lille samfund, og hvilke grunde de angiver herfor. De konkluderer, at "(f)amily and other social relations clearly emerged as one of the most important factors influencing the women's decision to stay in the village in spite of economic decline" (Karlsdóttir og Ingólfssdóttir 2011: 171). Sociale bånd blev oftest anført som en grund til at forblive lokalt bosat, hvorimod manglen på jobs trak i retning af et ønske om at flytte. De lokale kvinder og mænd havde dog, ifølge Karlsdóttir og Ingólfssdóttir, tilsyneladende forskellige strategier ifht at reagere på forandringerne på det lokale arbejdsmarked:

While men who lost their jobs in the village sought similar jobs, either locally or further away, women have been more likely to change sectors. For example, according to the women interviewed, many women who previously worked in fish processing factories had begun working for the public sector, either at the hospital, in welfare services, at the kindergarten, or in the schools (Karlsdóttir og Ingólfssdóttir 2011: 171).

Samtidig var der ifølge deres informanter også flere kvinder fra lokalområdet, der havde valgt at tage en ny uddannelse eller indgå i efteruddannelsesprogrammer som en reaktion på forandringerne på arbejdsmarkedet. Disse tendenser bekræftes også i andre studier, bl.a. hos Rafnsdóttir og Ómarsdóttir, der opsummerer det på følgende vis:

Kvinderne (på Island) søger væk i større udstrækning end mændene fra de såkaldte udkantsområder, og der er mindre udsigter til at de vender tilbage, hvilket bl.a. skyldes ensformige erhvervsmuligheder, få uddannelses tilbud og konservative holdninger til kønnenes stilling. Denne udvikling har sat den aldersmæssige og kønsmæssige sammensætning af befolkningen ud af balance (Rafnsdóttir og Ómarsdóttir i Rafnsdóttir 2010: 92).

Mændene i yderområderne, derimod, konkluderer Karlsdóttir og Ingólfssdóttir (2011) ender ofte med at pendle eller at arbejde som langdistance-arbejdere fremfor at lade sig omskole til helt nye brancher. Karlsdóttir og Ingólfssdóttir henviser til at dette mønster er i tråd med resultater fra tidligere forskning, der peger på at "the perception of activities related to renewable resource exploitation, customarily performed by men, seems to be "sticky", in the sense that the prevailing discourse with respect to men's employment has difficulty in moving on from what were once key economic activities" (Karlsdóttir og Ingólfssdóttir 2011: 169), hvorimod kvinderne tilsyneladende er mere omstillingsparate i deres jobsøgning. De konkluderer derfor, at mens mændenes strategi synes at være mobilitet, er kvindernes strategi ofte fleksibilitet – med den sideeffekt at den ulige fordeling af ansvaret for hjemmet bliver endnu mere skæv, idet mændene i praksis er fraværende en stor del af tiden.

I artiklen *Place and Space for Women in a Rural Area in Iceland* undersøger Edvardsdóttir (2013) hvad en række islandske kvinder fra Westfjord i det nordvestligste Island har fået ud af at følge et fjernundervisningsprogram ved ét af de islandske universiteter. Hun konkluderer at kvinderne har brugt deres uddannelse til at styrke deres status og position i det rurale samfund, men også at deres uddannelse ikke har bidraget nævneværdigt til at ændre deres "action space" i lokalsamfundet, og ikke har rokket ved de grundlæggende økonomiske magtstrukturer der hersker i de små lokalsamfund. Således peger hendes studie på at de islandske kvinder "all felt their communities to be male dominated, with male values and beliefs; the smaller the community, the more male dominated it was" (Edvardsdóttir 2013: 81). Denne mandsdominans i de mindre samfund tilskrives primært mændenes dominerende rolle indenfor fiskerierhvervet, der ofte er det bærende erhverv i mange små samfund. Som beskrevet af Edvardsdóttir:

The women identify the fishing industry as the largest industry and at the same time the most male dominated industry in the area, where money and power go hand in hand. They are excluded from that industry and therefore feel their community to be male dominated. That factor is one of the reasons women move to more urbanized areas [...] The women also feel that political activities are male dominated and don't want to go into that field of sphere (Edwardsdóttir 2013: 82).

En række forskellige studier peger jf. tidligere på at en eventuel beslutning om at flytte fra lokalområdet er tæt bundet op på familiemæssige forhold. Edwardsdóttir skriver herom:

Families stay in rural areas as long as the male partner has a job, even if the economy in rural areas is monotonous. When one loses one's job, it might be difficult to get another one but it is more important that men have jobs. Research has shown that the lack of diversity in the economic sector plays a big role in out-migration from rural areas (Edwardsdóttir 2013: 83–84).

Familierne i Island er dog under forandring, hvilket påvirker udviklingen i de mindre lokalsamfund kraftigt. I en artikel af Wildy *et al.* om vilkårene for de små skoler i Island, findes følgende beskrivelse af de aktuelle udviklingstendenser:

Our community is changing. In the past, families had four or five children. The youngest children of these older families are now graduating from the school. As they move away for further education, they don't return because there are few work opportunities. Now younger couples have fewer children and they, too, are finding work elsewhere (Wildy *et al.* 2014: 111).

Debatten om forskellen mellem land og by, og de muligheder kvinderne oplever at have i de forskellige kontekster, sættes i perspektiv af Edwardsdóttirs interviewbaserede studie, der om noget understreger, at center og periferi kan være relative begreber (for en diskussion af dette, se også Faber og Pristed Nielsen 2015):

In the women's mind, the villages around Iceland are urban areas and the countryside is rural. To be able to call a community rural or urban depends on the status of the service that can be found there. If there are all the necessary service institutions, e.g. a pre-school, a compulsory school, a health clinic with a doctor and/or a nurse, various shops that sell food and/or clothes, a town hall and a bank, the women felt they live in an urban community (Edwardsdóttir 2013: 82).

3.6 Grønland

Noget, der ifølge forskningen kan være af overordentlig stor betydning for unges beslutning om at flytte eller ej er lokale netværk (jf. ovenfor). Det gælder alle de nordiske yderområder, og det gælder især Grønland, hvilket fremhæves i rapporten *Mobilitet i Grønland* udarbejdet af Nordregio. Her står beskrevet, hvordan familienetværk kan kompensere for ringere levevilkår, og få de unge til at vælge at blive boende selvom de ville få flere muligheder, hvis de flyttede (Nordregio 2010: 15). I modsætning til en stor del af forskningen fra Nordens øvrige yderområder omtales de unge mænd i faglitteraturen om Grønland ikke som immobile. Tværtimod beskrives det, hvordan bygdebefolkningen i Grønland, og særligt bygdernes unge mænd, ofte udviser en mobilitetsmønster, der kan betegnes med metaforen "elastikspring" (Pristed Nielsen 2015). Dvs. at de unge mænd – selvom de er tæt knyttet til deres lokalsamfund og opretholder en stærk forankring – samtidig er mobile, idet de ofte foretager en række på hinanden følgende *midlertidige flytninger*. Ved at opretholde et sådant flyttemønster, er de unge mænd i stand til at bevare tilknytningen og netværket i hjembygden, samtidig med at de kan udnytte nogle af de nye indtægtsmuligheder, der for eksempel opstår i forbindelse med råstofudvinding i Grønland eller andre typer af arbejde, hvor der er mulighed for enten at arbejde i fast turnus (med udearbejde i perioder kombineret med friperioder hjemme) eller på mere kortvarige projektbetonede opgaver. Det er særligt blandt grupper af mænd fra de lavere indkomstgrupper i Grønland, at man kan observere dette mønster med mange mere eller mindre kortvarige midlertidige ansættelser: "Flere mænd end kvinder flytter over kortere afstande, typisk inden for regionale arbejdsmarkeder, for at få arbejde i kortere eller længere perioder" (Nordregio 2010: 65).

I kontrast til denne form for stedtilknytning, er det omvendt tydeligt i Grønland, at personer født enten udenfor landet (fx i Danmark) eller i de større byer, langt oftere flytter permanent, fremfor at flytte frem og tilbage i de førnævnte elastikspringsmønstre. Forskelle i typen og graden af mobilitet hænger både sammen med oprindelsessted og køn – og yderligere detaljerede svar fra spørgeskemaundersøgelsen i Nordregios rapport påviser at forskellen mellem kønnene kan relateres til forskellige forestillinger om sociale normer og forpligtelser for hhv. kvinder og mænd. Rapporten konkluderer således:

Hvor mændene – specielt de ældre mænd – i højere grad end kvinderne nævner midlertidige jobs som en mulighed for eksempelvis at supplere indkomster fra fangst og fiskeri, og derigennem opretholde deres traditionelle er-

hvervsaktivitet, peger kvinderne i højere grad på deltidsjobs som en mulighed for at supplere en familieindkomst og derigennem opretholde de sociale relationer i lokalsamfundet. De Grønlandske mænd ser således deres hjemstavn som en base de kan forlade i kortere eller længere tid, mens kvinderne i højere grad ser det som en (individuel og social) forpligtelse at opretholde denne basefunktion. Når de Grønlandske kvinder ønsker at forlade stedet af jobmæssige årsager er det som oftest for at flytte permanent, og med henblik på at etablere en ny base på det valgte sted (Nordregio 2010: 17).

Endvidere viser nyere undersøgelser, at bedstemødre i flere tilfælde forlader Grønland for at være sammen med børnebørnene i Danmark, mens dette stort set ikke sker for bedstefædre.

Der findes en del litteratur om unge i Grønland. Der er således forskning om ungdomsliv i en global tidsalder og med fokus på især mediepåvirkningen hos grønlandske unge (Rygaard og Pedersen 2003); grønlandske unges levevilkår, trivsel og sundhed (Curtis et. al 2004), ungdomslivet i det grønlandske byrum (Medonos 2010) samt grønlandske unges sociale problemer (Christensen 2013, SFI-rapport). Det er imidlertid kendetegnende for forskningen på området, at der stort set ikke er fokus på betydningen af køn. En undtagelse er Hansen *et al.*, der peger på, at de små bygder ofte ikke appellerer til de unge kvinder, og henviser til følgende: "While males seem content with a single shop where they are able to buy the most needed things, such as the latest action films on video, or a burger and pizza; females tend to be much more demanding when it comes to diversity in social and cultural offerings" (Hansen *et al.* 2013: 200).

Også hvad angår Grønland viser forskningen på området, at de unges stedtilknytning hænger sammen med fritidslivet. Her påviser rapporten fra Nordregio, at hvor adgang til sportsfaciliteter vægtes højt af bybefolkningen, er det snarere adgangen til naturen og produktion af husflidsarbejde, der nævnes som fritidsaktiviteter blandt interviewede i bygderne (Nordregio 2010: 16). I en analyse af unges hverdagsliv i Grønland skriver Rygaard (2003) følgende:

Many of the cherished joys of youth life such as cinemas, clubs and discotheques are not available in most communities. In many places there is not even a grill bar, a clothing store or a place to rent videos. At best young people can meet at a sports hall. On the other hand, one certainly is able to find other interesting leisure occupations such as sailing, fishing, kayaking, skiing, dog sledding, camping and hiking, which adventure-seeking youngsters in the metropolitan areas may look upon with envy (Rygaard 2003: 294).

Rygaard skelner mellem to forskellige grupper af grønlandske unge; henholdsvis dem der lever et globalt orienteret ungdomsliv (*global style youth life*) (kendetegnet ved fx at dyrke ungdomsklublivet, gå på diskotek/bar/café eller shoppe) og dem, der lever et lokalt orienteret ungdomsliv (*local style youth life*) (kendetegnet ved fx at dyrke grønlandsk polkadans, gå på jagt, fiske, køre snescooter, stå på ski, sejle kajak eller sy i læder). Rygaard baserer sine analyser på kvantitative data, men undlader at redegøre for eventuelle kønsforskelle. Men som beskrevet af Rasmussen (2013) ovenfor, er der indikationer på, at det også i en grønlandsk kontekst gælder, at fritidslivet og de tilgængelige aktiviteter bidrager til, at knytte de unge grønlandske mænd mere til lokalområdet end de unge kvinder (jf. ovenfor).

Ud over de temaer, der går på tværs af de forskellige nationale kontekster i indeværende kortlægning, findes der i litteraturen også særlige temaer, der er vigtige for enkelte nationale kontekster. For Grønland gælder dette især problemer vedr. høje selvmordsrater, uønskede seksuelle erfaringer og misbrugsproblemer, der selvsagt er med til at påvirke grønlandske børn og unges hverdagsliv og dermed deres skolegang eller uddannelsesforløb. Både Poppel (2010: 60) samt Eistrup og Kahlig (2005) peger på særligt høje selvmordsrater i Grønland, især blandt unge mænd. Pedersen og Bjerregaard (2011) derimod finder i deres undersøgelse blandt folkeskolens afgangselever, at det primært er blandt pigerne der kan ses et mønster af selvmordsadfærd og psykiske problemer. Og skønt der har været en væsentlig nedgang i forekomsten af selvmordsforsøg blandt piger siden 2004, anfører de, at "forekomsten blandt både drenge og piger stadigvæk er meget høj – godt hver tiende dreng og hver fjerde pige har forsøgt at begå selvmord" (Pedersen og Bjerregaard 2011: 9). Endvidere fremfører Pedersen og Bjerregaard at ganske mange af de unge i deres undersøgelse, der dækkede ca. halvdelen af alle elever på 9.-10. klassetrin i Grønland i 2011, havde haft uønskede seksuelle erfaringer med en jævnaldrene eller været udsat for seksuelle overgreb af voksne. Endvidere rapporterede halvdelen af de unge 15-17 årige om misbrugsproblemer i den nærmeste familie, og "én ud af tre af de unge har oplevet alkoholmisbrug i den nærmeste familie, og hver femte har oplevet alkoholmisbrug hos deres forældre" (Pedersen og Bjerregaard 2011: 12). Andre former for misbrugsproblemer var dog også udbredte ifølge undersøgelsen, hvor det sammenfattende konkluderes, at der i Grønland generelt er mange unge, der vokser op med misbrug tæt inde på livet. Til gengæld drikker grønlandske unge sjældnere og er sjældnere fulde end danske unge (Pedersen og Bjerregaard 2011: 14) (se også Christensen 2013, SFI-rapport).

3.7 Færøerne

Ifølge Gaini (2011a) hersker der på Færøerne en stærk stedtilknytning. Den lokale identitet er meget stærk og stedtilknytningen udgør "a major pillar in the subjective self-perception and cultural identity of any Faroese person. Land is, in short, identity's nexus, even though this is rarely apprehended as a qualitative cultural property giving "meaning" to the Faroese who live in the beginning of the 21st century" (2011a: 140). Gaini skriver videre, at selvom den færøske stedtilknytning har forandret sig siden slutningen af det 20. århundrede, således at stedet ikke længere nødvendigvis ses som en geografisk enhed, så udgør idéen om Færøerne som sted stadig en stærk mental konstruktion med en kulturel betydning for de fleste færinger. Mange færinger forlader imidlertid øerne uden tanker om at vende tilbage, fordi de oplever, at de færøske lokalsamfund "is believed to limit their personal visions for a (late) modern lifestyle" (Gaini 2011a: 158) (se også Gaini 2003).

Gaini konkluderer videre, at, at de fleste portrætteringer af Færøerne og lokalsamfundene her har været præget af exoticerende fremstillinger. Samtidig fremhæver han, at øerne dog aldrig har været så isolerede, som de traditionelt er blevet fremstillet i mange bøger, og at de altid har været påvirket af deres nordeuropæiske naboer og været en del af fungerende internationale netværk. De senere års globale strømninger har dog bidraget til hastigheden i og reguleringen af de igangværende processer på Færøerne, ligesom den sociale infrastruktur på Færøerne har forandret sig drastisk i løbet af det 20. århundrede, særligt som følge af fremkomsten af det moderne centraliserede "massesamfund", der var baseret på nye nationale, kulturelle og politiske institutioner. Ifølge Gaini har man i de senere år kunnet se en genoplivning af interessen for traditioner og kulturelle aktiviteter på Færøerne, og dette har ført til et stærkt lokalt forankret kulturliv (Gaini 2011a). Ikke desto mindre følger den færøske ungdom de globale tendenser vedr. uddannelse og karrierevalg (Gaini 2005: 13), og Gaini fremhæver fraværet af organiserede fritidstilbud (ud over kirkegang) som et problem for ungdommen i de mindre bygder, og skriver at denne mangel på fritidstilbud kan være medvirkende til de unges beslutning om at flytte til Torshavn eller alternativt helt ud af landet (Gaini 2011a: 180). Gaini sammenligner forholdene for færøske unge med forholdene for unge i Nordnorge. Han skriver herom:

Both regions have today youth populations with approximately the same interests and values and "central" urban youth, even if they keep the strong connections to nature, family and local society [...] They want to make a fu-

ture in their home region, but they also want the "fancy" high status jobs normally associated with large Western cities (Gaini 2005: 23).

I Gainis tekst ovenfor drages der ingen konklusioner om køn. Weyhe (2011) derimod skriver om de værdier, der knytter sig til valget om at blive boende i de små lokalsamfund, at "erfaringerne fra Færøerne viser, at det hovedsageligt er mænd, der bliver i bygderne; bl.a. fordi mænd i højere grad værner om traditioner og værdier i det traditionelle bygdeliv" (Weyhe 2011: 252).

I tillæg hertil anfører Knudsen (2010), at også manglen på en veludbygget social og teknologisk infrastruktur indgår i forklaringerne på, hvorfor de færøske kvinderne søger væk fra bygderne:

Den sociale og teknologiske infrastruktur, som er i de fleste byer og centralområder, gør det nemmere for kvinder at få børn og/eller karriere til at hænge sammen [...] Jo bedre mulighederne er for dette, jo mere lokkende kan det være for kvinder at bosætte sig i et område (Knudsen 2010: 19).

Også Hovgaard og Kristiansen (2008) skriver om, hvordan stedtilknytningen på Færøerne ændrer karakter i takt med at nye teknologiske udviklinger gør det muligt at bevæge sig fra sted til sted – hvad enten det er fysisk eller virtuelt. Derfor, skriver de, muliggør denne udvikling nye livsformer, hvor man – især de færøske mænd – kan vælge at bo ét sted og arbejde et andet. I en senere artikel beskriver Hovgaard (2015) hvorledes nye udviklinger inden for kommunikationsteknologi har ændret hverdagen især for færøske *langdistancearbejdere* (long-distance workers), som typisk mænd er ansat i handelsflåden eller offshore industrien, som pga. den teknologiske udvikling har mulighed for at bibeholde forankringen til lokalsamfundet. Hovgaard skriver herom:

Because family decisions, family planning and family obligations can be managed by cell phone, mail, Skype and Facebook, you may be part of your home even while away. The mariners are talking with their family nearly on a daily basis, and the time they have for Internet surfing means that they claim to be more up-to-date on local issues than family and friends permanently there (Hovgaard 2015: 182).

I forhold til forklaringer på hvorfor de færøske kvinder søger væk, ikke bare fra bygderne men også helt ud af landet, og oftest til Danmark, fremhæver Knudsen, at det primært handler om økonomiske hensyn og adgangen til uddannelse. En helt anden faktor synes dog også at være på spil. Således viser hendes undersøgelse, at kvinderne "i flere tilfælde har større tillid til myndigheder og forvaltning i Danmark og synes at være rimelig bevidste om, hvilke rettigheder [...] de har i Danmark" (Knudsen

2010: 25). Knudsen kommer med flere intervieweksempler, der illustrerer, at sociale ydelser til fx enlige mødre ofte får denne gruppe af kvinder til at føle sig stigmatiserede. Hun påpeger endvidere, at nogle af de færøske kvinder oplever, at de som kvinder er dårligere stillet i det færøske samfund; at det færøske samfund, ikke varetager deres interesser. Knudsen påpeger således, at nogle af de formelle systemer på Færøerne er svage og at de ikke "er i stand til at møde borgerne, især kvinderne, med de krav og ønsker, de har" (Knudsen 2010: 26).

I en diskussion af Færøerne som et samfund uden store sociale skel understreger også Jacobsen og Jákupsstova (2005) det faktum,⁹ at den færøske velfærdsmodel kan karakteriseres som familiebaseret, og at udbygningen af offentlige velfærdsinstitutioner som børnehaver og lign. har været medvirkende til en marginalisering af kvinders interesser i det færøske samfund. De nævner som eksempel herpå, at retten til barselsorlov med løn først er indført i 2001, og at der i flere kommuner først blev etableret børnehaver i 1990'erne (Jacobsen og Jákupsstova 2005: 172).

3.8 Åland

Særligt de mindre beboede øer længst væk fra Mariehamn står overfor nogle stærke begrænsninger, dels i relation til arbejdsudbuddet, og dels i relation til demografiske forandringer, da disse områder især oplever at miste deres unge og stå tilbage med en aldrende befolkning. Ifølge Hovgaard *et al.* (2004: 31) har der ikke været nogen seriøs debat om muligheden for kommunesammenlægninger på Åland, og den kommunale struktur har været fastlagt siden 1860'erne (Hovgaard *et al.* 2004: 27). Som det også gør sig gældende i Island og på Færøerne, er adgangen til havet af stor betydning for de små lokale arbejdsmarkeder – på Åland dog knap så meget i forbindelse med fiskeri, og mere i forbindelse med søtransport: "shipping is of great importance not only to the economy of Åland as a whole, but especially to the labour market in rural areas, where possibilities for commuting to Mariehamn are, on the whole, wanting" (Hovgaard *et al.* 2004: 30).

---

⁹ Endvidere til kvalificeringen af opfattelsen af Færøerne som et samfund uden væsentlige sociale skel, understreger Høgenesen (2015) den stigende betydning af indvandring fra ikke-nordiske lande til Færøerne, men også at der samtidig eksisterer meget lidt faktisk viden om de eventuelle sociale skel der måtte gøre sig gældende i denne forbindelse.

Ifølge Dahlström *et al.* (2006: 95), har de fundet enkelte eksempler på personer der pendler på ugebasis til og fra de små områder udenfor Mariehamn og byens umiddelbare opland – med store følger for familielivet og fritiden. En anden taktik for at forblive boende i de mindste samfund, er at kombinere forskellige indtægtstyper og jobs:

Across the Åland countryside and archipelago region, local entrepreneurs often combine several activities, such as small-scale farming, fishing or fish farming, tourism, handicrafts, and micro industry. For instance, tourist businesses in the countryside are generally small; many are designed simply to provide additional revenue streams to traditional family farming (Dahlström *et al.* 2006: 95).

Kun personer med opholdstilladelse har ret til at eje fast ejendom eller lede en virksomhed på Åland – et tiltag der ifølge Dahlström *et al.* (2006: 89) er lavet for at sikre at Åland forbliver i hænderne på lokalbefolkningen. Dahlström *et al.* (2006) fremhæver gentagne gange at det i mange sammenhænge er en fordel på Åland at befolkningen er så lille, idet det ofte kan bane vejen for nogle hurtige ”bottom-up” inspirerede tiltag, hvor der måske ikke er så lang vej fra lokale ideer til politisk og praktisk implementering.

Den stærke kønsopdeling i valget af uddannelsesretning på Åland går igen indenfor fritids- og kulturområdet, idet ”Flickorna är mera inriktade på sociala och kulturella aktiviteter än pojkarne, något som ger ett tydligt utslag i respektive köns deltagande i det åländska förlingslivet. Bland de registrerade föreningarnas medlemmar och aktiva dominerar sålunda kvinnorna stort inom de föreningar som jobbar med sociala frågor” (ÅSUB 2013: 4).

Åland er karakteriseret ved et utroligt aktivt forenings- og fritidsliv, ofte baseret på frivilligt arbejde. I 2011 havde 182 registrerede foreninger tilsammen 45.350 medlemmer – hvilket svarer til mere end 1½ foreningsmedlemsskab i gennemsnit på ålænding (ÅSUB 2013: 26). Også foreningslivet er ganske kønsopdelt: ”Männerna är sålunda mer aktiva inom jakt- och fiskeföreningarna samt motor- och brandkårsföreningarna, men också inom idrottsrörelsen, medan kvinnorna dominerar inom mer socialt inriktade föreningar såsom hem och skola, handikapp- och hälsofrämjande föreningar” (ÅSUB 2013: 26). Visse foreningstyper er dog også er mere i kønsbalance, herunder fx husflidsforeninger.

Best Practice Case: Fjernundervisningscentret i Vágur – Færøerne

Fjernundervisningscenteret i Vágur på Suðuroy (den sydligste ø på Færøerne) er et "long-distance-learning" center, som fungerer som banded mellem fjernstuderende på Færøerne og uddannelsessteder, som udbyder uddannelser via fjernundervisning. Fjernundervisningscenteret er et tilbud til dem, som ønsker at tage en uddannelse, hvad enten der er tale om en højere uddannelse, en supplerende uddannelse, eller anden kompetence givende uddannelse og samtidig gerne vil blive i nærmiljøet. Fjernundervisningscenteret tilbyder studievejledning i form af hjælp med uddannelsesvalg, samt faglig vejledning omkring opgaveløsning og projektskrivning. Centeret er indrettet med undervisningslokaler og grupperum til de studerende, samt en række tekniske faciliteter, som de studerende kan anvende i forbindelse med deres fjernundervisning.

Vagúr er den næste største bygd på Suðuroy og fjernundervisningsinitiativet er en del af en lokal strategi om at tiltrække og fastholde især de yngre beboerne i området, som ellers er nødsaget til at flytte fra området, hvis de ønsker en uddannelse udover gymnasieniveau. Det er særligt kvinderne, som flytter for at tage en højere uddannelse, hvilket har resulteret i, at der er et underskud af kvinder på øerne. Denne kønsvridning er et af de områder, man ønsker at afhjælpe igennem fjernundervisning. Et af formålene med projektet er at tilskynde, at de unge tager hele eller dele af deres uddannelse lokalt. Foreløbig har projektet kørt i næsten 2 år og er blevet taget godt imod.

Udover at tiltrække og fastholde yngre borgere har centeret fokus på familier, hvor især manden arbejder off shore i en stor del af året, og hvor det ofte er kvinden, som er hjemme hos familien. Der er omkring 100 familier i området med denne type familiemønster. Mange af disse mænd har ikke en boglig men håndværksmæssig uddannelse, som de ofte har taget lokalt. Dette bevirker, at en del af dem har mødt deres partner lokalt, og ofte er de blevet gift og stiftet familie tidligt. Projektet har ønsket at facilitere et uddannelses tilbud til disse kvinder, da en række af dem ikke har en uddannelse. Fjernundervisningscenteret har kontakt til uddannelsessteder blandt andet i Danmark, som tilbyder uddannelser, som kvinderne efterspørger. Især pædagoguddannelser er populære, og der har på nuværende tidspunkt været henvendelser fra omkring 30 kvinder og enkelte mænd.

Projektet har en bottom-up approach særligt i forhold til hvilke uddannelser der tilbydes, og fjernundervisningscenteret sparer med borgere i lokalområdet via Facebook i forhold til kurser og uddannelsesønsker. Projektet er lokalforankret, men tager også imod studerende fra andre områder af Færøerne. Ambitionen er at udbrede idéen om fjernundervisning til flere dele af Færøerne og synliggøre de muligheder, som

ligger i fjerundervisning for perifere områder, lokalt på Færøerne, men også øerne som en helhed.

Lær mere på:

- <http://www.fjarlestur.fo>.
- Kontaktperson: Borgmester i Vagúr Dennis Holm dennis@vagur.fo.

Best Practice Case: Råd & Dåd – Danmark

Råd & Dåd er et lokalt forankret projekt, der opstod i 1994 i og omkring byen Brovst i Nordjylland.

Råd & Dåd er en andelsejet socialøkonomisk virksomhed, der fungerer som arbejdsplads på særlige vilkår. Der er ca. 30 medarbejdere tilknyttet, der af forskellige årsager ikke kan klare et job på det ordinære arbejdsmarked (fx kontanthjælpsmodtagere eller førtidspensionister). Desuden er der tilknyttet 4 arbejdsledere med en professionel (ofte pædagogisk) baggrund, der hjælper med at vejlede og koordinere arbejdet. Kun ca. 1/3 af medarbejderne er kvinder, hvilket ifølge projektleder Rasmus Højen muligvis hænger sammen med, at en del af arbejdsopgaverne er fysisk krævende. Omvendt arbejder Råd & Dåd også ud fra en filosofi om at tilpasse forretningsområderne efter hvilke mennesker der kommer, men hidtil har søgningen til projektet været størst blandt mænd. Projektet har dog fokus på at tiltrække medarbejdere af begge køn og forskellige aldre ud fra en idé om, at forskellige grupper kan bidrage med noget forskelligt, og at diversitet er med til at skabe balance.

Råd & Dåd omfatter bl.a. en økologisk gårdbutik, der sælger frugt og grønt fra eget gartneri. De medarbejdere, der arbejder i denne del af virksomheden kaldes *Det Grønne Hold*, og udover at stå for gartneri og gårdbutik leverer de hver uge grøntsagskasser til 70 faste kunder i lokalområdet. Desuden er der et kreativt værksted, kaldet *Hønsehuset*, hvor der produceres ting der senere sælges i egen butik sammen med genbrugsting, der indsamles af medarbejderne. Hønsehuset fik oprindeligt sit navn fordi der kun var kvinder på dette værksted, men siden da er en del mænd også begyndt at arbejde der. Overskuddet fra genbrugsbutikken går til velgørende formål. Ydermere er der et *Servicehold*, der laver forefaldende arbejde (fx græsslåning, snerydning eller småreparationer). Serviceholdet vil gerne ses i lokalsamfundet, og prioriterer selv de kunder der har færrest ressourcer – fx ældre der ikke kan kravle op på en stige eller slå en græsplæne. I *metalværkstedet* repareres maskiner, og lokale borgere er velkomne til at dukke op – det er især populært

blandt områdets unge mænd. Råd & Dåd har endvidere for nylig startet en *købmandsforretning* i den lille landsby Bonderup. Her lukkede den lokale købmand for 7 år siden, men borgerforeningen samlede sammen til at købe lokaler, og bad herefter Råd & Dåd drive forretningen, der baseres på frivilligt arbejde blandt lokale borgere i weekend- og eftermiddagstimerne, mens medarbejdere fra Råd & Dåd i forskellige skånejobs bemande butikken i den øvrige åbningstid. Ifølge projektleder Rasmus Højen kan sådanne ideer være med til at bremse fraflytningen og skabe liv i de mindre landsbyer – og helt konkret er der i dag færre ”til salg” skilte i Bonderup.

Råd & Dåd omtales som ”integreret del af” af lokalområdet, idet det er et projekt, der både skaber arbejdspladser og samtidig skaber tætte sociale bånd mellem frivillige der hjælper til. Projektet deler meget gerne ud af sine erfaringer med denne type af virksomhedsdrift, som de selv mener, kan kopieres i andre lokalområder.

Læs mere om Råd & Dåd på:

- <http://www.raaddaad.dk>

Best Practice Case: E-Forum – Grønland

E-forum blev iværksat af brancheforeninger i Grønland i 2005 med støtte fra det Grønlandske Ministerium for Kirke, Kultur og Ligestilling. Begrundelsen var et øget behov for at etablere en virtuel uddannelsesplatform rettet mod studerende og lærere på brancheskolerne i Grønland, og dermed skabe en infrastruktur, som kunne muliggøre hurtigt internet. Internet adgang er dyrt i Grønland og derfor var behovet for en lokal platform til lyd og billede stor. E-forum er placeret under departementet for uddannelse og forskning i Grønland, der står for at facilitere denne platform, udbyde kurser, programmer og web-tjenester.

E-forum, og de digitale muligheder, som platformen giver adgang til, er centrale i forhold til udvikling af undervisningen på Grønland og har en særlig betydning i yderområderne. Siden projektets begyndelse i 2005 er næsten alle uddannelsesinstitutioner (herunder også erhvervsskoler) blevet tilknyttet E-forum og gør brug af deres webløsninger. Den digitale platform har muliggjort uddannelse i yderområderne i Grønland, som betyder, at personer fra bygderne også har mulighed for at deltage i undervisning i deres lokalområder. Den digitale eksamensform er således udbredt, og gjort mulig igennem platformen. Med E-forum og den platform, som er skabt i regi af dette, har Grønland mulighed for at lægge sig i

førertrøjen indenfor digital undervisning mv., hvilket vil være en oplagt vej at gå grundet de store geografiske afstande mellem byer og bygd.

E-forum havde i udgangspunktet ikke en kønsvinkel på deres projekt. Dog har projektet haft en indirekte kønsdimension, da det fx har muliggjort at mange har kunnet tage onlinekurser om aftenen. Dette har givet specielt unge mødre mulighed for at tage en uddannelse, på trods af at de tidligt er blevet forældre, og dermed kan have svært ved at tilgå undervisning i dagtimerne. Samtidig har kvinderne været hurtigere til at omstille sig og er i højere grad end mændene flyttet fra yderområderne og er begyndt på en uddannelse. Dette har skabt en vis skævvridning i forholdet mellem drenge og piger som tager en uddannelse på Grønland.

Det er dog forsat sådan, at arbejdsmarkedet er kønssegreget i Grønland og der er ikke umiddelbart nogle indikationer på, at drengene via fx onlinekurser i yderområderne, vælger uddannelser, som tidligere har været præget af kvinder og visa versa.

Læs mere om E-Forum på:

- <http://www.eforum.gl/>

Best Practice Case: NITUS (Nätverket för kommunala lärcentra) – Sverige

Nitus (Nätverket för kommunala lärcentra) er en nonprofit forening, der startede i 1996 med det formål at kommunerne i fællesskab skulle fremme videregående uddannelser, samt gøre dem tilgængelige for borgere i medlemskommunerne. Der er i dag omkring 100 deltagende kommuner tilknyttet Nitusnetværket. Oprettelsen af videregående studier "hjemme" blev betragtet som en forudsætning for deltagelse i en videregående uddannelse særligt for personer, der f.eks. er faglærte, enlige forældre, studerende som kommer fra familie, hvor der ikke var tradition for at tage en uddannelse, samt personer der af forskellige årsager ikke har mulighed for at flytte fra lokalområdet. Dette er udgangspunktet for Nitus, og er fortsat et af "fyrtårnene" i netværket.

Arbejdet omkring Nitus har udviklet sig og fordrer i dag i stigende grad, at der indenfor Nitus arbejdes med spørgsmål omkring kompetenceudvikling på flere niveauer. Ligeledes sker der i Nitusnetværket en omfattende erfaringsudveksling på en række områder, herunder erfaringsudveksling i forbindelse med workshops, efterårskonferencer, samt en årlig konference. Derudover foregår der en stigende erfaringsudveksling via sociale medier. For at sikre kvaliteten i de forskellige læringscentre, som er tilknyttet Nitus, er der udviklet specielle procedurer og kvali-

tetssikringskriterier. Dette kvalitetssikringsarbejde er anerkendt af flere og flere universiteter, og i mange tilfælde er en forudsætning for et medlemskab i Nitus, at der er organiseret samarbejde mellem pædagogiske centre og universiteter.

Gennem aktivt arbejde har Nitus opbygget et netværk, hvor myndigheder, organisationer og beslutningstagere på alle niveauer er inkluderet. Netværket har stor succes med at videregive erfaringer omkring fjernundervisning fra både svenske og internationale institutioner. Således tager ca. 30.000 studerende en videregående uddannelse igennem et af Nitus' læringscentre pr. år. Generelt er antallet af kvinder, der studerer via Nitus læringscentre betydeligt højere end antallet af mænd. En af Nitus store udfordringer og målsætninger er derfor, at få flere mænd til at studere og tage en uddannelse. En anden udfordring er at stoppe udvandringen fra de mindre kommuner, særligt blandt de unge. Nitusnetværket er af den overbevisning, at for at imødekomme udfordring relateret til køn og fraflytning er fjernundervisning og læringscentrene essentielle, da de fordrer, at man kan studere på universitetet uden at forlade sit lokalområde. På denne måde har læringscentrene (faciliteret igennem Nitusnetværket) en afgørende betydning for den enkelte elevs potentiale, samt for de lokale kommuner, idet Nitus kan være med til at stoppe fraflytningen og samtidig facilitere uddannelse af lokalbefolkningen.

Læs mere på:

- <http://www.nitus.se/>

Kontaktperson:

Formand for Nitus (Nätverket för kommunala lärcentra), Kent Wallen-mail: Kent.Wallen@viadidakt.se

4. Køn, arbejdsmarked og arbejdsliv under forandring

I dette afsnit sætter vi fokus på nogle af de gennemgribende forandringer, som arbejdsmarkedene i Nordens yderområder har været præget af, og på hvordan forandringerne rummer en klar kønsdimension, idet det især er de traditionelle "mandefag", der har været under pres, hvilket skaber nogle særlige betingelser for mændene i Nordens yderområder. I nogle af Nordens yderområder er der tale om massearbejdsløshed blandt især mændene, og visse steder søges de ændrede lokale erhvervsmuligheder at blive imødekommet med omskolingsprojekter for at få mændene i områderne til at finde beskæftigelse indenfor erhverv, som tidligere har været kategoriseret som "kvindefag", fx service og plejesektoren.

4.1 Sverige

I et studie af piger i Småland konkluderer Gunnarsson (1993; 1994) jf. tidligere, at mange unge kvinder i de små landsbyer oplever, at stederne udbyder flere muligheder til de unge mænd, når det kommer til uddannelse, erhverv og fritid. Mens de unge mænd forventes at orientere sig i samme brancher som deres fædre, oplever de unge kvinder ambivalens. De ønsker ikke det liv, som de ser deres mødre leve. Gunnarsson konkluderer således, at mange af de unge kvinder muligvis vil overveje samme branche som deres mor, men de fleste sigter i så fald mod at få en højere position, og samtidig orienterer de sig mod fuldtidsarbejde i modsætning til mødrene, som ofte har kunnet nøjes med en deltidsstilling – og denne form for job findes der ikke mange af i yderområderne.

Johansson, Stenbacka og Nordfeldt (2005) beskriver, hvordan store forandringer på det svenske arbejdsmarked har forårsaget en øget regional differentiering. Som eksempel refererer de til Norrland, hvor arbejdsløsheden er langt højere end i det øvrige Sverige; især blandt mændene i området:

Skogsindustrin, malmfälten och kraftverken som tidigare var basen för selsättningen i Norrlands inland har genom teknikförändringar och rational-

iseringsåtgärder förlorat sin betydelse och verksamheter tillhöriga den så kallade nya ekonomin har inte lokaliserats till de norra delarna av Sverige. [...] Det är ett allmänt känt fenomen att områden med dålig arbetsmarknad får ett överskott av män. Detta beror bland annat på att kvinnor flyttar i större utsträckning (Johansson, Stenbacka og Nordfeldt 2005: 35).

Norrland er kendetegnet ved at have et lavere uddannelsesniveau både hvad angår valg af uddannelse og erhverv. De kvinder, der vælger at blive bosiddende i regionen har ofte fast arbejde i den offentlige sektor, mens en stor del af mændene er arbejdsløse eller har kortere ansættelser. Regionen er desuden kendetegnet ved *kønssegregering* – trods flere forsøg på at bryde med de (køns)traditionelle mønstre. Johansson, Stenbacka og Nordfeldt finder, at de lokale forudsætninger påvirker mændene i området på forskellig vis og de identificerer to strategier: Enten kan mændene vælge at leve et liv, hvor de klarer sig uden en fast ansættelse eller leve med langdistancependling (fast eller periodevist). Alternativt kan de tilpasse sig de givne forhold ved at tage en (køns)utraditionel uddannelse fx indenfor omsorgssektoren. Johansson, Stenbacka og Nordfeldt konkluderer i den sammenhæng, at de lokale kønsrelationer og –normer er fasttømrede, men ikke uforanderlige:

...den norrländske mannen måste ta sig över de utstakade könsgrensarna och ta sig an nya arbetsuppgifter. Det kan betyda att ta hand om disken eller barnen – eller – att arbeta som fiskeguide eller undersköterska. Könsrelationerna är under ständig förändring, bland annat beroende på att det hela tiden i det dagliga livet pågår förhandlingar och gränsöverskridande handlingar som utmanar gamla mönster och öppnar för alternativa könsrelationer (Johansson, Stenbacka og Nordfeldt 2005: 64).

Johansson, Stenbacka og Nordfeldt skriver videre, at turistsektoren spiller en væsentlig rolle i Norrland i dag. Der er dog to problematikker, som fremhæves. Dels at den er sæsonbetinget, dels af kvinderne i området oplever at turistaktiviteterne er for fokuserede på mandlige aktiviteter såsom laksefiskeri, scootersafari og motorcykelturisme. Disse kvinder mener, at der i tillæg hertil skal større fokus på fx kulturturisme. Johansson, Stenbacka og Nordfeldt konkluderer overordnet, at de forandringer, som de lokale arbejdsmarkeder har gennemgået har været så gennemgribende og de er foregået over så kort tid, at de enhekle individer, arbejdstagerne, i området ikke har kunnet nå at tilpasse sig. De rammer særligt mændene, konkluderer de:

Att vara man i Norrbotten har under en lång tid varit synonymt med skogsarbete, jakt och fiske, bildligt talat. Därefter har elektronikindustrin varit en betydelsefull arbetsgivare i Pajala medan männen i Jokkmokk har en mer dif-

ferentierad arbetsmarknad och även har sett långtidspendling som en lösning. Den senaste utvecklingen antyder att en stor andel av framtidens jobb finns inom den offentliga sektorn, och i både Pajala och Jokkmokk finns det män som arbetar inom vården med att vårda anhöriga eller andra vårdtagare. Vi menar att detta kommer att leda till alternativa bilder av vad det innebär att vara man i Norrbotten (Johansson, Stenbacka og Nordfeldt 2005: 72).

4.2 Norge

Paulgaard (2002) fremhæver, at de norske yderområder har oplevet ændringer i de erhvervsmuligheder, som findes i periferien. Hvor fiskeri tidligere har været den helt store arbejdsplads (dette er stadig et dominerede erhverv) er turisme og rejseindustrien en ny sektor. På trods af, at den ene sektor tilbyder services, hvorimod fiskeindustrier handler om at udnytte naturressourcerne, så pointer Paulgaard, at begge sektorer har det til fælles, at de har kontakt med mange forskellige mennesker – både fra andre nationale områder og andre lande. I et kønsperspektiv pointerer Paulgaard, at arbejdsmarkedet i fiskerbyerne har været meget kønsopdelte med ”drengjobs” og ”kvindejobs”, men at disse nye erhvervsmuligheder har ført til, at drengene i yderområderne nu varetager servicejobs, som tidligere har været forbeholdt kvinder: ”That boys and girls are doing the same jobs indicates change, because traditional boundries between women and men’s work are being crossed. But the fact that young peple are still working represents continuity with the past” (Paulgaard 2002: 102). Paulgaards pointe med kontinuitet med traditioner hænger sammen med, at der i fiskebyerne ikke har været tradition for en ungdomskultur, men at der har været en forventning om, unge deltager i voksenkulturen. Som beskrevet tidligere konkluderer Paulgaard (2015), at skolen i nogle af Norges yderområder stadig bliver opfattet som et ”fremmed” element og som en tidsrøver, der stjæler de unges tid i forhold at hjælpe til med det, der opfattes som ”rigtigt” arbejde. Selvom meget har ændret sig igennem tiderne er det i disse områder, konkluderer Paulgaard, ofte stadig sådan, at hårdt arbejde danner grundlaget for livsstil og identitet, især blandt mændene i områder: ”Hard work and being a good ”worker” have particularly been an important source of masculine status in such societies” (Paulgaard 2015: 208).

I nyere tid har mange af stederne i Norges yderområder, der tidligere havde et blomstrende arbejdsmarked indenfor fiskeri, minedrift eller skovbrug, gennemgået voldsomme forandringer, hvilket har skabt en dramatisk nedgang i antallet af traditionelle (mande)arbejdspladser. Det

har skabt arbejdsløshed, især blandt mændene i området (Paulgaard 2006; 2015). I Paulgaard og Bæcks bog *Rural Future? Finding one's place within changing labour markets* (2012) tager de to norske forskere fat på nogle af de problematikker, som de tidligere i deres forskning har været inde på, og som også er skitseret i denne kortlægning. Dette handler blandt andet om køn, uddannelse og et arbejdsmarked og arbejdsliv, som er i forandring, og om hvordan dette påvirker unges valg af uddannelses- og flyttemønstre.

Angell *et al.* (2013) fremhæver, at det norske arbejdsmarked fortsat er meget kønsopdelt, hvilket også gør sig gældende i yderområderne, hvor de fleste kvinder er ansat i servicesektoren (svarende til 40 % af de kvinder, som er bosat i Nordnorge). Mændene i Nordnorge er derimod hovedsagligt ansat i byggeri- og anlægsbranchen. Angell *et al.* har ligeledes kigget på, hvor arbejdskraften i Nordnorge kommer fra og her fremhæver de, at det hovedsagligt er personer, som er bosat i yderområderne, som er ansat på de Nordnorske arbejdspladser, men at der i forhold til pendling ses en klar kønsskævhed, da de fleste som vælger at pendle er mænd.

Aure (2013a; 2013b og 2011), Fosslund (2013a), Grimsrud (2011) og Munkejord (2006; 2011) har alle sat fokus på immigration i Norge og lavet undersøgelser blandt indvandrere fra forskellige steder i Europa og uden for Europa, om deres bevæggrunde og erfaringer med at bosætte sig i Norge (særligt i yderområderne i Norge). Aure fremhæver især, at på trods af, at Norge mangler højtuddannet arbejdskraft, så kan det være vanskeligt at blive accepteret i lokalsamfundene. Munkejord (2006) har også fokus på nordmænd fra andre regioner i landet, som vælger at bosætte sig i Nordnorge i forhold til at forstå folks bevæggrunde for at flytte og deres valg af yderområderne, som alternativ til fx større byer i den sydlige del af Norge. Her er det særligt muligheder for at være tæt på natur og med korte afstande til job, fritidsaktiviteter mv. som er nogle af forklaringerne for, hvorfor folk vælger at flytte (tilbage) til yderområderne i Norge.

Grimsrud og Aure (2013) har arbejdet med et projekt vedr. tilflytning til norske distriktskommuner mhp. nye jobmuligheder for både nordmænd fra andre regioner, samt udenlandske indvandrere. I dette studie undersøgte Aure og Grimsrud bevæggrunde for at flytte til distriktskommunerne blandt norske og hollandske tilflyttere, samt deres tilpasning til lokalsamfundet og det lokale arbejdsmarked. Aure og Grimsrud påpeger, at der kunne spores en kulturel forskel på de norske og hollandske tilflyttere, særligt når det kom til kønsrelationer.

For mange nederlandske familier synes det gode liv på landet å være knyttet til at mor er hjemme med små barn. Mange av kvinnene ønsker også å være hjemme den første tiden fordi de mener det vil lette integrasjonsprosessen for barna. Samarbeidskommunene derimot, har erfaringer med at kvinner som er i lønnsarbeid lettere integreres i det samfunnet de har flyttet til, og at det igjen ofte betyr at hele familien lettere finner seg til rette. Derfor anbefaler de innflytterkvinner å komme seg ut i jobb så fort som mulig. Dette henger sammen med at kvinner i Norge, også de med småbarn, i svært høy grad er yrkesaktive, og at arbeidslivet er en svært viktig integrasjonsarena, både for norske og utenlandske arbeidstakere (Grimsrud og Aure 2013: 110–111).

Grimsrud og Aure fremhæver, at en række yderområder har lavet kampanjer for at tiltrække tilflyttere og dermed rette op på faldende befolkningstal. De sætter dog samtidig spørgsmålstegn ved de pointer, som anvendes i diverse kampanjer med henblik på at tiltrække tilflyttere til yderområderne. Her er der især ofte fokus på det idylliske og rolige i modsætningen til de større byer, og et narrativ om det gode liv med mulighed for tættere samliv i familierne. Aure og Grimsrud fremhæver i forhold til sidstnævnte, at det kan være med til at opretholde eller for nogle genskabe traditionelle kønsroller, da nogen (ofte kvinderne i familien) må arbejde mindre, hvis tilflytterfamilierne skal komme ud af tidsklemmen: "Slike budskap kan virke frastøtende på kvinder og menn som ønsker en mer likestilt hverdag" (Aure og Grimsrud 2013: 191).

4.3 Danmark

En rapport fra Danske Regioner (Tanvig 2010) fremhæver, at forudsætningen for fremtidig vækst i yderområderne i Danmark er baseret på kvalificeret arbejdskraft. Samtidig har globaliseringen og et internationaliseret marked bevirket, at en række traditionelle erhverv i yderområderne er pressede grundet øget konkurrence fra udlandet. Ligeledes er der sket en centralisering af arbejdspladserne i Danmark, som har bevirket, at kravet om mobilitet blandt folk i yderområderne er øget.

De unges fraflytning fra yderområderne bidrager til, at disse områder i højere grad oplever en befolkning, som er aldrende. Dette har betydning for byernes overlevelse, da børnetallet derfor også falder og dermed bliver fundamentet for at bibeholde institutioner, skoler mv. også mindre, hvilket kan føre til lukninger af institutioner og dermed tabte arbejdspladser i områderne. Dette betyder, at behovet for mobilitet blandt befolkningerne i yderområderne er stigende, ikke kun for unge mennesker i forhold til at tage en ungdoms- og videregående uddannel-

se, men også for det ældre segment i yderområderne, som i større grad er nødt til at være mobile i forhold til arbejdsmarkedet (Tanvig 2010).

Hansen (2011) pointerer i sin forskning, at det ofte er de unge mænd, som bliver tilbage i yderområderne, bl.a. fordi de er tættere knyttede til de lokale erhvervstraditioner. Samtidig skaber dette en række udfordringer for lokalsamfundene og mændene, da denne type af jobs er under forandring. Dette kan i visse tilfælde føre til frustration blandt de unge mænd, da deres forventninger om at kunne finde beskæftigelse i deres lokalområde ikke altid kan imødekommes. De unge mænd kan dermed også være nødt til at søge beskæftigelse indenfor et område, som de ikke har videre interesse for, men som vil bevirke, at de vil være i stand til at blive boede i lokalsamfundet.

Baagøe Nielsen (2011) konkluderer i sine undersøgelser, at det især er traditionelle "mandefag" i yderområderne, der er truede. Dette har betydet, at flere mænd end kvinder er ramt af arbejdsløshed i disse områder. Det er ifølge Baagøe Nielsen første gang i årtier, at arbejdsløsheden for mænd overstiger arbejdsløsheden for kvinder, hvilket skaber en ny situation. Baagøe Niensens forskning sætter fokus på nedgangen i traditionelle "mandejobs", som har ført til initiativer rettet mod at få nordiske mænd omskolet til jobs i omsorgssektoren. Baagøe Nielsen påpeger imidlertid, at denne type af omskoling ofte kolliderer med en fremherskende forestilling om, at kvinder har et naturligt omsorgs*gen*, og at de derfor er bedre egnede til at varetage omsorgsarbejde. En anden central udfordring er ifølge Baagøe Nielsen, at omsorgssektoren har nogle løn- og arbejdsvilkår, som mange mænd ikke finder attraktive.

Det kønsopdelte arbejdsmarked bliver også taget op af Tanvig (2010) i hendes forskning omkring kvindelige iværksættere. Tanvig argumenterer for, at der er en række faktorer, som har påvirket den regionale udvikling i yderområderne og dermed også de faldende muligheder for beskæftigelse; herunder at kvinders uddannelsesvalg og de lokale arbejdsmarkeder ofte ikke er forenelige, hvilket bevirker, at mange kvinder flytter mod byerne for at studere, og efterfølgende er det svært for dem at vende tilbage til lokalområderne, idet jobmulighederne i yderområderne ikke matcher deres kvalifikationer. Dette betyder, at der bliver en kønnet skævvridning i forhold til de personer, som er bosat i yderområderne. Tanvig mener, at der er behov for at se på alternative erhvervsmuligheder i de tyndt befolkede områder, og hun peger på, at iværksætteri kan skabe beskæftigelse i yderområderne for kvinder i højere grad end det er tilfældet i dag. Tanvig har konkluderet, at det ofte er en anden type af iværksætteri, som kvinderne i yderområderne opbygger – ofte en type af iværksætteri som i langt højere grad er bundet

op på lokalområdet og de muligheder, som ligger akkurat der. Det er således ofte små virksomheder, som enten er deltidsarbejde eller fuldtid, med ingen eller få ansatte. Man kan derfor argumentere for, at det ikke umiddelbart skaber en stor mængde nye arbejdspladser i yderområderne, men det kan være med til, at kvinder i højere grad flytter tilbage til yderområderne efter endt uddannelse, eller bliver i yderområderne og selv skaber andre former for beskæftigelse end de traditionelle erhverv lokalområderne har at tilbyde og dermed er medvirkende til at kønsbalancen i yderområderne blive mere jævn (Tanvig 2010).

Som nævnt tidligere er øen Bornholm placeret i Østersøen og dermed det område i Danmark, som geografisk er placeret længst væk fra den øvrige del af landet. Transport til og fra fastlandet skal enten forgå med fly eller færge. Det Bornholmske arbejdsmarked er trods dette til en vis grad linket til det Københavnske arbejdsmarked. I forsøget på at imødekomme de infrastrukturelle udfordringer er der iværksat forskellige IT løsninger på øen med etablering af bredbånd og hjemmearbejdspladser. Antallet af denne type arbejdspladser er steget på Bornholm og i 2006 inkludererede denne type af beskæftigelse omkring 1000 personer. På denne måde er det muligt for folk at kombinere det at bo i et perifert område, som byder på smuk natur og ro, med et arbejde, som også matcher ens faglige kvalifikationer (Petersen og Manniche 2006:32).

Petersen og Manniche fremhæver nogle af problematikkerne i forhold til geografisk placering og uligheder i yderområderne og konstaterer, at, ligesom mange andre steder i yderområderne, så er der på Bornholm sket et skifte i typen af beskæftigelse.

Many low-skill jobs in the traditional sectors have disappeared and not been replaced by a similar number of jobs in new sectors. For this reason, among the Danish counties, Bornholm has the highest level of un-employment and a large reserve of labour with a low educational level and professional experience often exclusively from traditional primary or manufacturing sectors – qualifications and experiences that are no longer attractive to the labour market (Petersen og Manniche 2006: 32).

Petersen og Manniche har ikke inddraget et kønsperspektiv i deres undersøgelser af Bornholm som en geografisk udkant, men en del af Bornholms industri har været bundet op på fiskeri, hvilket traditionelt set har været en "manderhverv" og det må derfor formodes at faldet i fiskekvoter grundet EU-regler, har betydet, at nogle af jobbene indenfor dette erhverv er bortfaldet, hvilket kan have haft konsekvenser for de mænd, som tidligere har været ansat i fiskeindustrien og dermed kan være nødsaget til at finde anden form for beskæftigelse.

4.4 Finland

Det tætte sammenhold og stedtilknytningen, som blev fremhævet i et tidligere afsnit, hænger i Nordfinland i høj grad sammen med den til tider barske natur og en tradition for at leve under omskiftelige årstider. Gamle jagt-, fiskeri- og samlertraditioner er stadig aktuelle i periferie områder i Finland og har stor betydning for arbejdsmarkedet her og folks muligheder for at overleve i yderområderne. Westman (2005) fremhæver, at arbejdsløsheden i perifere områder i Finland som fx Lapland er særligt stor, og at dette i særlig grad har ramt mænd. En af udfordringerne i yderområderne er også, at arbejdet i yderområderne ofte er sæsonbetonet, hvilket skaber en stor usikkerhed for lokalbefolkningen – samtidig med, at de sæsonbetonede beskæftigelsesmuligheder er dybt forankret i finske traditioner, hvilket bidrager til at skabe en stærk stedtilknytning:

Seasonal work such as reindeer buck and fishing, are also social happenings that create solidarity and community between people, generations, different ages and genders. It creates the atmosphere of care, independence and cultural community. The interviewees argued that the community and family bonds are stronger in the North than in the South. [...] All interviewees saw that unemployment and short-term contracts are not good for the future of the society. An uncertain future creates family problems, drug problems, problems in paying bills and even poverty. However, poverty cannot paralyse people in Lapland. The nature gives rest and a little bit of food. Gender issues are mainly missing when the question of everyday life and surviving are present (Westman 2005: 134).

Westman peger på, at det stærkt kønsopdelte arbejdsmarked i Finland har stor betydning for finnernes arbejdsliv og de forandringer, som det undergår i disse år fx i Lapland, hvor størstedelen af mændene arbejder indenfor skov- og landbrug, mens kvinderne arbejder indenfor omsorgs- og sundhedssektoren.

Baagøe Nielsen og Holm (2011) fremhæver, at de finske myndigheder er opmærksomme på den voldsomme kønssegregering, og skriver, at der er igangsat undersøgelser, som skal belyse forklaringerne på den skæve fordeling af mænd og kvinder på det finske arbejdsmarked:

En uppdelning i mäns arbete och kvinnors arbete är fortfarande vardag i Finland. Att minska segregationen, d.v.s. uppdelningen av arbetsmarknaden enligt kön, har sedan (1980-talet) varit aktuellt inom jämställdhetspolitiken. Segregationen syns bland annat i att män och kvinnor i stor utsträckning arbetar inom olika sektorer och i olika yrken (Baagøe Nielsen og Holm 2011: 223–224).

Baagøe Nielsen og Holms arbejde omkring omskoling af nordiske mænd til omsorgsarbejde sættes i relation til de udfordringer, som finanskrisen har skabt for især mænd og deres jobmuligheder. Baagøe Nielsen pointerer, at der i Danmark, Sverige, Norge, Island og Finland i perioden 2008–2010 skete en markant stigning i antallet af arbejdsløse indenfor industrien og bygge-og anlægsbranchen. Dog er arbejdsløshedsudviklingen indenfor industrien stagneret i Finland (og Island) i løbet af 2011 (Baagøe Nielsen og Holm 2011).

Ifølge Baagøe Nielsen og Holm er antallet af mænd i omsorgsjobs meget beskeden i Finland, især indenfor børnepasningsområdet. En aldrende befolkning indenfor de næste 25 år betyder imidlertid, at der er behov for, at flere mænd søger beskæftigelse indenfor dette fagområde:

Befolkningen åldras. Man kommer att behöva säkerställa att tillgången till arbetskraft inom omsorgssektorn kan tryggas. Det behövs särskilt fler män till omsorgssektorn, men det är få män som söker sig till sektorn. Män är dessutom överrepresenterade bland dem som avbryter utbildningar (Baagøe Nielsen og Holm 2011: 226)

Fokus på uddannelse af mænd indenfor omsorgsbranchen skal ikke bare ses i lyset af den stigende aldrende befolkning, især i Finlands yderområder, men også i relation til fraflytningen af kvinderne fra disse områder, samt en mulighed for mændene for at få beskæftigelse indenfor en branche, som ikke af sæsonafhængig.

4.5 Island

I en rapport om Islands arbejdsmarked, der i nogen grad er kendetegnet ved at være "isolerede" i yderområderne (insular labour markets) definerer Dahlström *et al.* (2006) sådanne ved, at pendling ind og ud af området ikke er muligt på daglig basis. I rapporten tager Dahlström *et al.* afsæt i Eyafjörður området i Island.¹⁰ Netop dette faktum siger en del om graden af koncentrationen af det islandske arbejdsmarked, for rent faktisk huser Eyafjörður Islands næststørste by, nemlig Akureyri, med ca. 16.450 indbyggere. Sit indbyggertal til trods, er

---

¹⁰ Eyafjörður har igennem tiderne været udsat for særlig politisk bevågenhed i Island, og var bl.a. udpeget som et særligt indsatsområde i den islandske regionalpolitik i perioden 2002–2005 (Dahlström *et al.* 2006: 41). Som led heri blev enkelte offentlige institutioner flyttet ud fra hovedstadsområdet og placeret i Akureyri, herunder "the Office for Wildlife Management" og "The Centre for Gender Equality" (Dahlström *et al.* 2006: 42).

Eyafjörðurs arbejdsmarked udsat for et stort pres – hvilket især handler om geografi og tilgængelighed, med ca. 4½ times kørsel til Reykjavik (hvilket ved kraftigt snefald kan være helt umuligt). Dahlström *et al.* peger på, at arbejdstagerne i Eyafjörðurs, især mændene i området, udsættes for et økonomisk og strukturelt pres, idet det lokale arbejdsmarked er under kraftig forandring, væk fra et industribaseret og til et mere vidensbaseret arbejdsmarked. Og skønt det har været af stor betydning for området, at Universitetet i Akureyri er vokset fra oprindeligt 4 medarbejdere og 50 studerende i 1987 til 177 medarbejdere og 1.470 studerende i 2005, har denne udvikling ikke modsvaret faldet i antallet af industriarbejdspladser. Dahlström *et al.* omtaler kun i mindre grad køn i deres studie, men det må formodes, at nedgangen i antallet af industriarbejdspladser især har skabt arbejdsløshed blandt mændene i området. Der har ydermere været en tendens til, at nogle af områdets arbejdspladser er blevet opkøbt af større virksomheder i Reykjavik, hvilket er problematisk for regionen, idet arbejdsmarkedet i forvejen er smalt, og det jf. tidligere ikke er muligt at pendle ind og ud af området på daglig basis. Denne udvikling har tillige medført, at der opstår et særligt pres i forhold til at kunne skaffe relevant arbejde for de studerende, der dimitterer fra Universitetet i Akureyri, og sandsynligvis ellers vælger at forlade regionen.

Arbejdsmarkedet i Island er stærkt kønsopdelt (Júlíusdóttir *et al.* 2013; Rafnsdóttir og Styrkársoóttir 2009: 175), og mens kvinderne dominerer i den offentlige sektor, dominerer mændene i den private sektor, særligt i den primære sektor (landbrug og fiskeri), samt indenfor fremstillingsindustrien. Ifølge Aðalsteinsdóttir skyldes dette bl.a. kønne uddannelses- og karrierevalg, hvor mange islændinge på forhånd udelukker en karrierevej, fordi den ikke "passer" til deres køn. Og skønt flere kvinder i Island vælger traditionelle mandefag, er der få mænd, der går den anden vej (Aðalsteinsdóttir 2010: 44). Som beskrevet af Rafnsdóttir og Styrkársoóttir:

Det anses allmänt att Island, liksom de övriga nordiska länderna, har nått långt när det gäller jämställdhet mellan kvinnor och män. Kvinnors arbetsmarknadsdeltagande är högt och trots en starkt könssegregerad arbetsmarknad har kvinnor överskridit många "manliga" yrkesmurar, även om män inte i samma grad har sökt anställning inom "kvinnliga" yrken. Kvinnor studerar på universitet i högre grad än män, och ungdomar anser sig inte behöva tala om jämställdhet mellan könen (Rafnsdóttir og Styrkársoóttir 2009: 175).

Gislason (2011: 240) anfører, at til trods for, at det Islandske Alþing hvert fjerde år siden 1993 har fremlagt en ligestillingsplan, har disse planer aldrig nævnt rekruttering af mænd til kvindefag (fx omsorgssek-

toeren) blandt sine indsatsområder. Derimod nævner disse planer specifikke tiltag i den modsatte retning, nemlig at øge rekrutteringen af kvinder til mandefag (såsom politiet). Andelen af mænd på sygeplejeuddannelsen udgør mellem 0 og 2 % pr. årgang (Gislason 2011: 241). En islandsk kampagne iværksat af sygeplejeuddannelsen selv i perioden 2001–2003 havde kun ringe effekt, og heller ikke indenfor pædagogfaget har man haft held til at rekruttere mænd. Gislason tilskriver i høj grad den manglende succes med at ændre de islandske mænds uddannelsesvalg til det faktum, at der frem til den økonomiske krise i Island i 2008 stort set ikke var arbejdsløshed. Derfor vurderer Gislason også, at krisen potentielt kan bidrage til at bryde med den traditionelle kønsopdeling på det islandske arbejdsmarked, idet fag som sygepleje nu anses som en mere "tryk" beskæftigelse, knap så udsat i forhold til konjunkturudsving.

Som i det øvrige Norden er langt flere kvinder end mænd deltidsbeskæftigede i Island, men andelen af deltidsbeskæftigede kvinder er i modsætning til det øvrige Norden faldet siden 2000 (Haagensen 2014: 88). Det islandske arbejdsmarked er også kendetegnet ved uligeløn – og netop denne rummer faktisk en stedsdimension: Kvinder i Island tjener mindre end mænd, og særligt gifte kvinder har en lavere lønindtægt (ifølge tal fra Centre for Gender Equality, 2014)(se også Rafnsdóttir og Ómarsdóttir 2010). Ifølge Júlíusdóttir *et al.* (2013: 266) er lønforskellen mellem mænd og kvinder størst på landet og i yderområderne i Island hvor mændenes lønninger gennemsnitligt er 38 % højere end kvindernes. I hovedstadsområdet tjener mændene gennemsnitligt 10 % mere end kvinderne (Júlíusdóttir *et al.* 2013: 270; samt Centre for Gender Equality Iceland 2012: 16).

Bjarnason og Thorlindsson (2006) knytter kønsopdelingen på det islandske arbejdsmarked samt uligelønnen mellem mænd og kvinder sammen med forskelle mellem center og periferi:

The most prestigious and highly paid jobs in fishing villages are the traditionally male jobs of fishermen, while the occupational opportunities of women are for most parts limited to low-level service occupations or exhausting, poorly paid jobs in local fish-processing factories. As most farms in Iceland are small-scale family farms, the gendered division of labour is less visible in governmental statistics. Nevertheless, research has shown that in addition to their participation in indoor and outdoor farmwork, many farmwives must work long hours in low-income jobs outside the farm to supplement the income of the family (Bjarnason og Thorlindsson 2006: 292).

Ifølge Rafnsdóttir og Ómarsdóttir (2010) nedsatte Regeringen i Island i kølvandet på det økonomiske sammenbrud, som ramte landet i efteråret 2008, en arbejdsgruppe, Ligestillingsvagten, der "skulle vurdere, hvor-

dan sammenbruddet påvirkede kønnes stilling, og holde øje med hvorvidt og hvordan den økonomiske krise påvirkede henholdsvis kvinder og mænd" (Rafnsdóttir og Ómarsdóttir 2010: 89). Senere analyser konkluderer, at krisen har påvirket mænd og kvinder forskelligt. Centre for Gender Equality Iceland skriver herom:

The number of men in the workforce has decreased more substantially than the number of women. In 2008 men's job participation was 87.1 %, but in 2010 it had become 84.5 %. In comparison, women's participation went from 77.8 % in 2008, down to 77.6 % in 2010" (Centre for Gender Equality Iceland 2012: 14).

Kvinderne i Island – og ifølge et studie af Karlsdóttir og Ingólfssdóttir (2011) særligt kvinderne i de små rurale samfund – har ofte måtte udvise stor fleksibilitet for at skabe sig en plads på arbejdsmarkedet. Kvindernes øgede fleksibilitet, hvad enten den skyldes nød eller lyst, kan også aflæses i den stigende andel af kvinder, der starter egen virksomhed. Således udgjorde kvinder i 1990 11 % af alle, der startede egen virksomhed, i 1998 var andelen steget til 17 % og i 2008 til 21 % (Rafnsdóttir og Styrkárssdóttir 2009: 168).

Det islandske arbejdsmarked er altså karakteriseret af to markante skel: dels en kønsbalance imellem de forskellige sektorer, men dels også et væsentligt forskelligt arbejdsmarked i hhv. hovedstadsområdet og de øvrige regioner. På tværs af disse forskelle, påpeger Júlíusdóttir *et al.* endvidere eksistensen af et stærkt etnificeret arbejdsmarked, hvorved visse typer af jobs er tilgængelige for hhv. kvinder vs. mænd, folk i hovedstaden vs. på landet, udlændinge vs. islændinge, og ydermere kvinder vs. mænd med udenlandsk baggrund. Det samlede mønster viser, at servicesektoren udgøre en langt større del af arbejdsmarkedet i hovedstadsområdet, at kønssegregeringen er mere udtalt på landet, og at immigrantarbejderne er klart overrepræsenterede i forarbejdningsindustrien – særligt i den del af forarbejdningsindustrien, der er placeret udenfor hovedstadsområdet (Júlíusdóttir *et al.* 2013: 271).

Den primære sektor i Island tegner sig for 5,9 % af beskæftigelsen – den højeste andel i Norden (Haagensen 2014: 129), hvilket primært kan tilskrives landets fiskerierhverv. Således udgør eksport af fisk ca. 39 % af Islands samlede eksportindtægter (Haagensen 2014: 133). Edvardsdóttir (2013) pointerer, at det særligt er gældende for de små samfund i Island, at erhvervslivet er enstregt og stærkt domineret af fiskeriet, der i tillæg er et stærkt mandsdomineret erhverv. Således skriver hun:

All around the world the fishing industry is male dominated; women don't fish, they don't run the fishing companies and they don't sit on the company's

boards. They don't see themselves as fishermen although they take part in the fishing process, e.g. baiting the line, working in the fish plant or doing the book-keeping. Even though they were doing things that can be called managing the business, they don't see themselves as managers or that they are in a position of having power. In accepting the status quo people rationalise the absence of gender in an occupation. Then it is common to use arguments that are linked to intrinsic abilities of masculinity and femininity (Edwardsdóttir 2013: 84).

Fiskerierhvervet har de senere år været præget af rationalisering som følge af konjunkturudsvingninger og indførslen af fiskekvoter. Ifølge Rafnsdóttir og Omarsdóttir, er tilbagegangen indenfor fiskeriet "især gået ud over traditionelle kvindejob i provinsen, når fiskefabrikkerne har måttet lukke som følge af mindre fangst og effektiviseringer" (Rafnsdóttir og Omarsdóttir 2010: 71 med henvisning til Skaptadóttir og Proppé 2005). De fremfører endvidere, at arbejdsmarkedspolitikken i provinsen samtidig oftest har været fokuseret på at fremme beskæftigelsen inden for typiske mandeerhverv. Ligeledes er der i forbindelse med ændringer i fiskeregulativerne blevet skabt magtforskydninger mellem mændene i området, hvilket Bærenholdt (2007) forsøger at indfange med begrebet *kvotekonger* (quota kings) eller *havbaroner* (sea lords) der henviser til kampe mellem mandlige fiskere som følge af at nogle fiskere i Island har opkøbt kvoter og derfor kontrollerer markedet.

Ifølge Júlíusdóttir *et al.* (2013) rummer forskydningerne på det islandske arbejdsmarked i høj grad en steds- og kønsdimension. For det første peger de på det forhold, at islandske kvinder forlod fiskeindustrien i store tal i 1990'erne. Denne udvikling skete i takt med, at islandske kvinder lod sig uddanne og dermed så nye muligheder for beskæftigelse, primært indenfor servicesektoren, og samtidig førte dette til, at kvinderne i større og større grad valgte at forlade de mindre lokalsamfund:

The increased education of women was an important factor [...] Equipped with higher education and new values, women in fishing towns turned their back on fish processing, preferring public-sector and private-sector service jobs. The increase in public work in care and education at municipality level provided new job opportunities for women. Many women left the smaller fishing towns for a more diversified labour market and career opportunities in the capital region and regional centres (Júlíusdóttir *et al.* 2013: 268).

De islandske kvinder i fiskeindustrien blev i vid udstrækning erstattet af indkomne migrantarbejdere; særligt kvinder fra Polen, men også Thailand og Fillippinerne – kvinder der i flere tilfælde indgik ægteskab med islandske mænd og slog sig permanent ned i det islandske samfund (Skaptadóttir 2015).¹¹ Samtidig med omstruktureringerne indenfor den islandske fiskerisektor ændrede arbejdsorganiseringen indenfor landbruget sig ligeledes (med en satsning på hesteopdræt) og indenfor turisme (ligeledes med fokus på islandske hesteture), hvilket førte til at en del udlændinge (særligt unge kvinder, og ofte fra Skandinavien og Nordeuropa) fik sæsonarbejde i yderområderne/på landet. Karlsdóttir og Ingólfssdóttir (2011) fremhæver i deres studie blandt kvinder, der har valgt at forblive boende i det lille lokalsamfund Húsavík, at mange af de omstillingsparate kvinder netop har fundet beskæftigelse i turistbranchen.

Júlíusdóttir *et al.* (2013) konkluderer videre, at det islandske arbejdsmarked har været kendetegnet ved en stigning i antallet af udenlandske arbejdere, primært mænd, der fik jobs i Island i forbindelse med boomet i byggesektoren (i perioden 2005–2008). Disse mænd blev rekrutteret i bl.a. Polen, Portugal og Kina, dels til byggeprojekter i Reykjavík, men også megaprojekter i forbindelse med bl.a. vandkræftværker og aluminiumsfabrikker i yderområderne. Denne rekruttering udefra blev stort set bremset af det økonomiske kollaps i 2008, hvorefter billedet vendte, og islandske kvinder såvel som mænd emigrerede for at finde arbejde.

Den store forandring som krisen bragte med sig, er dog også at spore i den islandske befolknings eget migrationsmønster. Således beskriver Júlíusdóttir *et al.* at der før 2009 "were no significant gender differences in the emigration of Icelandic citizens or their return migration, which was high" (Júlíusdóttir *et al.* 2013: 271). Nu er der dog flere islandske kvinder end mænd, der rejser væk, og emigranterne ser ud til at returnere til Island i mindre omfang end hidtil. Júlíusdóttir *et al.* anfører bedre job- og indtægtsmuligheder samt lavere boligomkostninger i udlandet som mulige forklaringer på dette ændrede mønster.

---

¹¹ Som et resultat af Islands indtræden i Schengen aftalen i 2000, begrænsede dette dog mulighederne for at immigrere til Island for borgere udenfor EU, lige såvel som der blev sat en bremse for den ellers tidligere udbredte praksis med kædemigration blandt migranter fra Fillippinerne (Skaptadóttir 2015 samt Júlíusdóttir *et al.* 2013). Hovedparten af migrantarbejderne i Island – og særligt kvinderne – er overkvalificerede til de jobs de varetager (Júlíusdóttir *et al.* 2013: 270).

Júlíusdóttir *et al.*'s samlede konklusion er imidlertid, at der for de fleste islandske regioners vedkommende *ikke* er en tendens til, at markant flest kvinder forlader områderne udenfor hovedstadsområdet, hvilket Júlíusdóttir *et al.* også påpeger "is counter to the long-observed trend in Iceland and other peripheral areas in the Nordic countries that women, especially young women, dominate outmigration" (Júlíusdóttir *et al.* 2013: 267). Júlíusdóttir *et al.* forklarer dette med henvisning netop til immigration fra udlandet til Island, som en betydende faktor i forhold til at imødegå den generelle befolkningsnedgang i perioden. Samtidig ses det, at den nordøstlige region er den eneste region, hvortil der sker en nettoimmigration af islandske kvinder i perioden. Júlíusdóttir *et al.* peger som forklaring på dette fænomen på at "(m)ost of the aforementioned women move to Akureyri, the regional centre in the North, which has both a university and a regional hospital" og at det generelt forholder sig således at "(a) relatively high rate of in-migration of women occurs in the few places outside the capital region offering tertiary level education" (Júlíusdóttir *et al.* 2013: 267).

4.6 Grønland

Arbejdsmarkedet i Grønland er stærkt kønsopdelt. Således arbejdede ca. 8.000 ud af de 12.000 beskæftigede kvinder på arbejdsmarkedet i 2002 i den offentlige sektor, hvorimod der er en overvægt af mænd indenfor den private sektor (Eistrup og Kahlig 2005: 211). Det gælder generelt for Vestnorden, at kvinders erhvervsaktivitet er "højere end andre steder i Norden, men lønforskellen mellem mænd og kvinder ser ud til at være større i Vestnorden end i det øvrige Norden" (Rafnsdóttir 2010: 12). Ifølge Poppel (2010) udgjorde kvinder 44 % af samtlige beskæftigede målt i årsværk i 2006, og flertallet af de ansatte i den offentlige sektor var kvinder, således at næsten dobbelt så mange kvinder som mænd var beskæftiget inden for offentlig service i 2006 (Poppel 2010: 39). Arbejdsløsheden i Grønland var med 9,8 % i 2012 den højeste i Norden og især udbredt blandt unge, med små variationer kønnene imellem (Haa-gensen 2014: 84).

Eistrup og Kahlig 2005 påpeger, at de nuværende kønsopdelte mønstre i uddannelsesvalg og arbejdsmarkedstilknytning i Grønland, i hvert fald i nogen grad, kan ses som udløbere af kolonitiden. I en gennemgang af kønsrelationerne i det moderne Grønland, påpeger Eistrup og Kahlig, at den grønlandske moderniseringsproces på afgørende vis har ændret relationerne mellem kønnene. Det danske kolonistyre satsede på at ud-

vikle en lønarbejderbevidsthed, hvilket ifølge Eistrup og Kahlig medførte to karakteristiske ændringer for kønsrelationerne, dels 1) at de grønlandske kvinder blev anset som afgørende i moderniseringspolitikken, idet det var dem, som bar lønarbejdet i fiskeindustrien, imens de grønlandske mænd var fiskere, dels 2) at relationerne mellem unge grønlandske kvindelige lønarbejdere og unge danske funktionærer og håndværkere påvirkede kønsrelationerne blandt grønlænderne. Taberne blev ifølge Eistrup og Kahlig de grønlandske mænd (Eistrup og Kahlig 2005: 204, med henvisning til Arnfred 1991: 105).

De senere års udvikling har ifølge Poppel skabt store forandringer i relationerne mellem kønnene i Grønland, bl.a. fordi de grønlandske kvinder, som har uddannelse og arbejde, ikke længere er økonomisk afhængige af deres mænd eller samlevere i samme omfang som tidligere. Snarere er der i dag tale om, at det "i stadigt større omfang er kvinderne, der indtager forsørgerrollen" (Poppel 2010: 55). Rasmussen (2009) peger endvidere på, at selv succesrige fiskere og fangere i praksis ofte er afhængige af deres ægtefællers indtægter. Således er et stigende antal husholdninger afhængige af indtægter fra kvinderne, og i mere end halvdelen af de hjem hvor fangst og fiskeri udgør en væsentlig del af indtægterne, er det kvinderne der tjener hovedparten af pengene. Som Rasmussen anfører, "Single men without these income sources, however, are confronted with severe economic problems" (Rasmussen 2009: 526), og et stigende antal af disse må i praksis ofte forlade sig på leve som "sofasurfere" blandt familier og venner, eller modtage hjælp fra aldrende forældre, hvilket ifølge Rasmussen forstærker omfanget af sociale problemer i byggerne.

På trods af en stigende arbejdsmarkedsdeltagelse og et øget uddannelsesniveau blandt de grønlandske kvinder – ikke mindst inden for de mellemlange og videregående uddannelser – er de grønlandske kvinder ikke i samme omfang repræsenteret i ledende stillinger, ligesom grønlandske kvinder i gennemsnit tjener mindre end grønlandske mænd. Denne forskel i lønindkomst dækker dog ifølge Poppel over ganske store lokale variationer, således at lønforskellene mellem kønnene er langt større i byerne (hvor mænd tjener gennemsnitligt ca. 39 % mere end kvinderne) end i byggerne (hvor differencen "kun" er på 26 %) (egne beregninger på basis af tal fra Poppel 2010: 63).

Ifølge Weyhe (2011) truer finanskrisen efter 2008 ikke de traditionelle mandeerhverv i Grønland på samme måde som i mange af de andre Nordiske lande: "Ganske vist er traditionelle, grønlandske mandeerhverv som fangst og fiskeri udsatte, men prognoserne peger samtidig på, at fremtidens væksterhverv vil føre til mange nye stillinger inden for

(disse) traditionelle manderhverv" (Weyhe 2011: 248). Som vi skal komme ind på senere, består udfordringerne på dette felt primært i at stillingerne besat med kvalificeret arbejdskraft. Desuden fremhæver Weyhe, at effekterne af den finansielle krise har været mindre i den grønlandske økonomi, end i det øvrige Norden (Weyhe 2011: 249). Samlet konkluderer Weyhe, at finanskrisen i Grønland "ikke (har) skabt strukturændringer på arbejdsmarkedet, der kan motivere mænd til at skifte erhverv på tværs af det kønsopdelte arbejdsmarked. En række traditionelle manderhverv er ganske vist negativt påvirket af finanskrisen, men der vil fortsat være behov for kvalificeret arbejdskraft inden for nuværende og kommende manderhverv" (Weyhe 2011: 257).

Derfor er det vanskeligt at forestille sig, at de nuværende kønsopdelte strukturer på det grønlandske arbejdsmarked vil undergå forandringer i den nærmeste fremtid. I hvert fald er incitamenterne for at få mændene til at skifte til "kvindefag" svære at få øje på, skønt der også er mangel på arbejdskraft inden for dele af den offentlige sektor i Grønland, herunder i lærerfaget. Som Weyhe konkluderer, betyder dette "imidlertid ikke, at der ikke er behov for et fokus på køn og diversitet på det grønlandske arbejdsmarked [...] På ligestillingsområdet er det centralt fortsat at udfordre kønsstereotyper, der forhindrer den enkelte i at bevæge sig frit på tværs af det kønsopdelte arbejdsmarked" (Weyhe 2011: 258-259). Weyhe fremhæver særligt fiskerisektoren i Grønland som en branche, hvor "køn, arbejde, livsstil, og geografisk placering ofte (er) tæt forbundet, hvorfor denne gruppe måske er særligt sårbar i forhold til forandringsprocesser" (Weyhe 2011: 249), og peger endvidere på, at der ikke eksisterer viden om denne gruppe mænds vilje og evner til at gennemgå eventuelle omskolings- eller opkvalificeringsforløb.

En udbredt vilje til og interesse for opkvalificering inden for de traditionelle erhverv er dog en af de væsentlige konklusioner i en analyse af fangererhvervet i Grønland (Rasmussen 2005), men netop opkvalificering i relation til de traditionelle erhverv og en mere begrænset interesse for decideret omskoling. Anbefalingen i denne rapport var etableringen af en fiskeri- og fangerskole som kunne sikre de unges mulighed for at få indsigt og kvalifikationer i forhold ny teknologi indenfor fiskeri og fangererhverv, der kunne sikre en tilgang af unge til erhvervene. Disse traditionelle aktiviteter spiller en rolle særligt for unge mænd, fordi det giver dem nogle indkomstmuligheder i deres lokalsamfund som ellers ikke kan skaffes. Modsat de unge mænd, peger en anden publikation imidlertid på, at grønlandske kvinder i langt højere grad end mænd er tilbøjelige til at angive muligheden for at opnå efter- videreuddannelse som en årsag til at ville flytte (Nordregio 2010: 133). For kvinder synes

opkvalificering dermed at være en strategi for at flytte fra et lokalområde. Rapporten *Mobilitet i Grønland* (Nordregio 2010) peger på ganske markante kønnede forskelle i den grønlandske befolknings mobilitetsmønstre, og tilskriver disse forskelle to faktorer:

For det første forventninger til arbejdets indhold og sociale relationer, og for det andet spørgsmålet om uddannelse og brug af kvalifikationer. For kvindernes vedkommende er det i høj grad spørgsmålet om arbejde som er udfordrende og med udviklingsmuligheder, både faglige og sociale, som tæller. Mændene prioriterer derimod i højere grad lønforholdene (Nordregio 2010: 66).

Af undersøgelsen fremgår det således klart, at der er kønnede forskelle i hvilket årsager, der angives som væsentlige ved en mulig flytning. Der er en klar mandsdominans i forhold til hvem som angiver karriere og jobkvalitet som væsentlige for en beslutning om at flytte, mens der er en klar kvindedominans blandt personer der angiver familie, børn og fritidsaktiviteter som vigtige for en beslutning om at flytte. Samtidig fremgår det af undersøgelsen, at kvinder hyppigere end mænd angiver "partners arbejde" som årsag til flytning. Denne skævhed, fremhæver rapporten, er sandsynligvis et udtryk for, at der stadig er tale om manglende køns-mæssig ligestilling når det gælder familierelationerne, men at denne skævhed også er under forandring (Nordregio 2010).

Skønt rapporten fra Nordregio peger på markante kønsforskelle i hvilke brancher de adspurgte peger på som interessante, er der dog også en anden tendens at spore på tværs af køn; nemlig at bygdebefolkningen peger på traditionelle erhverv (fangst, fiskeri, råstofudvinding) mens bybefolkningen i højere grad er orienteret mod servicesektoren. Samtidig identificerer rapporten også et muligt og ret interessant holdningsskred, der på sigt eventuelt kan modvirke arbejdsmarkedernes kønsopdeling:

At disse sociale bindinger ikke nødvendigvis er vedvarende kan blandt andet ses af forskellen i besvarelserne fra de yngre aldersgrupper af mænd i henholdsvis bygder og byer. Langt flere mænd i byerne peger på servicesektoren, herunder jobs indenfor sundhed og sociale institutioner samt undervisning, end hvad der gør sig gældende for mændene i bygderne. Forskellen afspejler på den ene side en holdningsmæssig forskel, men også en forskel i hvilke jobs der reelt står til rådighed de to steder (Nordregio 2010: 19).

Hvad angår nye erhvervs muligheder, har der i Grønland igennem en årrække været fokus på de mulige befolkningsmæssige konsekvenser af påtænkte projekter indenfor storskalaproduktion af råstoffer. Som påpeget ovenfor, konkluderer rapporten fra Nordregio, at flere mænd end kvinder angiver at være interesseret i jobs i relation til mulige kommende storskala råstofsudvindingsprojekter, og samtidig er interessen høje-

re blandt beboere i bygder fremfor i byer. Debatten om mulighederne for storskalaproduktion af råstoffer er vigtig for så vidt at sådanne projekter – ud over de økonomiske konsekvenser – på sigt kan vise sig at ”bidrage til væsentlige omstruktureringer i det Grønlandske samfund”, som det formuleres i rapporten (Nordregio 2010: 11).

Disse omstruktureringer vedrører dels udnyttelsen og opkvalificeringen af arbejdskraften, men også i høj grad hvordan nye erhvervsmuligheder i fx olie- og mineindustrien påvirker de lokale samfund. Nogle af de væsentligste spørgsmål i denne sammenhæng er hvorvidt arbejdstagerne, som i overvejende grad er mænd, vil vælge at flytte permanent til de områder, hvor arbejdspladserne skabes, eller om der eventuelt vil opstå mobilitetsmønstre baseret på arbejdsrytmen i fx offshore industrien, hvor der typisk arbejdes efter et 14 dage ude/14 dage hjemme mønster (Pristed Nielsen 2015). I så tilfælde kunne det tænkes, at nye aktiviteter indenfor råstofudvinding kunne bidrage til at forbedre lokaløkonomien og styrke lokalsamfundet, for så vidt at muligheden for at opnå lønindtægt og samtidig fastholde en tilknytning til lokalsamfundet vil være til stede. Betyder de nye erhvervsmuligheder derimod at arbejdstagerne vælger at flytte permanent til de steder, hvor de ny indtægtsmuligheder findes, er det afgørende for den fremtidige udvikling, om de i så fald vælger at flytte alene eller tage familien med – med konsekvenser for de sociale relationer internt i familierne, for de lokale fællesskaber og på det mere strukturelle plan, for udbuddet af skoler, daginstitutioner mm. Weyhe understreger i det lys, at der er et behov for kønsspecifikke vurderinger i forbindelse med store nye erhvervsprojekter – bl.a. for at kunne rekruttere flere kvinder til traditionelle mandeerhverv, idet han ser dette som en mulig strategi for at imødekomme behovet for at skabe sammenhængskraft i lokalsamfundene, således at der er jobs til fx begge ægtefæller i en familie, da det ikke er muligt med den nuværende boligsituation i Grønland and have dobbelt husførelse (Weyhe 2011: 253).

4.7 Færøerne

Ifølge Gaini (2005) kom moderniseringen og industrialiseringen meget sent til Færøerne, nemlig først sidst i det 19. århundrede. Senere, med industrialiseringen af fiskerisektoren i det 20. århundrede, kom den moderne markedsøkonomi til Færøerne sammen med introduktionen af det nordiske velfærdssystem (Gaini 2011a: 151 med henvisning til Raoulx 1992). Jacobsen og Jákupsstova beskriver, hvordan det, især med den øgede eksport indenfor fiskeindustrien førte til, at Færøerne ople-

vede "en række gennemgribende økonomiske, sociale og kulturelle ændringer i retning af et mere åbent og dynamisk fiskerisamfund" (Jacobsen og Jákupsstova 2005: 185). De anfører endvidere, at den pengebase-rede økonomi, der herved blev indført, var med til at forme *et mandside-al af entreprenører* hvor kvindernes rolles blev at supportere deres mænd og have ansvar for familien, mens mændene udviklede virksomheder (Jacobsen og Jákupsstova 2005: 170).

Ifølge Knudsen (2009), forholder det sig således, at fiskerierhvervet på Færøerne af mange betragtes som basis for økonomien, og fiskeri udgør da også 95 % af de samlede eksportindtægter på Færøerne (Gaini 2005: 14). Knudsen skriver om fiskeri og køn:

Fiskeriet er også det, der fylder mest i den politiske og offentlige debat og har været (og er stadig) et mandsdomineret domæne. Kvindernes rolle har (siden 1960 hvor mange fiskefilet-fabrikker blev etableret) været medtænkt som en arbejdskraft, der var fleksibel og indstillet på at acceptere uregelmæssig beskæftigelse afhængigt af råvaretilførsel (Knudsen 2009: 333, med henvisning til Jacobsen 2007: 211).

I begyndelsen af 1990erne blev Færøerne ramt af dyb økonomisk depression, der gjorde, at store dele af fiskeindustrien gik konkurs og arbejdsløsheden, især blandt mænd, steg, ligesom mere end 10 % af befolkningen emigrerede – primært til Danmark (Gaini 2005: 14; Jacobsen og Jákupsstova 2005: 172). Ifølge Gaini (2005) var omfanget af denne krise uden sidestykke i Europa, og den forandrede det færøske samfund radikalt.

Generelt har det færøske erhvervsliv været knyttet til havets ressourcer. Ikke desto mindre er en relativt lille del af arbejdsstyrken beskæftiget i fiskeindustrien, hvorimod en stor del af arbejdsstyrken, ligesom i det øvrige Norden, er beskæftiget i servicesektoren. Ligesom i flere andre nordiske lande er der samtidig en meget høj grad af overvægt af kvinder indenfor den offentlige sektor. Mens arbejdsmarkedet for kvinder på Færøerne er meget smalt, og primært koncentreret omkring den offentlige sektor og handel, er mændene på det færøske arbejdsmarked fordelt langt mere jævnt over de forskellige brancher, dog stadig med en klar overvægt indenfor fiskeri og landbrug, produktion samt bygge- og anlæg (Knudsen 2009: 335). Som det bl.a. er blevet fremført af Hovgaard (2015) er den offentlige sektor på Færøerne betydningsfuld for kønsbalancen og kvinders erhvervsmuligheder. Hovgaard beskriver således, at når færøske mænd, der arbejder som *langdistancearbejdere* (Long Distance Workers) i den maritime sektor vælger at holde fast i primær bopæl på Færøerne, handler dette ofte netop om, at deres ægtefælle har muligheder for at finde beskæftigelse lokalt. Ifølge Hovgaard er langdi-

stancearbejde en arbejdsform, der er i stor vækst på Færøerne. Ifølge Hovgaard har denne arbejdsform et fremtidigt potentiale i forhold til et ønske om at opretholde fungerende lokalsamfund på Færøerne. Samtidig er der dog ingen tvivl om, at denne type arbejde primært fremstår som en attraktiv mulighed for den mandlige del af befolkningen, hvilket Hovgaard også diskuterer implikationerne af i sin artikel.

Af litteraturen fremgår det, at der er stor forskel på den gennemsnitlige indtjening blandt mænd og kvinder på det færøske arbejdsmarked. Knudsen skriver herom: "Det generelle indtægtsniveau for kvinder på Færøerne er markant lavere end for mænd til trods for, at de færøske kvinders erhvervsfrekvens er den højeste i Norden" (Knudsen 2009: 331 med henvisning til Agerskov 2008: 121).¹² Knudsen skriver endvidere, at denne lønforskel stort set har været uforandret igennem de seneste 25 år (Knudsen 2010: 31), og den store lønforskel mellem mænd og kvinder gav endvidere anledning til anmærkning i CEDAW-komiteéns rapport om Færøerne i 2006 (Knudsen 2009: 325).

En del af forklaringen på lønforskellene er dog utvivlsomt at deltidsjobs er særdeles udbredte på Færøerne, især blandt kvinder: "In the Faroe Islands, 56 per cent of the working women work part-time" (Haa-gensen 2014: 88). Deltidsbeskæftigelse er dog ikke hele forklaringen på de store lønforskelle. Knudsen peger samlet set på strukturelt betingede uligheder som medvirkende årsag til den store lønforskel mellem kvinder og mænd. Som eksempel fremhæver Knudsen virksomheden Faroe Seafood, der i 2009 beskæftigede 900 ansatte, hvoraf et stort flertal var kvinder. Til trods herfor, var der i 2009 ingen kvinder at finde blandt virksomhedens topledelse, der på dette tidspunkt bestod af 5 mænd (Knudsen 2009: 336 og 338).

En anden forklaringsfaktor på de store gennemsnitlige lønforskelle mellem mænd og kvinder på Færøerne, er, at lønningerne indenfor den mandsdominerede fiskeribranche er meget høje – ofte også højere end akademikerlønninger (Gaini 2005: 17). Som Gaini videre skriver, er det således fra et økonomisk perspektiv et rationelt valg, når unge på Færøerne – især de unge fra bygderne – i dag ofte vælger at tage hyre indenfor fiskeindustrien;¹³ enten i form af fritidsarbejde, eller arbejde i ferierne. Gaini anfører, at der er udbygget tradition for, at unge færingearbej-

---

¹² Således tjente Færøske mænd i 2008 62 % af de samlede lønudbetalinger, mens tallet for de Færøske kvinder var 38 % (Knudsen i Rafnsdóttir 2010: 30).

¹³ Således havde hele 75 % af de unge fra bygderne haft arbejde i relation til fiskeriet, mens dette gjaldt for under halvdelen af de unge fra Torshavn (Gaini 2005).

der udenfor skoletid, hvad enten det er i form af deciderede ansættelser, eller i form af at hjælpe til i familieforetaget (Gaini 2005: 18). Andetsteds fremhæver Gaini også, at begrebet "ungdom" faktisk er nyt på Færøerne, idet særligt unge drenge tidligere begyndte at arbejde med deres fædre og/eller onkler allerede fra 12–13 års alderen, og dermed stort set gik direkte fra barndommen og over i voksenlivet (Gaini 2006: 46).

I forhold til graden og hastigheden af forandringerne på det færøske arbejdsmarked, fremfører Gaini (2005) det interessante perspektiv, at den form for arbejdsliv – med fokus på omstillingsparathed og fleksibilitet – som i dag beskrives som påkrævet, ikke mindst på grund af processer foranlediget af globaliseringen, faktisk ikke ligger så langt fra den traditionelle strukturering af det færøske arbejdsliv. Som Gaini fremhæver, har store dele af den færøske befolkning traditionelt levet i så små samfund, at man af nødvendighed har spillet flere roller i lokalsamfundets sociale, økonomiske og politiske strukturer.

4.8 Åland

Åland har den laveste beskæftigelsesfrekvens i hele Norden, og er samtidig det eneste land i Norden hvor kvinders beskæftigelsesfrekvens er højere end mænds (Haagensen 2014: 82, ÅSUB 2015: 5). Arbejdsløsheden er lav på Åland, og kvinderne har nordisk rekord, med kun 3,1 % arbejdsløse i 2013 (Haagensen 2014: 84). Den lave beskæftigelsesfrekvens skyldes i stor udstrækning det høje antal pensionister på Åland. Kvindernes beskæftigelsesfrekvens overhalede mændenes i starten af det nye årtusinde, og siden er forskellen blot steget (ÅSUB 2014: 12). I en rapport fra ÅSUB vurderes det at "En möjlig förklaring är att kvinnornas sysselsättning i högre grad än männens domineras av de expansiva vård- och omsorgsyrkerna inom den offentliga sektorn, medan männens yrkesval är typiska för de delar av den privata sektorn som under senare år genomgått betydande rationaliseringar, då inte minst inom sjöfarten" (ÅSUB 2014: 4–5). Efter finanskrisens start i 2008, er forskellen i kvinders og mænds beskæftigelsesfrekvens således øget (ÅSUB 2013: 10). Desuden er det en medvirkende faktor ifht beskæftigelsesfrekvensen, at ålandske mænd går tidligere på pension end kvinderne (ÅSUB 2014: 17).

Endvidere har der på Åland været stor fremgang inden for "kvindefag", og således er antallet af beskæftigede i den offentlige sektor fx vokset med hele 20 % i perioden 2000–2010. Til sammenligning var væksten i Finland i samme periode 10 % og i Sverige blot nogle få procent. Derimod er be-

skæftigelsen inden for transport og søfart præget af det modsatte billede: her er der sket et fald i beskæftigelsen på Åland med 8 %, imod et fald på 3–6 % i Finland og Sverige (ÅSUB 2013: 12).

Som i mange andre nordiske lande, kan der forudses udfordringer med at rekruttere arbejdskraft særligt til plejesektoren. Den samlede arbejdsstyrke på Åland er ekstremt lille, og talte i 2004 kun ca. 13.000 personer (Dahlström *et al.* 2006: 90). Arbejdsmarkedet er endvidere karakteriseret ved at være meget lidt dynamisk, og de fleste arbejdstagere forbliver i den samme stilling uden at skifte jobs. Ifølge Dahlström *et al.* (2006) er arbejdsløshed på Åland forbundet med en høj grad af stigmatisering:

"If you didn't have a job, you created one." This quote from one of the interviewees in Åland reflects the strong norms that exist there on the importance of working. To be unemployed was not really an option, thus Ålanders have tried to make sure that they either earn an income through paid employment or by running their own businesses (Dahlström *et al.* 2006: 89).

Skønt den primære sektor er stor på Åland, og på højde med Islands (de deler en nordisk førsteplads), tegner den tertiære sektor sig for langt den overvejende del af de beskæftigede, og her ligger Åland også først (Haa-gensen 2014: 87). Med andre ord, tegner forarbejdningsindustrien sig for en relativt meget lille del af det ålandske arbejdsmarked, mens den tertiære sektor – herunder særligt søtransport – tegner sig for en betragtelig del af arbejdsmarkedet: "The production structure of Åland's economy is dominated by shipping, which accounts for approximately one fourth of those employed in the labour market, while manufacturing accounts for only about 10 % of total employment" (Dahlström *et al.* 2006: 91).

Ud over en dominerende shippingindustri, der faktisk beskæftiger flere end der er basis for at finde på det lokale arbejdsmarked (og der dermed rekrutteres arbejdskraft udefra til shippingsektoren – ifølge tal fra ÅSUB er der tale om 1600 udenlandske ansatte på ålandske fartøjer (2013: 13)), har Åland med sit veludbyggede offentlige system også en markant offentlig sektor, der er af stor betydning særligt for kvinders beskæftigelse på øerne. I 2003 beskæftigede den offentlige sektor alene 2100 personer, og det estimeres at den står for mere end 1/3 af den samlede beskæftigelse. Shipping står for ca. 20 % af beskæftigelsen (Dahlström *et al.* 2006: 91).

Den stærke tendens til at kvinder er offentligt ansatte og mænd er privatansatte, påvirker såvel lønforskellene på den korte bane, som pensionsopsparingerne på den længere bane (ÅSUB 2015: 13). Kvinderne får generelt en lavere løn – gennemsnitligt 82 % af mændenes løn (ÅSUB

2012: 4) og kan derfor forvente en lavere indtægt når de når pensionsalderen. Dette skyldes bl.a. at flere kvinder end mænd har deltidsarbejde. Kvinderne på Åland tjente tilsammen således kun 43 % af den skattepligtige indtægt på øerne som helhed i skatteåret 2012, mod mændenes 57 % (ÅSUB 2015: 15) – der er dog en svag tendens til udjævning af denne forskel (ÅSUB 2012: 17). Løngabet er endvidere mindre i de yngre aldersgrupper. Ikke desto mindre får privatansatte kvinder fortsat en lavere startløn end mændene – i den offentlige sektor, derimod, et startlønnen stort set ens for de to køn. Men da løngabet mellem kønnene vokser med alderen i den offentlige sektor, bliver resultatet i slutlønnen, at løngabet mellem mænd og kvinder er stort set lige stort i begge sektorer (ÅSUB 2015: 16). På trods af at der er flere kvindelige end mandlige pensionister, får de kvindelige pensionister tilsammen udbetalt en lavere pension end mændene (ÅSUB 2014: 5). I 2011 var kvindernes middepension således 1220 euro pr. måned, mod 1744 for mændene (ÅSUB 2013: 23). En meget detaljeret gennemgang af lønforskelle mellem kvinder og mænd målt efter forskellige principper og parametre findes i ÅSUB (2013: 21).

De unges valg af uddannelse og karriereveje følger i overvejende grad forældregenerationens, og "Det mesta tyder därför på att de idag så tydliga skillnaderna i de två könnens val av arbetsgivare, bransch och yrkesområde – och därmed också långsiktiga karriär- och inkomstmöjligheter – knappast kommer att ändras särskilt mycket under överskådlig framtid" (ÅSUB 2015: 14). Kønsoptdelingen på det ålandske arbejdsmarked kan bl.a. illustreres ved, at tager man en liste over de ti mest udbredte typer af jobs blandt hhv. mænd og kvinder, er der kun tre jobtyper der optræder på begge lister, nemlig restaurationspersonale, sælgere og forsikrings- og finanssektoren (ÅSUB 2013: 4, 16). Samtlige øvrige faggrupper er stærkt kønssegregerede. Og det er svært at få øje på tendenser til en ændring i dette billede (ÅSUB 2013: 4). Derimod er der en svag tendens til at løngabet mellem mænd og kvinder mindskes, særligt hvis der ses særskilt på forskellen i timelønninger – og det faktum at mange kvinder er deltidsbeskæftigede dermed neutraliseres i statistikken (ÅSUB 2013: 5).

Ud over de to store områder – shipping og offentlig sektor, der domineres klart af hhv. mænd og kvinder – er Ålands arbejdsmarked karakteriseret ved mange og meget små virksomheder. Disse virksomheder startes op af både mænd og kvinder:

(M)icro businesses dominate the economy of Åland. The typical firm being a family business with just a couple of employees, busy within different activities, or even within different industries. When it comes to business start-ups,

most new enterprises are to be found within the social and personal services sectors, and in trade, hotels, and restaurants, or in the construction sector (Dahlström *et al.* 2006: 93).

Dette bekræftes i en rapport fra ÅSUB, hvori det fremføres at "Den åländska företagsstrukturen domineras stort av de riktigt små företagen. Cirka 88 procent av de åländska företagen har färre än fem anställda, medan mindre än en procent av företagen har hundra eller fler anställda. [...] Det typiska åländska företaget är ett familjeägt småföretag med någon enstaka anställd" (ÅSUB 2008: 17). Faktisk fremgår det af en figur i samme rapport, at der i 2008 kun fandtes 3 virksomheder med flere end 250 ansatte på hele Åland (ÅSUB 2008: 18).

ÅSUB foretog i 2008 en større undersøgelse med det formål at kortlægge "kvinnors entreprenørskab och företagande på Åland med syftet att klargöra drivkrafter, motiv och hinder" (ÅSUB 2008: 3). Det politiske mål bag undersøgelsen var en diversificering af det ålandske arbejdsmarked (ÅSUB 2008: 12). Undersøgelsen blev baseret på dels tilgængeligt statistisk materiale, dels en rundspørge blandt 240 små virksomheder, og dels dybdegående interviews med 17 kvindelige iværksættere. Åland har en høj rate af nystartede virksomheder – ca. 200 nye virksomheder startes hvert år, men da en del også lukker, er tilvækstraten knap så stor (ÅSUB 2008: 19). Kvinder udgjorde i 2005 31,6 % af alle selvstændige på Åland, mod 25 % i Sverige og 33 % i Finland. Andelen af kvindelige iværksættere på Åland lader dog til at være nogenlunde konstant, hvorimod andelen er på vej op i nabolandene (ÅSUB 2008: 8). Lønudbetalingerne i disse virksomheder har været stærkt voksende – i gennemsnit 10,3 % om året fra 2000 og frem, mod 3,7 % på det øvrige arbejdsmarked (ÅSUB 2008: 33). Der er således en god lønsomhed i disse virksomheder, men dog stadig lavere end på store dele af det øvrige arbejdsmarked.

Skønt iværksætteri fremhæves som et fænomen der kan være af særlig betydning for områderne udenfor Mariehamn – altså i de små byer samt i Skærgården – gør rapporten dog ikke en særskilt indsats for at belyse betingelserne i disse områder, bortset fra at nævne 1) at særligt primærerhverv som landbrug historisk har haft stor betydning for beskæftigelsen udenfor Mariehamn (ÅSUB 2008: 16), 2) at de små selvstændige virksomheder relativt set har en større betydning for arbejdsudbuddet udenfor Mariehamn (ÅSUB 2008: 30), og 3) at virksomhedernes geografiske placering spiller en større rolle for de yngste kvindelige iværksættere, uden at der gives nærmere forklaring på hvorfor (ÅSUB 2008: 65). Overordnet anføres følgende dog:

I skärgården är således företagandet en vanligare form av sysselsättning, medan det i Mariehamn är vanligare att vara anställd. När man endast ser till företagarna är kvinnornas andel av företagarna högst i Mariehamn och lägst på fasta Ålands landsbygd [...], vilket eventuellt kan förklaras av näringsstrukturen, primärnäringarna dominerar på landsbygden, medan tjänstenäringarna är större i Mariehamn (ÅSUB 2008: 30).

Da kvinder har en tendens til at starte egen virksomhed indenfor andre brancher end dem hvor mænd starter egen virksomhed, forholder det sig endvidere således, at iværksætteri som helhed ikke er et fænomen der medvirker til at mindske kønssegregeringen på det ålandske arbejdsmarked – tværtimod: ”Når det gælder forretningsverden er segregeringen mellem brancherne dock endnu større än inom arbetsmarknaden som helhet” (ÅSUB 2008: 29).

Dahlström *et al.* (2006: 99) opsummerer konkluderende om Ålands arbejdsmarked, at der eksisterer en række muligheder og en række udfordringer ifht den fremtidige udviklingen. Nogle af de mest markante aspekter i relation til fokus i indeværende rapport vedrører, på plussiden: Åland geografiske placering mellem to hurtigt voksende markeder omkring hhv. Stockholm og Helsinki, det hurtige overblik og adgang til offentlige myndigheder og den stærke tradition for iværksætteri og mikrovirksomheder. De mere udfordrende aspekter vedrører: et fragmenteret internt arbejdsmarked grundet den ujævne befolkningsudvikling koncentreret omkring Mariehamn, problemer med at lokke de unge til at vende tilbage til øerne efter endt uddannelse, og en tendens til at de unge er mere tøvende med at starte egen virksomhed end de ældre generationer.

Best Practice Case: Kvalificering til nye job - Danmark

”Kvalificering til nye job” er et projekt i regi af AMU Nordjylland, som blev iværksat i 2011/2012 og som kører frem til sommeren 2015 (efter en ekstraordinær forlængelse). Til den tid vil projektet have haft ca. 440 ledige deltagere. Projektet er et Socialfondsprojekt, der består af uddannelsesforløb, som skræddersys til den enkelte deltager og har til formål at omdanne ufaglærte langtidsledige til faglærte i job. Projektet har haft et særligt fokus på vækst/jobpotentiale i alle dele af Nordjylland – og har således været geografisk spredt på 4 lokale enheder i Nordjylland, for at sikre, at projektet blev lokalt forankret.

Forløbene i projektet planlægges med henblik på at sikre det bedst mulige match mellem de individuelle jobønsker, samt arbejdsmarkedets

behov for et kvalificeret arbejdsudbud inden for Region Nordjyllands vækstområder. Forud for projektet var der en klar forventning om, at der ville komme flest mandlige deltagere i projektet. Denne formodning byggede på, at man ved projektets begyndelse i 2011/2012 stod i den situation, at mange ufaglærte mænd var nødsaget til at orientere sig mod nye job grundet den økonomiske krise. Det har dog vist sig i forløbet, at kvindernes ledighed steg, hvilket har bevirket, at der gradvist er kommet flere og flere kvinder på holdene. Dette betyder, at den indledningsvise forventning om, at flest mænd ville gøre brug af tilbuddet er afløst af en jævn kønsfordelingen, således at der ifølge selvevalueringer af projektet er en ca. 50 % fordeling mellem kønnene.

Metoderne i projektet er bygget op omkring håndholdt vejledning og intensiv dialog, hvilket har givet gode resultater. Opfattelsen blandt initiativtagere til projektet er, at der mangler et tilbud for voksne, som kan tilsvare det UU-centrene tilbyder unge og at dette projekt har kunnet give denne vejledning og støtte. I projektet har det vist sig, at en afdækning af deltagernes realkompetencer kan medføre en formel anerkendelse i form af uddannelses-/kompetencebeviser, hvilket kan forkorte uddannelsestiden, hvis der satses på at opnå en erhvervsuddannelse, der f.eks. færdiggøres i tilknytning til et job. Projektets overordnede mål har været, at den enkelte ledige forstærker sin faglige og personlige fleksibilitet, samt opnår en stabil tilknytning til arbejdsmarkedet.

Der arbejdes i øjeblikket på at lave en overbygning til projektet, som vil være målrettet de ufaglærte Nordjyder, der har potentiale til at blive faglærte på kortere tid end normen. Dvs. på baggrund af merit for tidligere erhvervs erfaringer/uddannelsesforløb m.m. Overbygningen vil være rettet mod både beskæftigede (ca. 900) og ledige (ca. 400) og er dermed et omfattende projekt, som skal inddrage både den uddannelses-, den beskæftigelses- og den erhvervspolitiske indsats.

Læs mere på:

- <http://www.kompetencenord.dk>

Kontaktperson

Projektleder Dorte Sif Boddum Kronborg – mail: dbk@amunordjylland.dk

Best Practice Case: Brautargengi – Projekt for kvindelige entreprenører i Island

Brautargengi (prosperity) er et initiativ, som støtter og vejleder kvinders entreprenørskab i Island. Initiativet blev iværksat i 1996 i Reykja-

vik i en periode, hvor arbejdsløsheden blandt kvinder var særlig høj, sammenlignet med mænds. For at imødekomme denne udfordring støttede Reykjavik kommune op om projektet og var med til at medfinansiere kurset. Akureyri (den anden største by i Island) samt en række yderområder igangsatte Brautargengi projektet i 2002, og indtil den finansielle krise i 2010 bidrog de forskellige kommuner, som deltog i projektet, med økonomisk støtte. Deltagergebyret for personer i yderområderne er en smule mindre end i hovedstadsområdet, hvilket især hænger sammen med efterspørgslen i de to områder.

Grundet den økonomiske krise trak Reykjavik kommune sin støtte til projektet i 2010. På trods af manglende økonomisk støtte fra Reykjavik kommune er projektet fortsat igangværende, hvilket skyldes den store succes, som projektet har haft. Kurset bliver nu udelukkende drevet og administreret af Innovation Center Iceland, både i hovedstaden, men også i forskellige yderområder i Island. Mere end 988 kvinder har gennemført kurset og en uvildig survey fra 2010 indikerer, at andelen af start-ups, som er igangsat af kvinder, der har gennemført kurset, er lige så høj i Reykjavik, som i forskellige yderområder i Island.

Kurset er gennem årene blev kendt i hele Island, hvilket har været bevirkende til at styrke unge kvinders bevidsthed om mulighederne for at starte egen virksomhed, som en alternativ karrierevej – også i yderområderne, hvor kvinders jobmuligheder ofte ikke matcher deres uddannelsesmæssige kvalifikationer. Dermed har projektet været medvirkende til at fastholde nogle kvinder i yderområderne, som ellers ville være søgt mod de større byer for at finde beskæftigelse. Projektet er ligeledes blevet fremhævet i forbindelse med et EU-finansieret projekt omkring "Female Entrepreneurship in Nordic Regions", som har til formål at fremme kvindeligt iværksætteri i Norge, Island og Danmark.

Kurset i iværksætteri udbydes 2 gange årligt, og har en varighed på 15 uger, som er fordelt på en dag om ugen i 6 timer. Kurset bliver udbudt i Reykjavik, Akureyri og i udvalgte perifere områder.

Læs mere om projektet:

- <http://nmi.is/frettir/2013/12/brautargengi-byr-til-verdmaeti/>
- <http://www.nordregio.se/en/Metameny/Nordregio-News/2013/Gender-Equality-for-Regional-Growth/Reflection/>
- <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:700352/FULLTEXT01.pdf>

5. Kønsrelationer og – normer i opbrud

I dette afsnit sætter vi fokus på betydningen af køn, og hvordan forskning og faglitteratur på området illustrerer at de steder, mænd og kvinder bor, og de sfærer, som de færdes i (fx i familien, på uddannelsesinstitutionerne, på arbejdspladsen, osv.) alle er forankret i specifikke geografiske lokaliteter, der er med til at definere både hvilke mulighedsstrukturer, der eksisterer og hvilke grader af frihed det enkelte individ oplever at have. Som det vil fremgå, peger en del af forskningen og faglitteraturen her på, at kvindernes ønske om at flytte fra yderområderne i nogen grad knyttes sammen med et ønske fra kvindernes side om at få adgang til flere og lige muligheder samt en større grad af frihed (mindre social kontrol).

5.1 Sverige

I en svensk kontekst har Forsberg (1997; 2001), efter inspiration fra Hirdman, arbejdet med dét hun kalder for, *lokale og regionale kønskontrakter* til at belyse særlige tendenser i Nordens yderområder. Forsberg definerer kønskontrakter som uskrevne regler og normer, der regulerer relationerne mellem mænd og kvinder og som er med til at skabe og vedligeholde kønnede mulighedsbetingelser på disse steder. I sit arbejde har Forsberg også anvendt begrebet rulletrapperegioner til at beskrive de bynære svenske regioner, der i modsætning til yderområderne, domineres af, dét hun kalder for, *moderne kønskontrakter* dvs. en mindre traditionel opdeling mellem kønnene og en mindre traditionel opfattelse af mænd og kvinders muligheder og råderum. Forsberg har senere, sammen med Stenbacka, udviklet kønskontraktperspektivet yderligere. I en fælles publikation forklarer de brugen af begrebet kønskontrakter på denne måde:

Gender contracts are shaped by a combination of the overall structure of gender relations and the way in which they have been arranged by local conditions in the labour market, demographic structure, history and traditions. These local gender contracts are the everyday practices that people perform, mostly without noticing or being aware of them. By emphasizing external or

structural conditions, we do not ignore agency or the actors' own intentions and goals. Structures are built up and maintained by agency, and individuals can affect structures by negotiating and challenging existing norms. From time to time, people comment on the way in which these gender contracts guide everyday lives in their area. They also express how the gender contracts are locally constructed. On other occasions, the specific contract is less explicit (Forsberg og Stenbacka 2013: 14).

Forsbergs (2001) samt Forsberg og Stenbackas (2013) pointe er, at når kvinder vælger at flytte fra yderområderne kan dette bero sig på ikke bare en karrierestrategi, men også en ligestillingsstrategi. Når de unge kvinder vælger at flytte, sker dette ud fra en blanding af egen vilje, kapacitet og drømme samt ud fra hvad der opleves at være muligt og selvfulgeligt på baggrund af bl.a. lokale (køns)traditioner og kønsforståelser; dvs. forståelser af, hvordan henholdsvis unge mænd og kvinder er/bør/kan/forventes at være – dvs. på baggrund af de lokale og regionale kønskontrakter.

Også Waara (1996; 2003), der har studeret ungdommen i fem kommuner ved den svensk-finske grænse konkluderer, at de unge i yderområderne har forskellige strategier for fremtiden, og at disse ikke bare hænger sammen med deres tilknytning til lokalsamfundet, men også til deres opfattelse af kønsrelationer- og normer. Waaras konklusion er, at unges kønsidentitet bidrager til deres følelser af at *være i* eller *være uden for* den lokale kontekst. Han finder således, at de unge, der har en traditionel kønsidentitet i højere grad er involveret i, og knyttet til deres lokalsamfund, hvorimod de unge, der har en "moderne" kønsidentitet har en svagere stedtilknytning. Waara konkluderer videre, at de unge kvinder føler sig mere bundet af stederne, og den kønnede plads de "tilbydes", og at dette bidrager til deres ønske om at flytte: "I och med att unga kvinnor i större utsträckning än unga män har "att tjäna" på att lämna ett asymmetriskt könsrollsmönster etableras en förklarande dimension på kulturell nivå kring den skeva könskvot som utvecklats" (Waara 2003: 198).

Svensson (2006) har arbejdet med Forsbergs perspektiv på kønskontrakter og på baggrund af et studie af den svenske by Söderhamn konkluderet, at de lokale og regionale kønskontrakter kan antage forskellige former, hvis man medtænker et klasseperspektiv. Det handler om at forestillingerne og forventningerne til de to køn varierer, fordi køn og klasse spiller sammen. Ifølge Svensson skaber de ofte meget traditionelle kønskontrakter (de sociale spilleregler) i yderområderne ikke problemer for de unge mænd. Hun finder derimod, at de lokale og regionale kønskontrakter skaber skel imellem gruppen af unge kvinder:

Det är inom flickgruppen de största skillnaderna finns när det gäller vad man ser som viktigt i livet. [...] Flickorna med arbetarklassbakgrund tenderar att i sina tankar inför framtiden fokusera på trygghet och familj, och de är i övriga frågor mera diffusa och flexibla, vilket kan vara ett uttryck för den traditionella kvinnorollen. [...] Flickor som accepterar/uppskattar den traditionella kvinnorollen ser en framtid i regionen [...] Den grupp som tydligast tar avstånd från att vara kvar i Söderhamn, och som gör det med eftertryck, är flickorna med medelklassbakgrund. För dem råder ingen större ambivalens. De flesta av dem anser tveklöst att det inte finns någon framtid för dem i Söderhamn inom någon överskådlig tidsram (Svensson 2006: 145).

Også Rauhut og Johansson (2012) samt Rahut og Littke (2014) har skrivet om kønsforskelle i flyttemønstre, når man ser på de svenske yderområder. De har i den forbindelse ligeledes konkluderet, at de patriarkalske strukturer udgør en væsentlig push-faktor for de unge kvinder i yderområderne:

Traditional gender structures and “macho” lifestyles are often heard motives that influence the out-migration of young women from rural areas (Rauhut og Johansson 2012: 1).

Young, well-educated women may refuse a traditional way of life and family formation which is associated with rural living and attach great importance to gender equality. *Gender issues* in rural societies, e.g. the construction of rural femininities and masculinities may be relevant for migration since *traditional* gender roles and expectations are more prevalent in rural societies (Rahut og Littke 2014: 5).

Ifølge Rauhut og Littke kan den såkaldte macho-kultur i yderområderne være en faktor som mere eller mindre indirekte påvirker de unge kvinders beslutning om at flytte. I modsætning hertil skriver Stenbacka (2011) imidlertid, at idéen om den landlige macho-kultur, som også understreges i de svenske TV-programmer hun har studeret, kan ses som et forsøg på at placere skylden for yderområdernes problemer hos de mænd, som vælger at blive boende der (uddybes i næste kapitel) (se også Forsberg og Stenbacka 2013).

5.2 Norge

Dahlström (1996) argumenterer i den ofte citerede artikel *Young women in a male periphery* for at den stærke patriarkalske strukturer, der er indlejret i yderområderne bærer en del af forklaringen på, at især de unge kvinder vælger at flytte. Dahlström skriver således, at kvinder ikke kun er tiltrukket af de muligheder, der er i de mere urbane områder, men også at kvinderne

på det nærmeste bliver "pushed out from a male rural area in which there is little place for them culturally or concerning work opportunities" (Dahlström 1996: 262). Ifølge Dahlström er yderområderne konstrueret som maskuline på grund af lokale magtrelationer, (mands)dominerende værdier og normer samt centreret omkring aktiviteter, der er udformet og domineret af mænd, mens kvindernes aktiviteter både er mindre synlige og bliver tillagt mindre værdi. Dahlström finder, at der i de norske yderområder er en stigende kulturel kløft mellem de "moderne" kvinder og de "traditionelle" mænd, og at dette på sigt kan lede til en situation, hvor "the young men may be left behind as losers (and) become marginalised" (Dahlström 1996: 270). Dahlströms overordnede konklusion er – i tråd med senere forskning fra en svensk kontekst (jf. ovenfor), at det er "macho-kulturen" i yderområderne, der er med til at skubbe de unge kvinder væk.

Grimsrud (2011) taler om begrebet *regional gender contracts* i relation til at forstå interaktionen mellem kønsrelationer/normer og fraflytning. Grimsrud (2011) taler om 3 forskellige typer af kvinder, som er bosat i yderområderne og at disse forskellige kvindetyper, responderer forskelligt i forhold genus kontrakten i yderområderne. Grimsrud operer således med den traditionelle, den moderne og den alternative. Grimsrud fremhæver, at især de kvinder, som tilhører den traditionelle kategori flytter til yderområderne for at få bedre tid til familielivet og en række af disse kvinder vælger også at arbejde på deltid. Den moderne kvinde, som flytter til yderområderne er ofte tiltrukket af et bestemt job, som er et godt skridt i forhold at fremme karrieren. Den alternative kvinde, som flytter til yderområderne, er i ifølge Grimsrud ikke bundet af traditionelle kønsroller, men vælger i stor udtrækning stedet på baggrund af et ønske om at komme tættere på natur og leve et anden type liv end bylivet (Grimsrud 2011).

Både Rye (2007) og Bye (2009) fremhæver, at køn altid har været en vigtig variabel i forhold til at belyse, hvorfor unge mennesker flytter fra yderområderne. Således pointerer de begge, at unge kvinder og mænd fra yderområderne har forskellige bevæggrunde for at flytte, men at de eksisterende kønsrelationer og –normer i yderområderne spiller en væsentlig rolle, hvis man vil forstå de unges, og især kvindernes, valg:

For eksempel er relasjonene mellom kjønnskonstruksjon, ruralitet og flytting trolig forskjellige i ulike typer bygdesamfunn. Maskulinitet gir andre assosiasjoner i de mest tradisjonstunge landbrukskommunene enn i kystbygdene, eller i bygdesamfunnene som har industriell virksomhet som sitt økonomisk fundament. Bonden, fiskeren og bygdeindustriarbeideren, eller det som er de vanligste yrkesrepresentantene i dagens bygde-Norge: den kommuneansatte og tjenesteyteren, bærer alle med seg forskjellige og kjønnede symboler. Kjønn, ruralitet og flytting er alle kontekstavhengige begreper (Rye 2007: 95).

Despite the fact that rural men are gradually becoming more involved in the home arena, the rural district is still to a large extent a place for gendered divisions of labour. To a great degree it is still the women who "choose" to work part-time in order to look after their house and home because their "old man" has so much to do. Furthermore, despite the fact that rural women have expanded their feminine identities by adding paid work to their traditional tasks, they still remain in traditional gender roles and relations. In other words, it seems that the "traditional" gender system, to a large extent, is making it difficult for young men and women to break with established gender patterns (Bye 2009: 286).

En anden norsk forsker, som har undersøgt kønsrelationer og normer i Nordnorge er Wiborg (2003), som på baggrund af et interviewstudie med unge mænd og kvinder fra mindre byer i Nordnorge konkluderer, at flere af de unge kvinder betragter det at flytte bort fra de små lokalsamfund i yderområder og tage en uddannelse som helt afgørende for at have mulighed for at udforme egen identitet og skabe en livsstil frikoblet fra lokale kulturelle og strukturelle begrænsninger; herunder kønnede forventninger til kvinders rolle/ansvar, parforhold og moderskab – forventninger som disse unge kvinder oplever vil begrænse deres handlingsrum:

De unge kvinnelige studentene er redd for å "bli sittandes heime" i bokstavlig forstand; hjemme i huset begrenset av forpliktelser overfor mann og barn. De legger vekt på det å flytte og ta høyere utdanning for bedre å få kontroll på utformingen av eget liv i motsetning til de som blir boende, får barn og ikke tar utdanning. Å få barn tidlig ser mange som tap av kontroll over egen tid, særlig hvis det er koblet til et parforhold med en lokalorientert mann. Å bli boende på denne måten kobler studentene til en form for avmakt og mangel på kontroll over egen livssituasjon uten muligheter for å komme seg videre, både i geografisk og sosial forstand og med begrensede muligheter til å "finne seg selv" og "være seg selv". Flytting og ønsket om ikke å bli låst lokalt, er dermed også et valg de knytter til valg av livsstil (Wiborg 2003: 350).

Gerrard (2013) har lavet studier af norske fiskersamfund i Finnmark i Nordnorge, hvor hun blandt andet har undersøgt spørgsmål omkring ændringer i krav til fiskerne fx i forhold til mobilitet, men også i relation til opbrud med traditionelle kønsroller på baggrund af ændrede levevilkår og restriktioner for fiskerne grundet kvoter og andre regulativer. Gerrard pointerer, at kønsnormerne ændres i kraft af, at forventningerne til mænd og kvinder stiger i fiskerbyerne. Gerrard fremhæver, at mændene nu udover at være dygtige fiskere, som skal kunne tilpasse sig et globalt marked med regulativer og omskiftelige strukturelle forhold, også forventes at være tilstedeværende fædre, som tager aktivt del i deres børns liv, samt livspartnere, som tager del i familielivet. Gerrard

konkluderer således, at grænserne mellem fiskerne på havet, deres evner som fædre og ægtemænd, samt kvindernes rolle på land som hustruer, mødre og professionelle er i forandring:

Unlike in the past, when mobility practices appeared to be strongly dictated by gendered relations and social reproduction imbedded in a male breadwinning worldview, today's practices demonstrate that instead power is not locatable to one "gendered" source but rather is everywhere in daily life, in speech, and in knowledge. The weakening of these boundaries has consequences also for undermining the boundaries between fishers' physical and intellectual work and between different places, including fishing grounds. Gendered differences in mobility practices still exist, but the criteria for masculinities and femininities seem to be continuously changing (Gerrard 2013: 318).

5.3 Danmark

På baggrund af et studie af unge i Skagen drager Bjerring (2000 og 2007) den konklusion, at unge kvinder i udkanten synes at være mere mobilitetsvillige end unge mænd, hvilket bl.a. skyldes, at de unge kvinder er kritiske over for at gå i deres mødres fodspor, både i forhold til erhverv og familie, fordi de anser *baglandskvinden* som en fortidig kvindefigur. Pigerne større orientering mod uddannelse skal således, ifølge Bjerring, ses i samspil med en større ligestillingsorientering og et ønske om frigørelse fra traditionelle kønsrollemønstre, både i familien og på arbejdsmarkedet.

Bloksgaard (2011) omtaler i sin forskning det kønsopdelte arbejdsmarked og fremhæver, at forståelser af maskulinitet(er) og femininitet(er) er væsentlige parametre at se på i forhold til analyser af arbejdsmarkedet. De stereotype forestillinger om mande- og kvindejobs kommer blandt andet til udtryk i omskolingen af mænd til omsorgsjob. Som pointeret tidligere (Baagøe Nielsen 2014) er der visse udfordringer forbundet med at få mænd til at tage denne type af arbejde, da der ofte findes en indlagt stereotyp forestilling om omsorgsjobs som værende "kvindejobs".

Som fremhævet af Hansen er der i yderområderne en række traditionelle erhverv, som ofte er præget af et bestemt køn, i Hansens tilfælde er der tale om fiskerierhvervet, som traditionelt set og fortsat er præget af en stærk kønssegregering. Hansen pointerer, at de traditionelle lokale fag ofte er mere rettet mod drengene, og at pigerne derfor aktivt skal vælge det til, hvis de vil gå over i et "mandefag" som fx fiskeri. Det er derfor ofte lettere og mere naturligt for drengene i lokalsamfundet at overtage deres fædres erhvervstraditioner, da de samfundsmæssige

normer i højere grad har en forventning til drengene om, at de overtager fx fiskerierhvervet. Dette skaber en tæt tilknytning mellem drengene og lokalsamfundet og den erhvervstradition, som er gældende i området. Samtidig kan det vanskeliggøre et tilvalg af en anden uddannelse/erhverv, da det i de fleste tilfælde vil føre til et fravalg af de lokale erhvervstraditioner. Ligeledes pointerer Hansen, at det vil gælde for en lang række af drengene, at de vil være første generation, som får en uddannelse, men samtidig bryder med generationer og traditioner indenfor et bestemt erhverv, hvilket også er en overvejelse, som spiller ind, når drengene skal vælge uddannelse.

Det er ikke kun i forhold til arbejdsmarkedet og omskoling, at kønsrelationer og normer kommer til udtryk. Nielsen og Jørgensen sætter i deres kapitel omkring drenges vilkår og veje i uddannelserne fokus på problematikker og stigmatisering i forhold til drenge og uddannelsessystemet, og analyserer forestillinger omkring drengenes problemer i skolen med link til forståelser af maskulinitet. Nielsen og Jørgensen fremhæver i deres indledning, at drenge i dag præsterer dårligere end pigerne i skolerne, og at der samtidig er færre drenge end piger, som afslutter en ungdomsuddannelse. Derudover udgør kvinderne en majoritet på de videregående uddannelser, inklusiv studier med høj prestige og hvor der tidligere har været en overrepræsentation af mænd, fx medicin og statskundskab (Nielsen og Jørgensen 2013).

Nielsen og Jørgensen stiller spørgsmålstegn ved den måde uddannelsessystemet og politikere har grebet "drengeproblemet" an på og argumenterer for, at diskussionen om drenges problemer i skolen ofte kæder kønspolitik og samfundspolitik sammen i store fortællinger, som ofte trækker på endimensionale og stereotype forestillinger om drenge og mænd. Når sådanne fortællinger og forestillinger gøres til grundlag for uddannelsespolitik, er der risiko for at forstørre skolens kønnede problemer frem for at løse dem (Nielsen og Jørgensen 2013:11).

5.4 Finland

Som beskrevet tidligere udgør Lapland en særlig del af den finske debat omkring yderområderne, befolkningsstrømme og køn. Westman (2005) pointerer jf. tidligere, at Lapland i særlig grad er en periferi, og at dette gør sig gældende både geografisk, men også mentalt hos finnerne Westman argumenter i sin forskning endvidere for, at der er en klar kønsdimension til Laplands geografiske placering, og at dette spiller ind både i forhold til den nationale (og lokale) opfattelse af Lapland og for de lokale

kønsrelationer- og normer. Westman pointerer således, at der er et fremherskende traditionelt narrativ om, at Lapland er et sted, hvor stærke mænd rejser hen og klarer sig i den barske natur, og hvor kvinder blot er på besøg. Dermed har hele regionen et maskulint aftryk:

The present myths of Lapland are represented as masculine by the media.
The real men go to the North where he can survive in the heavy nature.
Woman is a visitor in those stories as honored mother or not-valued entertainer (Westman 2005: 114–115).

Den maskuline kultur kan være en forklaring på, hvorfor især unge kvinder flytter fra den Nordlige periferi, og hvorfor unge mænd oftere bliver tilbage. Westman argumenterer samtidig for, at der på disse steder også skabes nye kønsrelationer og -normer, idet omsorgsarbejdet for forældre og børn, som kvinderne ellers traditionelt har taget sig af, nu også varetages – og i nogle tilfælde direkte overtages – af mænd. Westman påpeger, at de ændrede kønsrelationer og -normer i Lapland, og i Finland i øvrigt, kalder på mere forskning.

Den finske forsker Peltomaa (2013) har også sat fokus på kønsrelationer og kønsnormer i Finland, dog med særligt fokus på homoseksualitet og de komplikationer, der kan være forbundet med at være homoseksuel i Finland, særligt i yderområderne. Peltomaa pointerer, at traditionelle kønsrollemønstre i stor udtrækning er en væsentlig del af den finske kultur, særligt i yderområderne, hvilket bevirker, at det kan være vanskeligt at leve i de mere perifere områder, hvis man skiller sig ud, fx ved ikke at følge de traditionelle kønsroller og have en anden seksuel orientering end flertallet. Peltomaa henviser til, at denne problematik også er blevet fremført i de finske medier igennem tiderne:

About half a year after (beginning of 2009, red.) [...] the Finnish Broadcasting Company, Yleisradio, released a news item: "Lack of gay culture drives people from rural areas to Helsinki". And then in 2010, the leading newspaper in the province of Lapland, Lapin Kansa, also wrote how "homosexuals from Lapland are escaping to the south", pointing out that the term "sexual refugee" is a common expression for homosexuals from Lapland (Peltomaa 2013: 155–156).

Som beskrevet af Peltomaa kan det være vanskeligt at blive accepteret i yderområderne, hvis man er homoseksuel og derfor vælger en del (unge) at flytte til fx Helsinki. Især Lapland fremhæver Peltomaa, som et område, hvor det kan være særligt vanskeligt at være homoseksuel grundet forskellige negative associationer. Samtidig er yderområderne ofte områder, hvor fællesskabet blandt befolkningerne er stærkt, og hvor der er stor tilknytning til familie, venner og naboer. Det kan derfor

være vanskeligt ikke at være som flertallet. Dette betyder, at en række unge mennesker flytter fra yderområderne, da de i mange tilfælde føler større accept i de større byer. Peltomaa pointerer, at skiområderne i fx Lapland er en integreret del af livet i de finske yderområder og en stor del af levegrundlaget. Derudover er skiområderne et sted, hvor folk kan komme væk fra det tætte og lukkede liv i de små finske landsbyer. Det betyder også, at skiområderne har stor indflydelse på yderområderne i fx Lapland. Peltomaa skriver:

The most notable difference stems from how near or far a village is located from a town or ski resort. Life in a geographically-isolated village is quite different from life in a village that can accommodate 23,500 visitors during the ski season (Peltomaa 2013: 158)

Det kan derfor have stor betydning for unge homoseksuelle, om de lever tæt på et skisportssted i yderområderne i forhold at føle sig accepteret i samfundet, hvilket ifølge Peltomaa har indflydelse på, om de vælger at flytte mod de større byer eller om de vælger at blive boende i deres lokalområder.

5.5 Island

Rafnsdóttir og Ómarsdóttir (2010) opsummerer deres kortlægning af *Kvinder og velfærd i Island* med en pointe om, at selvom landet har været et foregangsland i forhold til ligestilling (fx til at give kvinder stemmeret, vedtage en ligestillingslov, øremærke barsel til mænd og indføre kønskvo-ter i virksomhedsledelser), kan det ikke siges at være kvindernes forjættede land. Resultaterne af Rafnsdóttir og Ómarsdóttirs interviewundersøgelse blandt en række islandske kvinder peger således på en ulige fordeling af ansvaret for familien og hjemmet i Island, hvor kvinderne i deres undersøgelse gentagne gange påpeger manglende reel ligestilling i det islandske samfund, der også ses som en medvirkende faktor i forklaringen på den store uligeløn på det islandske arbejdsmarked. Begreber som social kontrol, og det faktum at den islandske befolkning er så relativt lille, fremhæves flere gange i deres undersøgelse. Samtidig peger Rafnsdóttir og Ómarsdóttir i deres undersøgelse på, at mønstrene med høje fødselsrater og et højt uddannelsesniveau blandt islandske kvinder ofte leder til uheldige konsekvenser for kvindernes position i samfundet:

De (islandske kvinder) bliver mødre i en ganske ung alder, sammenlignet med de øvrige vestlige lande, og de får måske deres yngste barn, når de er oppe i fyrrerne. Dette fødselsmønster medførte, at mange islandske kvinder

stadigvæk havde unge børn, når de måtte i gang med at tage sig af deres egne forældre, der nu var oppe i årene. De påpegede også, at det ikke er ualmindeligt, at islandske universitetsstuderende får børn, og mange køber deres første lejlighed, mens de stadig studerer. Det opfattes ofte som positivt og som et vidnesbyrd om flid og gåpåmod, men kvinderne så det generelt som et tegn på manglende planlægning og ren og skær grådighed, der medførte pres for familierne, ikke mindst kvinderne (Rafnsdóttir og Ómarsdóttir 2010: 76).

Island er det land i Norden, hvor fædre bruger den største andel af forældreorloven sammen med deres børn – således bruger fædre 28,5 % af den samlede orlovs længde (Haagensen 2014: 64). Men Rafnsdóttir og Ómarsdóttir understreger med henvisning til Einarsdóttir (2004) at "kvinderne tager dog stadigvæk en længere barselsorlov end mændene, og loven har ikke udryddet uligelønnen" (Rafnsdóttir og Ómarsdóttir 2010: 82). Edvardsdóttir skriver om islanske kønsnormer at: "Despite the traditional ideas about masculinity and femininity, all women claimed to be equal-rights minded. They said they were not feminists because in their minds that concept had a negative meaning" (Edvardsdóttir 2013: 83).

5.6 Grønland

Eistrup og Kahlig (2005) påpeger, at der i forhold til spørgsmålet om kønnenes ligestilling i Grønland skal tages højde for den særlige situation i forbindelse med Grønlands hjemmestyre, hvorved spørgsmålet om ligestilling mellem kønnene så at sige i første omgang blev underordnet processen for etnisk ligestilling mellem grønlændere og danskere i den politiske proces, der ledte op til hjemmestyrets indførelse i 1979. De påpeger dog også, at der efter hjemmestyrets indførelse i stigende grad er kommet fokus på vigtigheden af fokusering på ligestilling.

Eistrup og Kahlig (2005) påpeger, at de nuværende kønsopdelte mønstre i uddannelsesvalg og arbejdsmarkedstilknytning i Grønland i hvert fald i nogen grad kan ses som udløbere af kolonitiden, og de ændringer den medførte for forholdet mellem danskere og grønlændere samt internt imellem den grønlandske befolkning. De peger også derfor på, at der løbende har været en vis afstandstagen til feminisme blandt såvel grønlandske kvinder som blandt kvindeorganisationer (Eistrup og Kahlig 2005: 206). De henviser derimod til "en konsensuspræget indstilling til kønnenes lige værd" (Eistrup og Kahlig 2005: 208).

For at forstå de bagvedliggende mekanismer, der kan bidrage til at forklare den stærke kønssegregering på det grønlandske arbejdsmarked, såvel som i uddannelsesvalget og mobilitetsmønstrene, er det givende at se nærmere på de fremherskende normer vedr. relationerne mellem køn-

nene. Som beskrevet ovenfor, peger bl.a. Poppel på 50erne og 60ernes modernisering som anstødsstenen til væsentlige forandringer i kønsrelationerne i Grønland. Herom skriver Weyhe: "Der er belæg for at antage, at problemer i forhold til at integrere grønlandske mænd på det moderne arbejdsmarked kan hænge sammen med herskende kulturidealer og magtforhold i Grønland før og nu. Men det er næppe en tilstrækkelig forklaringsmodel" (Weyhe 2011: 255). Der er dog også grund til at antage, at der er forandringer på vej i forhold til disse faktorer. Således fremhæver rapporten fra Nordregio, at der synes at være status forbundet med lønarbejde *udenfor* de traditionelle erhverv (Nordregio 2010).

Lige såvel som grønlandske mænd åbenlyst er forskellige, er det samme selvfølgelig gældende for grønlandske kvinder. Hvad kvinderne angår, er de tilgængelige normer for, hvordan en ung kvinde er/kan/bør agere dog muligvis mere bredspektrede, i hvert fald hvad angår valg omkring uddannelse og familiestiftelse. På den ene side eksisterer der således en tendens til tidligt moderskab og nogle traditionelle kønsrollemønstre der måske især gør sig gældende i bygderne, der dog samtidig i visse tilfælde kobles med efterstræbelse af videre uddannelsesmuligheder. Herom skriver Eistrup og Kahlig:

I fangerdistrikterne og i fåreholderdistrikterne er der stadig en del hjemmegående husmødre, som dels er medhjælpende i forhold til deres mænds erhverv, dels varetager børnepasning i hjemmet. Da mange kvinder får deres første barn i en tidlig alder er det stadig udbredt at bedsteforældre hjælper med børnepasning, hvis datteren vælger at tage en uddannelse i en anden by (Eistrup og Kahlig 2005: 211).

Poppel (2010) spurgte i sin interviewundersøgelse blandt unge kvinder bosiddende i Nuuk ind til hvordan de ville forklare kvinders flytninger fra bygd til by og eventuelt videre til Danmark. Hun rapporterer på baggrund af disse interviews, at de unge kvinder, der ikke havde børn, gav udtryk for, at "årsagen til at kvinder flytter væk også kan være, at befolkningen er for lille, og at kvinder af den grund ikke har tilstrækkeligt med udfordringer i deres dagligdag" (Poppel i Rafnsdóttir 2010: 48). Hvad angår forklaringer på videre flytning ud af landet pegede de interviewede kvinder bl.a. på boligmangel i byerne, samt utilstrækkelige offentlige services, fx for børn med handicap eller særlige behov.

Overordnet set er der ingen tvivl om, at forskellige normer og forventninger til de to køn præger det samlede billede af et opdelt arbejds- og uddannelsesfelt i Grønland. Og flere forskellige typer af rapporter, bl.a. vedr. unges trivsel (Pedersen og Bjerregaard 2011) og kvinders velfærd (Poppel 2010), peger på et stort behov for at sætte ind med øget støtte til drenge og mænd dels fordi undersøgelsen om unges trivsel

viser, at drenge har vanskeligere ved at snakke med fx deres forældre om eventuelt oplevede problemer og dels fordi selvmordsraterne blandt de unge mænd er højere.

5.7 Færøerne

Ifølge Knudsen (2009) har kønsligestilling igennem længere tid været debatteret på Færøerne, og særligt kvinders manglende repræsentation i politik og erhvervsliv har været til diskussion, dog uden at dette har ledt til store og synlige forandringer. Hun skriver om starten på ligestillingsarbejdet på Færøerne at "der skulle gå mange år fra, at landsstyret i 1976 besluttede at nedsætte en ligestillingskomité, til der kom et lovforslag i Lagtinget om ligestilling mellem kønnene. Den færøske ligestillingslov blev godkendt i 1994 og dermed også det færøske ligestillingsnævn" (Knudsen 2009: 322). Og skønt der i dag eksisterer et påbud om kønskvotering i offentlige råd, nævn, udvalg og kommissioner i ligestillingsloven, er det også "et af de mest omdiskuterede og kontroversielle emner i den offentlige debat om ligestilling på Færøerne" (Knudsen 2009: 323).

De færøske kvinders begrænsede rolle i politik behandles også af Jacobsen og Jákupsstova (2005), der bl.a. fremfører, at "kvinderollen på Færøerne er i ændring". De fremhæver at det færøske samfund som helhed traditionelt har været kønssegreget – ganske vist ikke i juridisk eller religiøs, men derimod i praktisk forstand: "Kvinnene har hovedansvaret for den ulønnede omsorgen i familien, og mennene dominerer det offentlige rum" (Jacobsen og Jákupsstova 2005: 170). Også Jacobsen og Jákupsstova skriver om ligestillingsdebatten, og konkluderer i en forbindelse, at "på en eller anden måde går diskussionerne forbi hinanden og står mere eller mindre i stampe" (Jacobsen og Jákupsstova 2005: 194).

I 2006 blev der på Færøerne nedsat et udvalg ved navn "Demokratia" der bl.a. har til opgave at motivere kvinder til at deltage i politik. Knudsen skriver herom, at "nævnets rolle og arbejde har skabt debat i det færøske samfund og er (måske) et af de få synlige tiltag, som færøske politiske myndigheder har sat i gang for at fremme mere ligestilling mellem kønnene i det færøske samfund" (Knudsen 2009: 324). Knudsens interviewbaserede undersøgelse af kvinders trivsel på Færøerne og deres holdning til velfærdssamfundet, viser imidlertid også, at de færøske kvinder "ikke genkender sig selv i det arbejde, ligestillingsnævnet laver, og den måde ligestillingsemner bliver belyste i det offentlige rum (medierne)" (Knudsen 2010: 23). Men selvom de færøske kvinder ikke er til-

fredse med ligestillingsdebattens indhold, konkluderer Knudsen i sit studie, at:

Ligestilling og lige muligheder har betydning for livsvilkår og trivsel, men i forhold til hvorvidt man vælger at bosætte sig på Færøerne eller i udlandet, er den økonomiske faktor den afgørende. Den økonomiske faktor betyder i denne sammenhæng, hovedsaglig, den støtte eller de velfærdstjenester, som de har ret til i Danmark sammenlignet med de velfærdstjenester, de kan få på Færøerne (Knudsen 2010: 24).

Tæt forbundet med disse økonomiske hensyn i valget om at flytte eller ej, er spørgsmålet om uddannelse, som de færøske borgere har lige og gratis adgang til i Danmark på samme vilkår som den danske befolkning.¹⁴

5.8 Åland

Det har ikke været muligt at finde forskning og faglitteratur, der direkte har beskæftiget sig med eventuelle ændringer i kønsrelationer og – normer på Åland relateret til uddannelse og befolkningsstrømme. I et kønsperspektiv er det dog interessant, at *Ålands Statistik och Utredningsburå* (ÅSUB) siden 2012 hvert år har udarbejdet en redegørelse vedrørende væsentlige kønsforskelle i det ålandske samfund. Rapporterne har på opdrag af de ålandske politikere haft lidt forskellige fokus i de forskellige år; fx på arbejdsmarkedet og forskelle i den økonomiske situation blandt kvinder og mænd på Åland (2012), forskelle imellem mænds og kvinders vilkår i samfundet og arbejdslivet, herunder også økonomiske forskelle (2013) samt kønsforskelle i helbred, sygdom og omsorg (2014). Fokus for rapporten i 2015 var på børn og unge, og de kønsskel der opstår allerede i den tidlige barndom og ungdom, fx i opvækstvilkår, valg af valgfag i skolen, og oplevelser af velbefindende i skolealderen.

De kønssegregerede data fra ÅSUB har dokumenteret kønsulighed på en række parametre (NIKK 2014), og i resten af dette afsnit fremhæves enkelte sociale parametre for kønsuligheden på Åland.

Kvinderne tager næsten al forældreorloven på Åland – også når der ses særskilt på den del af orloven, der kan deles mellem forældrene.”(I) prak-

---

¹⁴ I lighed med alle andre borgere fra Norden, <http://www.norden.org/da/norden-for-dig/uddannelse-i-norden/uddannelse-i-danmark/optagelse-paa-hoejere-videregaaende-uddannelse-i-danmark>, date of access: March 9th 2015.

tiken betyder att det också är kvinnorna som tar det absolut största "hemmaansvaret" i de åländska barnfamiljerna" (ÅSUB 2015: 7). En rapport fra ÅSUB påpeger, at dette givetvis bl.a. skyldes at kvinderne generelt tjener mindre end mændene, hvilket kan "påverka beslut om fördelning av föräldraledighet och ansvar för vård av familjens barn eftersom ersättningsarna är inkomstbaserade" (ÅSUB 2012: 4). Kvinderne har således hovedansvaret for omsorgsdragelsen i samfundet – både indenfor familierne og som ansatte i den offentlige pleje- og omsorgssektor.

En rapport fra ÅSUB peger på, at der eksisterer "liknande men något större könsskillnader på Åland jämfört med Norden" (ÅSUB 2012: 8) og der samtidig er en tendens til at de rollemøder børn på Åland møder i løbet af deres skoletid også følger etablerede kønsnormer i forhold til hvem der fx underviser i sprogfag (86 % kvindelige lærere) og sløjd (100 % mandlige lærere) (ÅSUB 2012: 10), så der synes ikke at være udsigt til et opgør med etablerede kønsnormer og mønstre.

Best Practice Case: North Atlantic Law Programme (NALP) – Danmark, Færøerne og Grønland

North Atlantic Law Programme (NALP) repræsenterer et samarbejde mellem Aalborg Universitet samt universiteterne på Grønland og Færøerne. Programmet muliggør, at studerende på Færøerne og Grønland kan blive boende hjemme en del af tiden og samtidig læse jura på Aalborg Universitet (bl.a. via transmission af forelæsninger). Målsætningen har foreløbig været at etablere 1. semester af den juridiske bacheloruddannelse i Grønland og på Færøerne fra efteråret 2014. Samtidig med at uddannelsen sikrer, at de unge kan blive i deres nærområde en stor del af deres uddannelsestid, er der i uddannelsen også fokus på juridiske valgfag, der knytter sig til Nordatlanten, herunder navnlig Færøsk ret og Grønlandsk ret. Dette gør det muligt for studerende, der følger kandidatprogrammet at vælge fag, der er umiddelbart kvalificerende til stillinger med juridisk indhold i det grønlandske og færøske samfund. Kandidatstuderende har således mulighed for at skrive deres kandidatafhandling med fokus på retsprincipper fra de to områder. Derudover arbejdes der på mulighederne for at udbygge og understøtte forskningsmiljøerne i Grønland og på Færøerne blandt andet i form af ph.d.-studerende.

Oplysningsarbejdet omkring NALP begyndte så småt i 2011, hvor brochurer blev uddelt på 4 gymnasier via "sea show" (en båd, der sejler langs Grønlands Kyst). Projektet tager hånd om udkantsproblematikker i

forhold til uddannelse og fastholdelse af unge i yderområderne, hvor især unge kvinder vælger at tage en videregående uddannelse og dermed også flytte. En effekt af projektet kan dermed være, at unge grønlandske (kvinder) i højere grad bliver boende i nærområdet og tager en videregående uddannelse via online kurser. Indtil videre har der været en overvægt af kvinder tilmeldt.

Studerende på NALPs uddannelses tæller på nuværende tidspunkt (forår 2015):

- 2. semester: 3 studerende, (2 piger og en dreng)
- 4. semester: 4 studerende, (piger) (Første egentlige årgang på NALP, årgang E 2013)
- 6. semester: 2 studerende, (piger)

Både Bachelor- og kandidatprogrammet indeholder et eksamenstilbud til de studerende, der giver mulighed for at gennemføre eksaminer fysisk på Ilisimatusarfik (det Grønlandske universitet). Dette gør det muligt for de studerende på programmet at befinde sig fysisk i Nuuk (eller efter omstændighederne andre dele af Grønland) i vintereksamensperioden (december, januar) og sommereksamensperioden (maj, juni, juli, august). Den studerendes rejseaktivitet er ikke finansieret af uddannelsen, men kan helt eller delvist finansieres via Det Grønlandske Selvstyres årlige hjemrejseordning i samarbejde med Det Grønlandske Hus i Aalborg. NALP er en juridisk uddannelse, men modellen ville også være oplagt at udbrede til andre fagområder, og andre nordiske lande.

Læs mere på:

- <http://www.law.aau.dk/den-juridiske-skole/north-atlantic-law-programme/>

Kontaktpersoner

Leder af North Atlantic Programme, Lektor Louise Faber – faber@law.aau.dk eller studiechef Hanne Søgaard Ilisimartusarfik – hsoe@uni.gl

Best Practice Case: "Menn i Helse" – Norge

Projektet "Menn i Helse" er et norsk eksempel på en best practice case, som adresserer udfordringer relateret til omskoling af mænd fra typiske

”mandefag” til at varetage jobs i omsorgssektoren. Projektet blev iværksat af Trondheim Kommune i 2007, og havde fra begyndelsen fokus på solid dokumentation omkring mænd i omsorgsjob inden projektet blev endeligt igangsat. Korlægningsarbejdet blev iværksat i løbet af 2008/2009, og i 2010 blev der ansat en projektleder. Et grundigt forarbejde, herunder analyse af målgruppen og inddragelse af medarbejdere på forskellige niveauer (lokalt, regionalt og statsligt), er en af grundene til, at projektet er blevet en stor succes. Projektet har formået at skabe opmærksomhed omkring omsorgssektoren som en karrierevej for mænd, samt øget rekruttering og fastholdelsen af mænd i omsorgssektoren i en udstrækning, som man ikke før har oplevet i Norge. Den store succes bevirker, at projektet har spredt sig til flere andre kommuner.

Projektet har anvendt forskellige virkemidler. Fx tilbydes et 8 ugers praktikforløb, et uddannelsesstilbud, samt ikke mindst et omfattende kampagnearbejde, som har forstået at fange og bevare interessen blandt målgruppen. En central del af informationsarbejdet var formuleringen af et nyt begreb for personer, som arbejder i omsorgssektoren. Projektet fandt på navnet ”helserekrudd”, som i højere grad skulle tiltale mænd. For at skærpe opmærksomheden omkring projektet blev der i begyndelsen ansat et antal ledige mænd i praktik som ”helserekrudd”. Disse mænd skulle være med til at rekruttere flere ledige mænd på understøttelse.

Udover arbejdet med at lave kampager og oplysningsmateriale har projektet udviklet en uddannelsesmodel, som er målrettet gruppens behov. Modellen afprøves i perioden 2013–2015, og der er udvalgt 20 mænd. Deltagerne vælges af NAV og Trondheim Kommune i fællesskab. Uddannelsesforløbet skal resultere i et fagbevis som helsearbejder, dog skal uddannelsen først godkendes af Utdanningsdirektoratet (en igangværende proces). Uddannelsesmodellen og projektet som helhed har formået at inddrage både region og NAV – og dermed er ”Menn i Helse” blevet et samarbejde mellem lokale, regionale og nationale parter.

Projektet har ikke en konkret udkantsproblematik, men kan anvendes som inspiration til at belyse nogle af de udfordringer, som yderområder står overfor i forhold til ændrede levevilkår og jobmuligheder. Projektets succes med at uddanne ledige mænd indenfor omsorgssektoren er interessant, da der i yderområderne er efterspørgsel på personale indenfor sundhedssektoren samtidig med, at mændene i yderområderne oplever, at de traditionelle mandeerhverv forsvinder.

Læs mere på:

- <http://mennihelse.no/>

6. Unge mænd og maskulinitet(er) i yderområderne

Som beskrevet indledningsvist fremgår det af litteraturen på området, at mændene i de nordiske yderområder synes at blive særligt ramt af den restrukturering af arbejdsmarkedet, vi ser i yderområderne og de ændrede livsvilkår, som er knyttet hertil. Det er jf. tidligere også blevet fremhævet at de senere års finanskriser har skubbet denne udvikling yderligere på vej, hvorfor man i et ligestillingsperspektiv ikke taler om the recession, men om the mancession. Dette skal sammenholdes med, at der i dag er stor fokus på mobilitet og fleksibilitet, hvilket ifølge forskningslitteraturen er med til at skabe en særlig fortælling om de tilbageblevne mænd i yderområderne. I denne debat er denne gruppe af mænd – og dette synes at gøre sig gældende på tværs af Norden – blevet beskrevet som omstillingsmodvillige, uuddannede og som tabere, der er ude af trit med samfundsudviklingen. At unge mænd bosiddende i udkanten, kan hælde at have truffet bevidste og velovervejede valg om bopæl, uddannelse og erhverv, indgår i mindre grad som et element i den tværnordiske debat.

6.1 Sverige

Stenbacka (2011) har beskæftiget sig eksplicit med de billeder af mænd i yderområderne, som tegnes i de svenske medier og i svenske TV-programmer og film. Hun konkluderer, at denne gruppe af mænd ofte omtales nådesløst. Hun finder, at yderområderne ofte præsenteres som *help-seeking and backward*, at mænd i yderområderne fremstilles som *unequal and traditional*, som *marginalised*, og endda til tider som *deviant*. Forsberg og Stenbacka skriver også i en anden publikation:

In Sweden, the rural man has become a recurrent actor in diverse media, reproducing male stereotypes. The media image of the rural man is a stereotypical expression of an almost alien, exotic figure [...] Rural masculinity is pre-

sented as raw and violent, but at the same time rather childish and anti-intellectual (Forsberg og Stenbacka 2013: 2; 3).

Stenbacka argumenterer i forlængelse heraf for, at repræsentationen af yderområderne kan ses som et forsøg på at placere skylden for områdernes problemer hos de mænd, som vælger at blive boende der. Det er imidlertid farligt at tage disse billeder til efterretning ukritisk. Problemet er imidlertid, fremfører Stenbacka, at billederne risikerer at få konsekvenser, især fordi det er højst sandsynligt, at de vil influere på den politik, som føres på området:

The relationship between the rural and the urban is always present in local as well as national politics, and the way we learn about spatial gender relations and the extent to which "othering processes" prevail will affect people's experiences in different areas, as well as suggested policies [...] If some areas and groups of people are perceived as unproductive, this may have an impact on national politics, on expectations and financial support, and on different kinds of financial support. Support for something strong, viable and positive is different from subsidies and support for what is perceived as stagnant and backward (Stenbacka 2011: 242; 243).

Overordnet er det et problem, fremfører Stenbacka, at det fokus som er rettet mod mænd i de svenske yderområder implicerer en opmærksomhed på områdernes lokale kultur og mændenes valg om at blive bosiddende som noget, der må forandres (moderniseres), snarere end noget der skal næres og bevares.

6.2 Norge

Den norske forsker Linda Marie Bye (2009; 2010) har beskæftiget sig med unge mænd i de perifere områder i Norge med særlig fokus på deres maskulinitets- og identitetskonstruktioner:

Several studies in recent years have highlighted how young rural women have coped with modern ways of life better than young men, due to the fact that they have sought higher education and increased social participation [...]. While working class male youths for the most part have followed in their parents' footsteps and sought employment within traditional masculine occupations in shipyards and forestry or at sea, female youths have found their way into the "new" labour market in the public sector through its requirements for formal education. When faced with a tougher local work situation characterized by economic failure, structural rationalizations, closures, and also increased demands for formal competence, many young men have experienced the loss of their work-related identity and their pride [...]. Further,

many young men have been marginalized in the housing market as a consequence of having low and unreliable incomes. For many young men it has been economically difficult to establish an independent life away from home (Bye 2009: 279).

Bye fremhæver, at der blandt de unge mænd i de norske yderområder kan spores maskuline værdier, som vægtes højt. Det er således væsentligt for unge mænd bosat i yderområderne, at de er handy og at de deltager i udendørsaktiviteter. Særligt jagt bliver betegnet, som en vigtig aktivitet for mænd i yderområderne:

In particular, the extract reveals that hunting and handyman skills facilitate young men's entry into the broader rural community, thus allowing them to secure their masculine identities as "rural men", as they are invited into male networks and other male-dominated activities in the community. Furthermore, it reveals that it is important for young rural men to communicate a particular stance in the ongoing and controversial Norwegian debate on snowmobiles and carnivores, as these topics are related to rural men's loyalty to place. In the following I will explore more fully the importance of hunting and handyman skills in the construction of rural masculinity, as well as the ways in which young rural men who live in a remote rural community "do" identity politics with regard to snowmobiling and carnivores (Bye 2009: 282).

Da særligt jagtkulturen er vigtigt i yderområderne i Norge og bliver opfattet, som en central del i det at være mand i yderområderne fremhæver Bye, at det kan derfor være svært for mænd, som ikke deltager i denne type aktivitet, at være en del af fællesskabet og den maskuline kultur omkring jagten:

The fact that men may feel "out of place" regarding the rural masculine hunting culture has also been recorded in a separate Norwegian study by Berg (2002). She found that urban men who had moved to rural areas feared that they would not be accepted as "real men" because they did not hunt. In comparing the two case studies it is possible to illustrate some of the fundamental relations between rurality and masculinity referring to "the masculine in the rural" and "the rural in the masculine" respectively (Bye 2009: 282).

Bye pointerer, at det er muligt at være en del af det lokale maskuline fællesskab, hvis man ikke går på jagt, men at det i så fald kræver, at man deltager i andre typer af aktiviteter, hvor nogle af de samme aspekter gør sig gældende; at være i stand til at færdes i naturen, kunne udholde at gå lange afstande, at bære stort udstyr mv. Det bliver derfor vigtigt, at hvis en man ikke går på jagt, at man kan bestå den fysiske og psykiske del af at jage og samtidig er det endnu mere vigtigt, at man er en del af hele jagtkulden – dvs. at man også er med på at få en genstand og feste.

Ifølge Bye handler det især for de unge mænd, om at være en del af den rurale maskuline kultur:

A non-hunter who makes a fuss about hunting and who cannot face the killing of an animal very much expresses rural masculinity "out of place" – and a man who neither hunts nor likes to "party" is not regarded as a "real" man. Thus, by meeting the physical and emotional "tests" of the hunt, and by enjoying a drink after a long day outdoors, young men display "body qualities" that are seen as central to the notions of what it means to be a "real" man (c.f. Woodward, 1998; Campbell, 2000). In this context, being "out of place" is to be feminized, meaning emotional, sensitive and thinskinned. The denigration of normative traits of femininity is thus rural masculinity "in place" (Bye 2009: 282).

Bye konkluderer, at det ikke kun er vigtigt at adskille den maskuline kultur fra den feminine, men også fra den urbane maskuline kultur. Mændene i yderområderne er fx meget beviste om, hvordan de klæder sig, når de er på jagt og anvender kun naturlige materialer. Der er en konsensus om, at rigtige rurale mænd ikke brunger fancy tøj, når de er på jagt, men er tro mod naturen og de naturlige materialer og er afslappede. På denne måde laves der en klar distinktion mellem de mænd, som er tilhører den lokale maskuline kultur og de mænd, som er en del af den urbane kultur. Der bliver dermed ikke kun vigtigt, at påtage sig en identitet og rolle som jæger, men at det også skal gøres på en bestemt måde, førend man er accepteret, som en rigtig rural mand. Bye argumenter for, at denne distancering er med til at skabe en os og dem kultur mellem de "rigtige" jægere og "wannabe" jægerne fra byerne.

Et andet område, som Bye fremhæver i forhold rural maskulinitet er snescootere og rovdyr. Snescootere bliver betragtet som en vigtig del af den rurale maskuline kultur og bliver en del af en fortælling omkring mænds evner med at anvende, arbejde med og reparere store og kraftfulde maskiner. Snescooterne er med til at skabe en stærk maskulin identitet for mændene, samt en risikovillighed, som bliver betragtet som en del af det at være mand i yderområderne: "Thus, the cultural implication of young rural masculinity is to be in control of such machines: a man ought to know how to ride them, how to fix them, and also he ought to be willing to break the laws on snowmobiling" (Bye 2009: 284).

Bye pointerer samtidig, at brugen af snescootere og dens link til maskulinitet er ambivalent. Det er især mænd i de perifere områder, som tænker positivt omkring snescooterne, hvorimod nogle af mændene i de mere befolkede områder er mere skeptiske overfor brugen af snescootere, og til en vis grad opfatter det som tilhørende en "redneck" kultur for mænd i de perifere områder. Brugen af snescootere og jagt er ifølge Bye

en stor del af den rurale maskuline kultur og en måde også at være loyal imod lokalsamfundet. Den fremherskende maskuline kultur, som er baseret på jagt, udendørsaktiviteter, håndværksmæssige evner og snescootere, kan vanskeliggøre, at mænd, som fx har taget en akademisk uddannelse bliver accepteret i lokalsamfundet.

Det vigtigste for de unge mænd er ifølge Bye, at de kan blive i deres lokalområder. Det bliver derfor mindre vigtigt, hvilken type job man har, også selv om det til eksempel er et beskæftigelsesområde, som traditionelt set har haft en overrepræsentation af kvinder. Bye fremhæver, at mændenes positive indstilling til mænd i traditionelle kvindeerhverv ikke nødvendigvis skal ses, om et udtryk for, at de unge mænd har ændret deres opfattelse af, hvad der er mandjobs og kvindejobs, men nærmere, at dette er en konsekvens af, at flere af de traditionelle erhverv i yderområderne forsvinder, hvorfor de unge mænd i yderområderne finder beskæftigelse i servicefagene for at kunne blive i deres lokalområder.

Bye fremhæver at de unge mænd, som er bosat i yderområderne i højere grad end deres fædre er fleksible i forhold til deres maskulinitet og at deres identitet ikke på samme måde, som deres fædres generation er bygget op omkring deres job. Dog er det fortsat vigtigt for unge mænd i yderområderne at være interesserede i fiskeri og jagt og dermed bliver deres maskuline identitet i højere grad afhængig af deres interesser end deres job: "A young man who does not "master" both nature and technology, will probably have problems with being accepted as a "real" man within rural society" (Bye 2009: 287).

I bogkapitlet *Place Attachment, Unemployment and Masculinity: Young Men in the High North* konkluderer Paulgaard (2015), at unge mænd, som vokser op på samme sted som deres forældre og som spejler sig i deres liv, konfronteres med, at "the world of opportunities has undergone dramatic transformations" (Paulgaard 2015: 211). I yderområderne er der fx langt færre beskæftigelsesmuligheder indenfor traditionelle fag end der tidligere har været, og dette præger ikke bare stederne, men også selvforståelsen og selvbilledet blandt de unge mænd, der bor her. Paulgaard skriver herom:

Changes in the world of work have contributed to a shift from manual work to dependency on social benefits for many young men growing up in rural societies. Although many of these changes are caused by overall economic and structural changes, unemployment is defined as an individual flaw and a failure to take care of one's responsibilities. Despite structural changes on the labor market, the rules of conduct and traditional ideals of work have not undergone the same transformations [...] Even though the structural conditions for work are disappearing; the local ideologies of masculinity have not been weakened (Paulgaard 2015: 215).

Rural masculinity has been connected to work in occupations that are in proximity to nature, such as fishing, forestry and mining – jobs not requiring formal education. (This) change (has been) accompanied by a growing emphasis on urban concentration as the only possible future path, and where hegemonic masculinity does not involve "the rural", but rather increasingly views "the rural" as something deviant (Paulgaard 2015: 215).

De unge mænd i Nordnorge, som Paulgaard har studeret, er alle bevidste om, at de ikke kan regne med at have et fast job for resten af livet, hvis de da overhovedet får held til at finde beskæftigelse, og mange af de unge mænd oplever af denne grund ambivalens. De er i høj grad bevidste om, at der i gamle dage var flere muligheder – som en af Paulgaards informanter udtrykker det: "I wish I had grown up when my parents were young" – hvorved man kan tale om, at de udviser tegn på det, der inden for forskningslitteraturen er blevet omtalt som melankolsk maskulinitet. Den ambivalens, som disse unge mænd mærker, skal ses i sammenhæng med, at de er vokset op med en forståelse af maskulinitet og hårdt fysisk arbejde er tæt forbundet: "Traditional masculine imperatives regarding earning an income through honest, hard work have been tightly connected to (rural) men's respect and reputation, as well as one's self-respect" (Paulgaard 2015: 215).

6.3 Danmark

Hermansen (2011) har skrevet om problematikkerne i et yderområde i Syddanmark, nærmere betegnet Horne Land på Fyn. På baggrund af hans studie af unge mænd og deres tilknytning til lokalområdet, konkluderer Hermansen, at fællesskabet i yderområderne har en stærk tiltrækning på de unge mænd, der bor her – også i højere grad end det har for de unge kvinder. Hermansen konkluderer i forlængelse heraf, at der som led i unge danske udkantsmænds maskulinitetskonstruktioner ofte indgår en idé om, at "livet på landet passer sig bedst for mænd" – og at dette samtidig medvirker til at gøre pigers fraflytning fra udkanten (pga. manglende muligheder for piger) forståelig. Fremstillinger af livet på landet som noget, der i særlig høj grad matcher bestemte maskuline værdier kan således medvirke til at forklare dels kønsforskelle i unges oplevelser af deres lokalområdes muligheder, men måske også det faktum at piger i højere grad end drenge har en tendens til at flytte væk. Det lokale sammenhold bliver ifølge Hermansen bl.a. opretholdt igennem lokale foreninger, der skaber en fællesskabsidentitet, som synes at have størst tiltrækning på de unge mænd i områderne:

Søgen efter tryghed er et centralt element for de personer, der vælger at blive boende [...]. Trygheden bliver forbundet med stedet, og fællesskabets geografiske udgangspunkt er uadskilleligt fra fællesskabets formål. Tryghedens betydning og betoningen af stedets vigtighed er tilsyneladende også forbundet med de unges køn. Det er i højere grad de unge mænd, for hvem trygheden er essentiel (Hermansen 2011: 66).

Ifølge Hermansen forklarer de unge mænd i yderområderne, at de foretrækker livet på landet, fordi de oplever, at der er nogle værdier, som de (kun/bedre) kan praktisere her, fx mulighederne for at kunne købe et hus og eje en bil i en tidlig alder samtidig med at de kan bevare kontakten til de lokale netværk.

Også Beck og Ebbensgaard peger på, at det faktum, at drenge oftere end piger vælger at blive boende i udkanten, på ingen måde skal tages som udtryk for, at de er opgivende eller ligeglade: "De kan simpelthen bare godt lide den livsform, som de er vokset op med" (Ebbensgaard og Beck 2009: 104). Dette er imidlertid sjældent det billede, der tegnes af denne gruppe mænd fx i de danske medier. I en tid, hvor yderområderne generelt er kendetegnet ved fraflytning, fremstilles de mænd, som bliver tilbage, snarere som værende mindre fremtidsorienterede og mindre omstillingsparate, end de som rejser væk (Faber *et al.* 2014).

Ifølge rapporten *Rum for mænd* (Larsen, Thingstrup og Andersen 2014) der fokuserer på unge mænd på erhvervsuddannelserne, er der nogle af de unge mænd i yderområderne, der klart beretter om, hvordan de oplever, at yderområderne bliver tømt for mening og for muligheder – og det påvirker de unges mænds identitet og deres syn på fremtiden. I tråd med Hermansen (jf. ovenfor) finder Larsen, Thingstrup og Andersen, at biler for de unge mænd i yderområderne spiller en central rolle. De skriver herom:

Der er flere vigtige momenter omkring at have en bil. Bilen er en klassisk maskulinitetsmarkør [...] Bilen bliver et aktiv i de sociale relationer til de jævnaldrende, fordi man kan tilbyde at dele de muligheder, bilen giver, med sine venner – "så kører jeg". Bilen bliver en mulighed for at gøre sig uafhængig af forældrenes velvilje og kontrol i forhold til at hente og bringe og således for en mere selvstændig tilværelse. Samtidig beskriver (de unge mænd i yderområderne) også bilen som et paradoks i forhold til deres plads i en generationel orden. Bilen gør dem på den ene side mere uafhængige og giver mulighed for selv at køre til uddannelsessteder, til venner, "ud og se på damer" osv. Men samtidig gør bilen dem økonomisk afhængige af at blive boende hjemme hos forældrene længere, fordi der er store omkostninger forbundet med at have og bruge en bil. En – kønnet – strategi, som disse unge mænd vælger, er simpelthen at gøre bilen til sit sted og "køre rundt". Som sådan bliver bilen symbol på den komplekse situation, som disse unge mænd er i (Larsen, Thingstrup og Andersen 2014: 63).

At de unge mænd på erhvervsuddannelserne sætter pris på den frihed, som ligger i selv at eje en bil, skal også ses i sammenhæng med, at mange af dem har lang vej til og fra deres uddannelse. Larsen, Thingstrup og Andersen forklarer således, at erhvervsuddannelserne i Danmark ligger mere spredt end de gymnasiale uddannelser. Unge som vælger en erhvervsuddannelse og et særligt hovedforløb har derfor ofte længere vej til uddannelsesstedet og færre valgmuligheder end unge, der vælger en gymnasial uddannelse:

I og med at valg af ungdomsuddannelse er kønnede, hvor forholdsmæssigt flere piger vælger gymnasiet og flere drenge erhvervsuddannelser, så differentieres også på køn i forhold til den afstand, som unge dagligt må pendle til uddannelsessteder, nødvendigheden af og alderen for at flytte (hjemmefra) efter uddannelsessteder og mulighederne for at vælge kønsutraditionelt (Larsen, Thingstrup og Andersen 2014: 54).

6.4 Finland

Den fiske forsker Westman (2005) har jf. tidligere konkluderet, at den maskuline kultur i nogle af Finlands yderområder kan være en forklaring på, hvorfor især unge kvinder flytter fra disse områder. Westman har således beskrevet, hvordan der på disse steder skabes nye kønsrelationer og -normer, bl.a. fordi mændene i området nu må påtage sig det omsorgsarbejde for fx de ældre generationer, som kvinderne ellers traditionelt har taget sig af. På baggrund af denne udvikling er der, ifølge Westman, opstået et begreb, som betegner netop denne gruppe af mænd – nemlig *Old boys in the North* – som dækker over finske mænd mellem 30–50, der bliver ”hængende” i yderområderne, selvom de har/når en alder, hvor de burde/kunne etablere familie. I stedet for at stifte familie bliver denne gruppe af mænd imidlertid i yderområderne, hvor de tager sig af deres forældre, hovedsageligt mødrene. Dette kan bl.a. lade sig gøre, fordi en del af mændene er ugifte og arbejdsløse. Andre af mændene bliver gift, men ikke med unge kvinder fra området, men i stedet med fx russiske kvinder, som mændene møder bl.a. via Internettet. Selvom man kan tale om, at mændene ved at påtage sig omsorgsarbejde i forhold til de ældre generationer – og dermed løfter et arbejde for staten – opstår der også udfordringer i relation til den nye arbejdsdeling i familierne/i hjemmene med fx alkoholmisbrug og kønsbetinget vold:

In that way ”the old boys” save a lot of public money and the responsibility of care is transforming from women to men. Sometimes these boys find brides from Russia, for example, and the happiness of everyday life blossoms. How-

ever, rather often, according to interviewees, those adult men living in their childhood home abuse alcohol and are violent towards their mothers. The relationship between boys and mothers is very sensitive, caring and loving with or/and without troubles. When a boy has work, life is easier. In this context the negative sides of gender-contract; living opportunities to have daily bread, is shifting from women to men (Westman 2005: 133).

Westman påpeger jf. tidligere, at de ændrede kønsrelationer og -normer i Lapland, og i Finland i øvrigt, kalder på mere forskning; især mangler der forskning om mænd og maskulinitet.

6.5 Island

I en statusrapport over udviklingen i ligestillingen i Island fra 2012, anfører Centre for Gender Equality Iceland i et særskilt afsnit om mændenes ligestilling at "The most significant policy change the Icelandic government has implemented in order to change social attitudes and roles, was the parental leave act of 2000" (2012: 31), især i lyset af at 90 % af alle nybagte islandske fædre efter 2000 gjorde brug af den øremærkede orlov. Rapporten fremfører videre:

The (islandic) law on maternity/paternity leave in 2000 on the whole seems to have had a positive effect, at least so far as to involve more Icelandic fathers than ever before in the caring and raising of their young children (2012: 31).

Også en ny lov vedr. delt forældremyndighed i tilfælde af skilsmisse fra 1992 har ført til at i 75 % af alle skilsmisser, vælger islandske forældre at bibeholde delt forældremyndighed. Dog er alenefædre fortsat et sjældent fænomen i Island (2012: 31). Selvom islandske fædre er mere involverede end nogensinde før, fremhæver rapporten dog også, at dét at få børn påvirker de islandske fædre og mødre forskelligt, og at det for mændenes vedkommende synes at aktivere en mere traditionel forsørgermaskulinitet:

Having children has an opposite effect on the working patterns of fathers and mothers. The more children a man has the longer his working hours are, while the reverse is true for women [...] many men see themselves primarily as breadwinners, reflected in their long working hours and their degree of participation in childcare and domestic labour, which is less than their spouses (Centre for Gender Equality Iceland 2012: 31-32).

Vi har i forbindelse med denne kortlægning fundet ganske sparsomme henvisninger til maskulinitetsidealer under forandring i den islandske kontekst. Júlíusdóttir *et al.* (2013) peger på at der i kølvandet på den økonomiske krise i Island har været en række historier i de islandske medier om mænd, der forlader Island for at forsørge deres familier, og her præsenterer de således et eksempel på et forholdsvist traditionelt maskulinitetsideal. De skriver herom:

The discourse on Icelanders in Norway portrays men as having been forced to leave their wife and children in Iceland for a lonely life working abroad (... these men) have been constructed as breadwinners, or, more accurately in the crisis context, as "debtwinners" finding work and higher wages in Norway than in Iceland, enabling them to pay household debts (Júlíusdóttir *et al.* 2013: 272).

Udviklingen fra 1990erne og frem, hvor mange udenlandske kvinder immigrerede til Island, og ofte fandt arbejde fiskeindustrien (Skaptadóttir and Wojtynska 2008: 119; Júlíusdóttir *et al.* 2013) har i et vist omfang betydet af underskuddet af islandske kvinder i yderområderne der er flyttet fra landet til byen, er blevet opvejet af kvinder med udenlandsk baggrund der har slået sig ned i nærheden af de fiskefabrikker hvor deres arbejdstilladelse er udstedt til. I flere tilfælde er disse kvinder blevet gift med islandske mænd, og har også ofte fået familiesammenføring dels med eventuelt egne børn der har været efterladt i oprindelseslandet, men også med øvrige familiemedlemmer. Efter Islands indtræden i Schengen samarbejdet i 2000, er disse muligheder dog blevet stærkt begrænsede (Skaptadóttir 2015). Ifølge Skaptadóttir and Wojtynska (Skaptadóttir and Wojtynska 2008: 119) er det derimod sjældent at immigrantmænd bliver gift med islandske kvinder.

6.6 Grønland

Weyhe (2011) anfører om grønlandske maskulinitetsidealer at der "i det traditionelle maskuline ideal (i Grønland) ligger et klart modsætningsforhold mellem den frie, selvstændige mand (traditionelt fangeren) og den underordnede lønarbejder (kiffakken). Sat i relation til et moderne arbejdsmarked efter vestlig model kan det være en barriere" (Weyhe i Baagøe Nielsen 2011: 253). Helt ny forskning af Merrild Hansen og Tejsner (2015, under udgivelse) peger da også på, at der eksisterer en konflikt i relation til det traditionelle fangererhverv og en lige så traditionel manderolle, der medvirker til at afholde de unge mænd fra at søge andre erhverv og uddannelse. De unge mænd i deres interviewbaserede

studie blandt beboere i Upernavik giver udtryk for, at de muligvis kan være interesseret i jobs i off shore olieindustrien, men kun hvis de fortsat kan supplere deres aktiviteter med fangst og fiskeri. Merrild Hansen og Tejsner peger således på, at skønt der er en tendens blandt de unge til at søge en mere moderne livsstil, inklusive en forestilling om mere ligestilling blandt kønnene, er der fortsat et ønske om at opretholde en traditionel fangerkultur – og denne forbindes tæt med en identitetsideal der bygger på en forståelse af noget maskulint og autentisk grønlandsk.

Weyhe peger videre på, at moderniseringsprocessen i 50erne og 60erne gav anledning til væsentlige forandringer i kønsrelationerne i Grønland. Med henvisning til den aktuelle situation, skriver han således:

...modstanden mod "det nye" kan delvist skyldes, at en stor gruppe grønlandske mænd har følt sig som tilskuere til udviklingen i Grønland. Under moderniseringen og industrialiseringen blev en stor gruppe grønlandske mænd parkeret på et sidespor med henvisning til manglende disciplin og kvalificering. I stedet blev der tilkaldt mange faglærte og ufaglærte danske bygningsarbejdere, ligesom der blev tilkaldt mange danske embedsmænd til den voksende offentlige administration. Danske embedsmænd blev betænkt med særligt gunstige løn- og ansættelsesvilkår i henhold til fødestedskriteriet fra 1964 (afskaffet i 1990). Således blev der etableret forudsætninger for etniske skel og classeskel, ligesom mødet mellem danske mænd (særligt håndværkere) og grønlandske kvinder har skabt konflikter – og i øvrigt en ny tværkulturel gruppe i samfundet, der i dag spiller en væsentlig rolle i samfundsudviklingen (Weyhe 2011: 254).

Ifølge Weyhe er der dog en spirende opfattelse af, at maskulinitetsidealer/-rne i Grønland er under forandring, og at der blandt de yngre generationer er et skifte på vej hen imod at se mandens rolle i familien også som omsorgsgiver, snarere end blot forsørger. Som et eksempel herpå, henviser Weyhe til, at

...det gængse billede af den stille og kontrære grønlandske mand [...] i stigende grad (bliver) mødt af alternative billeder. Det husstandsopdelte magasin Sila har blandt andet bidraget til at sætte fokus på mere moderne, mandlige rollemodeller, der udfordrer den ofte sort/hvide skildring af mænd som enten vindere eller tabere. De alternative billeder af grønlandske mænd fortæller blandt andet om mænd, der på eget initiativ søger vejledning og støtte til at skabe et bedre liv for sig selv og familien, ligesom der bliver sat fokus på mænd i omsorgsroller i hjemmet og i samfundet. De alternative billeder bekræfter en selvfølghed: At grønlandske mænd er forskellige, og at der også er mange velfungerende og omsorgsfulde grønlandske mænd (Weyhe 2011: 255).

6.7 Færøerne

I lighed med Knudsen (2010) jf. ovenfor, fremhæver Giani (2011b) også Færøerne som et familiebaseret samfund, men understreger samtidig, at dette er under stor social og kulturel forandring. Han skriver således, at unge mænds traditionelle idealer om maskulinitet i høj grad mister værdi og erstattes af nye konkurrerende mandeidealere i dagens færøske samfund:

I århundreder symboliserede manden – hædret i populære sagn og viser – færøsk heltemod og styrke, der vækkede beundring blandt de unge [...] Generelt oplevede sønner større frihed og højere samfundsansæelse end døtre (Giani 2011b: 1, se også Giani 2011a).

Denne status er dog, ifølge Giani, i dag under forandring i takt med samfundets modernisering og globaliseringens påvirkning, og han fremhæver at det er vigtigt at forstå netop hvordan færøske mænds identiteter er under forandring for til fulde at forstå de aktuelle forandringer det færøske samfund som helhed undergår (Giani 2011a: 164). Han skriver således:

Drengene fra bygderne, ofte med baggrund i kristne værdikonservative familier af fiskere og arbejdere, indtræder relativt tidligt i de voksnes rækker med egen lønindkomst og selvstændighed. Blandt Torshavns tjekkede unge bliver de ofte nedsættende karakteriseret som primitive og provinsielle drenge med stil og normer der er passé (Giani 2011b: 2).

Drengene og de unge mænd i yderområderne, der ellers tidligere nød høj status, har ifølge Giani i den grad mistet anseelse i dagens færøske samfund, idet man i dag forventer, at de unge uddanner sig og erhverver andre typer af viden og kompetencer:

Nye krav til formel videregående uddannelse flytter grænser. Drenge fra periferien kan dårligt opretholde social anseelse uden at seriøst investere i uddannelseskapital. Deres tidligere maskulinitet og stolthed er i dag, ironisk, den måske største hindring for generel heltestatus blandt jævnaldrende. Uden skriftlig og boglig viden [...] risikerer mange bygdedrenge at ende som stigmatiserede samfundstæbere (Giani 2011b: 2).

I artiklen *Once Were Men* udvikler Giani (2006) fire typologier over unge færøske mænd. Han argumenterer således for, at *Atlantic cowboys* og *Urban youth* er de mest udbredte maskuline idealer på Færøerne. Derudover beskriver han to andre grupper af mænd, der måske i mindre grad kan ses som anerkendte idealer, nemlig *Lonestars* og *Glocal prag-*

matist. Selvom Gaini selv understreger, at typologiseringen skal tages med forbehold, argumenterer han for, at den er nyttig i forhold til at understrege nogle af de forandringer det færøske maskulinitetsideal undergår. Om de enkelte typologier skriver han:

Atlantic cowboys repræsenterer den unge færøske mand, der har ingen eller begrænset af uddannelse bag sig: "Atlantic cowboys [...] are from families primarily engaged in the fisheries on land and offshore and belong to what remains of Faroese working-class [...] many cowboys have large personal incomes acquired from skilled and manual work on industrial trawlers" (Gaini 2006: 47). Blandt denne gruppe af unge mænd, tæller praktisk erfaring mere end uddannelse, og nogle er eksplicit anti-intellektuelle og tager afstand til personer med videregående uddannelser. Gaini skriver at denne gruppe er under stigende pres, og særligt mister status i Torshavn, hvor de i stadig højere grad anses af andre unge for at være ukultiverede "hulemænd" (Gaini 2006: 51).

Urban youth er en anden type unge færøske mænd og selvom "urban" indgår i benævnelsen, er de dog ikke nødvendigvis kun at finde i Torshavn. "Urban" refererer derimod snarere til de idealer denne gruppe af unge mænd identificerer sig med; nemlig kultur- og modeidealer der forbindes med livet i vestlige storbyer. Disse unge mænd opfatter sig selv mere som kosmopolitter end de "simple" cowboys, og de orienterer sig ifølge Gaini mere mod deres jævnaldrenes end familiens normer, og er ofte meget karriereorienterede og uddannelsesmindede (Gaini 2006: 51-54).

Lonestars henviser til en anden type ung færøsk mand. Denne gruppe beskrives af Gaini som "young men leading lives isolated in their media-rich rooms" (Gaini 2005: 54).

Glocal pragmatists beskrives som mere opportunistiske unge færøske mænd, der kontinuerligt søger nye muligheder på basis af lokale og globale udviklinger – ifølge Gaini består denne gruppe typisk af unge udlændinge, samt unge færingere, der har opholdt sig i udlandet.

Gaini understreger, at alle typer af unge mænd er at finde både i og udenfor Torshavn, og at de ikke skal ses som skarpt afgrænsede kategorier, idet visse unge mænd formår at "shoppe rundt" mellem de forskellige typer af mandeidealer. Samlet set er det dog hans vurdering, at gruppen af *Atlantic cowboys* er under stigende pres, og er ved at blive marginaliserede af *Urban youth*, der er den gruppe der i tiden vokser mest på Færøerne. Dette skyldes ifølge Gaini bl.a., at formelle kvalifikationer og uddannelsescertifikater får stigende betydning, og de unge mænd med ingen eller begrænset uddannelse i stadig højere grad vil få svært ved at vinde sikkert fodfæste på det færøske arbejdsmarked – inkl. i fiskeribranchen.

6.8 Åland

Det har ikke været muligt at opspore litteratur vedr. forandringer i maskulinitetsidealer på Åland, og jf. tidligere lader kønsnormerne på Åland i et vist omfang til at være stabile, og er ligeledes ikke et emne der tilsyneladende har tiltrukket forskningsmæssig interesse.

Anvendt litteratur

- Abelsen, Birgit. (2005). "Studieområdet – en statistisk presentasjon." I *Med periferien i sentrum: – en studie av lokal velferd, arbeidsmarked og kjønnsrelasjoner i den nordiske periferien*, redigeret af Anna-Karin Berglund, Susanne Johansson, og Irene Molina, 16–34. Alta: Norut NIBR Finnmark.
- Aðalsteinsdóttir, Arnfríður. (2010). "Kvinder og mænd må tale sammen." I *Ligestilling i skolen: rapport fra nordiske konferencer i Tórshavn og Reykjavik under Islands formandskab i Nordisk Ministerråd*, redigeret af Erla Sigurðardóttir, 43–46. Copenhagen, Denmark: Nordisk Ministerråd. <http://oclc-marc.ebrary.com/id/10569943>.
- Aner, Louise Glerup, og Høgni Kalsø Hansen. (2014). Flytninger fra byer til land- og yderområder: højtuddannede og socialt udsatte gruppers flytninger fra bykommuner til land- og yderkommuner – mønstre og motiver. SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Angell, Elisabeth, og Marit Aure. (2011). "Kompetansebehov og rekruttering i fiskeforedlingsindustrien." Norut Alta-Áltá Rapport 2011:1.
- Angell, Elisabeth, Marit Aure, Ivar Lie, Vigdis Nygaard, og Toril Ringholm. (2013). Attraktive lokalsamfunn og arbeidsmarkedsregioner i Nord-Norge. Norut Alta-Áltá Rapport 2013:7.
- Aure, Marit. (2013). "Highly skilled dependent migrants entering the labour market: Gender and place in skill transfer." *Geoforum, Risky natures, natures of risk*, 45: 275–84. doi:10.1016/j.geoforum.2012.11.015.
- Berglund, Anna-Karin, Susanne Johansson, og Irene Molina. (2005). *Med periferien i sentrum: – en studie av lokal velferd, arbeidsmarked og kjønnsrelasjoner i den nordiske periferien*. Alta: Norut NIBR Finnmark.
- Bjarnason, T., og T. Thorlindsson. (2006). "Should I stay or should I go? Migration expectations among youth in Icelandic fishing and farming communities." *Journal of Rural Studies* 22 (3): 290–300. doi:10.1016/j.jrurstud.2005.09.004.
- Bjerring, Bodil. (2000). "Familieorienterede livsformer og arbejdspladsernes fleksibilitetsønsker: nogle udkanterfaringer." *TemaNord*, nr. 2000–575: 165–87.
- Bjerring, Bodil. (2007). "Skagen. En udkant til tiden." I *Landvindinger. Landdistriktsforskning og -perspektiver.*, Gunnar Svendsen og Hanne Wittorff Tanvig. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Bjørnholt, Margunn. (2014). "Changing Men, Changing Times – Fathers and Sons from an Experimental Gender Equality Study." *The Sociological Review* 62 (2): 295–315. doi:10.1111/1467-954X.12156.
- Bloksgaard, Lotte. (2011). "Masculinities, Femininities and Work – The Horizontal Gender Segregation in the Danish Labour Market." *Nordic Journal of Working Life Studies* 1 (2): pp. 5–21.
- Bloksgaard, Lotte, Stine Thidemann Faber, og Claus D. Hansen. (2013). "Drenge i Udkanten – Køn, Stedtilknytning og Uddannelse." I *Drenge og maskuliniteter i ungdomsuddannelserne*, redigeret af Christian Helms Jørgensen, 1. udg., 87–208. Roskilde Universitetsforlag.

- Boolsen, Merete Watt. (2008). *Uddannelsesplanen: Rapport 1*. Det Grønlandske Uddannelsesdepartementet.
- Boolsen, Merete Watt. (2009). *Uddannelsesplanen: Rapport Nr. 2*. Det Grønlandske Uddannelsesdepartementet.
- Boolsen, Merete Watt. (2010a). "Pixi: Den Gode Skole." Det Grønlandske Uddannelsesdepartement.
- Boolsen, Merete Watt. (2010b). *Uddannelsesplanen: Rapport 3*. Det Grønlandske Uddannelsesdepartementet – Det Grønlandske Selvstyre.
- Boolsen, Merete Watt. (2010c). *Unge i Uddannelse og Arbejde*. Notat til KIIN. Det Grønlandsek Uddannelsesdepartementet/-ministeriet.
- Boolsen, Merete Watt. (2013). "Evaluating Education in Greenland. How is Power Exercised through Evaluation Models?" *Scandinavian Journal of Public Administration* 16 (3): 65–82. <http://130.241.16.45/ojs/index.php/sjpa/article/view/1707>.
- Bourn, Douglas. (2008). "Young People, Identity and Living in a Global Society." *Policy & Practice: A Development Education Review*, nr. 7: 48–61.
- Brannen, Julia, og Ann Nilsen. (2002). "Young People's Time Perspectives: From Youth to Adulthood." *Sociology* 36 (3): 513–37. doi:10.1177/0038038502036003002.
- Budtz, Camilla, Ingelise Olesen, og Cecilia P. Pedersen. (2011). "De unges udsagn om det gode børne- og ungdomsliv." I *Det Svære Ungdomsliv: Unges Trivsel i Grønland 2011 – en undersøgelse blandt de ældste folkeskoleeleve*, redigeret af Cecilia Petrine Pedersen og Peter Bjerregaard. København: Statens Institut for Folkesundhed; Naalakkersuisut.
- Bye, Linda Marie. (2009). "'How to Be a Rural Man': Young Men's Performances and Negotiations of Rural Masculinities." *Journal of Rural Studies* 25 (3): 278–88. doi:10.1016/j.jrurstud.2009.03.002.
- Bye, Linda Marie. (2010). "Bygdas unge menn: En studie av bygdemenns forhandlinger om og utforming av rurale maskuliniteter." Geografisk Institutt: Norges Teknisk- naturvidenskabelige Universitet.
- Bæck, Unn Doris. (2004). "The Urban Ethos Locality and Youth in North Norway." *Young* 12 (2): 99–115. doi:10.1177/1103308804039634.
- Bæck, Unn Doris. (2012). "Refleksjoner om nordnorske utdanningsvalg. (Reflections on educational choices in Northern Norway)." I *Hvor går Nord-Norge. Et institusjonelt perspektiv på folk og landsdel (An institutional perspective on people and places in Northern Norway)*, Svein Jentoft, Jens-Ivar Nergård, og Kjell Arne Rørvik, 117–26. Stamsund: Orkana Akademisk.
- Bæck, Unn-Doris Karlsen, og Gry Paulgaard, red. (2012). *Rural futures?: finding one's place within changing labour markets*. Stamsund: Orkana Akademisk.
- Bærenholdt, Jørgen Ole, og Brynhild Granås, red. (2008). *Mobility and Place. Enacting Northern European Peripheries*. Aldershot: Ashgate.
- Båtevik, Finn Ove. (2001). "Ung i utkant – tanker om framtida blant ungdom frå utkantkommunar." *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 1 (1): 90–103.
- Carson, Professor Dean, Andrew Taylor, Professor Lee Huskey, Professor Prescott C. Ensign, og Assoc Prof Rasmus Ole Rasmussen. (2012). *Demography at the Edge: Remote Human Populations in Developed Nations*. Ashgate Publishing, Ltd.
- Christensen, Else. (2013). *Ung i det Grønlandske samfund*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Christensen, Else, Lise G. Kristensen, og Siddhartha Baviskar. (2008). *Børn i Grønland: en kortlægning af 0–14-årige børns og familiers trivsel*. København: Nationale forskningscenter for velfærd.

- Christensen, Sascha, og Helene Nielsen Pristed. (2013). "Udkantsdanmark: Avisernes (med)produktion af Nordjyllands territoriale stigmat." *Praktiske Grunde*, nr. 3: 5–20. <http://praktiskegrunde.dk/praktiskegrunde3-2013-samlet.pdf>.
- Connell, R.W. (1995). *Masculinities*. University of California Press.
- Corbett, Michael. (2007). *Learning to leave. The Irony of Schooling in a Coastal Community*. Fernwood Publishing.
- Cresswell, Tim. (1996). *In Place/Out of Place: Geography, Ideology and Transgression*. Minnesota Press.
- Cuba, Lee, og David M. Hummon. (1993). "A Place to Call Home: Identification with Dwelling, Community, and Region." *The Sociological Quarterly* 34 (1): 111–31. <http://www.jstor.org/stable/4121561>.
- Curtis, Tine, Helmer B. Larsen, Karin Helweg-Larsen, Cecilia P. Pedersen, Ingelise Olesen, Kristian Sørensen, Marit E. Jørgensen, og Peter Bjerregaard. (2006). *Ungestrivsel i Grønland*. Arktisk Forskningsjournal. Nuuk: Forlaget Atuagkat ApS.
- Dahlgren, Anita. (1997). "Reviews : Peter Waara Ungdom I Grønland (Youth on the Border) Umeå: Borea Bokförlag, 1996." *Young* 5 (2): 71–72. doi:10.1177/110330889700500206.
- Dahlström, Margareta. (1996). "Young women in a male periphery – Experiences from the Scandinavian north." *Journal of Rural Studies* 12 (3): 259–71. doi:10.1016/0743-0167(96)00018-6.
- Dahlström, Margareta, Andra Aldea-Partanen, Katarina Fellman, Nino J. Larsen, Hjalti Jóhannesson, Jesper Manniche, Grethe M. Olsen, og Tage Petersen. (2006). *How to Make a Living in Insular Areas – Six Nordic Cases*. Stockholm: Nordregio.
- Dalin, Rolf, og Göran Bostedt. (2010). *Ung i Västernorrland: en uppföljning av ungdomspolitikerna*. Redigeret af FoU Västernorrland. Härnösand: FoU Västernorrland.
- Danske Regioner. (2010). *Vækst i hele Danmark*. Danske Regioner.
- Ebbensgaard, Aase HB, og Steen Beck. (2009). *Mellem Bagenkop og Harbøre – elevfortællinger fra danske udkanter*. Gymnasiepædagogik, nr. 75, 2009. Institut for Filosofi, Pædagogik og Religionsstudier, Syddansk Universitet.
- Edwardsdóttir, Anna Guðrún Gudrun. (2013). "Place and space for women in a rural area in Iceland." *Education in the North*, nr. 20 (special issue): 73–89.
- Eistrup, Jette, og Wolfgang Kahlig. (2005). "Historiske forandringer på ligestillingsområdet i Grønland som faktor for velfærdsudvikling." I *Med periferien i sentrum: – en studie av lokal velferd, arbeidsmarked og kjønnsrelasjoner i den nordiske periferien*, redigeret af Anna-Karin Berglund, Susanne Johansson, og Irene Molina, 201–14. Alta: Norut NIBR Finnmark.
- Ellingsen, Dag, og Ulla-Britt Lilleaas. (2010). "Det gode liv på Sørlandet og tradisjonelle kjønnsroller." Universitetet i Agder: Senter for likestilling.
- Eriksson, Madeleine. (2010). "(Re)producing a "peripheral" region–Northern Sweden in the news." *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography* 90 (4): 369–88.
- Eriksson, Madeleine, Helene Pristed Nielsen, og Gry Paulgaard. (2015). "The Internal Other: Reproducing and Reworking Center and Periphery." I *Remapping Gender, Place and Mobility – Global Confluences and Local Particularities in Nordic Peripheries*, Stine Thidemann Faber og Helene Pristed Nielsen, 1. udg., 37–54. Surry: Ashgate Publishing, Ltd.
- Eriksson, Madeleine, og Aina Tollefsen. (2015). "New Figurations of Labour in Gendered Global Circuits: Migrant Workers in the Forest Berry Industry in Norrland, Sweden." I *Remapping Gender, Place and Mobility – Global Confluences and Local Particularities in Nordic Peripheries*, Stine Thidemann Faber og Helene Pristed Nielsen, 1. udg., 127–42. Surry: Ashgate Publishing, Ltd.

- Faber, Stine Thidemann, Claus D. Hansen, Lotte Bloksgaard, og Karina Torp. (2014). *Unge på Kanten – køn, lokalitet og uddannelse*. Aalborg Universitet.
- Faber, Stine Thidemann, og Helene Pristed Nielsen. (2015a). "Centering the Periphery." I *Remapping Gender, Place and Mobility – Global Confluences and Local Particularities in Nordic Peripheries*, Stine Thidemann Faber og Helene Pristed Nielsen, 1. udg., 3–18. Surry: Ashgate Publishing, Ltd.
- Faber, Stine Thidemann, og Helene Pristed Nielsen. (2015b). "At Home Away? Particularities of Belonging seen through a Camera Lens." I *Remapping Gender, Place and Mobility – Global Confluences and Local Particularities in Nordic Peripheries*, Stine Thidemann Faber og Helene Pristed Nielsen, 1. udg., 73–92. Surry: Ashgate Publishing, Ltd.
- Forsberg, Gunnel. (1997). "Rulltrapperegioner och social infrastruktur." I *Om makt och kön: i spåren av offentliga organisationers omvandling : rapport till Utredningen om fördelningen av ekonomisk makt och ekonomiska resurser mellan kvinnor och män.*, Elisabeth Sundin. Arbetsmarknadsdepartementet.
- Forsberg, Gunnel. (2001). "The difference that space makes: A way to describe the construction of local and regional gender contracts." *Norsk Geografisk Tidsskrift* 55 (3): 161–65.
- Forsberg, Gunnel. (2002). "En feministisk ekskursion i ett vetenskapligt landskap." I *Svensk kulturgeografi och feminism – rötter och rörelser i en rumslig disciplin*, K. Schough. Karlstad University Studies: Universitetsstryckeriet.
- Forsberg, Gunnel, og Susanne Stenbacka. (2013). "Mapping Gendered Ruralities." *European Countryside* 5 (1): 1–20.
- Fossland, Trine, og Marit Aure. (2011). "Når høyere utdanning ikke er nok: Integrasjon av høyt utdannede innvandrere på arbeidsmarkedet." *Sosiologisk tidskrift* 19 (02): 131–52.
- Friberg, Tora. (2000). "Vad göra för att få kvinnorna att bo kvar?." I *Vi flytt nu. Om befolkningsflyttningar i Sverige.*, G. Graninger, G. Blücher, og L. Nyström. Skrift XIV 2000. Stiftelsen Vadstena Forum för samhällsbyggande.: Stadsmiljørådet & Vadstena Forum.
- Fuglestad, Otto L. (2002). "Reviews: Gry Paulgaard: Ungdom, Lokalitet Og Modernitet (Youth, Identity and Locality) A Doctoral Dissertation on Cultural Encounters and Identity Construction in a Coastal Community in Northern Norway. University of Tromsø: Tromsø, 2000." *Young* 10 (3–4): 128–30. doi:10.1177/110330880201000309.
- Gaini, Firouz. (2003). *Ung í Føroyum. Námsrit 1/2003*. Klaksvik: Granskingardepilin fyri Samfelagsmenning.
- Gaini, Firouz. (2005). "Faroese Youth Preferences of Education, Work and Leisure." I *Youth – Similarities, Differences, Inequalities*, redigeret af Vesa Puuronen, Jarna Soilevuo-Grønnerød, og Jatta Herranen, 13–14. Karelian Institute 1. Kirjasto: University of Joensuu – Joensunn Yliopiston.
- Gaini, Firouz. (2006). *Once Were Men. Masculinities among young men in the Faroe Islands*. In *Fróðskaparrit 54 (Annales Societatis Scientiarum Færoensis)*. Torshavn: Faroese University Press.
- Gaini, Firouz. (2010). "Hvad har du lært i skolen i dag? Familiekapital og skole på Færøerne." *Norsk senter for barneforskning*, nr. 3: 7–29.
- Gaini, Firouz. (2011a). "Fortidens helte i modvind." *NIIK – Tema 1996–2011 – Män och maskuliniteter*.

- Gaini, Firouz. (2011b). "The adversity of Heroes of the past – Masculinity and Identity among young men in the Faroe Islands." I *Among the Islanders of the North – An anthropology of the Faroe Islands*, redigeret af Firouz Gaini, 163–99. Torshavn: Faroe University Press.
- Gerrard, Siri. (2013). "Mobilities, materialities, and masculinities: Interconnected mobility practices in Norwegian coastal fisheries." *Norsk Geografisk Tidsskrift – Norwegian Journal of Geography* 67 (5): 312–19. doi:10.1080/00291951.2013.847482.
- Giddens, Anthony. (1991). *Modernity and Self Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.
- Giskeødegård, Marte Fanneløb, og Gro Marit Grimsrud. (2014). *Kjønnsperspektiv på rekruttering av innbyggjarar til Møre og Romsdal*. 52. Møreforskning, Højskolen i Volda, Møre og Romsdal Fylkeskommune.
- Gislason, Ingólfur. (2011). "Isländska män i kvinnoyrken." I *Nordiske mænd til omsorgsarbejde! – en forskningsbaseret erfaringsomsamling på initiativer til at rekruttere, uddanne og fastholde mænd efter finanskrisen*, redigeret af Steen Baagøe Nielsen, 248–59. Roskilde: VELPRO – Center for Velfærd, Profession og Hverdagsliv.
- Grimsrud, Gro Marit. (2011). "Gendered Spaces on Trial: The Influence of Regional Gender Contracts on in-Migration of Women to Rural Norway." *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography* 93 (1): 3–20. doi:10.1111/j.1468-0467.2011.00358.x.
- Grimsrud, Gro Marit, og Marit Aure. (2013). *Tilflytting for en hver pris? En studie av tilflyttingsarbeid i norske distriktskommuner*. Møreforskning, Norut og Ideas2Evidence – Distriktssenteret.
- Gunnarsson, Yvonne. (1993). *Träffpunkt för tjejer. Rapport från ett projekt med tonårsflickor på landsbygden*. 5. Uppsala: Sveriges Lantbruksuniversitet.
- Gunnarsson, Yvonne. (1994). "Livet på landet – sett ur tonårsflickors perspektiv." I *Ungdomskultur i Sverige.*, Johan Fornäs, Ulf Boëthius, Michael Forsman, Hillevi Ganetz, og Bo Reimer, 105–24. FUS-rapport nr 6. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion AB 1994.
- Gustafsson, Jan, og Elisabet Öhrn. (2012). "Gender, Achivement and Place: Boys and Masculinities in a Rural Area." I *Paper presented at Aare 2012*, Sydney 2–6 December.
- Hamilton, Lawrence C., og Oddmund Otterstad. (1998). "Sex Ratio and Community Size: Notes from the Northern Atlantic." *Population and Environment* 20 (1): 11–22. doi:10.1023/A:1023347817418.
- Hamilton, Lawrence C., og Rasmus Ole Rasmussen. (2010). "Population, Sex Ratios and Development in Greenland." *Arctic* 63 (1): 43–52.
- Hammer, Torild. (1999). "The Influence of Different Compensation Levels of Unemployment Benefits on Job Chances among Unemployed Youth: A Comparative Study of the Nordic Countries." *Acta Sociologica* 42 (2): 123–34. doi:10.1177/000169939904200202.
- Hansen, Anne Merrild, og Pelle Tejsner. (2015). "Challenges and opportunities for residents in the Upernavik District" (under udgivelse).
- Hansen, Klaus Georg, Rasmus Ole Rasmussen, og Ryan Weber, red. (2013). "Proceedings from the First International Conference on Urbanisation in the Arctic." I *Nordregio Working Paper* 2013:6.
- Hansen, Sune Jon. (2011). "Om fisk, familie og f\æ erdigheder. Udpluk fra et etnografisk studie af relationerne mellem lokalitet, erhverv og uddannelse." *Af Praktiske Grunde*, nr. 77–86.

- Hansen, Sune Jon. (2011). "Om fisk, familie og fña erdigheder. Udpluk fra et etnografisk studie af rela (2014). "At komme fra 'udkanten' Om sted, stedsans og unges uddannelsesstrategier i et socialt rum under forandring – belyst gennem et case-studie af Hirtshals, en havneby på den nordjyske vestkyst." Ph.D.-afhandling, Institut for Medier, Erkendelse og Formidling, Københavns Universitet.
- Hedetoft, Anders, og Irena Stefaniak. (2014). *Ungdomsuddannelser med fokus på yderkommuner*. Center for Regional- og turismeforskning.
- Heggen, Kåre. (2002). "Utkantjentene sin stille revolusjon." *Tidsskrift for ungdomsforskning* 2 (2): 3–20.
- Heijstra, Thamar M., Pat O'Connor, og Gudbjörg Linda Rafnsdóttir. (2013). "Explaining gender inequality in Iceland: what makes the difference?." *European Journal of Higher Education* 3 (4): 324–41. doi:10.1080/21568235.2013.797658.
- Helvé, Helena. (2003). "Ung i Utkant – Aktuell forskning glesbygdsungdomar i Norden." I *Ung i Utkant – Aktuell forskning glesbygdsungdomar i Norden.*, redigeret af Helena Helvé, 187–223. København: Nordisk Ministerråd.
- Hermansen, Jonathan. (2011). "Udkanten: hvorfor kragerne vender – En undersøgelse af unge mænds tilknytning til Udkantsdanmark." Speciale, Københavns Universitet.
- Hermansen, Jonathan, og Sara Lea Rosenmeier. (2011). *Hvorfor bliver unge mænd boende på landet? En undersøgelse blandt unge mænd på Horne Land*. Rapporten er udarbejdet af Rådgivende Sociologer ApS.
- Hoven, Bettina V., og Kathrin Hörselmann. (2005). *Spaces of Masculinities*. London: Routledge.
- Hovgaard, Gestur. (2015). "Being Away; Being Home; Being Both: The Case of Faroese Maritime Workers." I *Remapping Gender, Place and Mobility – Global Confluences and Local Particularities in Nordic Peripheries*, Stine Thidemann Faber og Helene Pristed Nielsen, 1. udg., 175–90. Surry: Ashgate Publishing, Ltd.
- Hovgaard, Gestur, Grétar Thór Eythórsson, og Katarina Fellman. (2004). *Future Challenges to Small Municipalities: The Cases of Iceland, Faroe Islands and Åland Islands*. Stockholm: Nordregio, Nordic Centre for Spatial Development.
- Hovgaard, Gestur, og Sámal M. Kristiansen. (2008). "Villages on the Move: From Places of Necessity to Places of Choice." I *Mobility and Place: Enacting Northern European Peripheries*, redigeret af Jørgen Ole Bærenholdt og Brynhild Granås, 61–74. Abingdon, Oxon: Ashgate Publishing Group.
- Howard, Judith A. (2000). "Social Psychology of Identities." *Annual Review of Sociology* 26: 367–93.
- Hudson, Christine, og Malin Rönnblom. (2007). "Regional Development Policies and the Constructions of Gender Equality: The Swedish Case." *European Journal of Political Research* 46 (1): 47–68. doi:10.1111/j.1475-6765.2006.00642.x.
- Høgnesen, Runa Preeti. (2015). "Cross-Border Marriage, Community and Construction of Womanhood – An Analysis of Married Philippine and Thai Women in the Faroe Islands and their Experiences with Inclusion and Exclusion." Endnu ikke påbegyndt Ph.d., Fróðskaparsetur Føroyar.
- Haagensen, Klaus M. (2014). *Nordic Statistical Yearbook 2014*. 52. København: Statistics Denmark – Nordic Council of Ministers.
- Jacobsen, Bjørn, og Beinta Jákupsstova. (2005). "Kvinnerollen på Færøerne i endring – en sammenlikning av kvinners politiske medborgerskap i to kommuner." I *Med periferien i sentrum: – en studie av lokal velferd, arbeidsmarked og kjønnsrelasjoner i den nordiske periferien*, redigeret af Anna-Karin Berglund, Susanne Johansson, og Irene Molina, 169–200. Alta: Norut NIBR Finnmark.

- Jafnréttisstofa – Centre for Gender Equality Iceland. (2012). "Gender Equality in Iceland: Information on Gender Equality Issues in Iceland." Jafnréttisstofa.
- Jafnréttisstofa – Centre for Gender Equality Iceland. (2014). "Jafnréttisstofa – Centre for Gender Equality Iceland: Statistics on Women and Men in Iceland 2014."
- Jákupsstova, Beinta í, Hans Andrias Sølvará, og Gestur Hovgaard. (2014). *Vestnorden – Nye Roller i det Internationale Samfund*. Tórshavn: Faroe University Press.
- Jensen, Sune Qvotrup, og Ann-Dorte Christensen. (2012). "Territorial stigmatization and local belonging." *City: analysis of urban trends, culture, theory, policy, action* 16 (1–2): 74–92. doi:10.1080/13604813.2012.663556.
- Johansen, Susanne, Susanne Stenbacka, og Marie Nordfeldt. (2005). "Global påverkan och lokala strategier – studier av välfärd och genusrelationer i förändring i Jokkmokk och Pajala." I *Med periferien i centrum: – en studie av lokal välfärd, arbetsmarknad och könsrelationer i den nordiska periferien*, redigeret af Anna-Karin Berglund, Susanne Johansson, og Irene Molina, 35–77. Alta: Norut NIBR Finnmark.
- Johansson, Mats, og Daniel Rauhut. (2012). *Case study report: Västerorrland's county*. Semigra.
- Júliúsdóttir, Magnfríður, Unnur Dís Skaptadóttir, og Anna Karlsdóttir. (2013). "Gendered migration in turbulent times in Iceland." *Norsk Geografisk Tidsskrift – Norwegian Journal of Geography* 67 (5): 266–75. doi:10.1080/00291951.2013.847483.
- Kalaoja, Esko, og Janne Pietarinen. (2009). "Small rural primary schools in Finland: A pedagogically valuable part of the school network." *International Journal of Educational Research*, Reviews of research on rural schools and their communities in British and Nordic countries, 48 (2): 109–16. doi:10.1016/j.ijer.2009.02.003.
- Kaldal, Inger. (2000). "Skog, arbeid og dagligliv i kvinners og menns fortellinger fra Trysil og NordVärmland etter 1930." I *Skogsliv: Kulturella processer i nordiska skogsbygder*, E. J. Kaldal, B. Fritzbøger, og H. Snellman, 85–117. Lund: Historiska Media.
- Karlsdóttir, Anna, og Auður H. Ingólfssdóttir. (2011). "Gendered Outcomes of Socio-economic Restructuring: A Tale from a Rural Village in Iceland." *NORA – Nordic Journal of Feminist and Gender Research* 19 (3): 163–80. doi:10.1080/08038740.2011.594029.
- Karlsen, Unni D. (2001). "Ung i spenningens land. Analyser af preferanser knyttet til valg av utdanning, yrke og bosted blandt nordnorsk ungdom." Ph.d-afhandling, Tromsø: University of Tromsø.
- Kelly, Ursula A. (2009). "Learning to Lose: Rurality, Transience, and Belonging (A Companion to Michael Corbett)." *Journal of Research in Rural Education (Online)* 24 (11): 1.
- Kenway, Jane, og Anna Hickey-Moody. (2006). *Masculinity beyond the Metropolis*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Keskitalo-Foley, Seija. (2013). "Highly Educated Women in Lapland Looking for Agency in the Neoliberal Era." I *Northern Insights: Feminist Inquiries into Politics of Place, Knowledge and Agency*, redigeret af Seija Keskitalo-Foley, Päivi Naskali, og Pälvi Rantala, 130–52. Rovaniemi: Lapland University Press.
- Knudsen, Karin J. L. (2009). "Køn og magt i politik og erhvervsliv på Færøerne." I *Kön och makt i Norden. Del 1: Landsrapporter*, redigeret af Kristi Niskanen og Anita Nyberg, 321–41. TemaNord 2009:569. København: Nordisk Ministerråd.
- Knudsen, Karin J. L. (2010). "Kvinder og velfærd på Færøerne." I *Kvinder og Velfærd i Vestnorden*, redigeret af Guðbjörg Linda Rafnsdóttir, 13–37. TemaNord 2010:578. København: Nordisk Ministerråd.

- Kocziszky, György, Zoltan Nagy, Daniel Rauhut, og Ildikó Györffy. (2012). "Gender related out-migration tendencies in Northern Hungary and in Västernorrland, Sweden." Paper presented at the Regional Studies Association's Conference, 13th–16th May 2012 in Delft, the Netherlands.
- Larsen, Jesper F.H., og Anne-Mette Hjalager. (2012). *Uddannelse og yderområder*. 17. Center for Landdistriktsforskning.
- Larsen, Lene, og Signe Hvid Thingstrup. (2014). *Rum for mænd?: – en vidensopsamling om drenge og mænd i uddannelse*. Roskilde: Roskilde Universitet.
- Lindberg, Malin. (2014). "From Exclusion to Inclusion in Public Innovation Support? Innovative Practices in Bottom-up Networks." *Scandinavian Journal of Public Administration* 18 (4): 91–107.
- Lindberg, Malin, og Maria Udén. (2010). "Women, reindeer herding and the Internet: an innovative process in northern Sweden." *Innovation: The European Journal of Social Science Research* 23 (2): 169–77. doi:10.1080/13511610.2010.512441.
- Lundholm, Emma, Jörgen Garvill, Gunnar Malmberg, og Kerstin Westin. (2004). "Forced or Free Movers? The Motives, Voluntariness and Selectivity of Interregional Migration in the Nordic Countries." *Population, Space and Place* 10 (1): 59–72. doi:10.1002/psp.315.
- Massey, Doreen. (1994). *Space, Place and Gender*. Cambridge: Polity Press.
- Massey, Doreen. (2005). *For Space*. London: SAGE Publication.
- McDowell, Linda. (2003). *Redundant Masculinities? Employment change and white working class youth*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Medonos, Jakub C. (2010). "Ungdom og urbanitet i Grønland", Ph.d-afhandling, København: Københavns Universitet: Det Humanistiske Fakultet.
- Munkejord, Mai Camilla. (2006). "Challenging Discourses on Rurality: Women and Men In-Migrants' Constructions of the Good Life in a Rural Town in Northern Norway." *Sociologia Ruralis* 46 (3): 241–57. doi:10.1111/j.1467-9523.2006.00415.x.
- Munkejord, Mai Camilla. (2011). *Hjemme i nord*. Stamsund: Orkana Akademisk.
- Nielsen Baagøe, Steen. (2011). *Nordiske mænd til omsorgsarbejde! – en forskningsbaseret erfaringsopsamling på initiativer til at rekruttere, uddanne og fastholde mænd efter finanskrisen*. Roskilde: VELPRO – Center for Velfærd, Profession og Hverdagsliv.
- Nielsen Baagøe, Steen, og Christian Helms Jørgensen. (2013). "Drenge vilkår og veje i uddannelserne." I *Drenge og maskuliniteter i ungdomsuddannelserne*, redigeret af Christian Helms Jørgensen, 1. udg., 9–23. Roskilde Universitetsforlag.
- Ní Laoire, C., og S. Fielding. (2006). "Rooted and routed masculinities. Among the Rural Youth of North Cork and Upper Swaledale." I *Country Boys. Masculinity and Rural Life*, H. Campell, M. Bell Mayerfield, og M. Finney, 105–19. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press.
- Nilsson, Bo, og Anna Sofia Lundgren. (2015). "Logics of rurality: Political rhetoric about the Swedish North." *Journal of Rural Studies* 37: 85–95. doi:10.1016/j.jrurstud.2014.11.012.
- Niskanen, Kirsti, red. (2010). *Kön och makt i Norden. 2: Sammanfattande diskussion och analys*. TemaNord 2009:569. København: Nordisk Ministerråd.
- Nordic Information on Gender – NIKK. (2014). "Åland Islands." *Nordic Information on Gender – NIKK*.
- Nordregio. (2010). *Mobilitet i Grønland: Sammenfattende analyse*. Stockholm: Nordic Council of Ministers Research Programme.

- Paulgaard, Gry. (2002). "Local Identities in a 'Globalised World'." *Young* 10 (3-4): 95-107. doi:10.1177/110330880201000307.
- Paulgaard, Gry. (2006). "Identitetskonstruksjoner – hvor langt rekker de." *Tidsskrift for ungdomsforskning* 6 (1): 67-88.
- Paulgaard, Gry. (2012). "Geography of opportunity. Approaching adulthood at the margins of the northern European periphery." I *Rural futures?: finding one's place within changing labour markets*, redigeret af Unn-Doris Karlsen Bæck og Gry Paulgaard, 189-216. Stamsund: Orkana Akademisk.
- Paulgaard, Gry. (2015). "Place Attachment, Unemployment and Masculinity: Young Men in the High North." I *Remapping Gender, Place and Mobility – Global Confluences and Local Particularities in Nordic Peripheries*, Stine Thidemann Faber og Helene Pristed Nielsen, 1. udg., 207-20. Surry: Ashgate Publishing, Ltd.
- Pedersen, Cecilia P, og Peter Bjerregaard, red. (2011). "Det Svære Ungdomsliv: Unges Trivsel i Grønland 2011 – en undersøgelse blandt de ældste folkeskoleeleve." I *Det Svære Ungdomsliv: Unges Trivsel i Grønland 2011 – en undersøgelse blandt de ældste folkeskoleeleve*. København: Statens Institut for Folkesundhed; Naalakkersuisut.
- Pedersen, Paul. (2013). "Applying longitudinal statistics in migration analysis: A case study of migration among young adults in Northern Norway." *Norsk Geografisk Tidsskrift – Norwegian Journal of Geography* 67 (5): 295-303. doi:10.1080/00291951.2013.847853.
- Peltomaa, Hanna. (2013). "The Only Gay in the Village? Lesbians, Gay Men and Bisexuals Living in Rural Communities in Finnish Lapland." I *Northern Insights: Feminist Inquiries into Politics of Place, Knowledge and Agency*, redigeret af Seija Keskitalo-Foley, Päivi Naskali, og Päivi Rantala, 153-73. Rovaniemi: Lapland University Press.
- Petridou, Evangelia. (2011). "Theorizing public entrepreneurs: women and men of innovative action." Paper presented at the ECPR conference in Reykjavik, Iceland in August, 2011.
- Pettersson, Katarina. (2012). "Support for Women's Entrepreneurship: A Nordic Spectrum." *International Journal of Gender and Entrepreneurship* 4 (1): 4-19. doi:http://dx.doi.org/10.1108/17566261211202954.
- Pettersson, Örjan. (2002). *Socio-economic dynamics in sparse regional structures*. Gerum 2002:2. Umeå: Kulturgeografiska institutionen.
- Plambech, Sine. (2005). "'Postordrebrude' i Nordvestjylland: transnationale ægteskaber i et omsorgsøkonomisk perspektiv." *Dansk Sociologi* 16 (1): 91-110.
- Poppel, MarieKathrine. (2010). "Kvinder og Velfærd i Grønland." I *Kvinder og Velfærd i Vestnorden*, redigeret af Guðbjörg Linda Rafnsdóttir, 38-68. TemaNord 578. København: Nordisk Ministerråd.
- Poppel, MarieKathrine, og Janus Chemnitz Kleist. (2009). "Køn og magt i politik og erhvervsliv i Grønland." I *Kön och makt i Norden. Del 1: Landsrapporter*, redigeret af Kristi Niskanen og Anita Nyberg, 341-58. TemaNord 2009:569. København: Nordisk Ministerråd.
- Paakkunainen, Kari. (2002). "Peripheral Youth in Hard Marginal and Reflective Social Policy: A Companionship Model for the Barents Region from Finnish Kainuu." *Young* 10 (3-4): 61-80. doi:10.1177/110330880201000305.
- Rafnsdóttir, Guðbjörg Linda, og Ingibjörg Lilja Ómarsdóttir. (2010). "Kvinder og velfærd i Island." I *Kvinder og Velfærd i Vestnorden*, redigeret af Guðbjörg Linda Rafnsdóttir, 69-97. TemaNord 578. København: Nordisk Ministerråd.

- Rasmussen, Rasmus Ole. (2005). *Analyse af fangererhvervet i Grønland*. Direktoratet for Miljø og Natur, Direktoratet for Fiskeri og Fangst, KNAPK, KANUKOKA samt Grønlands Statistik.
- Rasmussen, Rasmus Ole. (2009). "Gender and Generation: Perspectives on Ongoing Social and Environmental Changes in the Arctic." *Signs* 34 (3): 524–32. doi:10.1086/593342.
- Rasmussen, Rasmus Ole, Johanna Roto, Lise Smed Olsen, og Lisbeth Greve Harbo. (2011). "Status for bosteder i Grønland med særlig fokus på bygderne." Redigeret af Nordregio. Nordic Council of Ministers Research Programme Report 2010.
- Rauhut, Daniel, og Mats Johansson. (2012). "'Should I Stay or Should I go?'-A Case Study on Young Women Leaving Rural Sweden." I *ERSA conference papers*. European Regional Science Association.
- Rauhut, Daniel, og Helene Littke. (2014). "'A one way ticket to the city, please!' On young women leaving the Swedish peripheral region Västernorrland." A paper presented at the Regional Studies Association's European Conference 15–18 June 2014, Izmir, Turkey.
- Rauhut, Daniel, Rasmus O. Rasmussen, Johanna Roto, Per Francke, og Sara Östberg. (2008). *The Demographic Challenge to the Nordic Countries*. Nordregio Working Paper 2008 1. Stockholm: Nordregio.
- Ravenstein, Ernst Georg. (1885). "The Laws of Migration." *Journal of Statistical Society*, nr. 48: 167–227.
- Reisby, Kirsten, og Susanne V. Knudsen. (2005). *Køn, ligestilling og skole 1990–2004*. NIKK-Rapport. Nordisk Ministerråd.
- Rennie, Frank L., Sigurbjörg Jóhannesdóttir, og Stefania Kristinsdóttir. (2011). "Re-Thinking Sustainable Education Systems in Iceland: The Net-University Project." *International Review of Research in Open and Distance Learning* 12 (4).
- Roalsø, Kari Mette. (1997). *Ungdoms levkår i 1990-årene*. Oslo/Kongsvinger: Statistisk Sentralbyrå.
- Rye, Johan Fredrik. (2006). "Heading for the Cities? Gender and Lifestyle Patterns in Rural Youths' Residential Preferences." *Norwegian Journal of Geography* 60 (3): 199–208. doi:10.1080/00291950600889988.
- Rye, Johan Fredrik. (2007). "Kjønnsperspektiv på flytteforskning om ungdom." *Barn – Norsk senter for barneforskning*, nr. 1: 81–101.
- Rygaard, Jette. (2003). "Youth Culture, Media and Globalization Processes in Greenland." *Young* 11 (4): 291–308. doi:10.1177/11033088030114001.
- Rygaard, Jette, og Birgitte Kleist Pedersen. (2003). "Grønlandske Unge mellem Tradition og Globalisering." I *Ung i Utkant – Aktuel forskning glesbygsungdomar i Norden.*, redigeret af Helena Helvé, 272–98. København: Nordisk Ministerråd.
- Skaptadóttir, Unnur D. (2015). "Women and Men on the Move: From the Philippines to Iceland." I *Remapping Gender, Place and Mobility – Global Confluences and Local Particularities in Nordic Peripheries*, Stine Thidemann Faber og Helene Pristed Nielsen, 1. udg., 143–58. Surry: Ashgate Publishing, Ltd.
- Skaptadóttir, Unnur Dís, og Anna Wojtynska. (2008). "Labour Migrants Negotiating Places and Engagements." I *Mobility and Place: Enacting Northern European Peripheries*, redigeret af Jørgen Ole Bærenholdt og Brynhild Granås, 115–26. Abingdon, Oxon: Ashgate Publishing Group.
- Skaptadóttir, Unnur Ds. (2004). "Responses to Global Transformations: Gender and Ethnicity in Resource-Based Localities in Iceland." *Polar Record* 40 (3): 261–67. doi:10.1017/S0032247404003663.

- Skarpenes, Ove, og Ann Christin E. Nilsen. (2014). "Regional Gender Inequality in the Norwegian Culture of Equality." *Gender Issues* 32 (1): 39–56. doi:10.1007/s12147-014-9131-0.
- Skrede, Kari. (2004). "Familiepolitikkenes grense. Ved 'likestilling light'?" I *Velferdsstaten og Familien. Utfordringer og Dilemmaer.*, Anne Lise Ellingsæter og Leira Arnlaug. Oslo: Gyldendal Norsk Akademisk.
- Stenbacka, Susanne. (2007). "Rural Identities in Transition: Male Unemployment and Everyday Practice in Northern Sweden." I *Research in Rural Sociology and Development*, 13:83–111. Bingley: Emerald (MCB UP).
- Stenbacka, Susanne. (2011). "Othering the rural: About the construction of rural masculinities and the unspoken urban hegemonic ideal in Swedish media." *Journal of Rural Studies* 27 (3): 235–44. doi:10.1016/j.jrurstud.2011.05.006.
- Styrkårsdóttir, Auður. (2009). "Kön och makt i isländsk politik." I *Kön och makt i Norden. Del 1: Landsrapporter*, redigeret af Kristi Niskanen og Anita Nyberg, 131–58. TemaNord 2009:569. København: Nordisk Ministerråd.
- Sundin, Elisabeth. (2010). "Gender mainstreaming in innovation systems and triple helix constellations." I. Helix Excellence Centre and Department of Business Administration. Linköping University, Sweden.
- Svendsen, Gunnar. (2007). "There's More to the Picture than Meets the Eye. Udnyttelse af stedbundne ressourcer i danske udkantssamfund." I *Landvindinger. Landdistriktsforskning og -perspektiver*. Gunnar Svendsen og Hanne Wittorff Tanvig. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Svensson, Lotta. (2006). "Vinna och försvinna: drivkrafter bakom ungdomars utflyttning från mindre orter." Linköping: Linköpings Universitet, Filosofiska fakulteten.
- Sørli, Kjetil, Marit Aure, og Bjørg Langset. (2012). *Hvorfor flytte? Hvorfor bli boende?: bo- og flyttemotiver de første årene på 2000-tallet*. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning.
- Tanvig, Hanne Wittorff. (2010). *Kvindelige iværksættere i landdistrikter – ikke bare en bitte biks*. 124. Arbejdsrapport Skov & Landskab, Københavns Universitet.
- Thurén, Britt-Marie. (2003). *Genusforskning – frågor, villkor och utmaningar*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Trondman, Mats. (1995). "Vem talar för framtidens förlorare? Om det svenska småstadssamhällets unga arbetarklassmän." I *Om unga män. Identitet, kultur och livsvillkor.*, G. Bohlin og K. Lövgren, 167–92. Lund: Studentlitteratur.
- Trondman, Mats, og Nihad Bunar. (2001). *Varken ung eller vuxen: "samhället idag är ju helt rubbat"*. Stockholm: Atlas.
- Valestrand, Halldis, Deatra Walsh, Siri Gerrard, og Marit Aure. (2013). "Gendered mobilities in the North." *Norsk Geografisk Tidsskrift – Norwegian Journal of Geography* 67 (5): 259–259. doi:10.1080/00291951.2013.847856.
- Wacquant, Loic J. D. (1996). "The Rise of Advanced Marginality: Notes on Its Nature and Implications." *Acta Sociologica* 39 (2): 121–39. doi:10.1177/000169939603900201.
- Walsh, Deatra, Halldis Valestrand, Siri Gerrard, og Marit Aure. (2013). "Gendered mobilities in the North: Advancing an international comparative perspective." *Norsk Geografisk Tidsskrift – Norwegian Journal of Geography* 67 (5): 260–65. doi:10.1080/00291951.2013.847857.
- Werner, Inga Britt, og Kerstin Annadotter. (2013). "Varför flyttar unga kvinnor från Gällivare?: Och vad kan samhällsplanering göra för att locka dem tillbaka? Delprojekt Gällivare." Rapport, Kungliga Tekniska Högskolan.

- Westman, Liisa. (2005). "Understanding Gendered Welfare in the County of Lapland in Finland." I *Med periferien i sentrum: – en studie av lokal velferd, arbeidsmarked og kjønnsrelasjoner i den nordiske periferien*, redigeret af Anna-Karin Berglund, Susanne Johansson, og Irene Molina, 113–41. Alta: Norut NIBR Finnmark.
- Weyhe, Torben. (2011). "Finanskrisen og arbejdsmarkedet i Grønland." I *Nordiske mænd til omsorgsarbejde!: – en forskningsbaseret erfaringsopsamling på initiativer til at rekruttere, uddanne og fastholde mænd efter finanskrisen*, redigeret af Steen Baagøe Nielsen, 248–59. Roskilde: VELPRO – Center for Velfærd, Profession og Hverdagsliv.
- Wiborg, Agnete. (2003). "Mobilitet som kulturell kapital og symbol." I *Ung i Utkant – Aktuel forskning glesbygdungdomar i Norden.*, redigeret af Helena Helvé, 340–66. København: Nordisk Ministerråd.
- Wilbur, Zelinsky, Janice Monk, og Susan Hanson. (1982). "Women and Geography: A Review and Prospectus." *Progress in Human Geography* 6 (3): 317–66.
- Wildy, Helen, Sigríður Margrét Sigurðardóttir, og Robert Faulkner. (2014). "Leading the Small Rural School in Iceland and Australia Building Leadership Capacity." *Educational Management Administration & Leadership*, 1741143213513188. doi:10.1177/1741143213513188.
- Wimark, Thomas. (2014). *Beyond Bright City Lights: The Migration Patterns of Gay Men and Lesbians*. Stockholm: Department of Human Geography, Stockholm University. <http://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:713583>.
- Waara, Peter. (1996). *Ungdom i Gränsländ*. Umeå: Boréa bokförlag.
- Waara, Peter. (2002). "At the End of the World – Young People in the Barents Area." *Young* 10 (3–4): 2–11. doi:10.1177/110330880201000301.
- Waara, Peter. (2003). "Sverige." I *Ung i Utkant – Aktuel forskning glesbygdungdomar i Norden.*, redigeret af Helena Helvé, 187–223. København: Nordisk Ministerråd.
- Yndigegn, C. (2003). "Life Planning in the Periphery: Life Chances and Life Perspectives for Young People in the Danish-German Border Region." *Young* 11 (3): 235–51. doi:10.1177/11033088030113003.
- Yndigegn, Carsten. (2003). *Unge og regional identitet. Forventninger og indstilling til livsbetingelser og livsmuligheder I den dansk-tyske grænseregion*. Aabenraa: Institut for grænseforskning.
- Zelinsky, Wilbur, Janice Monk, og Susan Hanson. (1982). "Women and Geography: A Review and Prospectus." *Progress in Human Geography* 6 (3): 317–66.
- Ziehe, Thomas. (1996). *Ny ungdom og usædvanlige læreprocesser. Kulturel frisættelse og subjektivitet*. Copenhagen: Politisk Revy.
- Ålands statistik och utredningsbyrå. (2008). *Kvinnors företagande på Åland: En samhällsekonomisk resurs esurs med tillväxtpo*. Mariehamn.
- Ålands statistik och utredningsbyrå. (2012). *Skillnader i kvinnors och mans ekonomiska situation*: Publiceras som bilaga till landskapsbudgeten 2012.
- Ålands statistik och utredningsbyrå. (2013). *Kvinnors och mans val och villkor i samhälle och arbetsliv*: Publiceras som bilaga till landskapsbudgeten 2013.
- Ålands statistik och utredningsbyrå. (2014). *Kvinnors och mäns livsvillkor och hälsa*: Publiceras som bilaga till landskapsbudgeten 2014.
- Ålands statistik och utredningsbyrå. (2015). *Kvinnor och män i livets olika skeden: Könskillnader med rötter i barn- och ungdomsåren*.

Executive summary

This report presents the results from a cross-Nordic mapping of existing research and literature on gender, education and population flows in the peripheral areas of Norway, Denmark, Sweden, Finland, Iceland and the autonomous territories of Greenland, the Faroe Islands and Åland. The Nordic Council of Ministers and the Danish Ministry of Children, Gender Equality, Integration and Social Affairs commissioned the mapping.

The purpose of the mapping has been to highlight development trends and identify best practice cases across the Nordic region's peripheral areas, and thus contribute to the exchange of knowledge and create a basis for joint talks and discussion. A pivotal aim of this mapping has been to shed light on the challenges facing the peripheral areas, while at the same time focusing on the intersection between gender and place/space. As stated in the mapping, the places where men and women live, and the spheres they move around in (e.g. in the family, in the educational institutions, at the workplaces, etc.) are all rooted in specific geographical locations, that contribute to define both which *opportunity structures* exist, and the degrees of freedom each individual face. Thus, the mapping is based on an understanding that gender must be taken into consideration, if one aims to fully understand trends in the peripheral areas of the Nordic countries.

Gendered challenges in Nordic peripheral areas

The mapping sheds light on a number of specific developments which are of particular importance for the viability and cohesion of the peripheral areas, and for the people who live there. This applies, for example, to challenges related to changing living conditions, stagnant or negative economic development and low growth, a decline in the number of jobs (especially in the traditional male professions), and not least migration and depopulation. The fact, that women are more likely than men to leave the Nordic peripheral areas and move to the cities, has given rise to concepts such as *female exodus* (*kvindeflugt*) and *female deficit* (*kvindeunderskud*).

As stated in the mapping, the fact that women in great numbers choose to move from the less populated areas in the Nordic countries towards the cities is not a new problem; in fact, for over 100 years, research has pointed to this trend, although global developments in recent times seem to have contributed to intensify the negative trends. At the same time, in recent years there has been an increased focus on *the men being left behind*, and it has been argued that the restructuring of the labour markets in the peripheral areas (and a significant decline in the so-called "male professions") has put the more traditional forms of masculinity under pressure. The men living in the peripheral areas have, in this debate, been described as reluctant towards transitions, uneducated, marginalised and as *losers*, who are not able to keep up with the pace of contemporary modern societies. Thus, in recent years, we have witnessed a shift, where it is not only articulated as a problem that the women in the peripheral areas of the Nordic countries *choose to move* – i.e. that they disappear from the areas – but now it is also articulated as a problem that the men in these areas *choose not to move*. It is on the basis of this issue that this report uncovers some of the aspects related to the intersection of gender and place/space, and this includes mapping existing research and literature.

Above all, the mapping uncovers the challenges related to education, work and leisure. As shown, the described challenges hold many dimensions – both at the level of the individual, the collective and society, and in the interaction between the levels.

Across the different Nordic locations there are in general a number of relevant similarities. This is reflected in the educational system, on the labor market and generally in the local communities of the Nordic peripheral areas. However, when one considers the Nordic countries as an entity, there are also a number of contrasting differences, which contributes to make the challenges that this mapping tries to uncover even more complex. For instance these differences relate to geographical distances, population density, distribution of natural resources, organization of the social infrastructure, the speed at which the national, regional and local education systems and labour markets are changing, differences in the characteristics of these labour markets, and the sectors that dominate.

In the case of Iceland, the Faroe Islands, Greenland and the Åland Islands, these are small island communities with noticeably fewer inhabitants than in the other Nordic countries. This has implications for the nature of the changes, as well as the discussions on how they can be countered. Yet, also in these places it applies that the developments hold a clear gender dimension.

Themes and trends across the Nordic countries

In this chapter of the report, it is important to emphasize that the format of an executive summary does *not* leave very much room for differences, variations and nuances; neither as regards differences and variations within the different Nordic countries, nor in relation to the inclusion of variations and nuances in terms of gender. Unfortunately, this is an aspect that is hard to avoid when you summarize, especially when the subject has been so broad and comprehensive, as is the case in this mapping. We would therefore like to stress that the individual chapters of the mapping ought to be read in order to obtain a thorough understanding of the interrelations between gender, education and population flows in the Nordic peripheral areas.

Nevertheless, despite the reservations outlined above, below we attempt to summarise a series of recurring themes and trends, identified through the mapping of existing literature in the fields.

There are national variations in the type and amount of literature on the subject

The mapping aimed to identify research and literature on gender, education and population flows in the Nordic countries. Our desk research shows that there are national variations in the type and amount of literature. There is, for instance, clearly a rich field of researchers in Norway who are engaging in education, population flows and problems of the peripheral areas – and to some extent also with a gender angle – while in other Nordic countries it has been more difficult to identify literature on the subject.

There is a lack of research and literature with a gender perspective

On the basis of the identified literature, we note that gender as a category is absent in much of the literature on education and population flows in Nordic peripheries. The literature, which includes the work of educational researchers, regional/rural researchers, etc., is often based on youth and education in general, or on general peripheral area problems; and is often presented without consideration of differences and/or similarities between boys/young men and girls/young women. Gender analysis is thus non-existent in a big part of the literature on the subject, or it is at least often downplayed, while other categories (such as ethnicity or social class or even completely different categories, such as "preparedness for education" or "vulnerability") are given more attention. This tendency is not only visible in research, but it also applies when gender, education and population flows is discussed among political actors or in

practice (e.g. in the educational institutions). Also here, gender is rarely discussed to a significant degree; often because gender is construed as irrelevant, or because gender is understood from a biological perspective, i.e., it is considered as "natural" intrinsic properties of individual young people, and is thus not considered susceptible to change.

The developments in the Nordic peripheral areas cannot be analyzed nor solved without taking the gender perspective into account

Yet, gender is not just something you "are" or "have", but also something which is "done". Gender is, in other words, also about social actions, about ideas and expectations as well as opportunity structures, and that is why the developments of the Nordic peripheral areas contain – as the mapping also illustrates – dimensions that cannot be analyzed nor solved without taking the gender perspective into account. These developments for instance revolve around changed local business traditions and education patterns in the peripheral areas, challenges regarding transportation, social infrastructure, local attachment patterns or a lack thereof, labour market segregation, change in recruitment patterns, etc. As a result of processes linked to structural, economic and socio-cultural changes, the literature shows that the peripheral areas face a number of challenges. While some adapt to the new conditions, others are left behind, and as the mapping illustrates, particularly the men seem to be affected by the developments in the peripheral areas.

The young people in the peripheral areas feel a huge pressure to leave their local communities

The literature shows that the young people, depending on where they live, make their choices based on very different terms, because the young people in the Nordic peripheral areas often either are outright forced to, and/or feel a huge pressure to leave their local communities. In other words, you can say that the youth in the Nordic peripheral areas feel the changed patterns of education and employment, as well as the increasing demands for mobility particularly strongly. In contrast to the young people who live centrally, the young people in the peripheries – and especially the women – feel a pressure to leave their local communities. In certain peripheral areas, the young people do not even have access to neither a secondary education nor higher education, or they only have access to a limited choice of education programs and/or fields of study, which in practice may mean that they are forced to leave home at quite an early age. Previous studies show that it is especially the young women in the peripheral areas who move away

from home at a young age. However, it must be said here that there are different traditions across the Nordic countries; for example, in both Greenland, Iceland and the Faroe Islands, it is tradition that the young people leave the places and go abroad (primarily to Denmark) – to get an education. Yet, where a big part of the Greenlandic and the Faroese youth do not return home again, there is a larger tradition in Iceland of young people returning home, and using their acquired education here. The identified literature thus stresses that young people of both sexes leave their homeland in the peripheral areas, not only because they want to see and experience the world or because the act of moving out from home is a natural part of growing up, but also because it feels impossible for them to stay, either due to a lack of education and employment opportunities, or because they find the local communities of the peripheral areas limiting or claustrophobic.

The literature shows that it is often education or work-related when young people (especially the women) move away from the peripheral areas

Furthermore, the mapping also reveals that young people in the Nordic peripheral areas have different aspirations as to whether in the longer term there will be a place for them in the location where they live. This is precisely where the literature shows that gender appears to play an important role, since it is pointed out across the Nordic literature that the changed conditions in the peripheral areas means that the young women experience to a larger degree that there are *limitations* associated with their gender. This seems, to a larger extent than is true for the young men, to collide with the young women's wishes as to how they would like to live in the long term, and what is actually possible in the places where they live. It is thus clear from the mapping that the young women in the peripheral areas seem to focus more on higher education than the young men. The literature also suggests that the women's desire to move away from the peripheral areas to some extent can be linked to a desire of the women to gain access to more and equal opportunities – in education, work and everyday life – as well as a greater degree of freedom from gender traditional expectations and norms.

The place where the young people live forms the premises for their opportunities and choices in relation to education

Although we in the Nordic countries have a political ideal of equality at the national level, there are, as the mapping indicates, context-specific variations. In this way, we can say that the norm of *equal opportunities for all*, as is communicated in the Nordic education systems, does not

always correspond with the actual situation in the Nordic peripheral areas. The mapping thus indicates that across the Nordic countries it is important to ask the question of whether men and women actually really have equal access to obtain the education they may want. The place, the young people live, sets its limits on what is realistic and accessible, and thus, the place contributes to shape the opportunity horizon, which the young people relate to.

The place where the young people live also forms the premises for commitment and the desire to learn

That the places where the young people live contribute to form the premises does not only apply to young people's opportunities and choices in terms of education and employment, but to some extent also their commitment and desire to learn. In some peripheral areas, the local labour market and business sector call for less education, whereby the act of opting out of education emerges as a sensible and rational choice, or the culture of the educational institutions is experienced by some students as "foreign", because their identities are rooted in a local community, where the focus is on other values and forms of cultural/social capital, than those that are valued within the education system. In the literature, this is referred to as a *cultural collision* experienced by the young people in the peripheral areas, especially the young men; a collision between, on the one hand, the young men's values and perception of what constitutes "a good life", and, on the other hand, the educational and career-oriented narrative (discourse) which is raised inter alia in the media and by politicians on the national arena – consolidating that you "only matter, if you accomplish something" – or that you are superior and you get the furthest, if you pursue an academic education.

Geographical mobility is often linked to social mobility

As shown by research in this area, education is central to the life course of young people, both in terms of adjustments to the surrounding labour market, and way of life and identity. For the young people from the Nordic peripheral areas and from the smaller urban communities in these areas, choosing a higher education often implies moving away from home. At the same time, geographic mobility is in many cases also linked to social mobility, as a part of the young people from the peripheral areas come from homes and/or local environments where pursuing a higher education has not been customary.

The young women in the periphery feel that they have fewer opportunities on the local labour markets, in the local associations, as well as in recreational and cultural activities

The literature across the Nordic countries highlights that the young people in the peripheral areas overall are subject to a number of structural conditions, not only in connection with their choice of education, but also regarding business and professional life (access to the labour market, geographical distances, infrastructure, internship opportunities, etc.). When the young women in the periphery often find that they have fewer opportunities than the young men, it is partly because the job opportunities in the peripheral areas (often in the primary sector) are not available to them to the same extent. Yet, there are also other aspects that are emphasized in the research on the subject; the type and degree of an associational life, recreational and cultural activities play an important role in the young peoples' choices of either staying in the peripheral areas or moving away – and here the literature suggests that the activities which the young men participate in appear to attach them more to the place than the activities which the young women participate in.

Gender relations and gender norms are an important part of the youth's view on the local labour market and on their sense of place attachment

The local (and regional) labour market in the peripheral areas forms a framework which the young people assess their options against. The literature on the subject suggests that it is not only the educational opportunities, but also the opportunities on the labor market, which affect the youth's, particularly the women's, desire to move away or – in the long term – to return home. Gender segregation in educational choice as well as in labour market participation is pronounced in the Nordic peripheral areas. There are indications that more and more young women break with the traditional boundaries/expectations, and thus set examples that others can be inspired by, yet the question is whether young men in the peripheral areas are equally encouraged to choose unconventionally? In any event, the literature indicates that there is a tendency that the young men have a greater sense of place attachment than the young women. This may be because young men more often identify with the types of occupations and lifestyles which have historical and geographical roots in the local areas of the periphery.

It is important to be able to offer more varied opportunities and types of work in the peripheral areas

When research on the subject shows that for the youth, particularly the women, it is especially the lacking education and job opportunities which explain why they want to move away, this points to the importance of offering more varied opportunities and types of work in the peripheral areas. In order to ensure that more of the young women choose to stay or choose to return to their local communities after graduation, it seems specifically necessary to create local employment opportunities in the peripheral areas which require higher education.

The strong gender segregation of the Nordic labour markets reinforces the negative developments in the peripheral areas

A common feature across the labour markets of the Nordic countries is a strong tendency to gender segregation – this is more pronounced in certain countries rather than others, but there is nevertheless a general tendency for women to be working in the public sector, and men in the private – and that particularly the primary sector (agriculture, forestry, and mining) is largely dominated by men. This gender segregation of the labour market has been a contributing factor to the fact that particularly the men have been hard hit by the financial crisis in several of the Nordic peripheral areas, as the number of traditional male jobs has decreased significantly in several places. The mapping of the literature regarding developments in the labour markets in the peripheral areas stresses that an important key to creating change in the education patterns and the population flows may lie in the blurring of distinctions between notions of "male jobs" and "female jobs". If the local labour markets would succeed in breaking these associations, it would both expand the supply of (experienced) employment and education opportunities for both young men and women, and also contribute to the needed break with traditional gender norms, which the young women otherwise seek to get away from through their relocations to urban areas.

The peripheral areas contain potentially inherent patriarchal structures that push the young women away

In some of the literature, it has been highlighted that the peripheral areas tend to push women away, partly because of their inherent patriarchal structures. Thus, a part of the literature concludes that several of the young women perceive the act of moving away from the small local communities in the peripheral areas and pursuing an education, as crucial to shaping their own identity and creating a lifestyle which is uncoupled from local cultural and structural limitations; including gen-

dered expectations of women's roles/responsibilities, relationships and motherhood – gendered expectations that these young women perceive as limiting their space for action. Our desk research points to a lack of research about the unwritten rules and norms which govern the relations between men and women in the peripheral areas.

Some men make a conscious choice to stay in the peripheral areas because they thrive there

In the discussion of the female deficit that characterises many of the Nordic peripheral areas, it is also relevant to emphasise that it is not just about enticing newcomers (especially women) to come to the peripheral areas, but that it can also be about protecting those (especially men), who remain there – and in extension of this: to highlight more positive images. The tendency of the young men having a greater degree of place attachment than the young women is not just about a particular type of life pattern, about professional communities related to the local business traditions, or about the leisure offers in the peripheral areas harmonizing well with traditional male interests – according to the literature, it is *also* about the young men staying in the local communities because they prefer life in the country side, and because they feel that there are some values that they only/best can practice here. The idea that the men staying in the peripheral areas may happen to have made conscious and deliberate choices regarding residence, education and occupation is included to a very little extent as an element in the cross-Nordic debate.

Some men in the peripheral areas are particularly affected by the restructuring of the local labour markets and the changing living conditions in the peripheral areas

The literature review shows that the men appear to be particularly affected by the restructuring of the labour market and the changing conditions of life, which characterise the peripheral areas in all the Nordic countries. Moreover, it has been highlighted that the recent years' financial crisis has amplified this development, which is why – from a gender perspective – one does not talk about *the recession*, but *the mancession*. This should be seen in conjunction with the current strong focus on mobility and flexibility, which, according to the research literature, contributes to create a rather negative story about the men "staying behind" in the peripheral areas. The literature suggests that there are men in the peripheral areas who are experiencing ambivalence – and some also exhibit signs of what has been described as *melancholic masculinity* within the research literature. This should be seen in relation to the fact that many of the young men in the peripheral areas have grown up with

a traditional understanding of gender, where masculinity and hard physical labour are closely linked. With the restructuring of the local labour markets, and the rising unemployment in the traditional male professions, this understanding is challenged.

The negative stigma of the peripheral areas affects the young people of both sexes

From the mapping it also becomes clear that there are various negative notions about, and articulations of, the Nordic peripheral areas, and the people who live there. This negative stigma is not only rooted in the media; it is also frequently heard among politicians, practitioners, researchers and, not least, it is heard by the people, especially the youth, who live in the periphery. Within research, this is referred to as the so-called the *supra-local flows*; these include images of the characteristics of "the good life" and stories related to the peripheral areas, which are shown in both print, digital and social media and on the web in general. Precisely the Internet and the social media are important arenas in the young people's daily lives, and also for many young people in the peripheral areas they are an important frame of reference for the way they perceive themselves and the thoughts they have about their future

New stories need to be told: Peripheral areas as places to be nurtured and preserved?

According to the identified literature, the negative stigma of the peripheral areas play quite a central role with regards to the trends that the mapping focuses on – yet, the mapping emphasises that there is a lack of further knowledge about this dimension, and any potential gender differences related to this. There are indications that in the peripheral areas, young people of both genders have a negative assessment of their own local area and the youth here, and especially the young men apparently experience that it is expected that they move away in order to not be/appear to be backward (to be untrendy). The negative stories about the Nordic peripheral areas indicate that they are perceived as places that must be changed (modernised), rather than places to be nurtured and preserved. Here, the research indicates that the perception, which the young people obtain, of the peripheral areas is more important than what these places are actually like. The literature has pointed out that by furthering other images and opportunities, one can contribute to the development of new patterns and strategies.

Best practice cases

As part of the mapping, we have identified number of best practice cases. The best practice cases, which are presented throughout the report, are examples of actions or activities that appears to have a cross-Nordic potential for solving a range of the different types of challenged in the Nordic peripheral areas that have been identified through this mapping.

Sted, (U)lighed og Køn

Denne kortlægning præsenterer en selekteret oversigt over eksisterende forskning og faglitteratur om køn, uddannelse og befolkningsstrømme i yderområderne i de nordiske lande. De nordiske lande står overfor en række udfordringer, som ikke bør/kan forstås, og ej heller løses, uden at medtænke et kønsperspektiv. Det drejer sig bl.a. om ændrede levevilkår som følge af globale forandringer, stagnerende eller negativ økonomisk udvikling, nedgang i antallet af arbejdspladser (især i de traditionelle mandefag) samt ikke mindst migration og affolkning, hvilket blandt skyldes, at områdernes unge (især kvinderne) flytter til de større byer for at tage en uddannelse. Der er tale om udfordringer, som ikke bare har stor betydning for områdernes levedygtighed og sammenhængskraft, men også for de mænd og kvinder, der bor her, og for deres indbyrdes sociale relationer.

TemaNord 2015:557
ISBN 978-92-893-4264-3 (PRINT)
ISBN 978-92-893-4266-7 (PDF)
ISBN 978-92-893-4265-0 (EPUB)
ISSN 0908-6692

9 789289 342643

